

**BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANABİLİM DALI
MİMARLIK TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**ANADOLU' DAKİ ROMA DÖNEMİ ÇEŞME MİMARİSİNİN BİR
ÖRNEĞİ OLARAK LETOON HADRIAN ANITSAL NYMPHAEUMU.
MEVCUT DURUM ANALİZİ VE HİPOTETİK RESTİTÜSYON
ÖNERİSİ**

HAZIRLAYAN

ARİFE BENGİ SEKAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ANKARA-2021

**BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANABİLİM DALI
MİMARLIK TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**ANADOLU' DAKİ ROMA DÖNEMİ ÇEŞME MİMARİSİNİN BİR
ÖRNEĞİ OLARAK LETOON HADRIAN ANITSAL NYMPHAEUMU.
MEVCUT DURUM ANALİZİ VE HİPOTETİK RESTİTÜSYON
ÖNERİSİ**

HAZIRLAYAN

ARİFE BENĞİ SEKAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. SEMA ATİK KORKMAZ

ANKARA-2021

BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Mimarlık Anabilim Dalı Mimarlık Tezli Yüksek Lisans / Doktora Programı çerçevesinde Arife Bengi SEKAR tarafından hazırlanan bu çalışma, aşağıdaki jüri tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi: 28/ 12 / 2021

Tez Adı: Anadolu’ daki Roma Dönemi Çeşme Mimarisinin Bir Örneği Olarak Letoon Hadrian Anıtsal Nymphaeumu. Mevcut Durum Analizi ve Hipotetik Restitüsyon Önerisi

Tez Jüri Üyeleri (Unvanı, Adı- Soyadı, Kurumu)

İmza

Prof. Dr. Sema ATİK KORKMAZ, Ankara Bilim Üniversitesi

.....

Dr. Öğretim Üyesi Ece KUMKALE AÇIKGÖZ, Ankara Bilim Üniversitesi

.....

Dr. Öğretim Üyesi Pınar AYKAÇ, ODTÜ

.....

ONAY

.....

Fen Bilimleri Enstitüsü Müdürü

Tarih: ... / ... /

BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS / DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

Tarih: 07/01/ 2022

Öğrencinin Adı, Soyadı: Arife Bengi SEKAR

Öğrencinin Numarası: 22010012

Anabilim Dalı: Mimarlık Ana Bilim Dalı

Programı: Mimarlık

Danışmanın Unvanı/Adı, Soyadı: Prof. Dr. Sema ATİK KORKMAZ

Tez Başlığı: Anadolu’ daki Roma Dönemi Çeşme Mimarisinin Bir Örneği Olarak Letoon Hadrian Anıtsal Nymphaeumu. Mevcut Durum Analizi ve Hipotetik Restitüsyon Önerisi

Yukarıda başlığı belirtilen Yüksek Lisans/Doktora tez çalışmamın; Giriş, Ana Bölümler ve Sonuç Bölümünden oluşan, toplam 164 sayfalık kısmına ilişkin, 07.01.2022 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 4’dır. Uygulanan filtrelemeler:

1. Kaynakça hariç
2. Alıntılar hariç
3. Beş (5) kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

“Başkent Üniversitesi Enstitüleri Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Usul ve Esaslarını” inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Öğrenci İmzası:.....

ONAY

Tarih: ... / ... / 20...

Öğrenci Danışmanı Unvan, Adı, Soyadı, İmza:

.....

Bu tezi benim bugünlere gelmemde büyük fedakarlıklar yapan ve emekler sarf edip her zaman cesaretlendiren babama ve anneme ithaf ediyorum.

Arife Bengi SEKAR

Ankara-2021

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın gerçekleşmesinde katkılarından dolayı, aşağıda adı geçen kişi ve kuruluşlara içtenlikle teşekkür ederim.

Sayın Prof. Dr. Sema ATİK KORKMAZ' a (tez danışmanı), çalışmanın sonuca ulaştırılmasında ve karşılaşılan güçlüklerin aşılmasında her zaman yardımcı ve yol gösterici olduğu için...

Sayın Dr. Öğretim Üyesi Ece KUMKALE AÇIKGÖZ' e tezle ilgili tartışmalardaki katkıları için...

Her zaman yanımda olan aileme...

Tezimin ilerlemesinde her zaman desteğini gösteren arkadaşım Sayın Melike Şeyma KUTLU' ya ve Sayın Aylin YILDIRIM' a

ÖZET

Arife Bengi SEKAR

ANADOLU’ DAKİ ROMA DÖNEMİ ÇEŞME MİMARİSİNİN BİR ÖRNEĞİ OLARAK LETOON HADRIAN ANITSAL NYMPHAEUMU. MEVCUT DURUM ANALİZİ VE HİPOTETİK RESTİTÜSYON ÖNERİSİ

Başkent Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü

Mimarlık Anabilim Dalı

2021

Bu tez çalışması, UNESCO Dünya Mirası Listesinde yer alan Letoon Kutsal alanı içerisindeki İmparator Hadrianus’ a ithaf edilmiş eksedra düzenindeki anıtsal çeşmenin mimari planının, çevre ile olan ilişkisinin incelenmesini ve hipotetik restitüsyon önerisini konu almaktadır.

19. yüzyıldan bu yana araştırmaları sürdürülen Letoon Kutsal Alanı tüm Likya’nın ortak tapınım merkezidir ve Antik çağda Likya’ nın dini merkezi konumundadır. İmparator Hadrianus’ a ithaf edilen Roma Dönemi anıtsal çeşme yapısının kutsal kaynakla aynı aksta olması Letoon Kutsal Alanı’ nın planlanmasının temel özelliklerinden biridir. Letoon’ un dip tarihi bilinmeyen çok katmanlı geçmişinde farklı dönemlerde farklı isimlerle anılan su tanrıçaları Nymphelere adanan anıtsal çeşme yapısı, kutsal kaynak ile ilişkilenen alanın dinsel işlevselliğini ön plana çıkartmış ve suyun kutsallığının tüm katmanlar boyunca devam ettiğini göstermiştir. Augustus ile başlayan Roma İmparatorluk Çağın’da İmparator Hadrianus selefi imparator Trajanus’un izlediği yayılma politikasının aksine imparatorluğun genişleme politikasını terk ederek mevcut sınırlarını korumuştur. Roma tarihi içinde Hadrianus Dönemi mimari açıdan yapı patlaması olarak adlandırılan önemli bir yer tutar. Bu dönemde yeni yapıların inşasının yanı sıra depremlerden zarar gören bazı yapılar da onarılmıştır. İmparatorluğunun 12 yılını Roma dışındaki eyaletlere yaptığı gezilere ayırmıştır. Bu geziler kapsamında 123-124 ve 129-131 yıllarında Anadolu’ya iki önemli gezi düzenlemiştir.

20. yüzyılın başından beri Roma dönemi su ile ilişkili yapılar hakkında çok sayıdaki yayın çeşitliliği içinde 1969-2009 yılları arasında kazı çalışmaları gerçekleştirilmiş olan Letoon Hadrian Anıtsal Çeşmesi hakkında en önemli eksiklik detaylı bir mimari analiz ve restitüsyon önerisinin tamamlanmamış olmasıdır. Bu bağlamda Letoon kutsal alanında

bulunan Roma Dönemi anıtsal çeşme yapısının halihazırda mevcut olan arkeolojik kalıntılarından elde edilen verilerle ve kazı raporlarından edinilen bilgiler ışığında tipolojik değerlendirilmesi ve plan analizi yapılarak, hipotetik restitüsyon önerisinin sunulması amaçlanmaktadır. Yapının konumlandığı kutsal alanın temel ögesini oluşturan suyun çıktığı gözeyi koruyan Hellenistik Dönem yapay mağarasının aksında konumlanmış olması, kuzeyinde yer alan tören yolu ile ilişkisi ve Roma'nın en güçlü imparatorlarından biri olan Publius Aelius Traianus Hadrianus' a ithaf edilmesi tezin önemini artırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: UNESCO, Letoon Kutsal Alanı, Nymphaeum, İmparator Hadrianus, Roma Dönemi Mimarisi

ABSTRACT

Arife Bengi SEKAR

THE LETOON HADRIAN MONUMENTAL NYMPHAEUM AS AN EXAMPLE OF ROMAN PERIOD FOUNTAIN ARCHITECTURE IN ANATOLIA. CURRENT STATUS ANALYSIS AND HYPOTHETIC RESTITUTION PROPOSAL

Baskent University, Institute of Science and Technology

Department of Architecture

2021

This thesis is about examining the architectural plan of the monumental fountain in the exedra order, dedicated to Emperor Hadrianus in the Letoon Sanctuary, which is on the UNESCO World Heritage List, and its relationship with the environment, and a hypothetical restitution proposal.

The Letoon Sanctuary, which has been researched since the 19th century, is the common worship center of all Lycia and was the religious center of Lycia in ancient times. One of the main features of the planning of the Letoon Sanctuary is that the monumental fountain structure of the Roman Period, dedicated to Emperor Hadrianus, is on the same axis with the sacred spring. The monumental fountain structure dedicated to the Nymphs, the water goddesses, who were called by different names in different periods in the multi-layered past of Letoon, whose bottom date is unknown, highlighted the religious functionality of the area associated with the sacred spring and showed that the sanctity of water continues throughout all layers. In the Roman Imperial Age, which started with Augustus, Emperor Hadrianus abandoned the expansion policy of the empire and preserved its current borders, contrary to the expansion policy followed by his predecessor, Emperor Trajanus. In the history of Rome, the Period of Hadrian occupies an important place in terms of architecture, which is called the building boom. In this period, in addition to the construction of new structures, some structures damaged by earthquakes were also repaired. Emperor Hadrianus devoted 12 years of his empire to his trips to the provinces outside of Rome. Within the scope of these trips, he organized two important trips to Anatolia in 123-124 and 129-131.

The most important shortcoming about the Letoon Hadrian Monumental Fountain, which has been excavated between 1969 and 2009, among the many publications on Roman water-

related structures since the beginning of the 20th century, is the incomplete architectural analysis and restitution proposal. In this context, it is aimed to present a hypothetical restitution proposal by making a typological evaluation and plan analysis in the light of the data obtained from the archaeological remains of the monumental fountain of the Roman Period in the Letoon sanctuary and the information obtained from the excavation reports. The fact that the building is located on the axis of the Hellenistic Period artificial cave, which protects the main element of the sanctuary where the water comes out, which is the main element of the sanctuary, its relationship with the ceremonial road in the north, and its dedication to Publius Aelius Traianus Hadrianus, one of the most powerful emperors of Rome, increase the importance of the thesis.

Keywords: UNESCO, Sanctuary of Letoon, Water, Nymphaeum, Emperor Hadrianus, Architecture of Roman Period

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLolar LİSTESİ	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ	ix
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Amaç	4
1.2. Yöntem.....	4
1.3. Kapsam	5
2. LETOON KUTSAL ALANI, COĞRAFYASI VE TARİHİ.....	8
2.1. Letoon Coğrafyası.....	8
2.2. Letoon Tarihi.....	9
2.3. Letoon' un Araştırma Tarihi	14
2.4. Letoon Hadrian Anıtsal Nymphaeumu Kazı Raporları.....	14
2.4.1. 1966-1969 Yılı Kazı Raporu	14
2.4.2. 1998 Yılı Dergi Makalesi.....	17
2.4.3. 2005 Yılı Kazı Raporu	19
2.4.4. 2006 Yılı Kazı Raporu	21
2.4.5. 2009 Yılı Kazı Raporu	22
3. NYMPHAEUMLARIN KÖKENİ VE TİPOLOJİLERİ	26
3.1. İlk Nymphaeum Çeşme Örnekleri	26
3.2. Roma Dönemi Çeşmelerinin Gelişimi	28
3.3. Exedra Planlı Çeşme Yapıları ve Örnekleri.....	33
3.3.1. İtalya Örnekleri	34

3.3.2.	Yakın Doğu Örnekleri.....	42
3.3.3.	Kuzey Afrika Örnekleri.....	47
3.3.4.	Kıta Yunanistan Örnekleri.....	48
3.3.5.	Anadolu Örnekleri.....	51
3.4.	Anadolu Roma Dönemi Çeşme Tipolojileri.....	51
3.4.1.	Exedra Planlı Çeşmeler.....	52
3.4.2.	Kanathlı Exedra Planlı Çeşmeler.....	59
3.4.3.	Düz Planlı Çeşmeler.....	61
3.4.4.	Uzun Kanathlı U Planlı Çeşmeler.....	63
3.4.5.	Kısa Kanathlı U Planlı Çeşmeler.....	67
3.4.6.	Düz ve Exedra Planın Sentezini Oluşturan Çeşmeler.....	71
4.	ROMA DÖNEMİ ÇEŞMELERİ ÖZELLİKLERİ	72
4.1.	Roma Dönemi Çeşme Yapılarında Konum	72
4.2.	Roma Dönemi Çeşme Yapılarında Kullanılan Malzemeler.....	76
4.3.	Roma Dönemi Çeşmelerinde Suyun Yapılara Ulaşımı	77
5.	LETOON HADRIAN ANITSAL NYMPHAEUMU MEVCUT DURUM ANALİZİ VE HİPOTETİK RESTİTÜSYON ÖNERİSİ	80
5.1.	Mevcut Durum	80
5.2.	Konum.....	90
5.3.	Yapı Malzemesi	90
5.4.	Tipolojik Açidan Hadrian Nymphaeumu.....	93
5.5.	Letoon Hadrian Anıtsal Nymphaeumu Hipotetik Restitüsyon Önerisi.....	94
6.	SONUÇ	108
	KATALOG ÇALIŞMASI.....	112
	KAYNAKLAR.....	155
	EKLER	168

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Sima Konsollu Geison Blokları Tablosu (Arife Bengi Sekar tarafından oluşturulmuştur)	168
Tablo 2. Arşitrav, Friz, Geison ve Sima Blokları Tablosu (Arife Bengi Sekar tarafından oluşturulmuştur)	169
Tablo 3. Exedra Planlı Çeşme Örnekleri (Arife Bengi Sekar tarafından oluşturulmuştur)	173
Tablo 4. Anadolu Roma Dönemi Çeşme Örnekleri (Arife Bengi Sekar tarafından oluşturulmuştur)	175

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.3.1. Tezin Yöntem Şeması	6
Şekil 1.3.2. Tezin Akış Şeması.....	7
Şekil 2.1.1. Likya Haritası (Arife Bengi Sekar tarafından üretilmiştir)	8
Şekil 2.2.1. Letoon Üç Dilli Yazıt- Trilingue [8]	10
Şekil 2.2.2. Letoon Kutsal Alanı Hava Fotoğrafı [8]	13
Şekil 2.4.1. 1969 yılı kazısı sonucunda oluşturulan Letoon Kutsal Alanı kazı planı [11] ..	16
Şekil 2.4.2.1. 1998 yılı kazısı sonucunda oluşturulan Letoon Kutsal Alanı kazı planı [12]	19
Şekil 2.4.3.1. 2005 yılı İmparator Hadrian kült odası etüd ve restorasyon çalışması [13]..	20
Şekil 2.4.4.1. 2006 yılı kazısı Letoon Hadrian Anıtsal Nymphaeumu Restitüsyon Planı [14]	22
.....	22
Şekil 3.1.1. Nereidler Anıtı [18]	26
Şekil 3.2.1. Milet Nymphaeum [27]	30
Şekil 3.2.2. Aspendos Nymphaeum [27]	31
Şekil 3.2.3. Perge Kuzey Nymphaeumu [28]	31
Şekil 3.2.4. Perge Kuzey Nymphaeumu Rekonstrüksiyonu [29]	31
Şekil 3.2.5. Side Nymphaeum [27].....	31
Şekil 3.2.6. Capri Arsenal Mağarası Planı [30]	32
Şekil 3.2.7. Capri Arsenal Mağarası [31]	32
Şekil 3.2.8. Capri Matromania Mağarası Planı [30]	32
Şekil 3.2.9. Capri Matromania Mağarası [31]	33
Şekil 3.3.1. Piazza d'Oro [34]	35
Şekil 3.3.2. İmparatorluk Sarayı [34]	36
Şekil 3.3.3. Bahçe – Stadyum [34]	37
Şekil 3.3.4. Canopus-Serapeum planı [34]	38
Şekil 3.3.5. Canopus-Serapeum [36]	38
Şekil 3.3.6. Ostia çeşmesi [37]	39
Şekil 3.3.7. Ostia çeşmesi planı [38]	39
Şekil 3.3.8. Dor Nymphaeumu [39]	40
Şekil 3.3.9. Bergantino Nymphaeumu [40]	40
Şekil 3.3.10. Roma, Thermi Traiani [37]	41
Şekil 3.3.11. Altipiani di Arcinazzo, Traiano Villası [37]	41
Şekil 3.3.12. Roma, Clivo Argentario çeşmesi [37]	41

Şekil 3.3.13. Ostia çeşme [37].....	41
Şekil 3.3.14. Appaia Caddesi, Quintili Villası’ nda bulunan Nymphaeum [37]	42
Şekil 3.3.15. Statuo Caddesi, Konstantin Nymphaeumu [37]	42
Şekil 3.3.16. Bosra Nymphaeumu Rekonstrüksiyon Planı [41]	43
Şekil 3.3.17. Beth-Shean Nymphaeum 3D Modellemesi [42]	43
Şekil 3.3.18. Ürdün Gerasa Nymphaeumu [43]	44
Şekil 3.3.19. Ürdün Gerasa Nymphaeumu planı [41]	44
Şekil 3.3.20. Ürdün Petra Nymphaeumu [44]	45
Şekil 3.3.21.Ürdün Petra Nymphaeumu planı [44]	45
Şekil 3.3.22. Gadara Nymphaeumu [45]	46
Şekil 3.3.23. Gadara Nymphaeumu planı [46]	46
Şekil 3.3.24. Ürdün Amman Nymphaeumu ve planı [47].....	47
Şekil 3.3.25. Ürdün Amman Nymphaeumu ve planı [47].....	47
Şekil 3.3.26. Leptis Magna Nymphaeumu [48]	47
Şekil 3.3.27. Leptis Magna Nymphaeumu 3D Rekonstrüksiyon [49].....	48
Şekil 3.3.28. Herodes Atticus Nymphaeumu Rekonstrüksiyon Çizimi [51].....	48
Şekil 3.3.29. Herodes Atticus Nymphaeumu Rekonstrüksiyon planı [51].....	49
Şekil 3.3.30. Kos Nymphaeumu [52]	49
Şekil 3.3.31. Kos Nymphaeumu planı [52]	49
Şekil 3.3.32. Atina Agorası Nymphaeumu konumu [54]	50
Şekil 3.3.33. Atina Agorası Nymphaeumu planı [54]	50
Şekil 3.4.1. Efes Pollio Nymphaeumu planı [52]	53
Şekil 3.4.2. Efes Pollio Nymphaeumu şematik rekonstrüksiyonu [55].....	53
Şekil 3.4.3. Efes Arkadiane Caddesi Nymphaeumu [56]	53
Şekil 3.4.4. Allianoı Nymphaeumu aksonometrik görünüşü [57]	54
Şekil 3.4.5. Alexandria Troas Nymphaeumu rekonstrüksiyon çizimi [24]	55
Şekil 3.4.6. Alexandria Troas Nymphaeumu rekonstrüksiyon planı [24]	55
Şekil 3.4.7. Side Çeşmesi [19].....	56
Şekil 3.4.8. Side Çeşmesi planı [52].....	56
Şekil 3.4.9. Diokaisareia Nymphaeumu Planı [59]	57
Şekil 3.4.10. Diokaisareia Nymphaeumu Rekonstrüksiyonu [59]	57
Şekil 3.4.11. Laodikeia İmparator Traianus Nymphaeumu, meydanı [60]	58
Şekil 3.4.12. Laodikeia İmparator Traianus Nymphaeumu 3D tasarımı [60]	58
Şekil 3.4.13. Perge F-5 çeşmesi [19]	58

Şekil 3.4.14. Perge F-5 çeşmesi planı [19].....	59
Şekil 3.4.15. Demeter Kutsal Alanı çeşmesi rekonstrüksiyonu [61].....	60
Şekil 3.4.16. Demeter Kutsal Alanı çeşmesi rekonstrüksiyonu planı [61].....	60
Şekil 3.4.17. Efes Hyderion Nymphaeumu şematik gösterimi [55].....	61
Şekil 3.4.18. Efes Hyderion Nymphaeumu planı [52]	61
Şekil 3.4.19. Sagalassos Hellenistik dönem çeşmesi planı [55].....	62
Şekil 3.4.20. Kaunos liman agorası çeşme binası ilk evresi axonometrik görünüş [62]	63
Şekil 3.4.21. Milet Traianus çeşmesi rekonstrüksiyonu [63]	64
Şekil 3.4.22. Olba Nymphaeumu lazer tarama verisinden cephe görünümü [64].....	65
Şekil 3.4.23. Psidia Antiochia Nymphaeum kalıntıları [65]	65
Şekil 3.4.24. Efes Traianus çeşmesi rekonstrüksiyonu [66].....	66
Şekil 3.4.25. Sagalassos aşağı agorası çeşmesi hipotetik rekonstrüksiyonu [55].....	67
Şekil 3.4.26. Sagalassos meydan çeşmesi şematik gösterimi [67]	68
Şekil 3.4.27. Selge çeşmesi planı [55].....	68
Şekil 3.4.28. Selge çeşmesi rekonstrüksiyonu [55]	68
Şekil 3.4.29. Aspendos çeşmesi planı [55].....	69
Şekil 3.4.30. Aspendos çeşmesi planı ve rekonstrüksiyonu [55]	69
Şekil 3.4.31. Side Vespasianus çeşmesi planı [55].....	69
Şekil 3.4.32. Side Vespasianus çeşmesi [68].....	69
Şekil 3.4.33. Efes sokak çeşmesi planı [55]	70
Şekil 3.4.34. Efes sokak çeşmesi rekonstrüksiyonu [55]	70
Şekil 3.4.35. Perge kent kapısı kompleksindeki çeşme rekonstrüksiyonu [55]	70
Şekil 3.4.36. Perge tiyatro sahne binası dış cephesindeki çeşme rekonstrüksiyonu [55]....	71
Şekil 3.4.37. Laodiceia ad Lycum çeşmesi 1. evre planı [55].....	71
Şekil 4.3.1. Roma Dönemi Aquadükt [75]	79
Şekil 4.3.2. Ters sifon sistemi [63].....	79
Şekil 5.1.1. Letoon Kutsal Alanı Vaziyet Planı 1/1000 [8].....	80
Şekil 5.1.2. Letoon Hadrian Anıtsal Nymphaeumu Portiko – Exedrası [15]	81
Şekil 5.1.3. Letoon Hadrian Kutsal Alanı Vaziyet Planı 1/500 [8].....	82
Şekil 5.1.4. Letoon Kutsal Alanı Hellenistik Dönem Yapay Mağara ([5]; [8])	83
Şekil 5.1.5. Pişmiş toprak adak figürin örnekleri ([77]; [5])	84
Şekil 5.1.6. Pişmiş toprak adak figürin örnekleri ([77]; [5])	84
Şekil 5.1.7. Pişmiş toprak adak figürin örnekleri ([77]; [5])	84
Şekil 5.1.8. Adak ayak figürini ([77]; [5]).....	84

Şekil 5.1.9. Letoon Hadrian Anıtsal Nymphaeumu Hava Fotoğrafı [8]	86
Şekil 5.1.10. Antoninler Dönemine tarihlenen diademli kadın başı [11]	88
Şekil 5.1.11. İmparator Hadrian kült odası [11]	88
Şekil 5.1.12. İmparator Hadrian kült odasındaki friz bloğu [15]	88
Şekil 5.1.13. İmparator Hadrian kült odasındaki deniz kabukları ile süslenmiş korinth başlığı [15]	88
Şekil 5.1.14. Exedra-portiko üzerindeki entablatur parçaları [11]	89
Şekil 5.1.15. Hadrian Nymphaeumu üst yapı elemanları [8]	89
Şekil 5.1.16. Hadrian Nymphaeumu üst yapı elemanları [8]	89
Şekil 5.3.1. İmparator Hadrianus' a ithaf edilen odanın içindeki nişler (Fotoğraf, Arife Bengi Sekar)	91
Şekil 5.3.2. Letoon Hadrian Anıtsal Nymphaeumu Roma Dönemi Duvar Yapısı [5]	92
Şekil 5.3.3. Letoon Hadrian Anıtsal Nymphaeumu Roma Dönemi Duvar Yapısı [5]	93
Şekil 5.4.1. Letoon Hadrian Anıtsal Nymphaeumu Hava Fotoğrafı [8]	94
Şekil 5.5.1. Venüs ve Roma Tapınağı [81]	96
Şekil 5.5.2. Tivoli, Teatro Marittimo [83]	97
Şekil 5.5.3. Teatro Marittimo formunun geometrik oluşumu [84]	97
Şekil 5.5.4. Letoon Hadrian Anıtsal Nymphaeumu Mevcut Durum Analizi (Arife Bengi Sekar tarafından üretilmiştir)	98
Şekil 5.5.5. Letoon Hadrian Anıtsal Nymphaeumunun geometrik oluşumu (Arife Bengi Sekar tarafından üretilmiştir)	99
Şekil 5.5.6. Letoon Hadrian Anıtsal Nymphaeumu Geometrik Analizi (Arife Bengi Sekar ve Melike Şeyma Kutlu tarafından üretilmiştir)	103
Şekil 5.5.7. Letoon Hadrian Anıtsal Nymphaeumu Restitüsyon Planı Ölçek: 1/250 (Arife Bengi Sekar tarafından üretilmiştir)	104
Şekil 5.5.8. Letoon Hadrian Anıtsal Nymphaeumu Hava Fotoğrafı [8]	105
Şekil 5.5.9. Letoon Hadrian Anıtsal Nymphaeumu Restitüsyon Kesiti Ölçek: 1/200 (Arife Bengi Sekar tarafından üretilmiştir)	106
Şekil 5.5.10. Letoon Hadrian Anıtsal Nymphaeumu Hipotetik Ön Görünüşü Ölçek: 1/200 (Arife Bengi Sekar tarafından üretilmiştir)	107

Katalog 1. 1. Sima Konsollu Geison Bloğu (Fotoğraf: Arife Bengi Sekar).....	114
Katalog 2. 2. Sima Konsollu Geison Bloğu (Fotoğraf: Arife Bengi Sekar).....	116
Katalog 3. 3. Sima Konsollu Geison Bloğu (Fotoğraf: Arife Bengi Sekar).....	118
Katalog 4. 4. Sima Konsollu Geison Bloğu (Fotoğraf: Arife Bengi Sekar).....	120
Katalog 5. 5. Sima Konsollu Geison Bloğu (Fotoğraf: Arife Bengi Sekar).....	122
Katalog 6. 6. Sima Konsollu Geison Bloğu (Fotoğraf: Arife Bengi Sekar).....	124
Katalog 7. 7. Sima Konsollu Geison Bloğu (Fotoğraf: Arife Bengi Sekar).....	126
Katalog 8. 8. Sima Konsollu Geison Bloğu (Fotoğraf: Arife Bengi Sekar).....	128
Katalog 9. 9. Sima Konsollu Geison Bloğu (Fotoğraf: Arife Bengi Sekar).....	130
Katalog 10. 10. Sima Konsollu Geison Bloğu (Fotoğraf: Arife Bengi Sekar).....	132
Katalog 11. 11. Sima Konsollu Geison Bloğu (Fotoğraf: Arife Bengi Sekar).....	134
Katalog 12. 12. Anastylosisi yapılmış arşitrav, friz, gesion ve sima blokları (Fotoğraf: Arife Bengi Sekar).....	138
Katalog 13. 13. Friz, geison ve sima bloğu (Fotoğraf: Arife Bengi Sekar).....	141
Katalog 14. 14. Friz, geison ve sima bloğu (Fotoğraf: Arife Bengi Sekar).....	143
Katalog 15. 15. Friz, geison ve sima bloğu (Fotoğraf: Arife Bengi Sekar).....	145
Katalog 16. 16. Friz, geison ve sima bloğu (Fotoğraf: Arife Bengi Sekar).....	147
Katalog 17. 17. Friz, geison ve sima bloğu (Fotoğraf: Arife Bengi Sekar).....	150
Katalog 18. 18. Friz, geison ve sima bloğu (Fotoğraf: Arife Bengi Sekar).....	153
Katalog 19. 19. Friz, geison ve sima bloğu (Fotoğraf: Arife Bengi Sekar).....	154

1. GİRİŞ

Su, medeniyet ve toplumların gelişmesinde oldukça önemlidir. Göl, nehir ve kaynak gibi su kaynaklarının varlığı, tarih öncesi çağlardan beri yeni yerleşim yerlerinin belirlenmesinde mühim bir konumdadır. Zaman içerisinde artan nüfus, kentsel, endüstriyel ve tarımsal faaliyetlerin ayrıntılı bir hale gelmesi suyun yönetimini zorunlu kılmıştır. Klasik Dönem sonunda kent merkezlerine sağlanan su temini ve dağıtım sistemleri vardır. Hellenistik dönemde ise bu su dağıtım sistemleri daha karmaşık hale gelmiş ve Roma betonu olarak bilinen opus caementicium ve opus signinum gibi harçların içinde farklı miktarlarda kullanılan volkanik tüf puzolan sayesinde hidrolik özelliğe kavuşmuş ve mükemmel haline ulaşmıştır. Su sadece içme ve temizlik gibi temel kamusal ihtiyaçların karşılanması dışında, aynı zamanda zevk ve dinlenme sağlayarak Roma şehirlerinin vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir. Likya bir Roma vilayeti kimliği kazandıktan sonra su kemerleri, hamamlar, latrinalar ve nymphaeumlar gibi aquadüktler ile donatılmıştır. Özellikle Nymphaeumlar yarattıkları su oyunları ile kullanıcılara duysal deneyim sağlayan kentlerin estetik donanımları haline gelmişlerdir. Oldukça gösterişli, süslü ve heykelsi bir şekilde inşa edilen vurgulu cepheleriyle anıtsal çeşme yapıları siyasi ve dini propaganda araçları olarak hizmet etmişlerdir. Su, Roma döneminde Likya kentleri için kentleşme ve mimari gelişimin önemli bir parçası haline gelir bu da Likya' nın romanizasyon sürecinin en önemli aşamasıdır [1].

Likya, M.Ö. 4.yy. da Büyük İskender' in bölgeye gelişinden sonra Hellenleşmeye başlar ve bu süreç M.Ö. 3. yy. da Ptolemaios egemenliği sırasında hızlanır [1]. Büyük İskender' in yaptığı fetihlerle beraber Helen kültürü de geniş bir coğrafyaya yayılmaya başlamıştır. Generaller arasında ayrılan bölgeler zaman içerisinde kültürel ve siyasi olarak yerlerini bölge halkları arasında sağlamlaştırmıştır [2]. Hellenistik döneme ait arkeolojik buluntular her ne kadar fazla olsa da bölge mimarisinde Hellen etkisinin izleri kolay bulunmamıştır. Likya' daki Hellenistik mimarinin en önemli özelliği, Letoon' un M.Ö. 3. ve M.Ö. 2. yüzyıllar arasında gerçekleşen inşaat programları ile Hellenistik bir kutsal alana dönüştürülmesidir. Kutsal alana dönüşümün başlangıcı Likya Birliği' nin kuruluşu ve Letoon' un federal bir tapınım alanı olarak kurulması ile aşağı yukarı aynı zamana denk gelir. Likya yüzey araştırmaları dikkate alındığında var olan mimari kültürün eksikliği, kentlerin belli bir dönemde durgunlaştığı veya terk edildiği düşüncesini ortaya çıkarır. Aynı zamanda kentlerin bir kısmı Hellenistik yapı türlerini benimseyememiş veya benimsemelerinin zaman almış olması da olasıdır [1]. Helenizasyon sürecinin tümünde Likya

şehirlerinin yaşadığı siyasi, kentsel, filolojik gelişme ve değişimlerin bütün bir coğrafya içerisinde aynı zaman dilimi içerisinde yaşanıp aynı etki ve sonuca sahip olduğunu söylemek mümkün değildir [2].

Roma' nın Küçük Asya' da karşılaştığı kentsel ve kültürel düzey, Roma' nın kültürel ve siyasi tarzını uygulamaya yönelik politikasında çeşitlilik sunmuştur. Kültürel çeşitlilik ve zenginliğe sahip Likya kentlerinin, Roma açısından barış ve düzeni sağlayacak ve yönetecek en önemli yolu yerel aristokrasi ile iyi ilişkiler kurmasıdır. Küçük Asya' nın romanizasyon süreci politikasının anahtarı ve ilk hedefi hiyerarşik yapılanmanın son noktasındaki yerel elitlerdir [2]. Likya, M.S. 1.yy. da Roma eyaleti haline geldiği zaman Likya şehirlerinin çoğu Hellenistik mimarinin temel yapılarıyla işleyen şehir merkezleri konumundadır. Takip eden iki yüzyıl boyunca Likya kentlerine, Roma kültürünün ve mimarisinin de etkisiyle beraber inşaat projeleri uygulanmıştır. Roma İmparatorluk mimarisi ile beraber kentlerin farklı kültür ve mimari geçmişleri olmasına rağmen, görsel ve sembolik ilişkiler sağlayan sanatsal imgeler sunmuştur. Bazı Likya şehirlerinde Roma dönemi öncesine tarihlenen dini yapılar ayakta kalmıştır. Özellikle Luvilere uzanan dip tarihinin ardından Klasik ve Hellenistik dönüşümler yaşayan Letoon Kutsal Alanına, Roma Dönemi' nde en az düzeyden dokunulmuş, iyi korunmuş mimarisiyle öne çıkmaktadır [1]. Küçük Asya' da romanizasyon politikasını hayata geçirebilmek adına Roma' nın yaptığı ilk adım şehirlere idari özerklik vermek ve imparatorluk kültürünü alternatif bir din olarak yaygınlaştırmaktır [2].

Roma İmparatorluk kültürünün temelleri, hükümdar kültüne Hellenistik ibadetten kaynaklı bir minnettarlık ifadesi olarak Augustus Prensiğine kadar uzanır. Küçük Asya' da barış sağlamak için M.Ö. 30 – M.Ö. 29 yıllarında imparator kültüne yapılan ibadetler doğu ve batıya yayılmıştır. Bu sayede yerel panteonun önemli bir parçası olmanın ötesinde siyasette de bir araç haline gelmiştir. İmparator kültüne tapınmak, Roma ile ilişkiler kurmak, imparatora ve imparatorluğa bağlılık göstermek bir araçtır. Romanizasyon etkisiyle beraber ithaf anıtları da oldukça önemli bir noktada bulunur. İmparatorluk kültürünün kurumsallaşması bir şehrin sadece dinini, siyasetini ve prestijini etkilemekle kalmaz aynı zamanda kentsel ve mimari gelişimini de etkiler. Tezin konusunu oluşturan ikinci yüzyılda olasılıkla M.S. 130 – M.S. 131' de imparatorluk kültürünün baş rahibi olan Caludius Marcianus tarafından inşa edilen Letoon Hadrian Anıtsal Nymphaeumunda' da kaynak suyu ile doldurulmuş yapay bir göleti çevreleyen yarı dairesel exedra-portikonun arka tarafında, imparatorluk kültürü ile ilgili faaliyetler için kullanılmış dikdörtgen formda bir oda bulunur. Bu *kült* odası ile beraber yerel

ve imparatorluk kült uygulamaları yan yana temsil edilmiş olur çünkü Nymphaeum yapısı Klasik Dönemden beri Likya’ da ibadet edilen Eliyana/Nymphelere adanmış bir kutsal kaynak tarafından beslenmiştir. İmparatorluk kültü ile beraber imparatorun yönetiminin kabulü, imparatora ve Roma’ ya sadakat gösterilmiş olur. Likyalılar’ ın Romalılara din yolu ile bağlılık göstermeleri M.. 2.yy. da başlar. Likyalılar’ ın bağlılığı, Romalılar onları Rodos yönetiminden kurtardıktan sonra Likya Birliği’ nin Roma halkına Roma heykeli ithaf etmesi ile bilinir. Likya Birliği M.. 3. yy. dan beri bazı Likya kentlerinde yerel olarak tapınılan resmi Dea Roma kültünün kuruluşuna ek olarak Rhomaia federal festivalini de kurmuştur. şehirlerin en önemli noktalarına yerleştirilen imparator kültü, çeşitli mimari ortamlarda Roma tasarım ilkeleri ile beraber, imparatorluğun hakimiyetinin devamlı hatırlatıcısı haline gelmiştir [1].

Letoon Kutsal Alanı, 1951’ den itibaren Ksanthos kazılarına katılan H. Metzger tarafından alanda bulunan kaynağın kutsallığı ve suyun önemiyle ilgili araştırmalara konu olmuştur. Kazılar yaklaşık 48 yıl süreyle devam etmiştir. Letoon Hadrian Anıtsal Nymphaeumu’ nda yapılan kazı çalışmaları 1962 yılında başlar. 1968-1972 yılları arasında H. Metzger, Christian Le Roy ve Andr Balland ekibi ile beraber gerçekleştirilmiştir. Martin Harrison tarafından 1999 ve 2001 yılları arasında göletin güneydoğu ucunda yüzey araştırmalar ve erken Hristiyanlık kilisesinde kısa süreli kazılar gerçekleştirilmiştir. 1968 yılı kazılarıyla beraber kutsal gölet ve yarım daire biçimli portiko ortaya çıkartılmıştır. Alanda gerçekleştirilen kazı süresi boyunca, kazı başkanlığı çok sayıda el değişirmiştir. Bu süreçte Fransız Arkeoloji Misyonu, Türkiye Cumhuriyeti’ nin sağladığı izin ile kazılara başlamış ve 2006 kadar alanda kazılar devam etmiştir. 2006’dan sonra kısa bir ara verilerek kazılara 2008 yılında tekrar başlanmış ve 2011 yılına değin kazılar devam etmiştir. 2011 yılından 2019 yılına kadar ikinci dönem alışmaları Türk ekibi ile sistemli arkeolojik araştırmalar alanda srdrlmştir. eşme yapısına ait kazı raporları çok sınırlı olduğu için literatürde bu yapıyla alakalı büyük eksiklikler vardır.

19. yüzyıldan bu yana araştırmaları sürdürülen Letoon Kutsal Alanı tüm Likya’nın ortak tapınım merkezidir ve UNESCO miras alanıdır. Burada bulunan imparator Hadrian’a ithaf edilmiş exedralar ile düzenlenmiş yarım daire havuzlu anıtsal eşme yapısının planı Hadrian’ın Tivoli’ deki yine dünya mirası olan villasının planına benzerlik göstermesi yönünden önemlidir. 20. yüzyılın başından beri Roma dönemi su ile ilişkili yapılar hakkında çok sayıdaki yayın çeşitliliği içinde Letoon Hadrian Anıtsal eşmesi hakkında en önemli eksiklik yeterli sayıda literatür kaynağının olmaması, detaylı bir mimari analiz ve restitüsyon

önerisinin tamamlanmamış olmasıdır. Yapının, alanın temel ögesini oluşturan suyun çıktığı gözeyi koruyan Hellenistik Dönem yapay mağarasının aksında konumlanmış olması, kuzeyinde yer alan tören yolu ile ilişkisi ve Roma'nın en güçlü imparatorlarından birine ithaf edilmesi sebebi ile tez konusu olarak seçilmiştir.

1.1. Amaç

Bu tez çalışmasında temel olarak, Letoon kutsal alanının tarihi ve öneminin anlatılmasının ardından nymphaeum yapılarının kökenini ve ilk çeşme örneklerini inceleyerek Roma dönemi nymphaeumlarının tipolojik özellikleri, yapım teknikleri, kullanılan malzemelerle varılan sonuçların değerlendirilmesi, Hadrian dönemi çeşme yapılarının araştırılması ile Letoon Hadrian Anıtsal Çeşmesinin kazı raporlarından ve literatür taraması kapsamında elde edilen veriler ışığında mimari plan özelliklerinin değerlendirmesini yapmak, varılan sonuçlar ile çevre ile olan ilişkisini tespit etmek ve hipotetik bir restitüsyon önerisi geliştirmektir.

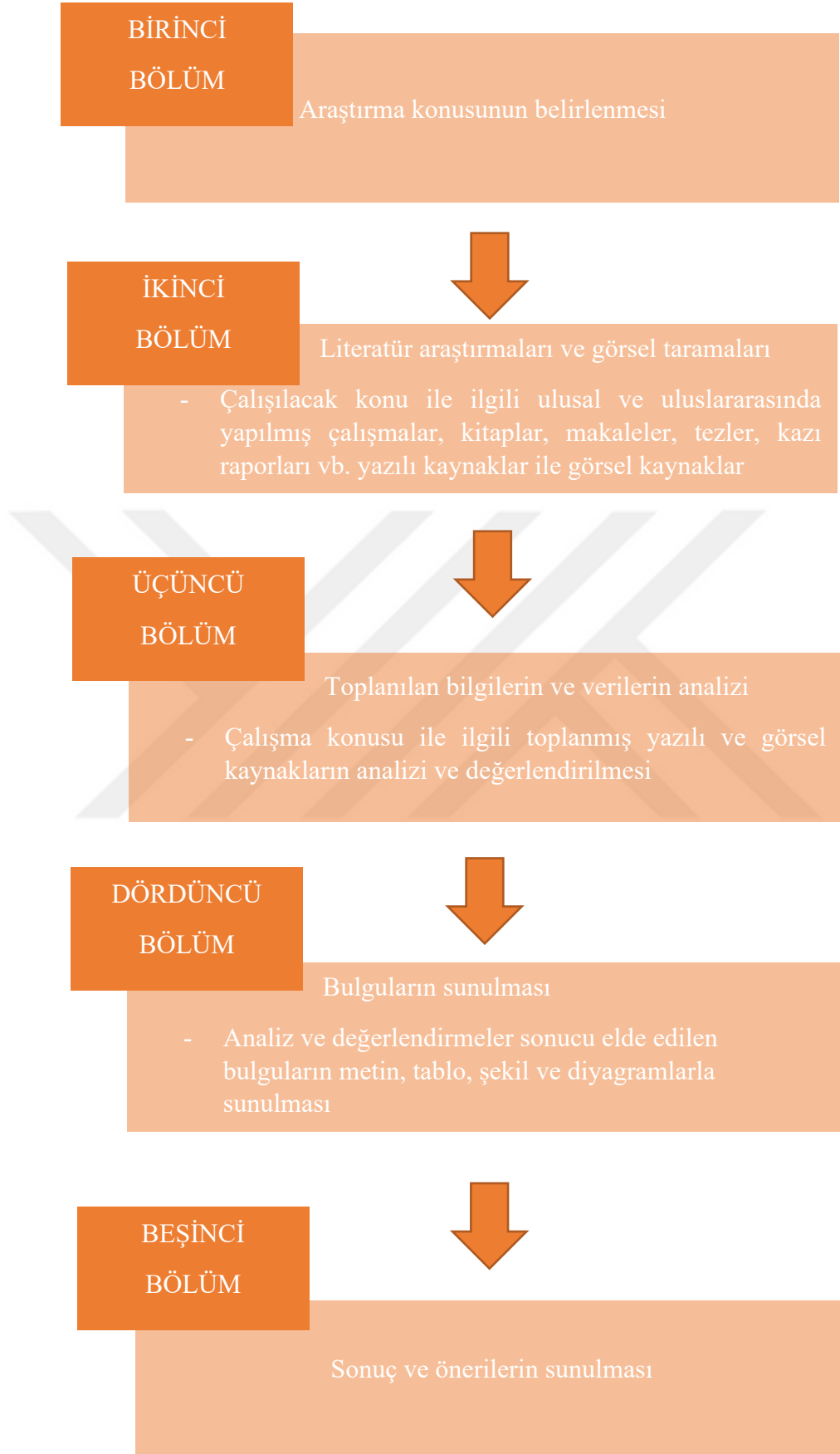
1.2.Yöntem

Bu tezde mimarlık tarihi, tarih ve arkeolojiye ilişkin kaynaklar araştırılmış, benzer örneklerle analogi yapılmış, toplanan teorik veriler 2021 yılı ağustos ayında Letoon' da gerçekleştirilen arazi çalışması ile entablatur bloklarının ölçümleri yapılmış ve ulaşılan bulgular mimari yöntemlerle desteklenmiş ve AutoCAD programı kullanılarak hipotetik restitüsyon önerisi hazırlanmıştır. Yapının nokta bulutuna taşınması için Kültür ve Turizm Bakanlığı' na bir öneri sunulmuşsa da gerçekleştirme imkânı bulunamamıştır. Hadrianus Dönemi' ne tarihlenen yapı ve yapılı çevresi hakkında hazırlanan ve interdisipliner kaynaklardan beslenen tezde izlenilen yöntem ve içeriği Şekil 1.1. ve Şekil 1.2. de gösterilmiştir. Buna göre tez beş bölümden oluşmaktadır, kapsamlı literatür taraması yapıldıktan sonra, çeşme yapısının emsalleri ile İmparator Hadrianus özelinde yapılan çeşme yapılarının incelenmesi ardından kazı raporlarından elde edilen veriler ile beraber Letoon Hadrian Çeşmesi' nin hipotetik restitüsyon çalışmasının yapılması tezin bölümlerini oluşturur.

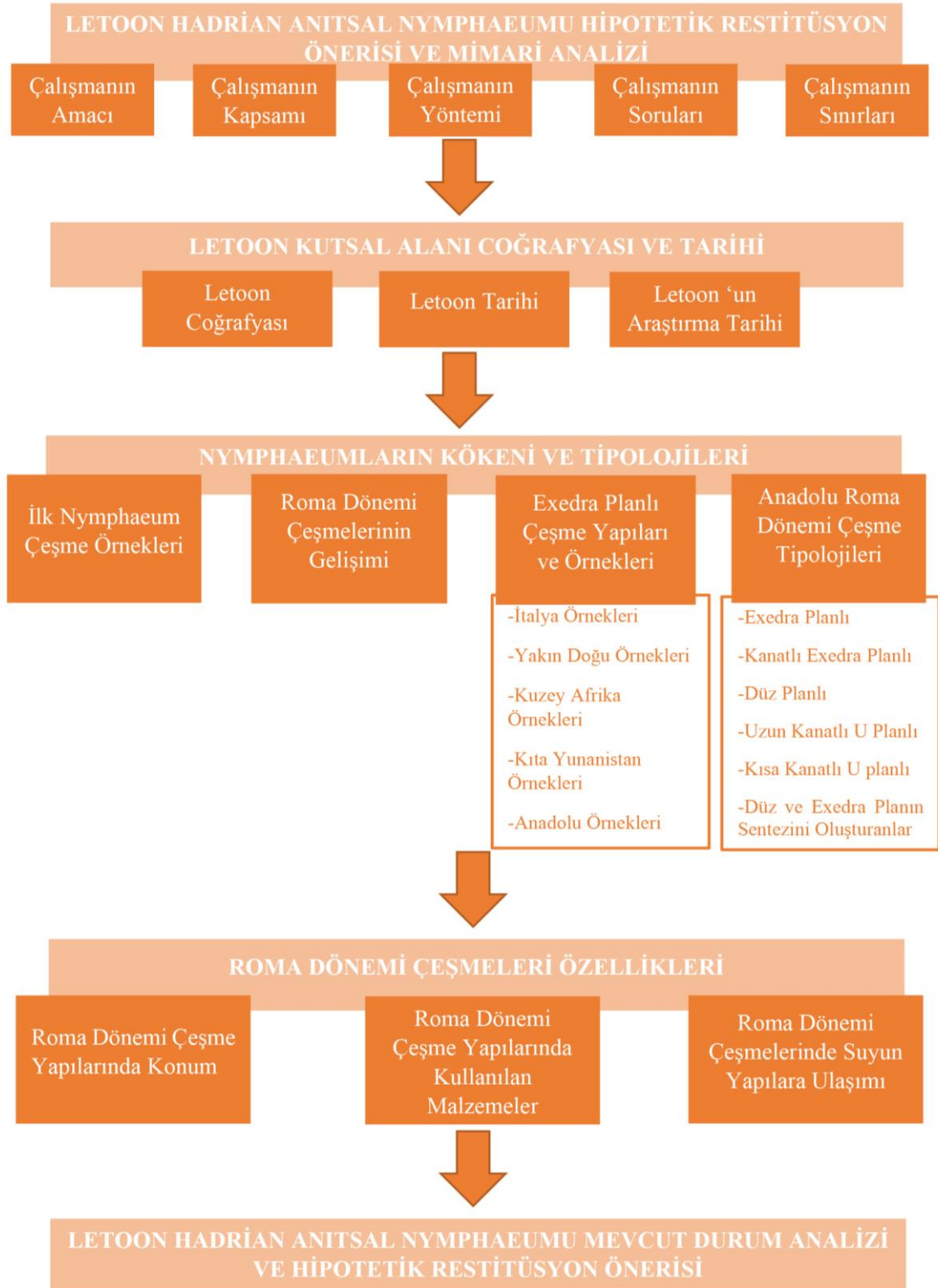
1.3.Kapsam

Bu tez kapsamında Letoon kutsal alanı, nymphaeum kökeni, roma dönemi anıtsal çeşme yapılarının gelişimi ve tipolojisi ile beraber Letoon Hadrian anıtsal çeşmesinin eksedralarla düzenlenmiş mevcut kalıntıları ışığında tipolojisi değerlendirilmiştir, elde edilen sonuçlarla yapıyı çevresi ile olan ilişkisi tespit edilmiş ve kazı raporlarından elde edilen veriler ile beraber çeşme yapısının restitüsyon önerisi hazırlanmıştır.

Şekil 1.3.1. Tezin Yöntem Şeması

Şekil 1.3.2. Tezin Akış Şeması

2. LETOON KUTSAL ALANI, COĞRAFYASI VE TARİHİ

2.1.Letoon Coğrafyası

Letoon Kutsal Alanı, Batı Anadolu Bölgesi'nde günümüzde Teke Yarımadası olarak adlandırılan, Batı Lykia Bölgesi'nde bulunur. Bu antik kent günümüzde Muğla İli Seydikemer İlçesi, Kumluova Mahallesi'nde yer alır. (Şekil 2.1.1.)

Şekil 2.1.1. Likya Haritası (Arife Bengi Sekar tarafından üretilmiştir)

Letoon Kutsal Alanı Ksanthos ile birlikte Birleşmiş Milletler' in alt komisyonu UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization / Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü) tarafından hazırlanan Dünya Miras Listesi' ne 09.12.1988 tarihinde üstün evrensel değerlerinden Letoon ve Ksanthos' un Batı mimarisini doğrudan etkilemesi, bölgede bulunan iyi korunmuş yazıtları ve mezar anıtlarıyla Likya uygarlığına tanıklık etmesi sebebiyle kültürel (ii) ve (iii)¹ kriterleri ile beraber 484 numara ile girmiştir [3]. Bölgenin güneyi, kıyısındaki çok sayıda koya sahip Akdeniz ile sınırlanırken, kuzeyi 3000 m.'yi aşmakta olan yüksekliği ile Akdağ ve Beydağları gibi Akdeniz'e dik inen dağlarla belirlenir. Bölgenin geneli oldukça dağlık olmasına rağmen farklı özelliklere sahip coğrafi alanlara ayrılabilir. Akdeniz ikliminin hâkim olduğu güney bölüm, kendi içinde doğu, orta ve batı olmak üzere daha küçük üç coğrafi yörelere ayrılırken,

¹ Kriter ii: Mimari veya teknolojiadaki, anıtsal sanatlardaki, şehir planlamasındaki veya peyzaj tasarımındaki gelişmelerle ilgili olarak, zaman içinde veya dünyanın bir kültürel alanında önemli bir insani değerler alışverişi sergilemek [97].

Kriter iii: Bir kültürel geleneğe ya da yaşayan ya da yok olan bir medeniyete eşsiz ya da en azından istisnai bir tanıklık etmek [97].

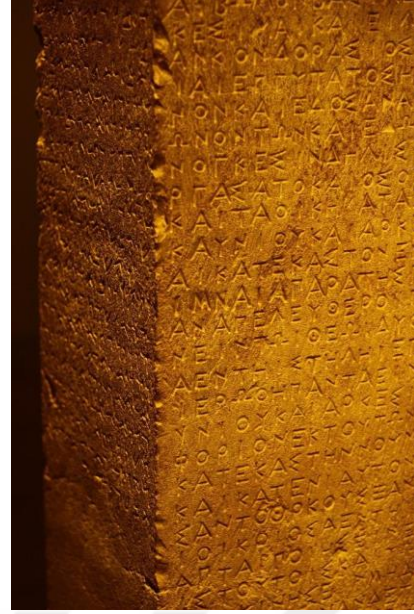
kuzey bölüm geneli İç Anadolu'nun yüksek platosunun coğrafi ve iklim özelliklerini göstermektedir. Bu doğal farklılık aynı zamanda kültürel açıdan da farklı alanlara işaret etmektedir [4]. Kumluova merkeze 400-500 m mesafede yer alan Letoon kutsal alanı, Kaş-Fethiye karayolu üzerinde, Kaş'a 50 km uzaklıkta bulunmaktadır [5]. Letoon'un kuzey doğusunda Ksanthos, güneyinde Patara, batısında Pydnai, kuzey batısında Sidyma ve Pınara, kuzey doğusunda Arsada, kuzeyinde Tlos kentleri bulunur. Bölgenin en geniş vadisi Eşen'de, birçok antik kent bulunmaktadır [6].

2.2.Letoon Tarihi

Letoon Kutsal Alanı “tanrıların anası”na adanmış kutsal bir su kaynağı çevresinde ve kayalıklar üzerinde gelişmiş Luvice “*annis massanassis*”, Likçe “*eni mahanahi*” olarak da anılan çocukları Ertemi ve Natri Eski Yunan dilinde bilinen adları ile Leto ile çocukları Artemis ve Apollon' un ortak tapınım ve kült merkezidir [7]; [3]. Le Roy, Eni Mahanahi' nin zaman içerisinde asimile olarak Leto' ya dönüştüğünü düşünmektedir [5].

Letoon' un bir tapınım alanı olduğunu gösteren unsurlar arasında Likçe *eliyana*, Luvice *ali(ya)*, Aramice *hwrnys* ve Eski Yunanca *nymphē* olarak bilinen kaynak kültü tanrıçaları ile ilişkili bir su kaynağı ve su kaynağını çevreleyen kayalıklar bulunmaktadır. Su ögesi Anadolu' nun eski dinlerinde hem arındırma özelliği hem de ibadet edilen bir öge olması sebebi ile bir kült aracı haline gelmiştir [3]. Letoon' da yeraltında bulunan gözelerden gelen kaynak suyunun etrafında yapılan düzenlemelerle, çevresinde bulunan kayalığın tıraşlanarak kullanılması ile sunulan adaklar Likyalıların su kaynağına, dağa ve kayalara verdikleri önemi göstermektedir. Bizans Dönemi sonlarına kadar su kaynağına gösterilen özenin devam ettiğini söyleyebiliriz. Alana yakın olan kuyu suyunun yörede bulunan ve çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar tarafından arınmak maksadıyla kullanılması da su kaynağına verilen önemi bir kez daha göstermiş olur. Su, su kaynağı ve su kültürünün Letoon için önemli olduğunu kanıtlayan başka bir unsur ise, alanda bulunan üç dilli yazıt, *Trilingue*² dir (41 satır Likçe, 35 satır Eski Grekçe, 27 satır Aramice) (Şekil 2.2.1.).

² TAM 144a,44b,44c

Şekil 2.2.1. Letoon Üç Dilli Yazıt- Trilingue [8]

Yazıtta belirtildiği üzere; “*bu kararnamenin şahitleri Tanrıça Leto, Tanrı Apollon, Tanrıça Artemis ve Nymphelerdir.*” denmesi alanın su kültü ile doğrudan bağlantılı olduğu gerçeğini destekler niteliktedir [3].

1950 yılından itibaren Letoon kutsal alanı için Pierre Demargne önderliğinde Likya’ da Ksanthos kazılarına katılan Henri Metzger, Letoon’ da bulunan suyun önemi kaynağın kutsallığı ile ilgili çok fazla çalışma yapmıştır. Metzger Letoon ve Ksanthos kazılarını 1980 yılına kadar devam ettirmiş 1980 yılı itibarıyla de kazıyı C. Le. Roy ‘a devretmiştir. H. Metzger, Leto-Artemis-Apollon üçlü tapınım merkezi olan Letoon kutsal alanına bir dördüncü olarak asimile olan kaynak kültü tanrıçaları olan *Eliyanaların* veya *Nymphelerin* varlığını kanıtlar nitelikte kaynak suyunun mevcudiyetine işaret etmiştir. 1973 yılında Letoon’ da ortaya çıkartılan ve bugün hala Fethiye Müzesi’ nde bulunan 255 satırlık Likçe, Aramca ve Eski Yunanca dilinde yazılmış üç dilli yazıt üzerinde Leto, Artemis ve Apollon’ un yanında *Nymphelerin* de ismi geçer [9]. Likya bölgesi içinde dinsel kimliği ile önemli bir noktada olan Letoon Kutsal Alanı’ nda bulunan üç dilli yazıtta Leto ve çocuklarının dışında *Nymphelere*’ de yer verilmiş olması alanda bulunan suyun oldukça önemli olduğunu göstermektedir [5].

Leto ve Zeus’ un tanrısal ikizleri, Artemis ve Apollon efsanesi Likya ile ilişkilendirilmektedir. Ortak tapınım alanı olan Letoon’ un Likya Birliği’ nin toplantı lokasyonu olarak kullanılması, kültün Likya için en önemli kült o-haline geldiğini ortaya

koyar. Leto, Artemis ve Apollon efsanesi, Likya’ da mevcut olan eski bir ana tanrıça kültüne karşılık gelir [10].

Ovidius’ un aktarımlarına göre [10]; Zeus’ tan tanrısal ikizleri Apollon ve Artemis’ e hamile kalan tanrıça Leto, Hera’ nın hışımından kaçarak Likya’ ya gelir. Bir su kaynağının başında biraz soluklanıp dinlenirken Hera’ nın korkusundan olsa gerek, yerli halk tarafından istenmez ve kovulur. Bunun üzerine sinirlenen Leto da köylüleri birer kurbağaya çevirir. Efsanenin bu şeklinde Letoon’ daki kültlerin Hellenistik Dönem’ deki görünümünün açıklanmasından ziyade yerel kültlerin Hellenleştirilmesi sezilir. Ama yine de yerli halktan bahsedilerek Leto’ nun gelişinden önce de bölgede yerleşim olduğu vurgulanmıştır [3].

Leto ve tanrı çocukları Apollon ve Artemis efsanesi, Likya’ nın Hellen dünyasına nasıl dahil edildiğinin soyut örneğini bizlere sunmaktadır. Somut manada ise; köklü bir soyağacı ve geçmişin, bölgedeki kentlerin ve ailelerin siyasi ve sosyal iddiaları desteklemek için kullanıldığını da ortaya koyar Leto efsanesi ile birlikte Likya Artemis ve Apollon gibi önemli Hellen tanrılarının doğum yerlerinin Ksanthos Vadisi olmasıyla, Hellen dünyasındaki önemini de yükseltmiştir [10].

Alanın birincil kült noktası olduğunun kanıtlarından biri M.Ö. 6. yy. dan M.Ö. 1. yy.a tarihlenmiş pişmiş topraktan yapılmış adak figürinlerin bulunmasıdır. Adak figürinlerin *Eliyanalara* adanmış olduğunu gösteren en önemli sebeplerden biri, Leto tapınağının güneyinde alanın bir rampa ile düzenlenmiş olması ve saptanan adak figürinlerinin Leto tapınağının Hellenistik Dönemde yapılmış olması ile ilişkili olarak *Eliyanalara* adanmış olabileceğini söyleyebiliriz. *Eliyanalar* kültürleşmenin yani akkültürasyonun etkisiyle *Nymphelere* dönüşmüş ve Letoon Kutsal Alanı’ nda su kültünün olduğu anlaşılmıştır. Alandaki üçlü tapınım alanının yanında *Nymphe* kültü ile birlikte dördüncü bir tapınım alanı olduğu da ortaya çıkar. Letoon Kutsal Alanında bulunan kaynak kültünün *Eliyana* yerine *Nymphelere* adanmasındaki en önemli sebeplerden biri, alanın kökeninin Anadolu’ ya ait olmasıdır diyebiliriz. Anadolu’ da var olan ana kaya inancı ve kayanın kendisinin kutsal olduğuna dair inanç Hititlere paralellik göstermektedir. Ana kaya üzerine ahşap evreleri yapılmış olan Artemis ve Apollon tapınakları ana kaya kült inancı fikrini destekler niteliktedir aynı zamanda kayadan yapılan tapınak yapılarının iç evreleri ve teras duvarları çalışmasında keşfedilen basamaklı kaya sunaklarının var olması sebebiyle alanın açık hava tapınım alanı olduğundan bahsedilmektedir [5].

Letoon Antik Çağ'da Likya'nın dini merkezi konumundadır ve sadece bir tapınım alanı olarak tasarlanmıştır. Letoon kutsal alanı, Likya Birliği' nin resmi tapınım yeridir bu sebeple Likya Birliğinin kararlarının ilan edildiği yer olması Likya Uygarlığı' nın en önemli kutsal alanı haline getirmiştir [3]. Likya, aynı zamanda bu bölgedeki antik kentlerin oluşturduğu bir federasyon ve daha sonra da Roma İmparatorluğu'nun bir eyaletidir. M.Ö. 1. yy.'ın ortalarında oluşturulmuştur. Bu birlik tarihteki ilk demokratik birlik olup, günümüz demokratik sistemleri için de esin kaynağı olmuştur. Likyalılar, farklı şehirlerden bir araya gelmiş olmalarına rağmen ortak bir kültür yaratmış ve var oldukları sürece bunu paylaşp yaşatmışlardır. Her Anadolu medeniyeti gibi Likyalılar da tarihin hem yoktan var eden hem de yıkıcı cilvelerine maruz kalmış ve gün yüzü göremeden dağılmışlardır. En başından beri Yunanlılar' ın saldırılarına karşılık verebilen Likyalılar, M.Ö.6.yyda Persler tarafından işgal edilmiştir. Ancak M.Ö. 4. yy. da Büyük İskender çıktığı “Asya Seferi” dahilinde bu bölgeyi de ele geçirmiştir. İskender'in ölümü ile generallerinden Ptolemaios bu bölgeyi alır ancak bölge varlığını eskisi gibi hissettirememiştir. Yavaş yavaş Yunan kültürü ve sosyal değerlerinin etkisinde kalmıştır. Bu noktada Likya Birliği kurulmuştur. M.Ö. 2. yy. da Suriye hakimiyetine geçen bölgeyi Romalılar bir savaş neticesinde ele geçirmişlerdir. Kısa bir süre sonra Likya'ya özgürlük tanınmıştır. Bu dönemde Likya Birliğinin en önemli şehirlerinden Ksanthos'a 2 kez zor kullanılarak baskı rejimi uygulama girişimlerinde bulunulmuştur. Federasyon kuvvetleri iki durumda da çağrıldığında müdahale ederek birliği korumuştur.³ M.Ö. 1. yy. da ise Romalıların iç çekişmelerinin yarattığı kargaşa ortamından etkilenmişlerdir. Ksanthos halkı, Pers istilalarında olduğu gibi, bu dönemde de toplu intihar yolu ile kendilerini yakmışlardır. Roma, Likya Birliğini yeniden ayağa kaldırmak için, bu felaketten arda kalanlara, destek vermiştir, ancak Likya esas itibarıyla M.S. 2. ve 3. yüzyıllarda yaşadığı büyük depremlerin ardından bir daha kendisini toparlayamamıştır. M.S. 8 yy. da Arap akınları ve bu süreye kadar da korsan saldırıları sebebi ile terk edilen bölge, 13.yyda Türk Beylikleri ile yeniden yerleşime açılmıştır. Bu federasyonun oy hakkına sahip 6 adet kenti; Patara, Ksanthos, Pinara, Olympos, Myra ve Tlos'tur. Bunlara daha sonra Phaselis de eklenmiştir. Bu kentlerin 3' er oy hakkı bulunurken, daha küçük şehirlerin 1 ya da 2 oy hakkı vardır [11].

Alanda bulunan mevcut yapılar; Propylon, Batı portiko, Kutsal Yol, Hadrian Anıtsal Nymphaeumu, Kutsal Kaynak, Leto Tapınağı, Artemis Tapınağı, Apollon Tapınağı, Erken

³ [98]

Bizans Kilisesi ve Manastır Kompleksi, Kuzey Portiko, Teraslar, Letoon Tiyatrosu ve Aruntii Anıtıdır (Şekil 2.2.2.).

Şekil 2.2.2. Letoon Kutsal Alanı Hava Fotoğrafı [8]

1. Propylon
2. Batı Portiko
3. Kutsal Yol
4. Letoon Hadrian Anıtsal Nymphaeumu
5. Kutsal Kaynak
6. Leto Tapınağı
7. Artemis Tapınağı
8. Apollon Tapınağı
9. Erken Bizans Kilisesi ve Manastır Kompleksi
10. Kuzey Portiko
11. Teraslar
12. Letoon Tiyatrosu

M.Ö. V. yüzyılın sonunda, Arbinas Hanedanı döneminde önem kazanmaya başlar ve bu devrede Leto, Artemis ve Apollon'a adanan üç tapınak yapılır. Hellenistik döneme gelindiğinde burası en ihtişamlı dönemini yaşamaya başlar, kutsal alanı çevreleyen büyük portikolar ile M.Ö. II. yüzyıla ait bir tiyatro yapılır⁴. Roma İmparatorluk kültürü ve Bizans

⁴ [88]

Dönemi mimarisiyle bir sentez oluşturan Letoon' un kutsallık kavramı Dea Roma, yüzyıllar boyunca devam eder [3].

2.3.Letoon' un Araştırma Tarihi

Letoon kutsal alanının kalıntıları 1840 yılında Beacon Gemisi'nde görevli İngiliz Deniz Kuvvetleri teğmeni olan Rd. Hoskyn tarafından keşfedilmiştir. İngiliz arkeolog ve kâşif olan Charles Fellows aynı dönem içinde Letoon' a uğrayarak alandaki çoğu eseri Londra' ya taşımasıyla beraber İngiltere, Likya Uygarlığı' na büyük bir ilgi göstermiştir. Rd. Hoskyn Letoon kutsal alanını keşfettikten sonraki yıl Royal Geographical Society of London' da gerçekleştirdiği sunumla Letoon' u ilk defa bilim dünyasına takdim etmiştir. T.A.B. Spratt ve E.Forbes 1842 yılında O.Benndorf ve G. Niemann 1881 yılında Letoon' u ziyaret etmişlerdir. 1892 yılında Letoon kutsal alanının ilk yerleşim planları E.Krinckl tarafından hazırlanmıştır [3]. Letoon'u da kapsayan arkeolojik ilk bilimsel kazılar 1962'de Henri Metzger, Christian Le Roy, Jacques Des Courtils ve Laurence Cavalier in de içinde bulunduğu Fransız Arkeoloji Misyonu Türkiye Cumhuriyeti' nin sağladığı izin ile beraber başlatılmış ve 2006 yılına değin aralıksız sürdürülmüştür. Kısa bir ara dönemden sonra 2008 yılında araştırmalara tekrar başlanmış ve 2011 yılına kadar alanda çalışmalara devam edilmiştir. Bu süreçte ortaya çıkartılan eserler Antalya ve Fethiye arkeoloji müzelerinde sergilenmektedir. Letoon ikinci dönem sistemli arkeolojik kazılar 2011 yılından 2019 yılına değin Bakanlar Kurulu kararı ile T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü' nün izinleri ve finans destekleri ile beraber Başkent Üniversitesi adına Prof. Dr. Sema Atik Korkmaz başkanlığında ve gerçekleştirilen sistemli arkeolojik araştırmalar UNESCO kuruluş amacı ve öngördüğü stratejik hedefler ve sürdürülebilir kalkınma hedefleri 2030 kapsamında planlanan Letoon Arkeolojik Araştırma Projesi (LAAP) çerçevesinde sürdürülmüştür [3].

2.4. Letoon Hadrian Anıtsal Nymphaeumu Kazı Raporları

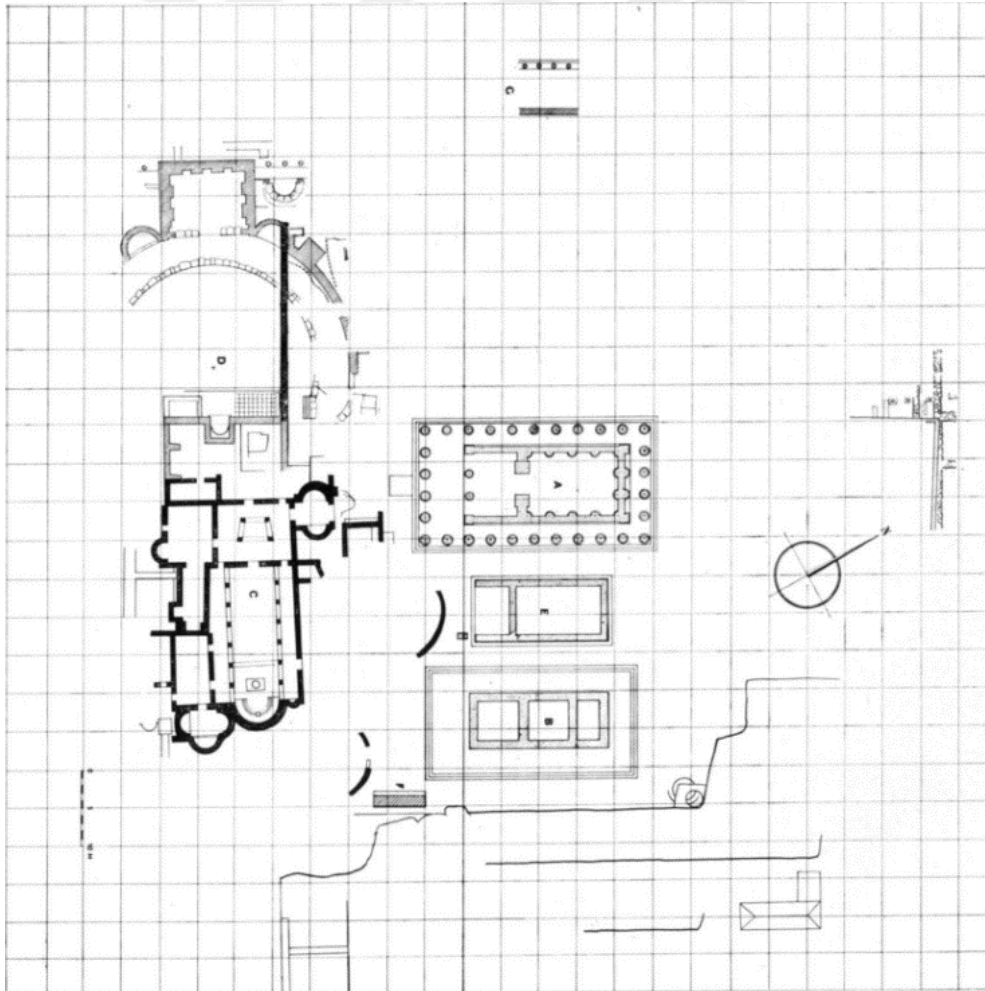
Bu bölüm içinde Letoon Hadrian Anıtsal çeşme yapısı ile alakalı ulaşılabilen, yayımlanmış kazı raporları derlenmiştir.

2.4.1. 1966-1969 Yılı Kazı Raporu

1966-1969 yılı Letoon Hadrian Anıtsal Nymphaeumu üzerinde yapılan kazı araştırmaları Henri Metzger tarafından yazılmıştır [12]. Anıtsal Nymphaeum kutsal alanın güneybatısında inşa edilmiştir. Mevcut durum araştırması sonucunda çeşme yapısının iki bina kütesinden oluştuğu ortaya çıkmıştır. Çeşme cephesinin duvar malzemesi *Isodomic*

Rectagonal örgü tekniğine sahip kireçtaşı bloklardan oluşur. Bloklar sarımsı renktedir, ıslanmışta koyu bir renk alır ve kahverengiye dönmektedir. Bu duvar güney ucundan 5,80 m yükseklikte 1,80 m yüksekliğinde tonozlu bir niş ile kesintiye uğramıştır. Bu niş 2,30 m derinliğinde olup, tabanında dairesel yay şeklinde 0,36 m yüksekliğinde bir seki yer almaktadır. Nişin dışındaki duvarları, kalın kiremit harcı ile yerinde tutulan nispeten ince ve eşit olmayan büyüklükte gri mermer levhalarla kaplanmıştır. Ön duvarın önünde, 0,60 m yanda ve 0,003 m kalınlığında düzenli plakalar halinde düzenlenmiş, oldukça iri taneli, beyazımsı mermerden bir döşeme yer alır. Döşemenin batı kenarı boyunca, levhaların ilk sırasının ön kısmına dayanan bir kanal uzanmaktadır: bu kanal beyaz mermerden yapılmış ve başlangıçta havzaya akan bir su kütesini sınırladığı görülmektedir. Nympaheum' un portikosu 27 m çapında ve 4 m derinliğindedir. Revak, üzerinde iki kapı ve yarım daire planlı iki exedra ile çevrilidir aynı zamanda dikdörtgen bir oda bulunmaktadır. Dikdörtgen odanın yüksekliği bir metreden fazladır ve duvarları güçlüdür. Karo harcına bağlı bir blokajla ayrılmış iki ayrı kaplamadan oluşmuştur. Odanın içi kuzey ve batı duvarlarının üst sırasının çökmesi sonucu oluşan bloklarla doludur. Beyaz mermerden devasa bir kadın kafasının bitişik beş parçası da burada bulunmuştur; bunlar orijinal olarak bir büst veya heykele oturtulmuşlardır mükemmel işçiliğe ve idealize edilmiş tipe sahip olan bu kafanın, bir tanrının başı olabileceği düşünülmüştür ve heykel kafasının Antoninler döneminden kalma olduğu anlaşılmıştır, olasılıkla heykel imparator *kült* odasındaki nişlerden birini süslemektedir. Batı arka duvarının ortasında İmparator Hadrianus' un heykelinin ithaf yazıtı bulunmuştur. İmparatorun adı bu plaka dövülmüş ve okunaklı haldedir. Yazıtın 129 yılından sonra işlendiği ve 131 yılında Claudius Marcianus' un baş rahibi olacağı yazılıdır. *Kült* odasında bulunan heykelinde bu tarihe adanmalıdır. Çeşmenin bulunduğu alanı tamamen kazılmıştır ve kalın alüvyon tabakasının altında tuğladan yapılmış, seramik bakımından zengin roma Dönemi yapısının yıkıntılarına ulaşılmıştır. Yapının alt katmanlarını doğrudan örten siyahımsı bataklık çamuru ile kaplanmıştır. Havza stratigrafik dağılım göstermeyen, kompakt siyah bir çamurla doldurulur. Havza kazısında kireçtaşından işlenmiş çok sayıda mimari blok ortaya çıkartılmıştır. Bloklar ortalama 2 m genişliğindedir ve sytlobat ile aynı hizadadır bu bloklar aslında friz ve korniş bloklarıdır. Ele geçen friz blokları rankhe bezemeye sahiptir, bir sıra oval ve bir sıra inci piruetlerin altında bulunur. Korniş ve friz blokları tamamen dekoratif amaçlı yapılan öğelerdir. Çöken blokların portiko üzerinde yerleri kaydedilerek, orijinal dizilimin doğru bir şekilde yapılması sağlanmıştır bu sayede giriş aaralıklarının da hesaplanması mümkün kılınmıştır. Özellikle bazı blokların arka yüzlerinde gömme için amaçlanan girintiler mevcuttur. Aslan başı çörtlenlerle süslenmiş

bloklarda palmiye yaprakları ve nilüfer çiçekleri ile beraber akantus yaprakları figürize edilmiştir. Bitkisel motiflerin yanı sıra bloklardan birinin üstünde küçük insan başı motifleri bulunmaktadır. Alanda toplamda on bir korniş ve beş friz bloğu bulunmaktadır. Sütun başlıklarından birkaç küçük parça alanda ele geçmiştir ve bu parçalarla beraber sütunların Korinth düzende tasarlandığı anlaşılmıştır. Anıtsal Nymphaeum portikosu üzerinde hiçbir şekilde sütun veya sütun elemanı bulunmamıştır. İmparator *kült* odasının içinde kullanılan arşitravlı friz plakalar ve korniş blokları ele geçmiştir. Çeşme yapısı kazılarında havzanın çamurunun içinde dairesel kesitli iki adet adak sunağı bulunmuştur. Sunaklardan biri Letoon Kutsal Alanı' nın üç tanrısına (Leto, Artemis, Apollon) ve alanda dinsel ve mitolojik açıdan öne çıkan Nympehelere ithaf edilmiştir. Yönü Batıya bakan altı adet aslan pençesi ile düzenlenmiş başka bir exedra Anıtsal Nymphaeum' un tam tersi yönünde konumlanmıştır. Alanda M.S. 3. yy. a uzanan pişmiş topraktan yapılmış *heykelcikler* ve yaklaşık otuz adet *unguentarium* bulunmuştur. 8. yy. a tarihlenmiş adak figürinlerin varlığı, kutsal alanın başlangıç tarihine dair önemli bir ipucu verir [12] (Şekil 2.4.1.1.).

Şekil 2.4.1. 1969 yılı kazısı sonucunda oluşturulan Letoon Kutsal Alanı kazı planı [12]

2.4.2. 1998 Yılı Dergi Makalesi

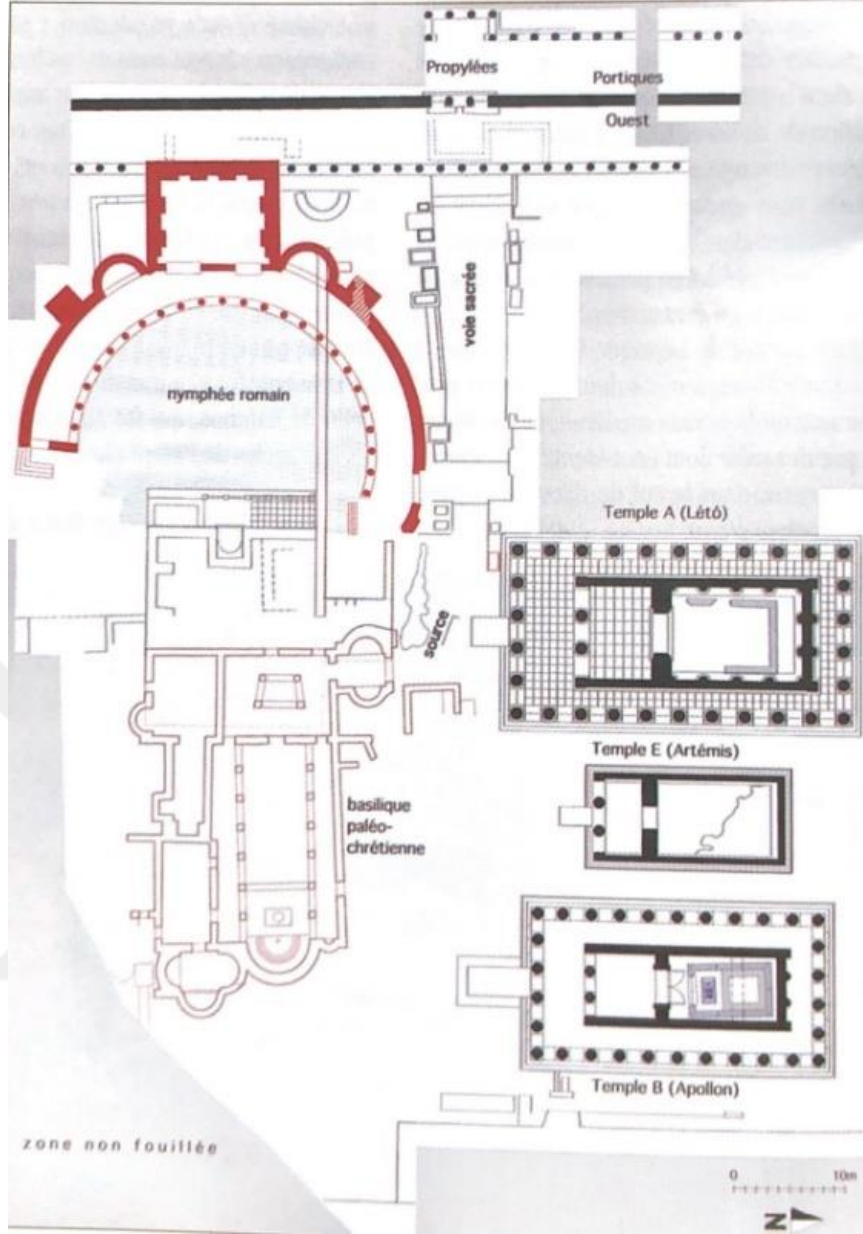
Bu makale, “Dossiers d'archeologie” dergisinin 1998 yılı 239 numaralı dergi basımında yayımlanmıştır [13]. Makale çeşme yapısının kazısını gerçekleştiren Andre Balland tarafından yazılmıştır. Makalede Nymphaeum Anıtsal Çeşme yapısı Leto Tapınağı'nın cephesinin güneybatısında konumlanmış 40 m x 40 m lik bir alanda inşa edilmiştir. Çeşme yapısının gerçekte birleşik tek bir yapı olmadığını iki ayrı yapının birleşerek oluştuğunu söyleyebiliriz. Yapının düzeni bir tiyatroyu andırır bu sebeple sigmatik nymphaeumlar kategorisinde değerlendirilir. Çeşme yapısı 131 yılına tarihlendirilmektedir. Çeşme yapısının yarım daire biçimli portikosu kuzey tarafa doğru hafifçe taşar bu çeşmeyi oluşturan ilk yapıdır, ikinci yapı ise exedra-portikoyu ortalayacak şekilde arkasına yerleştirilmiş olan imparatorluk salonudur. Kazıda exedra portikonun tam karşısında bulunan girilmesi zor küçük yapay bir mağara keşfedilmiştir. Bu yapay mağaranın ana hatlarla beraber toplam yüksekliği 1,60 m dir. Yapay mağaranın önünde döşemeli bir platform bulunmuştur. Bu yapay mağara Nymphelerin evi olarak düşünülebilir fakat, mitolojik bağlamından ziyade bu küçük yapı, alana gelip şifa dileyen hastaların adaklarının sergilendiği bir sunak olarak işlev görmektedir. Yapay mağara girişin zor olması çeşmeye gelen ziyaretçiler dışında burayı din adamları ve rahiplerin kullanmış olabileceği düşüncesini doğurmaktadır. Platform ve yapay mağara yapısının Hellenistik döneme tarihlendirildiği düşünülmektedir. Platformda, cephe duvarı ile beraber götürülen yüzey araştırmasında az bulunan ancak varsayımsal tarihlemeyle bağlantılı olabilecek yapı malzemeleri ortaya çıkarılmıştır. Bu malzemeler; boyalı çini parçalar, geç Hellenistik seramik parçaları, küçük bir unguentarium⁵, konik rium ve pişmiş toprak (terracota) heykelciklerdir. Anıtsal çeşme yapısının inşaat ve özellikle süsleme çalışmalarının kesinlikle birkaç on yıl devam edildiği düşünülmektedir. Çeşmeyi oluşturan yarı dairesel portikonun çapı 27 m olarak hesaplanmıştır. Çeşmeyi oluşturan imparatorluk mimarisine bakıldığında İmparator Hadrianus zamanının çarpıcı tasarımı ile oluştuğunu görmekteyiz. Çeşme havzası batı kısımda 5 m derinliğinde bir revakla sınırlandırılmıştır. Bu revak sütunlu sırasıyla beraber sınırı sağlamıştır. Portiko yapısının ortasında girişinde iki yan eşiği bulunan 10 m x 10 m ölçülerinde bir oda açılmıştır. İçinde bir dizi heykeli barındırması amaçlanan bu oda büyük nişli kireçtaşı duvarlara sahiptir. Nişli odanın arka duvarının girintisinde 131 yılında görevde olan Likya Konfederasyonu'nun baş rahibi tarafından İmparator Hadrianus heykelinin adanmasının yazılı olduğu bir yazıt bulunmuştur. Parçada aynı zamanda

⁵ Unguentarium; Hellenistik döneme tarihlenen, orta kısmı şiş, iğ şeklinde, antik bir kaptır ve pişmiş topraktan ya da camdan yapıldı. Küçük boyda olanları Gözyaşı şişesi olarak bilinmektedir [105].

kesinlikle 11. yy. da yontulmuş, ancak daha erken tarihte doğmuş bir prensesi, muhtemelen Livia' yı temsil eden diademli⁶ bir kadın başı ortaya çıkar. Nymphaeumun İmparatorluk odası iki yarım daire biçimli exedra ile çevrelenmiştir. İmparator odasında kireçtaşı bloklardan oluşmuş büyük bir aparat kullanılmıştır. İmparatorluk odası nişlerinin arasında bulunun kaidesiz sütunlar tuğladan yapılmıştır. Sütun başlığına dair bir şey bulunamamıştır fakat alanda bulunan küçük parçalardan sütun başlıklarının Korinth düzende⁷ olduğu anlaşılmaktadır. Portikonun saçaklığında, havzada çökmüş çok sayıda eleman bulunmuştur; tek bir arşitrav bloğu, friz ve oluklu korniş blokları. Friz ve korniş blokları zengin bir süslemeye sahiptir fakat birçoğu gelişigüzel oyulmuştur ve bu şekliyle blokların oyulması aşamalı bir şekilde ve uzun bir süre yapıldığı düşünülmektedir. Çeşme yapısının ayrıca bir restitüsyon planı oluşturulmuştur. Exedra portikonun sol kolunda kutsal kaynağa bakan yüzüne ve kutsal yol ile ilişkili dış duvarına kapı eşiği düşünülmüştür. Bu kapılarla bağıntılı merdivenler de gösterilmiştir. İmparator odasına da iki adet kapı eşiği çizilmiştir. Toplamda 24 adet sütun portikoya dizilmiştir. Yapı yapım teknikleri ve birçok açıdan döneminin karakteristiğidir [13] (Şekil 2.4.2.1.).

⁶ Diadem; Antik dönemlerde kralların otoritelerini gösterebilmek adına başlarına taktıkları, mücevher ile süslenmiş küçük taç, statü simgesi olarak da kullanılmıştır [106].

⁷ Korinth Düzen; Klasik mimaride kullanılan üç düzenden biridir. Korinth düzende sütun başları, akanthus yaprakları ile süslenir ve sütunlar bir kaide üzerine oturtulur [107].

Şekil 2.4.2.1. 1998 yılı kazısı sonucunda oluşturulan Letoon Kutsal Alanı kazı planı [13]

2.4.3. 2005 Yılı Kazı Raporu

2005 yılı yayımlanmış bu kazı raporu Didier Laroche tarafından yazılmıştır. 2005 yılında anıtsal çeşme yapısında yapılan çalışma İmparator Hadrianus' a ithaf edilen *kült* odasının etüdü ve restorasyonudur. Bu dönemde İmparator Hadrianus' un exedra-portikosunda bulunan mimari elemanların kataloğunun bilgisayar ortamında uygulanması, Bizans Döneminde kutsal alanın yapılarının restorasyonu sırasında kesilen portiko bloklarının grafik restitüsyon ve restorasyon çalışmaları paralelinde gerçekleştirilmiştir. Kesilen bloklar 1960' lı yıllarda yapılan kazılardan sonra bulundukları yerde ve 1968' de ortaya çıkartılmış olan exedra-portikonun planındaki numaralarla beraber fotoğraflanmıştır.

Eylül 2003 yılında güneybatı deposunun doğusuna kaldırılmıştır. Temizlenmiş, envanter numaraları kontrol edilmiş, ayrıntılı olarak envanterleri çıkartılmış ve yeniden kaydedilmiştir. Exedra doğu duvarının ilk sırasına, ayağında bulunan ilk kapının kuzeyinde, batıya bakan dikdörtgen bir kiremit değiştirilmiştir. Trapez blok, kuzey kapısının güney dikmesi ile orta kapının kuzey dikmesi arasına doğu stylobat üzerine yerleştirilebilir. Restorasyon çalışmalarında, *kült* odasının blokları tekrardan yerine yerleştirilmiştir (Şekil 2.4.3.1.).

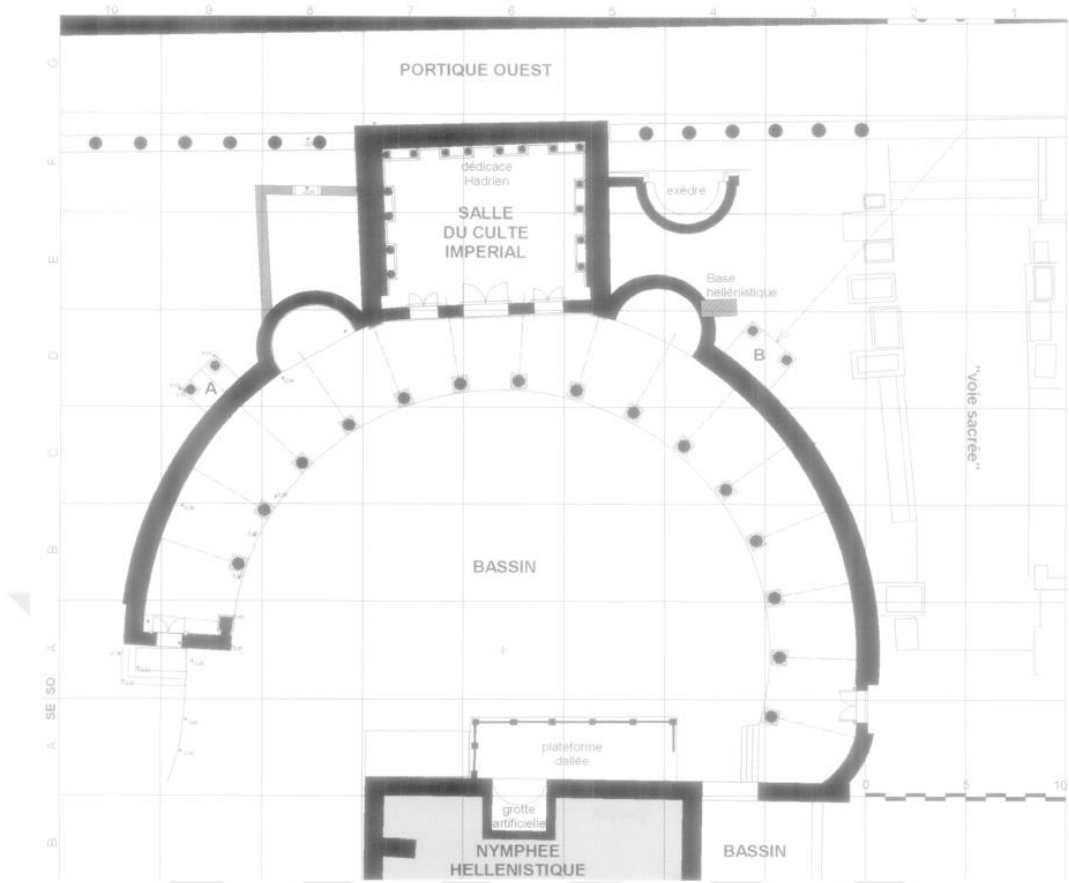
Şekil 2.4.3.1. 2005 yılı İmparator Hadrian kült odası etüd ve restorasyon çalışması [14]

Exedranın kuzey kapısının eşliğinden muhtemelen aynı yapı malzemesine ait bir konglomera bloğu çıkartılmıştır. Doğu kısımda exedrayı kapatan kuzey-güney duvarının başlangıcına oturan bir başka blok alanda numaralandırılmıştır. Exedranın mevcut dış kaidesinin blokları, güney cephe ve güneybatı köşedeki bloklar orijinal durumunda kaldıktan sonra tekrar yerlerine konmuştur. Odada ilk olarak kuzey taraf restore edilmiştir. Kazıcı blokları silindirler kullanılarak bir giriş yolu boyunca sürüklemiş ve yapının köşesine yerleştirmiştir. Tabanın restorasyonu blokların yerinde kesildiğini ve genellikle arkada ince veya oluklu olduğunu gösterir. İmparator odasında yerleştirilmiş bronz heykelin kaidesinin yerleştirme bloğu bulunmuştur [14].

2.4.4. 2006 Yılı Kazı Raporu

2006 yılı kazı raporunu Didier Laroche başkanlığında Fransız arkeolojik misyonu hazırlamıştır [15]. Çeşme yapısı çalışmasını Didier Laroche ve yazar Nathalie de Chaisemartin düzenlemiştir. Önceki kazı çalışmalarında çizilen eski planların tek bir dijital belgeye aktarılma çalışması yapılmıştır. Alandaki kalıntılar ve depoda bulunan parçalardan hareketle Anıtsal Nymphaeum' un restorasyon çalışmasında ilerleme yaşanmıştır. Çeşme yapısının hazırlanan restorasyon planında portiko üzerinde 16 adet sütun düşünülmüştür. Portikonun sol kolunda kutsal kaynağa bakan, sağ kolundaki dış duvarının ise kutsal yol ile ilişkili olduğu iki adet kapı eklenmiştir. İmparator Hadrian' a ithaf edilen kült odasına girişte üç adet kapı eklenmiş, odanın iç kısmındaki nişlere aediculalı mimariyi oluşturan çift sütunlar plana işlenmiştir. Portiko dışında yarı dairesel küçük apsidal bölmelerin her iki yanında bulunan dikdörtgen masif blokların yerine ikişer sütun eklenmiştir. Çeşme yapısının karşısında bulunan yapay mağara ve hemen önünde konumlanan döşemeli platform da plan üzerine işlenmiştir. Alanda yapılan kazı sırasında su seviyesi oldukça düşük olduğu için yarım daire şeklinde revak düzenini ve sütun kaidelerinin bıraktığı belli belirsiz izlerle beraber sütun sayısını hesaplamışlardır. Yarım daire biçimli portikonun dış duvarında bulunan apsidal kısmın her iki yanındaki dikdörtgen formlu bölüme ikişer adet sütun yerleştirilmiştir ve üretilen hipotezde dikdörtgen formlarının içinde yer alan sütunlarda heykeller için bir niş oluşturacağı ya da sütunların karyatidli⁸ olacağı yönündedir. Bu şekilde düşünülmesinin nedenlerinden biri bu bölümün içinde mermer bir baş ele geçirildiği içindir. İmparatorluk kült odası Bizans Döneminde yeniden kullanılmıştır ve iç dekorasyonunda mermer kullanılmıştır. İç duvar çok parçalı olmasına rağmen restore etmeyi mümkün kılar fakat kült odasında ikinci bir katın var olup olmadığı cevaplanamamıştır [15] (Şekil 2.4.4.1.).

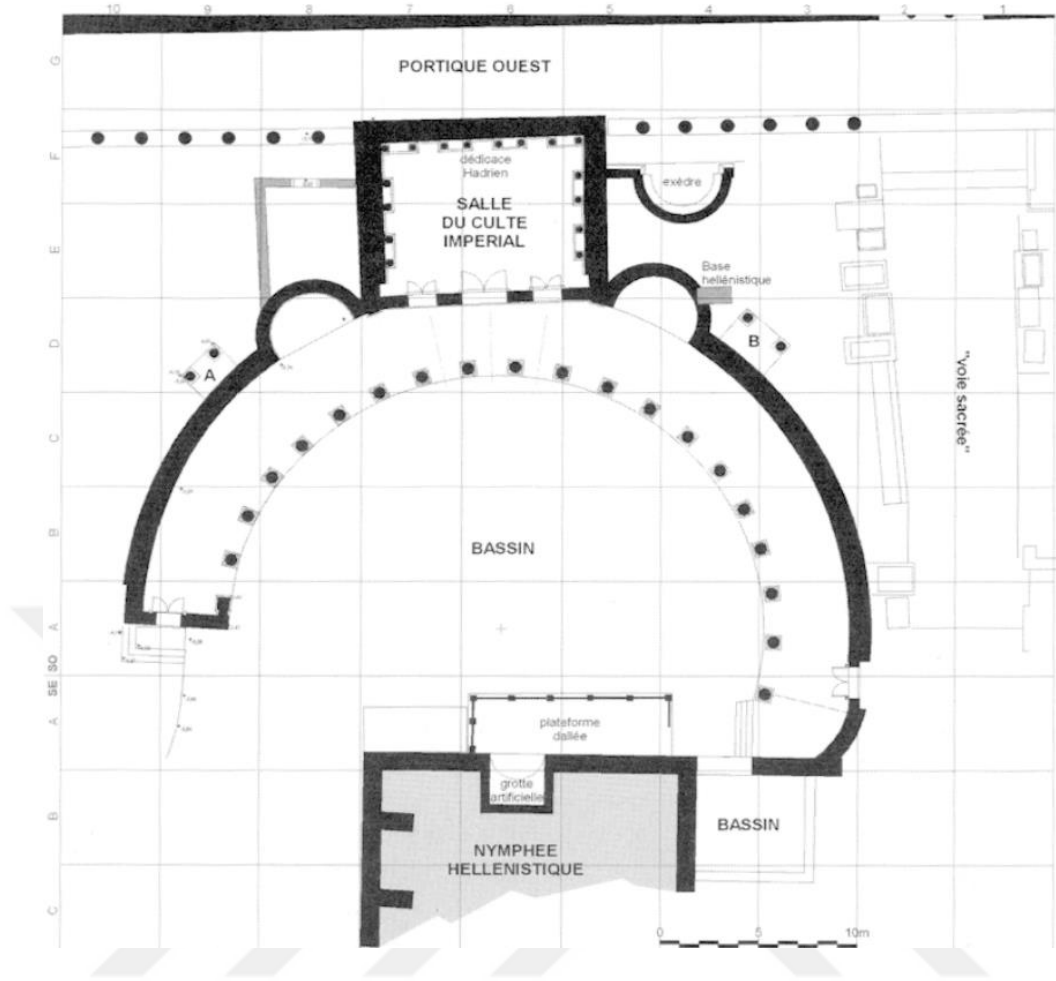
⁸ Karyatid; Antik Roma ve Yunan mimarisinde kadın heykeli şeklinde taşıyıcı nitelikteki sütunlar [108].

Şekil 2.4.4.1. 2006 yılı kazısı Letoon Hadrian Anıtsal Nymphaeumu Restitüsyon Planı [15]

2.4.5. 2009 Yılı Kazı Raporu

Çeşme yapısı ile alakalı bu raporu Henri Metzger anısına Nathalie de Chaisemartin düzenlemiş ve sunmuştur [16]. Anıtın çalışma dosyasını çeşme yapısının tüm kazılarını gerçekleştirmiş André Balland tarafından oluşturulmuştur. 2001 yılında Jacques des Courtils başkanlığında Leto Tapınağı' nın restorasyonunu yöneten mimarlar Jean François Bernard ve Didier Larcohe iş birliği ile beraber anıtsal çeşme yapısının basım çalışmalarına başlanılmıştır. Önceki yayımlanan kazı raporlarından farklı olarak bu kazı raporunda hazırlanmış olan restorasyon planında Anıtsal Nymphaeumun portikosu üzerine 20 adet sütun önermişlerdir (Şekil 2.4.5.1.).

Şekil 2.4.5.1. 2009 yılı kazısı Letoon Hadrian Anıtsal Nymphaeumu Restitüsyon Planı [16]

Basınçlı içme suyunun boru hatlarıyla beslendiği bu anıtsal çeşme yapısı exedrasının yüksek tuğla kısımları düzleştirilmiş ve zemini stabilize etmek için alt kireçtaşı sıralarının kuzey ve batı tarafları salon içinde kesilmiştir. Exedranın ötesine kaynaktan su götürerek drenajla sınırlanan kalın bir kuzey-güney baraj/bent, doldurulmuş bir dolgu tabakası ile havuzu boşaltmayı ve doldurmayı mümkün kılmaktadır. Portiko exedra alan terk edilmeden önce yağmalanmış ve sütunları o dönemde sökülmiş olmalıdır. Yarım daire biçimli revak kuzey yöne doğru yaklaşık 30° döner. Kuzey kolu böylece kaynak havzasını kapatır. Alanda ele geçen friz ve korniş bloklarının uygulama özelliklerine göre üç gruba ayrıldığı düşünülmüştür bu da yapının çalışmasında üç heykeltıraş ekibinin bulunduğunu göstermektedir. Bitki motiflerinin detaylarında heykeltıraşların aceleci davrandığını bu sebeple farklı bitiş seviyelerine sahip birçok blok parçasının alanda bulunduğunu söyleyebiliriz. Portikonun arka duvarı *poligonal opus* bloklarından yapılmış bir kaideden oluşmaktadır. Portikonun dış yüzeyinde ve apsislerin iki adet çıkıntılı dörtgen masif bölümlerin kuzeyi Bizans drenajı ile geçilmiştir. Didier Laroche onları heykeller olarak

yorumlamıştır, kuzeybatı çıkıntısının yakınında bulunan bir karyatid başı bu hipotezi doğrular niteliktedir. Kuzeydoğuda, arka duvarda bulunan bir kapı kutsal yol ile portiko arasındaki iletişimi güçlendirmiştir. Portikonun güney kolunun sonu duvarla biter ve bir kapı boşluğu vardır. İmparator kült odasına giriş üç adet kapıdan sağlanır ve büyük gri kireçtaşından yapılmıştır. Exedranın güney tarafındaki duvardan çıkan pişmiş toprak drenaj boruları imparatorluk odasının su basma riskini öngörerek yapıldığını düşündürmektedir. Didier Laroche ile ortaklaşa yürütülen imparatorluk odasının iç dekorasyonunun restorasyonu, anıtın yıpranan mimari parçalarının kayıt altına alınması ve sınıflandırılmasının ardından başlayamamıştır. İmparatorluk alanının içinde olasılıkla aedícula kenarlarından birini oluşturan büyük bir friz parçası bulunmuştur. Kaide ve duvar başlıklarının parçaları, sütunlara uygun olarak arka duvarı pilastrların⁹ süslemiş olabileceğini gösterir. Daha küçük boyutlu, alt akantus yapraklarının uzun spiral kabuklarını andırdığı konilere işlenmiş Korinth başlıklar muhtemelen aediculae düzeninde kullanılmış olmalıdır. Kült odasında diademle taçlandırılmış bir imparatoriçe başı ve birkaç çıplak mermer heykel parçası bulunmuştur ve muhtemelen aediculaların arasındaki nişleri süslemek adına dekoratif bir malzeme olarak kullanılmıştır. Anıtsal Nymphaeum yapısının yayınının uygulanmasındaki temel zorlukların başında belgeleme boşlukları değil, kalan mimari malzemenin iki kez parçalanmasındandır [16].

Çeşme yapısının kazıları 1966 yılında başlamıştır. Literatür taramasından elde edilen verilerle kazı ile ilgili beş adet kaynak tespit edilmiştir. 1966-1969, 2005, 2006 ve 2009 yılında yayımlanan kazı raporlarının yanı sıra 1998 yılı dergi makalesi tespit edilen kaynaklar arasındadır. 1966-1969 yılı kazılarından sonra çeşme yapısı ile alakalı uzun seneler boyunca bir çalışma yapılmamıştır. 2009 yılı ise çeşme yapısı ile alakalı yapılan son çalışma raporu olmuştur. Hadrian Anıtsal Nymphaeum kazılarında Henri Metzger, Andre Balland, Didier Laroche, Jacques des Courtils, Jean François Bernard gibi Fransız Arkeoloji misyonuna bağlı isimler çalışmıştır. Yayımlanan kazı raporları doğrultusunda yapı için hazırlanan restitüsyon planlarının hangi kriterler doğrultusunda ve neye göre oluşturulduğuna dair net bir veri elimizde bulunmamaktadır. Yapıya ait herhangi bir kaide ya da sütun gövdesine ilişkin hiçbir veri bulunmamaktadır. Yapıda hesaplanan sütun sayısının, imparator kült odasının eşiğindeki kapı sayısının hangi veriler doğrultusunda plan üzerine işlendiğine dair eksiklikler mevcuttur. Yapılan incelemeler sonucunda çeşme

⁹ Pilastr; Mimaride, bir kısmı duvara gömülü taşıyıcı nitelikte sütundur fakat zamanla pilastrla taşıyıcı olmaktan ziyade süsleyici bir eleman olarak karşımıza çıkarlar [109].

yapısının restitüsyon planlarında yer alan sütun sayılarının farklı olduğu görülmüştür. 2006 yılı kazı raporunda belirlenen sütun sayısı 16 iken 2009 yılı yayımlanan kazı raporunda bulunan sütun sayısı ise 20 dir. Yapıda yapılan sütun sayısı ile ilgili açıklayıcı bir bilgi bulunmamaktadır. Yapıda suyun nasıl tutulduğu ve devir daim yapıldığı konusunda da aydınlatılmamış noktalar vardır. Çeşme yapısı ile alakalı herhangi bir üç boyutta yapılan bir çalışma mevcut olmadığı için çalışmalar maalesef plan bazında sınırlı kalmış, imparator kült odası ile ilgili yapılan restorasyon çalışmasında da oda yüksekliğine dair net bir veri oluşturulamamıştır. Yapıya ilişkin yapılan işler arasında üst yapı bloklarının tespiti, imparator kült odasının restorasyon çalışması ve çeşmenin sardığı göletin kazılması olmuştur. Letoon Hadrian Anıtsal Nymphaeumu ile ilgili yapılan çalışmalar ve araştırmalar yapının alanda daha çok araştırılması gerektiğini göstermiştir.

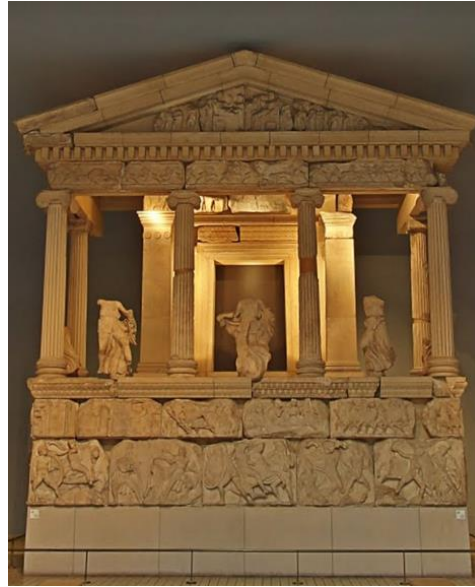

3. NYMPHAEUMLARIN KÖKENİ VE TİPOLOJİLERİ

3.1.İlk Nymphaeum Çeşme Örnekleri

Mitolojide ikincil tanrıçalar olarak karşımıza çıkan Nympheler, ırmaklarda, kaynaklarda, ormanlarda, kırlarda ve dağlarda yaşayan doğanın dişi güçleridir. Nympheler doğanın bereketini ve lütfunu temsil ederler. Nympheler her şeyden önce su ile ilişkili ve iyileştirici gücü olan su tanrıçalarıdır. Irmaklara, yağmurlara, denizlere ve tatlı su kaynaklarına hükmederler. Mitolojik anlamları dışında Nympheler, etimolojik olarak Eski Yunancada gelin veya genç kadın anlamlarına da gelmektedir [9] (Şekil 3.1.1.).

1840 senesinde Ksanthos' da Charles Fellows' un keşfederek Londra'ya taşıdığı ve şu anda British Museum' da bulunan Nereidler Anıtı, MÖ. 390-380 yılları arasında tarihlendirilmektedir. Form olarak bir Yunan tapınağı şeklinde yapılmış mezar yapısı podyum üzerinde yükselir ve bu tipin Anadolu' da görülen ilk örneğidir [17]. Mezar anıtı hükümdar Erbinna adına yapılmıştır. Podyumunda bulunan kadın heykelleri, su tanrısı Nereus ve deniz tanrıçası Doris' in kızları olan Nereidler olarak tanımlanmış ancak Erbinna' nın heykel kaidesinde babası Gergis' i kutsayan ve mezar içerisinde oynayan *Nympheler* / *Eliyanalar* olabileceği de düşünülmektedir [9].

Şekil 3.1.1. Nereidler Anıtı [18]

Nympheler ve Nymphaeum arasındaki bağlantıyı Antik yazarlardan biri olan Ioannes Malalas' ın anlatımlarından öğrenebiliriz.¹⁰ Atinalılar üzerinde hüküm süren ve Atinalılar' ın ilk kralı Kekrops, imparatorluğa bağlı bulunan bakire kadınların, sadece bir erkekle evlenmeleri için bir yasa çıkarılmasını emir vermiştir. Yasa içindeki bakire kadınlara “Nymphs” denilmektedir. Bunun sebebi ise bakire kadınlar kaynaklar gibidir ve doğum yaptıklarında, bilinmez bir kaynaktan süt akışını üretirler. Nasıl ki kaynaklardan fışkıran sular herhangi bir karşılık beklemeden insanlara sunuluyorsa, doğum yaptıktan sonra da genç kadınlar bebeklere kendi bünyelerinden fışkırarak ürettikleri sütleri sunarken da bir beklenti içinde olmazlar ve tıpkı kaynaklar gibi onlara hayat verirler. Bu durumda da su kaynaklarının Nymphelere adandığını söyleyebiliriz. Antik kaynaklara bakıldığında Nymphelere adanan ve Nymphaeum olarak bildiğimiz çeşme biçiminin de kökenini oluşturan yapay kutsal mağaraların varlığından bahsedebiliriz [19].

Yunanlılar erken dönemlerden itibaren özellikle fışkıran suları, kaynakları nymphelere adanmışlar ve adadıkları bu bölgeyi ‘nymphaeum / nymphaion’ olarak adlandırmışlardır. Nymphe kutsal alanını ifade eden bu yerler, Yunan literatüründe Nymphelerin kutsal yerleri ya da Nymphelerin naosu olarak geçmektedir [20]. Roma Dönemi içinde de nymphe kültürünün varlığını ve nympheler için adanan kutsal alanların olduğunu söyleyebiliriz.

Homeros, Odysseia destanında Nymphe kültüne ve kutsal alanlarına ait ilk bilgileri bize aktarmıştır. Naiades olarak adlandırılan Nymphelerin kutsal yeri olarak tanımlanan geniş kubbeli mağaralarında, amphoralar¹¹, bal saklama kapları ve insanların burada Nymphelere dua ettiklerini ve onlar için kesilen kurbanlardan söz edilir. Yine Odysseia' dan Yunanistanda bulunan Ithake ve Parnasse' da Nymphelere adanan kutsal mağaraların varlığını öğreniyoruz.¹²

Plinius'un anlatımlarından, nymphaion adı altında tanımlanan tipin, önce kaynak mağarasından ortaya çıktığı anlaşılmaktadır [21]. Strabon, Orontes Nehri' nin yakınlarında Nymphaeum olarak adlandırılan kutsal bir mağaranın varlığından bahseder.¹³ Pausanias' tan ise Yunanistan' da Stragitides olarak adlandırılan, Nymphelerin kutsal kaynak mağaralarının

¹⁰ [94]

¹¹ Amphora; Antik döneme ait Yunan çömleğidir. Amphoranın gövdesinden daha ince bir boynu vardır ve dibe doğru daralır ve iki adet kulbu vardır [110].

¹² [89]

¹³ [93]

yer aldığını ve burada Nymphaların kehanette bulunduklarını öğreniyoruz¹⁴. Mağaraların nymphelere özellikle, üzerinde oluşan köpük ve damlayan sular yüzünden Naidēs (Naisa) olarak adlandırılan nymphelere adandığından bahseder. Naidēsler tatlı su kaynaklarında yaşar kehanet ve iyileştirici güçleri olduğuna inanılır. En erken kutsal mağara örneklerinden biri olan Kallirhoe mağarası Pnyx tepesinin eteklerinde iki ayrı mağaranın birleşmesiyle meydana geldiğini Thucydides' in anlatımlarından öğrenmekteyiz [19].

Nymphaeum kelimesinin kutsal mağara tasviri şeklinde kullanılmasının ilk örneği edebi kaynaklardan biri olan, 'Dyskolos' adlı eserinde karşımıza çıkar. Eseri yazan Menander M.Ö. 4.yy. da komedyacı yazarlığı yapmıştır. Arka planda Periler Mağarası olarak tasvir edilen yapının bir türbe olduğunu ve tüm Phyle halkı için kutsal olduğunu söyler¹⁵.

Daphnis ve Khloe adlı eserin yazarı olan antik roman yazarı Longus, Nymphelerin kutsal alanı olan Nymphaeumun nasıl görüldüğünü metinde tasvir eder. Tasvir kitabın ilk bölümünde yer alır ve Dryas adlı çobanın sürülerini beslerken, bir mağara keşfettiğini anlatır. Bu mağara Nympheler için kutsal bir mağaradır. İçi oyulmuş bu mağaranın, dışı yuvarlak büyük bir kayadan oluşmaktadır ve mağaranın kubbesi ise, bu büyük ve güçlü kayanın merkezidir. Mağaranın içerisinden fışkıran suyun da bir nehre doğru aktığını söyler. Mağara içinde taştan oyulmuş, ayakları çıplak, kolları omuzlara kadar açık, saçları boynuna dökülmüş, belinde kuşağı ve yüzünde hafif bir tebessümü olan Nymphelerin heykelleri vardır, yaşlı çobanlar tarafından sunulmuş süt kovaları, flütler, pipolar ve kamışlar da mağaranın içerisinde asılı haldedir¹⁶.

Yukarıda da gördüğümüz örnekler Nymphaeumların ilk çeşmeler olarak bizlere mekânsal tasvirde ne ifade ettiğini anlayabilmemiz açısından önemlidir.

3.2.Roma Dönemi Çeşmelerinin Gelişimi

Yunan Arkaik Çağından itibaren, çeşmeler kapalı bir binada ve sade bir havuza sahipti. Klasik dönemden itibaren anıtsallık kazanarak, uzun, sütunlu, stoa benzeri bir bina şeklini aldılar ve iç mekânın bir kısmı veya tamamını kaplayan uzun bir havzaya sahip oldular. Hellenistik dönemde, stoa tipi çeşmeler olarak bilinen çeşmeler bazen etkileyici boyutlarda inşa edilmiştir. Erken İmparatorluk dönemi, daha sonralarında Nymphaeum olarak

¹⁴ [92]

¹⁵ [96]

¹⁶ [91]

adlandırılan farklı tipte büyük halk çeşmelerine evrildi. Bu çeşme yapıları sadece işlevsel değil, aynı zamanda oldukça süslü yapılar olarak karşımıza çıkmıştır. Sütunlu cepheleri, heykellerle zenginleştirilmiştir. Roma döneminde görünen en tipik biçim, bir ya da iki hatta istisnai olarak üç kata yayılmış, çıkıntılı aediculalı mimarileriyle öne çıkan tasarımlar olmuştur. Dekoratif ve mimari unsur olarak kullanılan su ya çeşme yapılarının cephelerinden aktı ya da ön taraflarında bulunan musluklarla birlikte ve arkadaki sütunlu mimariyi yansıtan havuzlar olarak işlev görmüştür [22]. Roma dönemi çeşmeleri Klasik ve Helenistik dönemlerden bildiğimiz şekli ile Nymphelerin kutsal alanının mimari bağlamda devamıdır [23]. Roma çeşme binaları Nymphaeum olarak ifade edilir. Roma Nymphaeumlarının temel kavramı doğudaki Hellenistik kültüre dayanmaktadır [24]. Antik dönemde Nymphaeumlar kuyular etrafında ya da pınarlarla beraber Nympheler arasındaki mitolojik bağlantıyı somutlaştıran, su kaynağı bulunan mağaralarda kurulmuş kutsal yerlerdi. M.Ö. 6 ve M.Ö. 7. yy. sonlarında inşa edilen çeşmeler, kült bağlarıyla veya topluluğun kutsal ve mitolojik mirasıyla ilgili oldukları için dini bir boyuta da sahiptirler [25]. Roma Nymphaeumları en temelde kutsal mekanlar olmakla beraber özellikle kentleşmenin de etkisiyle kentsel mekanlarda dinsel işlevselliğinden uzaklaşmıştır [24]. Bu yakın ilişki Roma döneminde Nymphaeumların halka açık caddelerde ve ana caddelerde konumlandığı ve çeşmelerin havuzlarına akan suların artık kuyulardan gelmediği özel borularla kent merkezlerine ve çeşmelere aktarıldığı dağıtma sistemleriyle devam etmiştir. Tıpkı aquadüktlerdeki¹⁷ gibi anıtsal çeşme yapıları olan Nymphaeumlar da özel veya imparatorun adları ile bağlantılı olmuştur, aynı zamanda çeşmelerin kentte bulunan topluluklar tarafından da finanse edildiği bilinmektedir. Nymphaeum gibi anıtsal ve gösterişli yapılar inşası adına katkı sağlayan herkese bir prestij de kazandırmıştır. Roma’ da bulunan anıtsal sivil çeşme yapıları halkın temiz ve taze suya olan erişimini arttırırken de yapıyı yaptıran kişinin Roma İmparatorluğu’ ndaki mevkisini ve kimliğini de anlaşılmaması sağlayan gösterişli yapılar olarak karşımıza çıkar aynı zamanda yaptıran bu yapılar yaptıran kişilerin gücüne ve ilişkilerine de hitap etmektedir [19]. Roma Dönemi’ nde bulunan gösterişli nymphaeumlar Roma’ da değil de Roma’ nın eyaletlerinde yer alması, propaganda ve prestij unsuru olarak daha çarpıcı bir mimariyle inşa edildiği gerçeğini ortaya çıkarır. Nymphaeumların yapıldığı kentlerin refah seviyelerinin yüksek olması halkın kullandığı yapı özelinde kalmasını sağlamayıp, kent zenginliğini de göstererek, görkemli bir mimari ile inşa edilmesine sebep olmuştur [20].

¹⁷ Aquadükt; su kemeri anlamına gelir, suyu vadi boyunca borular ve bir kanal yardımıyla taşımak için yapılan kemerli yüksek bir köprüdür [111].

Arkeolojik kalıntılar, Roma İmparatorluğunda bulunan anıtsal çeşme yapılarını yaptıranların veya onarımına katkıda bulunan kişilerin imparatorluk ile ilişkilendirilebileceğini söylemektedir. Anıtsal çeşme yapılarının amaçlarından olan topluma temiz içme suyu sağlamak, statü ve onurlandırma karşılığında kamusal projelere özel fonlar harcanarak topluma armağan edilen bu yapılara yerel tepkilerden olan hayırseverliğin keşfedilmesine olanak tanır [19]. Roma anıtsal çeşme yapıları yani Nymphaeumlar Roma’ da ortaya çıkmalarından kısa bir süre sonra, doğuda bulunan eyaletlere ilk olarak kısmen Roma şehirlerinde bulunan emperyal gösterişli yapılardan esinlenen Romalı yöneticilerle beraber yerel elitler ve sonrasında bu anıtsal çeşme yapılarına emperyal bir yanıt olarak, Roma anıtsal çeşme tipini Yunanistan’ a taşıyan İmparator Hadrianus ile başlayarak imparatorlar kendileri tarafından tanıtılmışlardır [19].

Roma dönemi anıtsal çeşme yapıları ilk inşa edildikleri dönemde tiyatroların scaenae fronslarına¹⁸ benzer şekilde inşa edilmiştir. Cepheleri nişler¹⁹, sütunlar ve heykellerle süslenmiş Nymphaeumlar çeşme yapılarının en gelişmiş ve anıtsallaşmış tiplerini oluşturmuşlardır. Tüm anıtsal çeşmelerde rastlanılmayan, tiyatroların sahne duvarlarını andıran bu çeşmeler en az iki katlı düz ya da exedra planlı olabilirler [26]. Bu tipin Anadolu’ da Milet, Aspendos, Perge ve Side gibi büyük kentlerde örneklerini görebiliriz [19] (Şekil 3.2.1., Şekil 3.2.2., Şekil 3.2.3., Şekil 3.2.4., Şekil 3.2.5.).

Şekil 3.2.1. Milet Nymphaeum [27]

¹⁸ Scaenae Frons; Roma tiyatro yapısının çok katlı sahne binasıdır (skene). Ön cephesi sütunlu bir mimari ile bezelidir [112].

¹⁹ Niş; Fransızca’ da duvar hücresi anlamına da gelen niş, mimaride duvar içerisinde açılan oyuklardır [113].

Şekil 3.2.2. Aspendos Nymphaeum [27]

Şekil 3.2.3. Perge Kuzey Nymphaeumu [28]

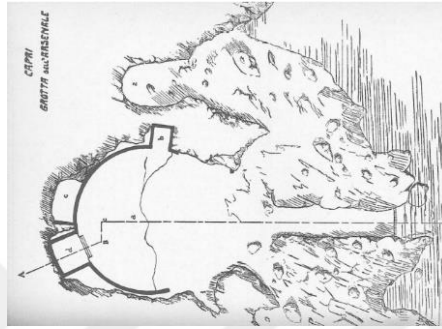

Şekil 3.2.4. Perge Kuzey Nymphaeumu Rekonstrüksiyonu [29]

Şekil 3.2.5. Side Nymphaeum [27]

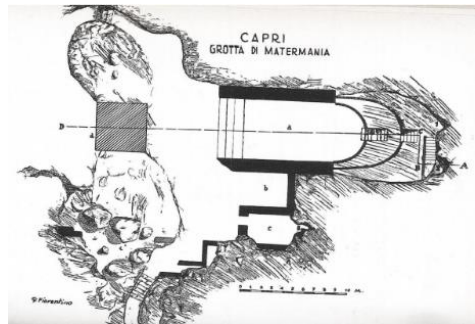
Anıtsal çeşme yapıları, kutsallık kavramı ile ilişkisini mağara-çeşmeleri ile devam ettirmişlerdir. Kutsal alan olan Nymphelerin kaynak mağaraları, sonraki dönemlerde mimarlar tarafından mağara çeşmesi izlenimi yaratabilmek için farklı uygulamalarla yapılmıştır, böylelikle dinsel bir anlamı olan suyun bulunduğu mağara fikrinin sürdürülebilirliği sağlanmıştır. Özellikle Tiberius zamanında mağaralar içinde düzenlenmiş mozaikler, midye kabukları ve sakıtlarla beraber akan su ile süslenmiş mağara-çeşmelerine rastlanılmaktadır. Mağara-çeşmelerin en bilinen örneği, Capri adasında bulunan Arsenal ve Matromania mağaralarıdır [19] (Şekil 3.2.6., Şekil 3.2.7., Şekil 3.2.8., Şekil 3.2.9.).

Şekil 3.2.6. Capri Arsenal Mağarası Planı [30]

Şekil 3.2.7. Capri Arsenal Mağarası [31]

Şekil 3.2.8. Capri Matromania Mağarası Planı [30]

Şekil 3.2.9. Capri Matromania Mağarası [31]

Mağara-çeşmelerde kullanılan mozaikler ve suyun grotesk süslemeli duvarlardan akması, nymphelere adanan mağaraları anımsatmaktadır [24]. Bu mağaraların Roma Dönemi içerisinde kullanım amaçlarından biri İmparator ve yakın çevresine, sıcak yaz günlerinde, serinlik, gölge aynı zamanda da zihinsel dinlenme sağlamaktır. Roma Cumhuriyet Dönemi ve Roma İmparatorluk dönemi başlangıçlarında su kaynağının aktığı bir yere kutsallık atıf edilse bile takip eden dönemlerde sivil yapılar olarak karşımıza çıkan Nymphaeumlar şehirlerin zenginliğini ifade eden ve sadece su dağıtımı için işlev kazanarak hizmet etmiş görkemli yapılar haline gelmişlerdir [19].

3.3.Exedra Planlı Çeşme Yapıları ve Örnekleri

Exedra, bina cephelerine yerleştirilen, yarım kubbe şeklinde üst örtüsüne sahip, yarım daire formu mimari bir oyuktur. Roma ve Yunan dünyasında çeşme yapıları haricinde tapınaklarda, evlerde, tiyatroların sahne binalarında da sıkça kullanılan mimari bir elemandır. Yarım apsis-exedra planlı çeşme yapıları Yunanlılar tarafından sevilen ve heykellerin sergilenmesi için kullanılan bir form olarak karşımıza çıkar. Exedra planlı nymphaeumların cephe düzeni eğimli formu nişlerle bölümlenerek tasarlanmıştır [19]. Exedra planlı nymphaeumlarda tıpkı saray ve villa mimarisinde olduğu gibi M.Ö. 1. yy. dan itibaren gözlemlendiği şekliyle, geleneksel düzenleri kavisli elemanlarla entegre etmek ve zenginleştirmek İmparator Hadrianus' un ve sonraki dönemlerin bir özelliğidir [32]. Dünyanın çeşitli bölgelerinde exedra planlı çeşme yapılarına rastlanılmıştır.

Özellikle İmparator Hadrianus döneminde Roma İmparatorluğu yeni bir döneme girmiştir. İmparator Hadrianus kendisinden önce gelen İmparator Traianus' ın izlediği politikanın zıttı bir yol izleyerek, fetihlerden vazgeçmiş, imparatorluk topraklarını genişletme fikrinden uzaklaşarak eldeki mevcut toprakları koruma yolunda ilerlemiştir. Yenilikçi bir imparator olarak bilinmesindeki en önemli sebepler ortaya koyduğu yeni sosyal reformlardır. Bu dönemde ekonomik olanakların da artmasıyla refah seviyesi yükselmiş ve

hem sanatta hem de mimaride dolu bir üretim sürecine girilmiştir. Roma imparatorları arasında mimariye merakı fazla olan İmparator Hadrianus büyük yapı projelerini sadece takip etmeyip aynı zamanda bu yapı projelerinin çoğunu da finanse ederek desteklemiştir. Fakat kendisinin planladığı tek yapı Roma’ da bulunan Venüs ve Roma tapınakları olmuştur. Anadolu’ da bulunan birçok kentte yaşanan doğal afetler veya çeşitli sebeplerle zarar gören ve tahrip olan yapıları da maddi katkıları ile beraber tekrar inşa ettirmiştir [33]. Özellikle Anadolu ‘da diğer bölgelerde de İmparator Hadrianus anıtsal çeşme yapılarına yerel hayırseverlerin sponsorluk yaptığı bir ortam ile karşılaşmıştır. Anadolu’ da bulunan İmparator Hadrianus dönemine tarihlenen çeşme yapıları mimari formların, dekoratif tasarımların ve hidrolik tekniklerin oldukça çok çeşitliliğinin görüldüğü bir dönem olarak karşımıza çıkar. İmparator Hadrianus farklı eyaletlere yapmış olduğu atılımlarla kendi hükümdarlık süresi boyunca hiçbir anıtsal çeşme yapısının yapılmamış olması Roma’ nın zararına olmuştur. Severuslar dönemi ile beraber başa geçen imparatorlar anıtsal çeşme yapısı olan Nymphaeumları, İmparator Hadrianus ve yerel elitlerin tanıtımıyla ve farklı eyaletlere has yeniliklerini bünyesinde barındıran yeni bir mimari formla Roma’ ya geri uygulamışlardır ve bu dönemde önceki imparatorluk çeşmelerinden çok daha geniş, gösterişli ve anıtsal çeşme yapıları yapılmıştır [19].

Yapılan literatür taramaları sonucunda elde edilen örnekler tez kapsamında plan bazında açıklanmaya çalışılmıştır. Letoon Hadrian Anıtsal Nymphaeumu exedra planlı çeşme örnekleri arasında olduğu için bu tipin örneklerini dünya çapındaki benzer örneklerle birlikte incelemek exedra tipi anlamaya yardımcı olacaktır. Bu bölümde İtalya örnekleri, Yakın Doğu ve Kuzey Afrika örnekleri, Kıta Yunanistan örnekleri ve Anadolu örneklerinden bahsedilecektir. Anadolu örnekleri kısmına detaylı bir şekilde değinilmiştir böylelikle farklı yaklaşımları örnekleyen ve gösteren örnekler açıklanmış olacaktır. Letoon Hadrian Anıtsal Nymphaeumu’ nun Anadolu Roma Dönemi çeşme örnekleri içinde gerek konumu gerek içinde barındırdığı anlamla önemli bir noktada olması sebebiyle Anadolu Roma Dönemi Çeşmeleri’ ni tipolojik anlamda değerlendirmek Letoon Hadrian Anıtsal Nymphaeumu’ nun önemini bir kez daha ortaya çıkartacaktır.

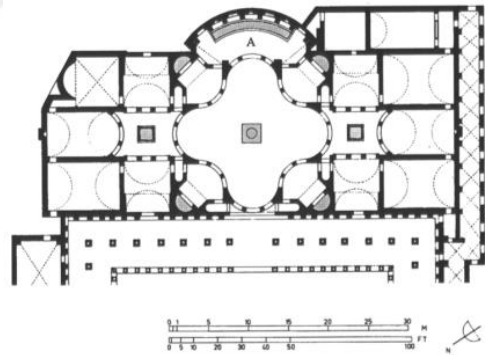
3.3.1. İtalya Örnekleri

Exedra planlı çeşme yapılarının İtalya’ da bulunan en eski örnekleri arasında Neron’ un Domus Transitorias yapısının salonunda bulunan dairesel nişe sahip çeşme yapısıdır. Polyphemus Nymphaeumu dört sütundan oluşan bir revakla çevrili olan yapının altında, suyu merkezi bir havzaya aktarılan basamaklı bir çeşmedir. Mağara duvarlarında mozaiklere

rastlanmıştır ve duvarların alt bölümü orijinal olarak mermerle kaplanmıştır. Yapının 10m yüksekliğinde bir tonozu bulunmaktadır²⁰.

İmparator Hadrianus dönemine tarihlenen exedra planlı çeşmeler Tivoli Villası'nda bulunmaktadır. Piazza d'Oro, İmparatorluk sarayı, Bahçe-Stadyum yapısı, Canopus-Serapeum Tivoli villası içinde exedra nymphaeumun bulunduğu yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Piazza d'Oro, Hadrian Villası' nın kuzey ucunda su havzaları ile dolu dikdörtgen bir açık avluya sahip geniş bir yapıdır. Piazza' nın güney tarafında heykel ve çeşme nişleri ile anıtsal bir exedra yer almaktadır. Doğu tarafında ise bir dizi oda ve *triclinium* yer alır. Yapının ana girişi kuzey tarafındadır ve kemerlerle yükselen tonozla örtülü büyük sekizgen bir girişten oluşur. Merkezi exedranın iki tarafında tonozlarla örtülü salon grupları bulunur. Odaların duvarlardan tavana uzanan *opus sectile*²¹ mermer kaplama izleri günümüzde de görülebilmektedir ve villadaki en lüks komplekslerden biridir. Yapı beyaz mermerle kaplanmıştır [34]. Yapının merkezinden ana eksenini boyunca uzanan bir kanal (*euripus*) bulunan bir *quadriporticus* bahçesi yer alır. Yapının ucunda bir exedra-nymphaeum bulunmaktadır (Şekil 3.3.1.).²²

Şekil 3.3.1. Piazza d'Oro [34]

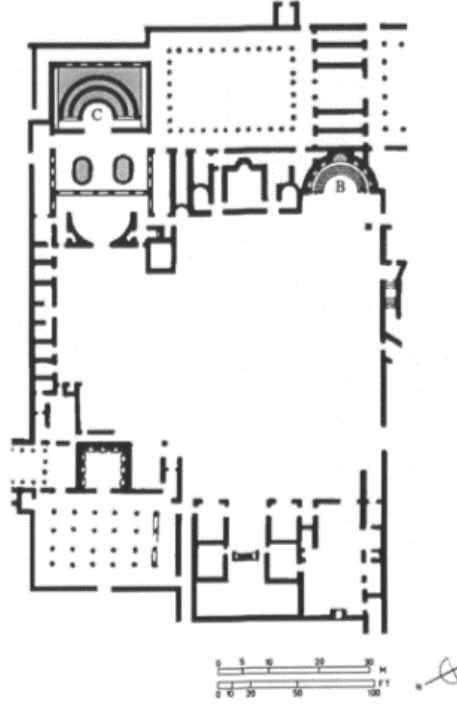
İmparatorluk sarayı, daha önceki cumhuriyet villasını içermektedir. Kütüphane avlusundaki merdivenlerden binaya girilmektedir. Odalar, avlu veya *peristil* kenarları boyunca yerleştirilmiştir. Giriş peristilinde imparatorluk işlerine ayrılmış dört oda vardır. Bu odalar *opus sectile* ile döşenmiştir. *Peristilin* güneyinde cavea-nymphaeum bulunmaktadır

²⁰ [99]

²¹ Opus Sectile; Bizans ve Antik Roma'da kullanılan, farklı geometrik şekil ve boyutlarla keserek hazırlanmış renkli kayaların yan yana getirilerek birleştirilmesiyle oluşturulan döşeme mozağıdır [114].

²² [100]

ve tiyatroların *caveasını* andırmaktadır. İmparatorluk sarayında ayrıca yaz tricliniumu’ da yarı daire biçimli duvar içerisindeki bir nişte bulunmaktadır [34] (Şekil 3.3.2.).

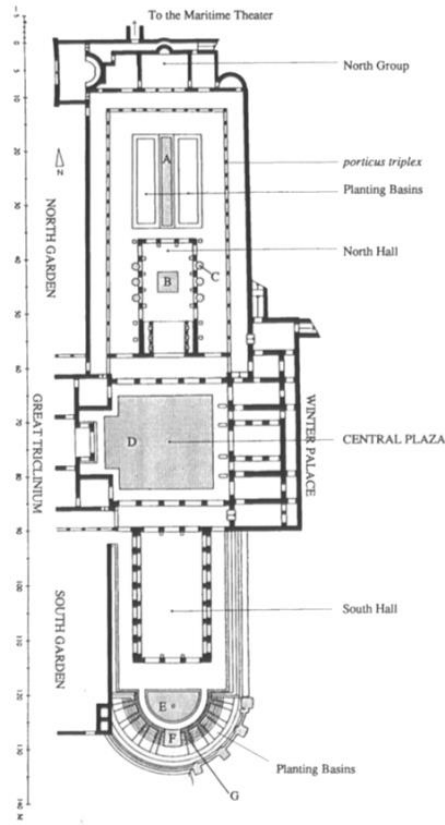

Şekil 3.3.2. İmparatorluk Sarayı [34]

Bahçe-stadyum yapısı, 1970’ lerde A. Hoffmann tarafından kazılmasından önce stadyum şeklini taklit eden açık bir bahçe olduğu düşünülmektedir. Arkeolojik araştırmalar sonucunda, merkezi alanın çoğu merkezi bir plaza ile ayrılmış iki pavyon tarafından oluşmaktadır. Uffizi’ deki Niobe Galerisi’ nde görülen aynı tipte Niobid heykel grubunun parçaları bulunmuştur. Heykeller büyük olasılıkla güney nymphaeumda dikilmiştir.²³ Stadyumun daha kamusal alanı olan güney bahçesi hem görsel hem de işitsel duyulara karşılık gelen yarı daire biçimli nymphaeumda bulunmaktadır. Yarı dairesel nymphaeumun önünde yarı daire planlı bir havuz, nymphaeumun ortasında ise grotto²⁴ bulunmaktadır. Nymphaeumun beyaz mermer basamaklarından aşağıya akan su ile beraber görsel bir kompozisyon oluşturmuşlardır [34] (Şekil 3.3.3.).

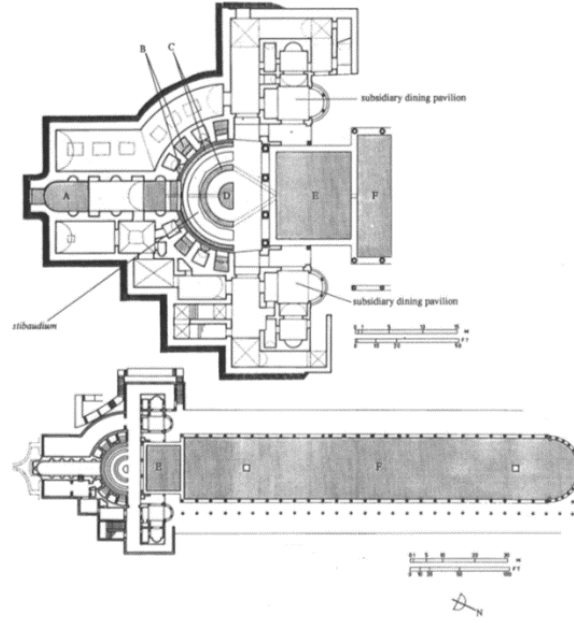
²³ [101]

²⁴ Grotto; Küçük mağara [115].

Şekil 3.3.3. Bahçe – Stadyum [34]

Tivoli Villası'nda bulunan Canopus-Serapeum yapısı özellikle bu tezin de konusunu oluşturan Letoon Hadrian Anıtsal Nymphaeumuna benzemesi yönünden önemlidir. Canopus-Serapeum yapısı, alanda doğu kısımda bir istinat duvarı ile sınırlanmış yapay bir vadide yer alır. Yarım daire şeklindeki geniş salon aynı zamanda bir *triclinium* ve *nymphaeum* dur. Yarım daire kısıma eklenmiş halde 119 m uzunluğunda, 18 m genişliğinde ve 1,6 m derinliğinde uzun bir havuz yer alır bu havuza *nilus* denilmektedir. Yapının içinde yarım daire şeklinde bir havuz yer alır. Yarım daire şeklindeki havuzla *nilus* arasında dikdörtgen bir havuz yer almaktadır. Yapı kubbeli *exedra* içinde yer alan devasa bir *stibadiumdan* oluşmaktadır. Yapı 18 m çapında yarı dairesel plana sahiptir. Yapıda su, *stibadiumun* arkasındaki *exedra* duvarındaki dikdörtgen nişlerin üzerindeki basamaklardan aşağıya doğru akar ve *stibadiumun* her iki tarafında da su kanalları yer almaktadır [35]. Yapıda durgun su hareketli su ile beraber bulunmaktadır. Bir su kemeri vasıtasıyla *exedra-nymphaeum*'un arkasındaki toplama havuzundan yapıya su taşınmaktadır. Ayrıca yapı imparatorluk karşılama alanı olarak da hizmet vermiş, yarı dairesel alanın içinde bulunan yemek mekânı da görsel ilgi odağı haline gelmiştir [34](Şekil 3.3.4., Şekil 3.3.5.).

Şekil 3.3.4. Canopus-Serapeum planı [34]

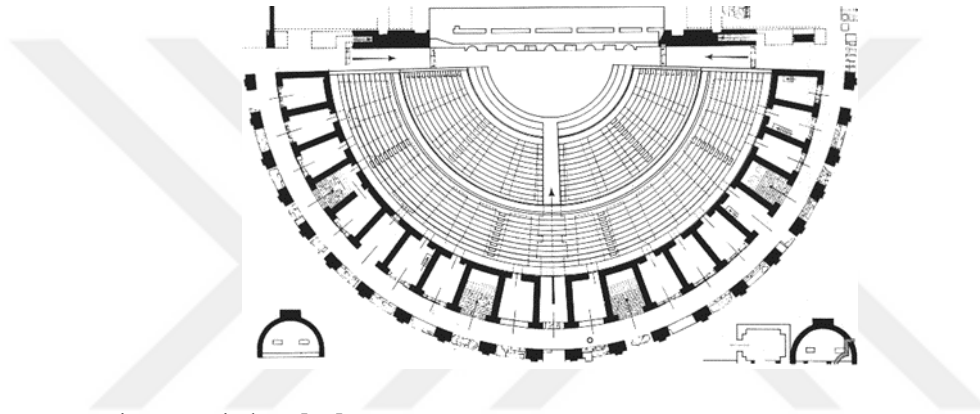
Şekil 3.3.5. Canopus-Serapeum [36]

Bir başka örnek Ostia tiyatrosunu oluşturan çeşme yapısıdır. Yapı M.Ö. 1.yy. ın sonuna tarihlenir. Tiyatronun önünde iki adet nymphaeum bulunmaktadır. Augustali'lerin binasının önünde yer alan nymphaeum ve Marga Osimo' daki exedra planlı nymphaeumdur. Yine Ostia' da Roma ve Augustus Tapınağı' nın arka tarafında bulunan halka açık nymphaeum da verilebilecek başka bir örnektir²⁵ (Şekil 3.3.6., Şekil 3.3.7.).

²⁵ [102]

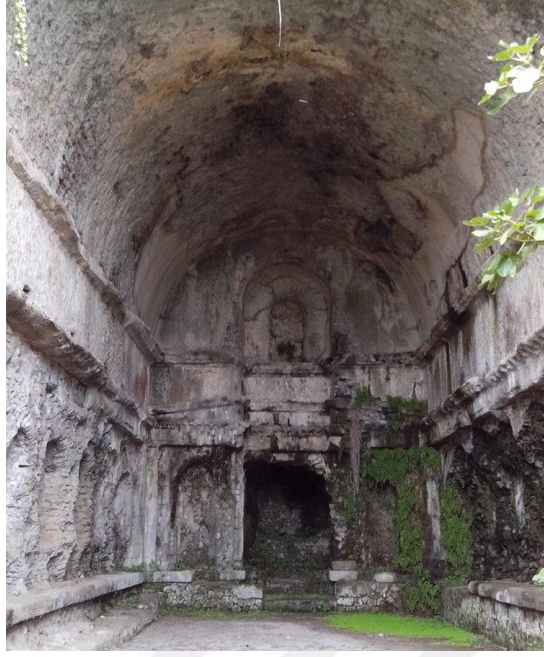
Şekil 3.3.6. Ostia çeşmesi [37]

Şekil 3.3.7. Ostia çeşmesi planı [38]

Roma Cumhuriyet Dönemi sonlarına tarihlendirilen Dor nymphaeumu ve Bergantino nymphaeumu olarak bilinen çeşme yapıları Castelgandolfo'da Domiziano Villa'sında bulunmaktadır. Dor nymphaeumu 8m yüksekliğinde beşik tonozlu bir tavandan ve iki sıra halinde düzenlenmiş nişleri olan 11m x 6m ölçülerindeki dikdörtgen bir mekandır. İlk kat sütunlarının sırası dor düzeninde olduğu için bu isimle anılmaktadır, ikinci sıra sütunlarının düzeni ise ion düzeninde tasarlanmıştır. Yapının girişinin önündeki merkezinde, muhtemelen eski bir pınar olan doğal bir mağaraya açılan bir kemer bulunmaktadır. Bergantino nymphaeumu Dor nymphaeumunun 2 km ilerisinde bulunan 17m çapında dairesel bir mağaradır. Mağaranın ortasında bir havuz bulunmaktadır ve mozaiklerle kaplı zemininden günümüze birkaç parçası kalmıştır²⁶ (Şekil 3.3.8., Şekil 3.3.9.).

²⁶ [103]

Şekil 3.3.8. Dor Nymphaeumu [39]

Şekil 3.3.9. Bergantino Nymphaeumu [40]

Roma’ da bulunan Traianus parkındaki nymphaeum ve M.S. 1.yy. a tarihlenen Traianus Villası’nda bulunan ve Altipiani di Arcinazzo’ da bulunan exedra planlı çeşme örnekleri mevcuttur. Roma’ da bulunan Argentario çeşmesi, Ostia’ da bulunan Traianus Okulu’ nun kapısının yanlarındaki iki adet büyük nişli exedra planlı çeşme, 2.yy. a tarihlenen Roma’ da bulunan Appia Caddesi’ndeki Quintili Villası ve Statuo Caddesi’ndeki Konstantin nymphaeumu exedra planlı çeşme örnekleri arasındadır [19] (Şekil 3.3.10., Şekil 3.3.11, Şekil 3.3.12., Şekil 3.3.13., Şekil 3.3.14., Şekil 3.3.15.).

Şekil 3.3.10. Roma, Thermi Traiani [37]

Şekil 3.3.11. Altipiani di Arcinazzo, Traiano Villası [37]

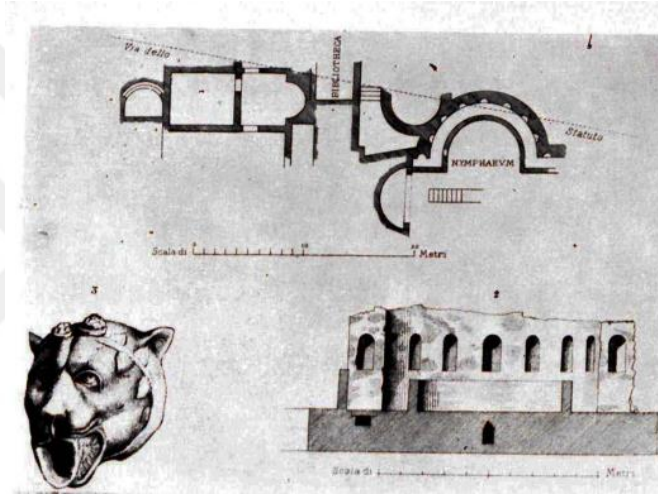
Şekil 3.3.12. Roma, Clivo Argentario çeşmesi [37]

Şekil 3.3.13. Ostia çeşme [37]

Şekil 3.3.14. Appaia Caddesi, Quintili Villası' nda bulunan Nymphaeum [37]

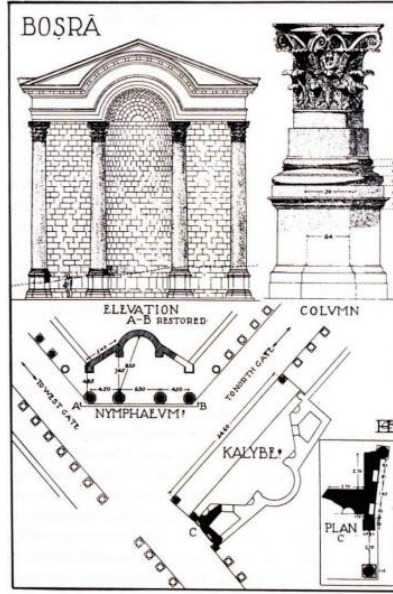
Şekil 3.3.15. Statua Caddesi, Konstantin Nymphaeumu [37]

3.3.2. Yakın Doğu Örnekleri

Cardo²⁷ ve Decumanusun²⁸ kesiştiği noktada yer alan Suriye Bosra antik kentinde bulunan nymphaeum yapısının portikosunun korinth sütun başlıkları, yarım kubbe çatı örtüsü, yarı dairesel nişi ve yanın iki adet kısa çapraz duvarı vardır. Bosra nymphaeumu M.S. 2.yy. ın ikinci yarısına tarihlendirilmektedir [19] (Şekil 3.3.16.).

²⁷ Cardo Maximus; Roma şehir planlamalarında kuzey-güney aksında uzanan cadde [116].

²⁸ Decumanus Maximus; Roma şehir planlamalarında doğu-batı aksında uzanan ve Cardo Maximus ile merkezde kesen ana cadde [117].

Şekil 3.3.16. Bosra Nymphaeumu Rekonstrüksiyon Planı [41]

İsrail’ de Scythopolis’ de Tell Beth-Shean’ ın eteklerinde sonlanan nymphaeum 1986-1988 yılları arasında kazılmıştır fakat tamamen yayınlanmamıştır. Yapı Antoninler dönemi M.S. 2.yy. a tarihlenmektedir. Doğu-Batı aksında uzanan sütunlu caddenin batı bölgesinde bulunan çeşme 23m uzunluğa sahip yarı dairesel nişin merkezde açıklığı 8,80 m dir ve düz yekpare bir duvar içerir. Beth-Shean nymphaeumunun duvarı iki kat yüksekliğinde, nişi ise yarım bir kubbe ile örtülüdür ve cephesi oldukça gösterişli ve zengin dekore edilmiştir. Merkezde yer alan nişin iki kenarında, korinth düzende bulunan sütunlar ve dikdörtgen şeklinde bir podyum²⁹ konumlandırılmıştır [19] (Şekil 3.3.17.).

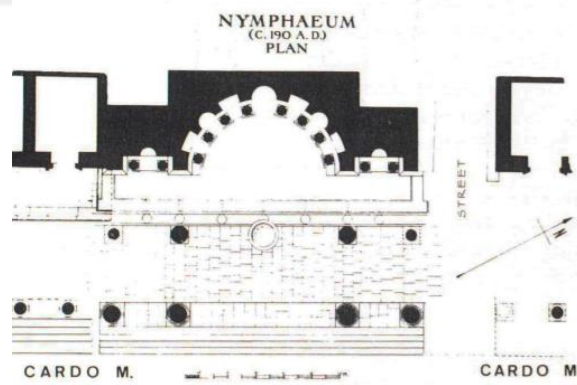
Şekil 3.3.17. Beth-Shean Nymphaeum 3D Modellemesi [42]

²⁹ Podyum; Antik mimaride zeminden yükselerek üstünde taşıdığı heykel, sütun veya lahitler gibi unsurlar için altlık oluşturan platformdur [118].

Ürdün’ de bulunan Gerasa nymphaeumu M.S. 2.yy. a tarihlendirilir. Çeşmenin cephesi Gerasa Cardo Maximusuna bakar. Artemis Kutsal Alanının yanında ve güneyinde bulunmaktadır. Gerasa nymphaeumu merkezinde yarı dairesel bir nişle beraber yekpare bir duvar olarak barok tasarımı ile inşa edilmiştir. Ortada bulunan büyük nişin yarım daire duvarında dikdörtgen ve yarı dairesel nişlere sahip iki adet kat vardır. Büyük nişin iki tarafında da küçük yarı dairesel niş içeren küçük dikdörtgen niş bulunur. Yapı genelinde bulunan yarım daire nişlerin hepsinin üst örtüsü kubbedir ve nişlerin içerisinde heykeller vardır [19] (Şekil 3.3.18., Şekil 3.3.19.).

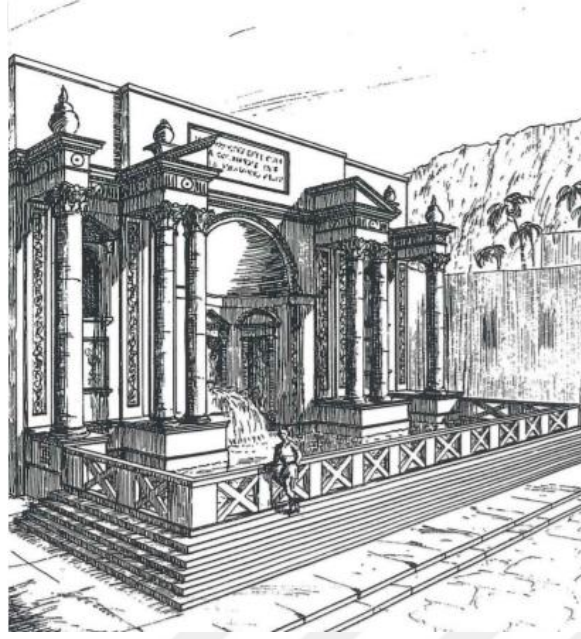

Şekil 3.3.18. Ürdün Gerasa Nymphaeumu [43]

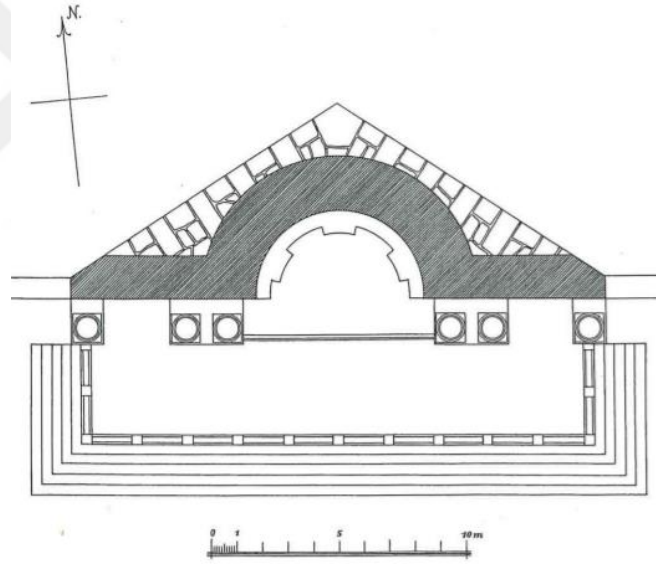

Şekil 3.3.19. Ürdün Gerasa Nymphaeumu planı [41]

Ürdün Petra’ da M.S. 2.yy. a tarihlenen başka bir nymphaeum geniş yarı dairesel bir exedra, heykellerle süslenmiş cephe duvarı ve yan kanat duvarlarından oluşmaktadır. Çeşme yapısı sütunlu cadde yakınındadır ve kentin doğu ucunda bulunur. Cephenin neredeyse tamamını kaplayan exedranın 19,40m x 3,70m lik dikdörtgen bir havuzu bulunmaktadır [19] (Şekil 3.3.20., Şekil 3.3.21.).

Şekil 3.3.20. Ürdün Petra Nymphaeumu [44]

Şekil 3.3.21.Ürdün Petra Nymphaeumu planı [44]

Ürdün’ de bulunan başka bir örnek Gadara nymphaeumudur. Exedra planlı nymphaeum M.S. 2.yy. ortalarına tarihlenir ve kentin decumanus maximusunun kuzey geçidine paralel olarak konumlandırılmıştır. Yarım kubbeyle örtülmüş arka duvarında ikinci yarım daire niş ile beraber merkez noktasında 6m x 6m lik dikdörtgen bir niş bulundurur [19] (Şekil 3.3.22., Şekil 3.3.23.).

Şekil 3.3.22. Gadara Nymphaeumu [45]

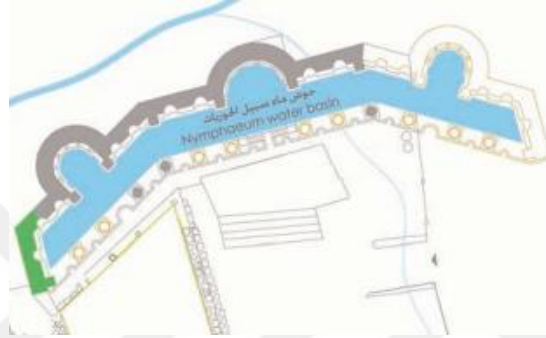
Şekil 3.3.23. Gadara Nymphaeumu planı [46]

Ürdün Amman’ da bulunan kireç taşından yapılmış nymphaeum M.S. 2.yy. a tarihlendirilir. Bölgedeki türünün en büyük anıt yapısıdır. Nymphaeum Cardo Mxiumus ve Decumanus Maximus’ un kesiştiği noktada köşe parselde yer alır. Bu anıtsal yapı, şehir için akan su kaynağı olan bir mağara üzerine inşa edilmiş ve doğrudan kuzeybatıya yönelmiş ana derenin kenarında durmaktadır. Ana cephesi Cardo Maximusa bakar, yapının sırtı dere kenarına yakındır. Nymphaeum simetrik tasarıma sahip yarım sekizgen bir yapıdır. Yapı yüksekliği iki bölüme ayrılabilir; alt kısım beşik tonozları içeren temel, ikinci kısım ise binanın ana cephesi ve arkası dahil üst kısmıdır. Yapının cephesi yaklaşık 70 m dir ve üç adet apsid³⁰ bulundurmaktadır. Her bir apsidin yüksekliği 12 m dir. İki katlı tasarlanan cephesi nişler ve sütunlarla dekore edilmiştir (Şekil 3.3.24., Şekil 3.3.25.).

³⁰ Apsid; Tapınak yapılarında doğrultu belirleyen, kiliselerde nef ucunda konumlanan ve mihrabı da içeren yarı dairesel planlı bölümdür [119].

Şekil 3.3.24. Ürdün Amman Nymphaeumu ve planı [47]

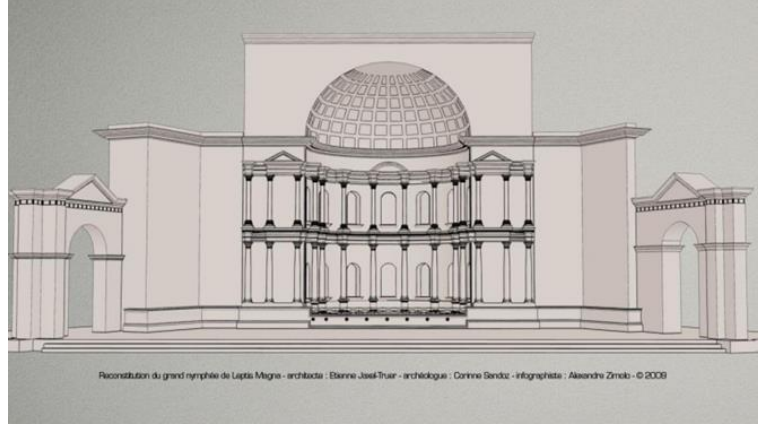
Şekil 3.3.25. Ürdün Amman Nymphaeumu ve planı [47]

3.3.3. Kuzey Afrika Örnekleri

Kuzey Afrika örnekleri içinde M.S. 198-211 yıllarına tarihlenen Libya’ da bulunan Leptis Magna İmparator Severus döneminde yapılmıştır. Yapı malzemesi kireç taşıdır ve 40m çapına sahip yarı dairesel planda üst üste binmiş iki farklı düzenden oluşmaktadır. Leptis Magna apsidinin merkezinde bir ve her iki kenarında toplamda 3 adet dikdörtgen niş bulunmaktadır [19] (Şekil 3.3.26, Şekil 3.3.27.).

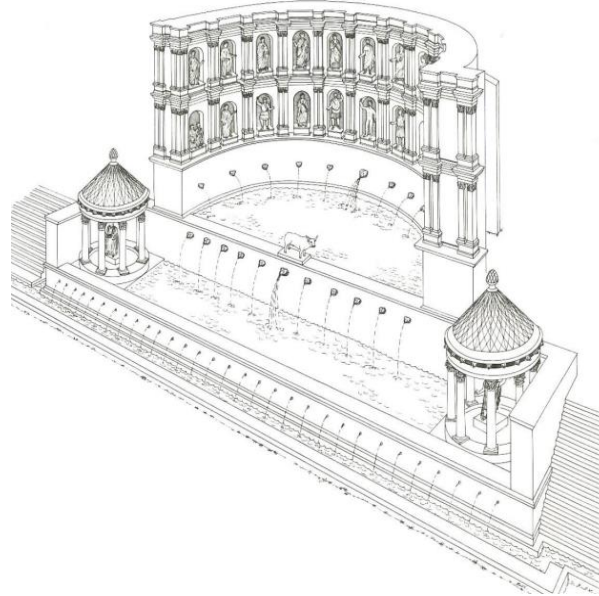
Şekil 3.3.26. Leptis Magna Nymphaeumu [48]

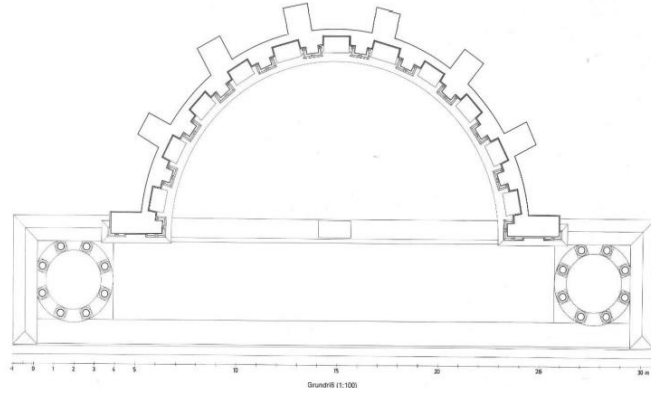
Şekil 3.3.27. Leptis Magna Nymphaeumu 3D Rekonstrüksiyon [49]

3.3.4. Kıta Yunanistan Örnekleri

Yunanistan’ da exedra planlı çeşme örnekleri arasında en ihtişamlısı Olympia’ da kutsal alan Altis’ de bulunan Herodes Atticus nymphaeumudur. Yapının finansörleri Tiberius Claudius Aristion ve eşidir. Nymphaeum yapısı apsidal nymphaeumlar arasında en gelişmiş örnek olarak karşımıza çıkar ve M.S. 2.yy. a tarihlenir. Mimari olarak Atina çeşmesine çok benzerlik gösterir. Yarım daire cephenin arkasında bulunan rezervuara sahip su kemeri ve borularla su tedarigi sağlanır. 11 adet aslan başlı çörten, suyu öndeki büyük apsisli havuza gönderir [50]. Yapı malzemesi kireç taşıdır yapının genişliği 33m yüksekliği de yaklaşık 13m dir [19] (Şekil 3.3.28., Şekil 3.3.29.).

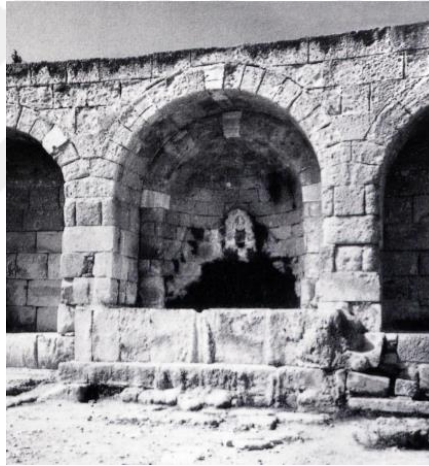

Şekil 3.3.28. Herodes Atticus Nymphaeumu Rekonstrüksiyon Çizimi [51]

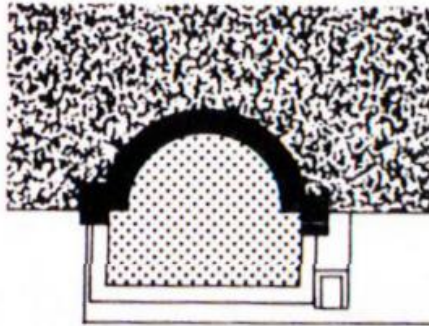

Şekil 3.3.29. Herodes Atticus Nymphaeumu Rekonstrüksiyon planı [51]

Kos' ta yarım daire formu ve mermerler ile süslenmiş nymphaeum yapısının çok belirli olmayan apsisi ve havuzu ile beraber Flaviuslar öncesi döneme tarihlenir. Yapının genişliği 2,68 m exedra bölümünün derinliği 3,60m, genişliği ise 1,44m dir [19] (Şekil 3.3.30., Şekil 3.3.31.).

Şekil 3.3.30. Kos Nymphaeumu [52]

Şekil 3.3.31. Kos Nymphaeumu planı [52]

3.3.5. Anadolu Örnekleri

Anadolu’ da exedra planlı çeşmeler arasında en erken tarihli örnek Ephesos’ da bulunan Domitianus dönemine tarihlenen Pollio çeşmesidir. Bir başka örnek Psidia bölgesinde Ariassos’ da bulunan nymphaeum yapısıdır fakat günümüzde sadece yarım daire planlı kalıntısı bulunmaktadır. Kilikia bölgesinde bulunan ve Malalas’ ın anlatımlarında da geçen Antiochia ad Orontes C biçimine sahiptir ve sigmanın³¹ geç formuna benzer. Aiolia bölgesi içinde Allianoı kentinde bulunan nymphaeum yapısı da exedra planlı çeşme örnekleri arasındadır. Alexandria Troas nymphaeumu Troas Bölgesinde bulunmaktadır ve Allianoı nymphaeum yapısına çok benzerlik gösterir. Side’ de bulunan exedra planlı nymphaeum M.S. 4.yy. a tarihlenmektedir. Sigma biçimli başka bir nymphaeum yapısı Diokaisareia nymphaeumudur. Exedra planlı başka bir nymphaeum yapısı Iasos’ da bulunmaktadır. Laodekia’ da bulunan Traianus nymphaeumu ve Perge F-5 çeşmesi de exedra planlı çeşme yapılarına örnektir. Anadolu’ da bulunan başka tip exedra planlı çeşme ise, kanatlı exedra planlı çeşmelerdir. Bu gruba dahil edebileceğimiz çeşmeler; Bergama’ da bulunan Demeter Kutsal Alanı ve Anemurium çeşmeleridir. M.S. 3. yy. ın başlarına tarihlenen Ephesus Hydreion ve M.S. 2. yy. a tarihlenen Ephesus Fontane nymphaeumları da kanatlı exedra planlı çeşmelere dahil edilir.

Yukarıda bahsedilen her çeşme yapısı “2.4. Anadolu Roma Dönemi Çeşme Tipolojileri” başlığı altında detaylı olarak irdelenecek aynı zamanda exedra ve kanatlı exedra planlı çeşme yapılarına ek olarak düz planlı çeşmeler, uzun kanatlı u planlı çeşmeler, kısa kanatlı u planlı çeşmeler ile düz ve exedra planın sentezini oluşturan çeşme örnekleri de açıklanacaktır.

3.4. Anadolu Roma Dönemi Çeşme Tipolojileri

Anadolu’ da Roma İmparatorluk dönemi çeşmelerine baktığımızda direkt olarak çeşme mimarisini belirleyecek tek bir plan tipi yoktur. Bu dönem çeşmelerinde diğer yapı tiplerinden yararlanılmış, dönemin kamu yapılarında kullanılan cephe düzenlemesi ile yüksek ölçüde etkileşim oluşmuştur. Tarihsel süreçte sırayla incelendiği takdirde çeşme yapıların olası kökenlerine ulaşmak ve bazı tiplerde bölgesel birtakım özelliklerin ortaya çıkması mümkündür [55]. Bu bölümde Ayşe Erol’ un 1999 yılı yayımlanan doktora tezi kapsamında temel planlarını baz alarak incelediği, exedra planlı, düz planlı ve bu iki tipin sentezini oluşturan çeşmeler alt başlıkları ile irdelenmiştir.

³¹ Sigma; Antik mimarlıkta kullanılmış yarım dairesel planlı portiko [120].

3.4.1. Exedra Planlı eşmeler

Exedra planlı nymphaeumlar genellikle bir yapının arka duvarına, teras duvarlarına bir kayalığa ya da dağın eteğine konumlandırılmışlardır [20].

Plan itibariyle doğal kaynak mağaralarının uyarlaması olan eşme yapıları yüksek bir podyum duvarı üzerinde yükselirler. Cephelerinde nişlerin bulunduğu yarım daire veya yarım yuvarlak plana sahip büyük bir niş ve nişin çevrelediği büyük bir havuzdan oluşmaktadır. Bu formdaki nymphaeumlara “sigma biçimli nymphaeum” veya “exedra nymphaeum” da denilmektedir [24].

Yarım dairesel havuzun önünde bulunan dikdörtgen planlı “daldırma havuzu” olarak isimlendirilen ikinci bir havuz eklenmiştir. Nişin yer aldığı kısmın üzerine çatı örtüsü olarak genellikle kubbe formlu tonoz kullanılırken, bazı eşme yapılarının ise st örtüsünün olup olmadığı belirli değildir [55].

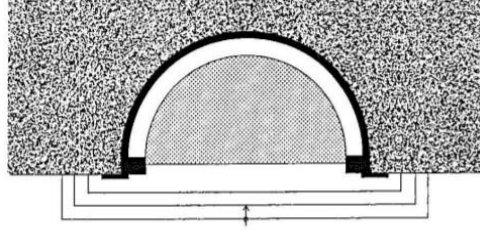
Büyük boyutlardaki i bükey cephe duvarları, farklı seçeneklerle konumlandırılan yarım yuvarlak ve dikdörtgen nişlerle donatılmıştır. Nişlerin içine farklı heykeller de sıralanabilmektedir aynı zamanda nişler birbirlerinden aralarında bulunan stnlarla ayrılmaktadır. Exedra plana sahip nymphaeumlarda midye ve istiridye kabuklarının dekorasyon amaçlı kullanılması, eşme yapısına doğal kaynak mağaraları imajı vermek içindir [20].

Anadolu, Yunanistan, Roma’ nın diğer eyaletlerinde exedra planlı eşme örneklerinin erken bir rneği ele geçmemiştir bu sebeple bu tipin olası kökeninin İtalya olduğu düşünülmektedir. İtalya’ da bu tipin en erken örneğini M.Ö. 150-120 yıllarına tarihlendirilen Bovillae eşmesi verir [55].

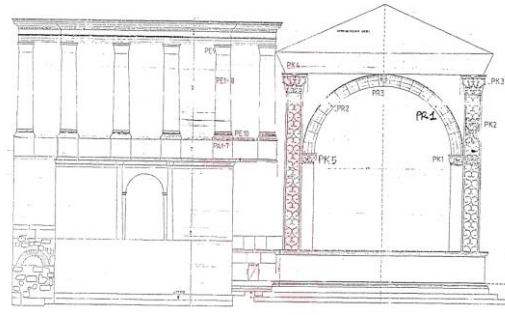
Aynı zamanda exedra planlı nymphaeumlar imparatorluğın batı kesiminde bulunmakla birlikte, kuzey Afrika ve doğuda! Da bu tipte örneklerle rastlanmıştır [24].

Anadolu’ da bulunan exedra planlı çeşmelerin en erken örneğini, Domitianus dönemine tarihlenen Pollio eşmesi verir, diğer yapılar ise M.S. 2. yy. içine tarihlenir [55] Apsidal bölüm tarafından vrelenen havuzun çap 6,28m ve derinliği 3,45m dir. Havuzu n taraftan sınırlayan bir parapet duvarı vardır ve 1,67m ykseklile ve 0,44m derinliğe sahiptir. Parapet duvarının her iki köşesinde de Korinth düzende destek stnları bulunmaktadır. Stnlara bitişik olarak yükselen ve kemer ayağını oluşturan stnlar da Korinth düzendedir. Korinth stnlar tarafından taşınan kemerin çapı 6,68 m dir. Alanda ele geçen yazıt

sayesinde, yapı M.S. 93 yılına tarihlenir İmparator Domitianus döneminde genişletilerek nymphaeum yapısı haline döndürülmüştür [20] (Şekil 3.4.1., Şekil 3.4.2.).

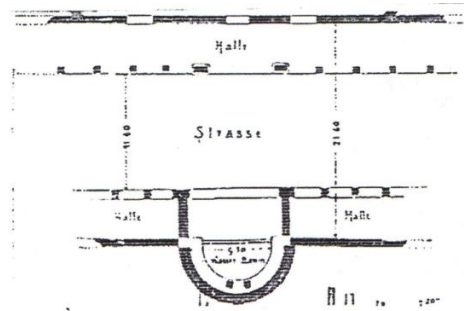

Şekil 3.4.1. Efes Pollio Nymphaeumu planı [52]

Şekil 3.4.2. Efes Pollio Nymphaeumu şematik rekonstrüksiyonu [55]

Başka bir örnek Ephesos Arkadiane (Liman) caddesi güney portikosunda arka duvara yaslandırılmış çeşmedir. Çeşme yapısı 1,5m yüksekliğinde bir podyum üzerinde yükselir, exedra bölümün çapı 9,5m dir. Apsidal bölümün hemen önünde yarım daire şeklinde bir havuz ve önünde daldırma havuzu yer almaktadır. Anadolu’ da bulunan diğer bir apsidal planlı nymphaeum Psidia Bölgesi’ nde bulunan Ariassos antik kentindeki nymphaeumdur. Günümüzde sadece yarım daire şeklinde temel kalıntısı kalmıştır. Yapıya su, şehrin 3 km güney tarafında bulunan dağlardaki su kaynağı tarafından getirildiği görülmüştür [20] (Şekil 3.4.1.3.).

Şekil 3.4.3. Efes Arkadiane Caddesi Nymphaeumu [56]

Malalas' ın anlatımlarında geçen Kilikia Bölgesi'nde bulunan Antiochia ad Orontes yapısı C biçimine sahip sigmanın geç formlarına benzeyen planından dolayı “ay biçimli sigma” olarak tanımlanmıştır. Aynı kentte bulunan başka bir nymphaeum yapısı İmparator Traianus M.S. 115 yılında bulunmaktadır ve yine Malalas anlatımlarında bu yapıya yer vermiştir. İmparator Traianus kentte yaşanan depremde sonra, kent temizliği ve kefareti sebebi ile dokuz adet Musa' dan / Müz' den³² biri Kalliope' yi³³ kurban etmiştir ve ilham perisi Calliope heykelini tiyatroya yaptırtmıştır. Heykelin bulunduğu yerde nymphaeumda inşa ettirmiştir ayrıca heykelin aslında sahne binasının merkezi yerinde konumlanan nymphaeumda yer aldığı, çeşme yapısının yarım daire şekilli derin bir exedraya sahip olduğunu Malalas anlatımlarında yer vermiştir. Cephesi meydana dönük, caddenin kuzey-güney aksında, doğu-batı yönlü caddenin de güney bölümünde konumlanan Aiolia Bölgesi içinde yer alan Alliano kentinde bulunan nymphaeum yapısı 8,5m x 10,5 m ölçülere sahip masif dikdörtgen plan içinde apsidal bir bölüme sahiptir. Apsidal havuzun önünde yer alan 1,9m x 1,2m; 1,8m x 8,6m ve 1,8m x 1,2m ölçülerinde üç bölmeli daldırma havuzu bulunmaktadır. Yapı İmparator Hadrianus' un Anadolu' ya gezisi sırasında kentteki bayındırlık faaliyetleri esnasında olasılıkla M.S. 2. yy. da yaptırılmıştır. Yapıya su güneybatı tarafından gelen geniş künkler ile sağlanır [20] (Şekil 3.4.4.).

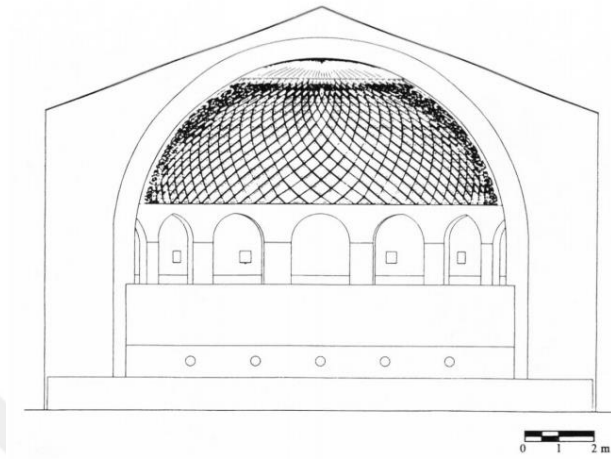
Şekil 3.4.4. Alliano Nymphaeumu aksonometrik görünüşü [57]

Troas Bölgesi'nde bulunan Alexandria Troas Nymphaeumu, kentin doğu kısmında hamam-gymnasion yapısının 40 m güneyinde, hamam-gymnasion arasından geçerek odeion ve agoranın bitişiğinden stadiona kadar uzanmış doğu-batı aksında bulunan cadde üzerinde

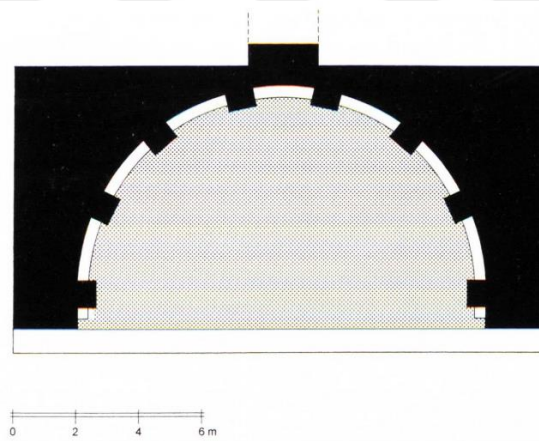
³² Müz / Musa; Yunan mitolojisindeki kardeş tanrıçalardır. İlham perisi olarak da tanımlanan Müzler / Musalar ve geleneksel olarak dokuz tanedirler [121].

³³ Kalliope: Yunan mitolojisindeki Müzlerin en büyüğü ve en zekisi olarak da bilinir, Yunanca “Güzel Sesli” den gelmektedir [122].

konumlanmıştır [24]. 8,35m x 17,05m ölçülerinde tıpkı Alliano Nymphaeumu gibi masif dikdörtgen plan içinde yarı çapı 6,05m olan yarım daire planlı apsidal bir bölümden oluşur. Nymphaeumun ön kısmında parapet duvarlarıyla sınırlandırılmış bir daldırma havuzu yer almaktadır [20] (Şekil 3.4.5., Şekil 3.4.6.).

Şekil 3.4.5. Alexandria Troas Nymphaeumu rekonstrüksiyon çizimi [24]

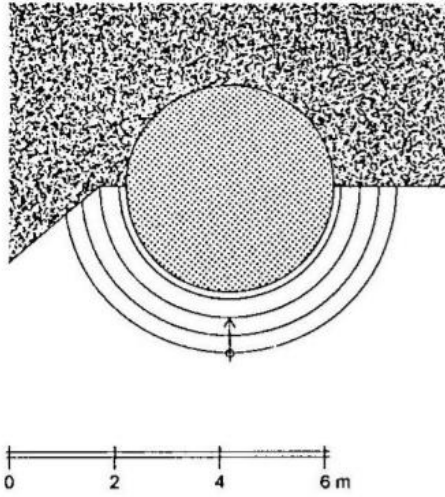

Şekil 3.4.6. Alexandria Troas Nymphaeumu rekonstrüksiyon planı [24]

M.S. 4.yy. a tarihlenen Side exedra nymphaeumu taş örgü duvara sahiptir. Çeşme tamamen korunmuş olup sadece cephesinde bulunan taşlar ve apsisi bulunmamaktadır. 3,80m ölçülerine sahip havuz çapı ve apsis genişliği mevcuttur, yükseklik 4,80m, toplam yüksekliği ise 9m ye ulaşmaktadır [19] (Şekil 3.4.7., Şekil 3.4.8.).

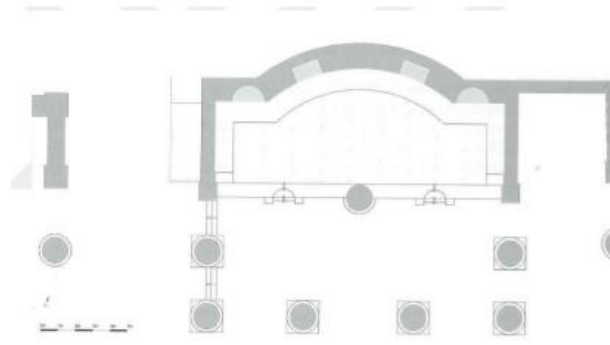
Şekil 3.4.7. Side Çeşmesi [19]

Şekil 3.4.8. Side Çeşmesi planı [52]

Diokaisareia sigma formu bir nymphaeumdur. Ön cephesi 10,24m, havuz derinliği 3,39m, havuz genişliği 1,10m ve yüksekliği de yaklaşık 3,60m dir. Çeşmenin arka duvarı masif kesme taş duvardan oluşur ve 2,44m x 0,67m derinliğinde bir podyum yerleştirilmiştir. Duvarın ortası genişliği 7m ölçüsünde olan daire formunda taban nişine dönüşmektedir.

Iasos' ta bulunan exedra planlı nymphaeum kuzey ve doğu agoraları arasında konumlandırılmıştır. Yapı olasılıkla Hellenistik döneme aittir. Nymphaeumun merkez absidi doğuya doğru bakar [58]. Yapı harçlı taş örgüsüne sahiptir. Çeşmenin genişliği 6,25m, niş hariç derinliği 2,95m, nişin genişliği 2,20m ve derinliği ise 1,40m dir. Çeşmenin apsidal kısmının merkezinde tabanda bulunan niş yarım daire formunda şekillenmiştir [19] (Şekil 3.4.9., Şekil 3.4.10.).

Şekil 3.4.9. Diokaisareia Nymphaeumu Planı [59]

Şekil 3.4.10. Diokaisareia Nymphaeumu Rekonstrüksiyonu [59]

Laodikeia’ da Traianus Nymphaeumunun ilk kullanım evresi M.S. 113-114 yılları arasına tarihlenmektedir. 2015 yılı kazılarında ortaya çıkartılmıştır. Çeşme yapısının kullanım aşaması üç farklı evreden oluşur. İlk evresi baz alındığında çeşme yapısı dışta 11,32m – 11,90m x 9, 45m ölçülerinde dikdörtgen içte apsidal bir plana sahiptir. Apsidal havuz 11,90 x 5,77 – 7,88 m ölçülerindedir. Havuz iç yüksekliği 1,70m dir. Apsidal havuzu çevreleyen sütunlu galeri; podyumludur, içte 8 adet sütun yer alır, iki sütun kompozit ve altısı Korinth başlığı taşımaktadır. İkinci evrede nymphaeum bir süre daha çeşme işlevini sürdürmüş, üçüncü evrede ise ana havuz heykeller kullanılarak iki basamaklı exedraya dönüştürülmüş, su sadece batı ve doğu yanlardaki havuzlar ile kuzey arkada portik sonunda yer alan havuza verilmiştir [60] (Şekil 3.4.11., Şekil 3.4.12.).

Şekil 3.4.11. Laodikeia İmparator Traianus Nymphaeumu, meydanı [60]

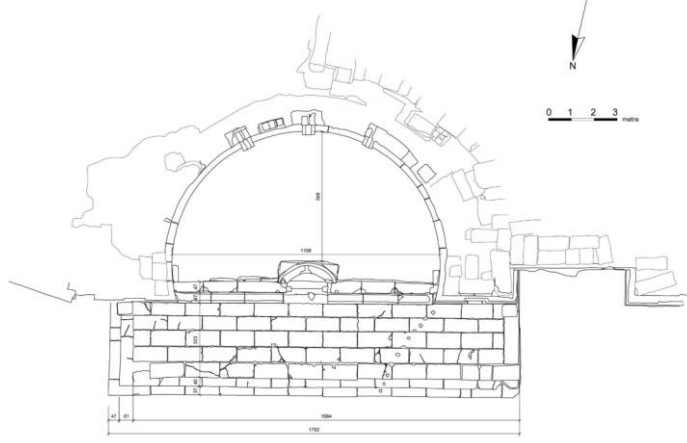

Şekil 3.4.12. Laodikeia İmparator Traianus Nymphaeumu 3D tasarımı [60]

Perge F-5 çeşmesi M.S.1.yy. ve M.S. 4.yy. arasına tarihlendirilmektedir. Çeşme yapısı Perge içinde Doğu-Batı aksındaki caddenin sonunda bulunmaktadır. Yapının finansörü İmparator Caracalladır. Yapı kireç taşından yapılmıştır. Yapı apsidal bir plana sahiptir ve 16m x 18m ölçülerinde, apsidal havuz kısmının yarı çapı ise 7m dir [19] (Şekil 3.4.1.13., Şekil 3.4.1.14.).

Şekil 3.4.13. Perge F-5 çeşmesi [19]

Şekil 3.4.14. Perge F-5 çeşmesi planı [19]

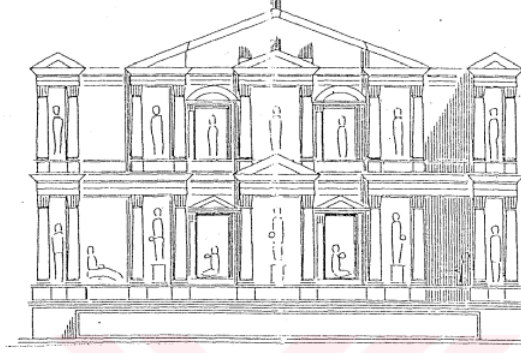
3.4.2. Kanatlı Exedra Planlı Çeşmeler

Kanatlı apsidal planlı çeşmeler, apsidal planlı çeşmelerin yanlara doğru genişletilmiş şeklidir ve kanatlar iki şekilde düzenlenmiştir. İlk tipte apsidal nişlerin iki tarafına geniş ve dik açıda, kısa ve düz duvarlar eklenir. İkinci tip ise; apsidal bölümlerin her iki tarafına aedícula³⁴ eklenerek oluşturulur. İki farklı düzenlemede apsidal nişlerin sardığı yarım daire şeklinde havuz ve bu havuzun önünde ve kanatları da içine alan dikdörtgen şeklinde bir daldırma havuzu bulunmaktadır. Apsidal bölümün üst çatı örtüsü kubbe formundadır. Birinci tip kanatlı apsidal planlı nymphaeumlarda, apsidal nişlerle mağara fikri sürdürülmüştür ayrıca kanatlarda bulunan dikdörtgen nişlerle tiyatrolardaki sahne binası (scaenae frons) mimarisini yansıtan düzenlemeler yapılmıştır. Bu şekliyle nymphaeumlar doğal kaynak mağaraları ve sahne binası mimarisinin sentezini oluştururlar [20]

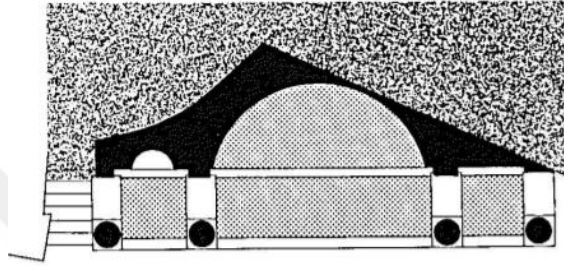
Kanatlı apsidal planlı nymphaeumların Anadolu’ da bulunan örneklerinden ilk tip içinde değerlendirebileceğimiz, Bergama Demeter ve Kilikia Bölgesi’ nde bulunan Anemurium nymphaeumlarıdır. Bergama Demeter Kutsal Alanı’ nda bulunan çeşme yapısı, Demeter temenosu³⁵ dışında var olan meydanın doğu bölümünde konumlandırılmaktadır. Çeşmenin çapı 6,32 m olan exedra bölüme ve yanlarda bulunan dikdörtgen şeklindeki kanatlara sahiptir. Yarım daire şeklindeki bölümün ön kısmında yine yarım daire formunda küçük bir havuz bulunmaktadır. Dikdörtgen kanatların genişliği 3,86 m dir. Yapının yüksekliği 5,85m, yapının yüksekliği ise 7,05 m dir. Yapının önünde uçlara doğru sivrilen

³⁴ Aedícula: Roma mimarisinde üzerinde üçgen formu ya da kemerli alınlık bulunan, cephesinde iki adet sütun olan ve genellikle bir podyum üzerinde yer alan içinde heykel bulunan niştir. Aedículaların arkası her zaman sağır bir duvarla kapalıdır [123].

³⁵ Temenos; Antik Yunan tapınağının ya da farklı dini yapıları içeren etrafı duvarlarla sınırlandırılmış olan kutsal alan [124].

Şekil 3.4.17. Efes Hyderion Nymphaeumu şematik gösterimi [55]

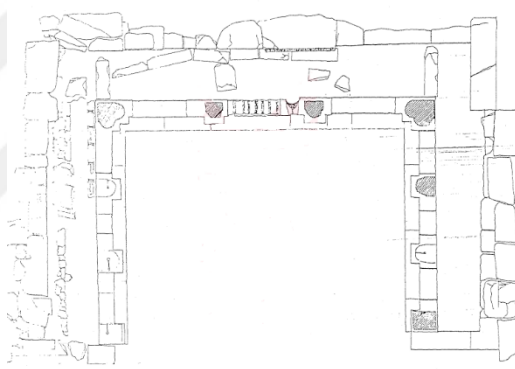
Şekil 3.4.18. Efes Hyderion Nymphaeumu planı [52]

Efes Fontane Nymphaeumu devlet agorasında güney bölümünde yer alan odeionun karşısı, Magnesia sokağının güneyinde konumlanmıştır. Tıpkı Hyderion Nymphaeumu gibi masif dikdörtgen formu bir blok içinde yarı dairesel exedra bölümünden oluşur. Çeşme yapısı 30 m genişliğinde ve 8 m yüksekliğindedir. Fontane Nymphaeumu yarı dairesel iç havuz ve üç bölmeli dikdörtgen planlı daldırma havuzuna sahiptir. Yapının aediculalı bölümü M.S. 2. yy. a tarihlendirilmektedir. İki nymphaeumun da ikinci evreleri apsidal bölümleri ve yanlara doğru aediculalarla genişletilen kısımlarıyla ikinci tip içinde değerlendirilir. İlk evrelerinde her iki yapı da sadece apsidal nişden oluşmuştur sonradan apsidal bölümün her iki tarafına sütunlarla öne doğru çıkıntılı aediculalar eklenmiştir bu şekilde kanatlı diye tabir edebileceğimiz bölümler oluşturulmuştur. Anadolu' nun özellikle güney ve batı bölgeleriyle Anadolu' ya özgü karakteristik aediculalı nymphaeum tipi meydana gelmiştir [20].

3.4.3. Düz Planlı Çeşmeler

Düz planlı çeşme yapıları, düz plana sahip kalın bir duvar içerisinde farklı seçeneklerde dairesel ve dikdörtgen nişlerin bulunduğu ve bu duvarın ön cephesinde tek katlı da olabilen daha fazla iki veya üç katlı sütun dizilerinden oluşan cephe duvarına sahip ve her iki tarafından öne doğru kanat şeklinde açılan yan duvarlarıyla beraber U tiplerinde

tanımlanabilen, tiyatro sahne binalarının cephesi, kütüphane, imparator salonları, kent kapısına kadar geniş bir yelpaze içerisinde yer alan çeşme yapıları da Roma dönemi mimarisi içinde en gösterişli olan yapı grupları arasındadır. Düz planlı ve U biçimli çeşme yapıları scaenae frons etkisini sürdürür. Cephe duvarlarının çok katlı sütun mimarisiyle tasarlanması, niş ve aediculalarla donatılmış olması, kanatlarının öne doğru açılması yönünden Roma tiyatroları sahne binalarının cepheleri ve her iki tarafındaki kanatları ile yapılan tasarıma benzerlik gösterir. Tiyatro oyunlarının oynandığı kısım olan *proskenium* aslında çeşmelerde kanatlar arasında kalan dikdörtgen havuzun yerindedir. Bu havuzun önünde ikincil bir daldırma havuzu yer alır. Geç Hellenistik Dönem içerisinde Sagalassos’ da bulunan düz planlı ve U biçimli *nymphaeum* tipi cephe düzenlemesi yönüyle sadece stoa³⁶ benzeri bir yapıdır. Anadolu, M.S. 2.yy. ortalarından itibaren bu tipin anıtsal örneklerini vermeye başlamıştır [55] (Şekil 3.4.19.).

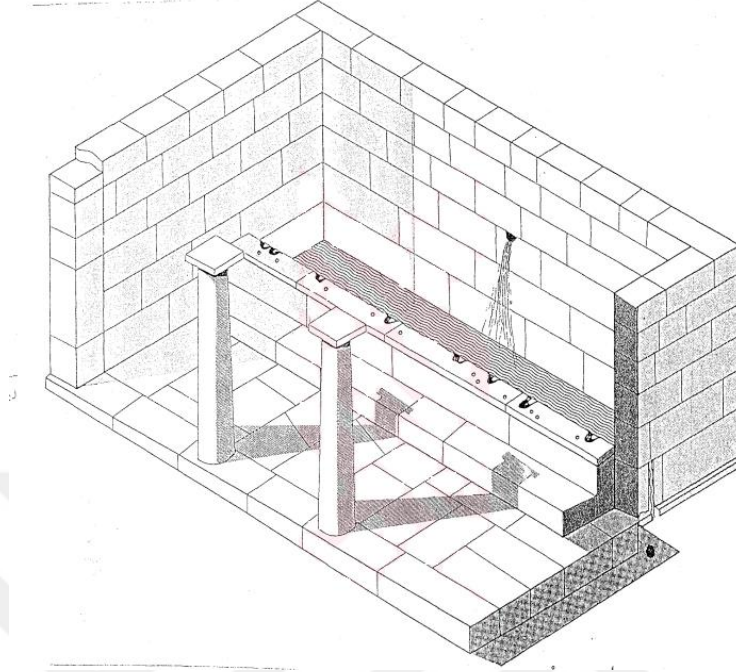

Şekil 3.4.19. Sagalassos Hellenistik dönem çeşmesi planı [55]

Kaunos liman agorasında bulunan çeşme yapısı, kentin güneydoğusundan, kuzeydoğu aksına uzanan teras duvarıyla liman agorasının kuzeydoğu köşesine uzanan ve limana yönelmiş cadde arasında bulunur. Çeşme cephesi limana ve stoaya bakar. Yapının güney duvarında drenaj deliği ve cephe duvarında dört adet borunun yerleşeceği delikler bulunmaktadır. Alanın kazısı sırasında ele geçen yazılı bir blokta İmparator Vespasianus yazmasından dolayı çeşme yapısı Vespasianus Çeşmesi olarak adlandırılmıştır. 5,36 m x 8,02 m lik bir alan üzerine oturan çeşmenin anteli yan duvarları bulunmaktadır. Cephe duvarı önünde yer alan daldırma havuzunun önünde avlulu bir bölüm bulunmaktadır. Yapı açık gri mermerden yapılmıştır. Kamuya açık olan bu çeşme yapısı Erken Hellenistik dönem çeşme

³⁶ Stoa; Antik Yunan mimarisinde agora ya da sokağın yanında konumlandırılan üstü kapalı sütunlu galeri [125].

tipini göstermektedir. Yapının ele geçen buluntuları göz önüne alındığında yapının M.Ö. 3. yy. ın ilk yarısına tarihlendirilmektedir [55] (Şekil 3.4.20.).

Şekil 3.4.20. Kaunos liman agorası çeşme binası ilk evresi axonometrik görünüş [62]

3.4.4. Uzun Kanatlı U Planlı Çeşmeler

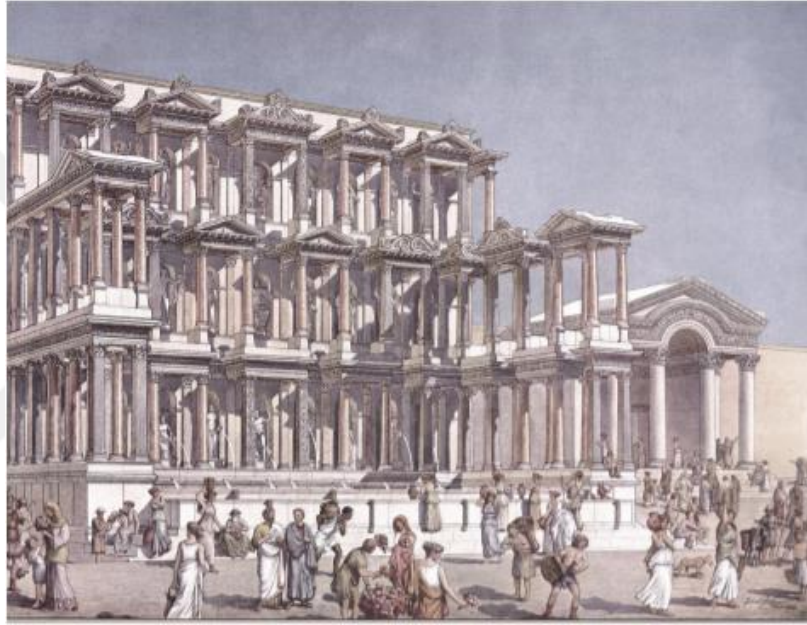
Yüksek bir podyum duvarı üzerinde yükselen düz planlı çeşmelerin cephe duvarları ve duvarların her iki tarafında öne doğru kanat şeklinde uzayan yan duvarları bulunmaktadır. Dikdörtgen planlı havuz cephe duvarının önünde kanatları içine alacak şekilde yerleştirilmiştir. İkincil bir havuz olan daldırma havuzu da rezervuar³⁷ fonksiyonuna sahiptir ve dikdörtgen planlı havuzun ön kısmında yer alır. İki farklı havuz birbirlerinden parapet duvarı vasıtasıyla ayrılır. Uzun kanatlı U planlı çeşme yapıları hem tek katlı hem de iki ve üç katlı örnekleri de vardır. Çeşme yapılarının cepheleri aedicularlar, dikdörtgen ve yarım daire şekilli nişler ve kanatlarla süslenerek, nişlerin içleri heykellerle dekore edilmiştir. Çok katlı örnekleri olan bu çeşme yapılarının katları arasında sürekliliği sağlayan saçaklık³⁸ elemanının aedícula mimarisi ile beraber değişerek çıkıntılı saçaklık tipini oluşturduğunu söyleyebiliriz. Anadolu çeşme mimarisi içerisinde karakteristik bir özellik gösteren uzun kanatlı U planlı çeşme yapıları Domitianus döneminden itibaren özellikle İmparator

³⁷ Rezervuar; Suyun borularla evlere vb. yerlere ulaştırılmadan önce depolandığı doğal veya yapay göl [126].

³⁸ Saçaklık veya Entablatur; Yunan ve Roma mimarilerinde kullanılmış, sütunların taşıdığı üst yapı elemanlarının tümüne verilen isimdir. Aşağıdan yukarıya; Arşitrav, Friz ve Kornişden oluşur [127].

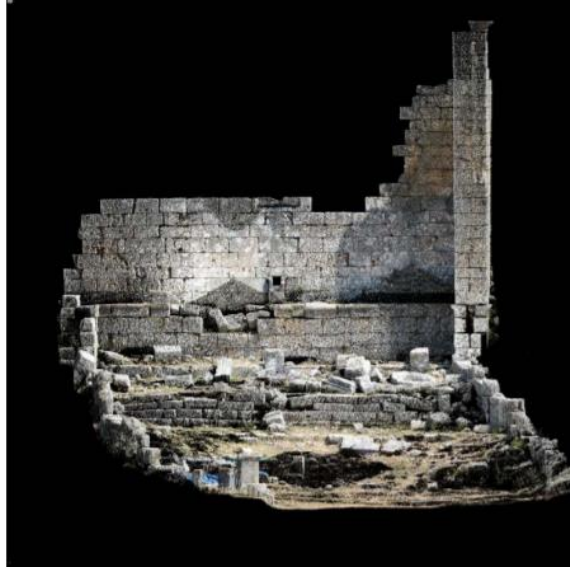
Traianus ve Hadrianus dönemi ile beraber karşımıza çıkar. Uzun kanatlı U planlı çeşme yapıları üç farklı tipte cephe düzenlemesi ile karşımıza çıkarlar [55].

İlk cephe düzenlemesi düz cephedir, cephe duvarı önünde sütunların oluşturduğu aediculalarla meydana gelir. Bu tarz cephe düzenine “Cephe Nymphaeum” ları da denilmektedir. 20,45m genişliğe sahip üç katlı Miletos Traianus çeşmesi aquadüktün son noktasını oluşturur. Çeşmenin ilk iki katı M.S. 2.yy. başına tarihlenir. Çeşmenin her katında duvara oyulmuş 9 adet içlerinde heykellerle süslenmiş niş 12 adet sütunla birbirinden ayrılmıştır. Suyun depolandığı havuz 16,15m x 6,39m ölçülerindedir. İkincil daldırma havuzu ise ana havuzun önünde yer alır ve 15,60m x 1,60m boyutlarındadır [24] (Şekil 3.4.21.).

Şekil 3.4.21. Milet Traianus çeşmesi rekonstrüksiyonu [63]

Akropolisin kuzeybatı yamacında bulunan Olba Nymphaeumu tiyatronun yakınında kentin merkezi kesiminde yer alır. Yapı iki katlı ve U planlıdır ve 15 m x 17 m ölçülerindedir. Çeşmenin önünde yer alan havuz 2 m 13,5 m boyutlarındadır [64] (Şekil 3.4.22.).

Şekil 3.4.22. Olba Nymphaeumu lazer tarama verisinden cephe görünümü [64]

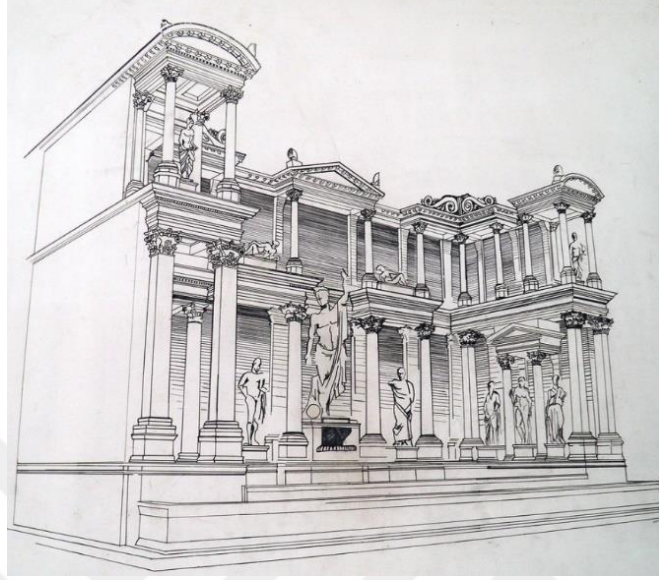
Konum olarak meydan çeşmesi olan Phaselis çeşmesi, kuzey-güney akslı cadde sonunda bulunan Psidia Antiochiası çeşmesi öne çıkan diğer örneklerdendir. Uzun kanatlı U planlı çeşme yapılarını diğer yapılardan ayıran en önemli özellik cephe duvarları ve yan duvarlarla uzanan U şeklinde havuza ve havuz önünde yer alan U planlı bir avluya sahip olmasıdır [55] (Şekil 3.4.23.).

Şekil 3.4.23. Psidia Antiochia Nymphaeum kalıntıları [65]

İkinci cephe düzenlemesi alınlıklı niş uygulamasının görüldüğü cephe düzenlemesidir. Cephe duvarı üzerinde bulunan merkezi niş üçgen bir alınlıkla tanımlanır ve merkezi nişin her iki tarafını sınırlayan aediculalar arasında bağlantı vardır. Çıkıntılı saçaklıklar bu mimari düzende karşımıza çıkar. Ephesos Traianus çeşmesi cadde üzerinde konumlanır ve Ephesos

Hydredocheion çeşmesi de iki caddenin kesiştiği noktada bulunmaktadır her iki çeşme bu mimari düzene göre tasarlanmış çeşmelerdir ve cepheleri dönemin scaenae frons mimarisine benzerlik gösterir [55] (Şekil 3.4.24.).

Şekil 3.4.24. Efes Traianus çeşmesi rekonstrüksiyonu [66]

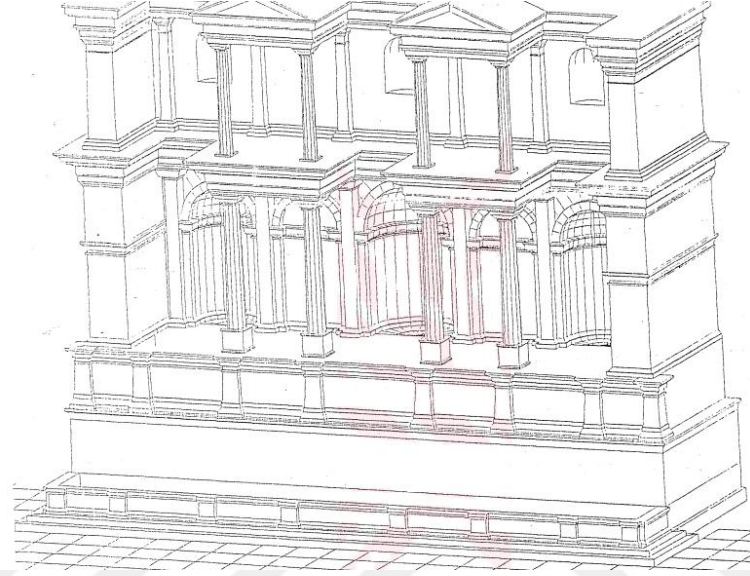
Üçüncü cephe düzeni üç apsidal planlı cephe düzenidir. Bu düzende düz plana sahip bir cephede üç adet büyük apsidal nişlerle beraber cephe duvarının her iki ucundan kanat gibi öne doğru açılan yan duvarlar mevcuttur ve çok katlı yapılardır. Bu cephe düzenlemesi de yine Roma dönemi scaenae frons mimarisine benzerlik gösterir. Bu düzende yapılan çeşme yapıları çoğunlukla Severuslar döneminde görülmektedir. Cephede yer alan her üç nişin üstü kubbe formlu bir çatı üst örtüsüne sahiptir ve nişler birbirlerinden sütunlarla ayrılır. Diğer iki örnekte mevcut olan iç havuz ve hemen önünde yer alan daldırma havuzu üç apsidal planlı nymphaeumlarda da mevcuttur [55].

Anadolu’ da bu tipin en iyi örneğini Antoninler dönemine tarihlenen Side anıtsal çeşme yapısı vermektedir [55]. Çeşme yapısı meydana bağlantılı bir bölgededir. Yapı genel olarak Roma Septizonium’un³⁹ a benzer ve ilk olarak imparatorluğun doğusunda ortaya çıkmıştır. Nymphaeumun cephesi 52m uzunluğa ve 6,30m genişliğinde üç adet apsidden oluşmaktadır. Apsidler altı adet sütunla birbirinden ayrılır her apsidin içinde dört adet sütun bulunur. Yapının sütunlarla süslü kanatları vardır ve köşelerinin içlerinde birer küçük apsid

³⁹ Septizonium; Antik Roma’ da bulunan binalardan biridir ve İmparator Septimus Severus tarafından M.S. 203 yılında yaptırılmıştır. İsim kökeni, Latince’ de yedi güneş tapınağı kelimesine dayanan “Septisolium” dan gelir [128].

daha bulunur. Yapının kanatları ve cephe duvarı arasında 400 metrekareden geniş bir iç havuz bulunur [24].

İmparator Hadrianus dönemine tarihlenen ve meydan çeşmesi olarak kullanılan Sagalassos aşağı agorasının kuzeyinde yer alan çeşme yapısı üç apside sahip başka bir çeşme örneğidir. Çeşmenin üç adet büyük nişi ve nişlerin arasında aediculaları vardır [55] (Şekil 3.4.25.).

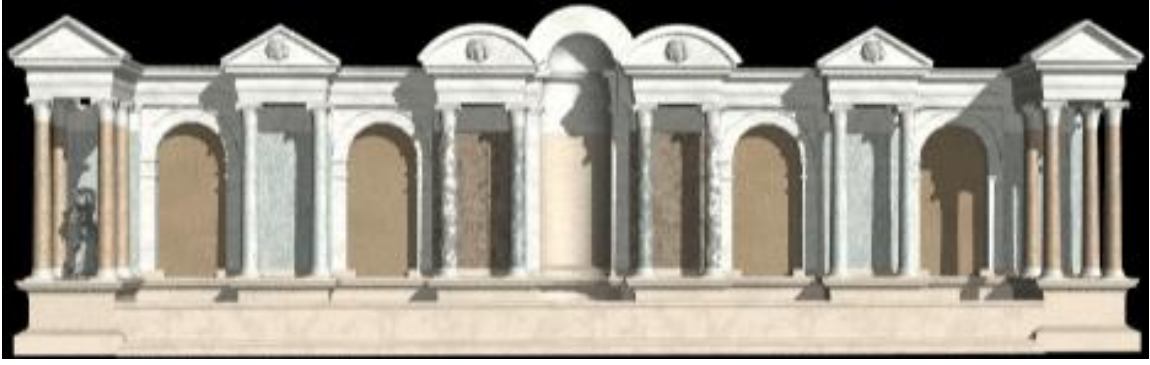

Şekil 3.4.25. Sagalassos aşağı agorası çeşmesi hipotetik rekonstrüksiyonu [55]

3.4.5. Kısa Kanatlı U Planlı Çeşmeler

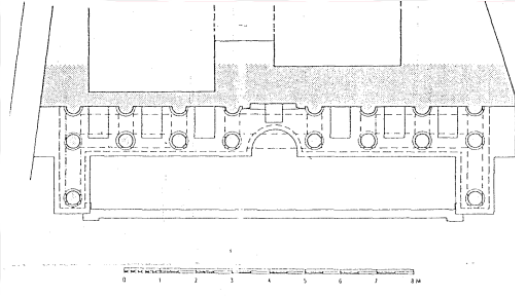
Kısa kanatlı U planlı çeşmeler uzun kanatlı U planlı çeşmelerde olduğu gibi düz temele sahip podyum üzerinde yükselen niş ve aediculalarla süslenmiş cephe duvarına sahiptir. Bu duvarın her iki ucunda yer alan tek bir sütun ya da aedícula mimarisiyle kanat olarak sayılmasa bile öne doğru çıkıntı oluştururlar ve bu çıkıntılarla da kısa kanatlar elde edilir. Bu düzen çıkıntılı stoa tipine de benzerlik gösterir. Dikdörtgen planlı iç havuz cephe duvarının önündedir ve kenarlarda bulunan çıkıntıları içine alacak şekilde yerleştirilmiştir. Anadolu’ da bulunan bu tip çeşmeler genellikle cephe duvarının merkezinin büyük bir nişle vurgulanarak, nişin etrafında aediculalı ve nişli bölümleriyle ön plana çıkmaktadır. Uzun kanatlı U planlı çeşme yapılarında görünen çıkıntılı saçaklık aedícula mimari tarzıyla bu çeşme tipinde de görünmektedir [55].

Anadolu’ da M.S. 2. yy’a ve Marcus Aurelius dönemine tarihlenen Sagalassos meydan çeşmesi, tek katlı bir yapıya sahiptir. Yarım yuvarlak bir niş cephe duvarının merkezinde vurgulanmıştır [55] (Şekil 3.4.26.).

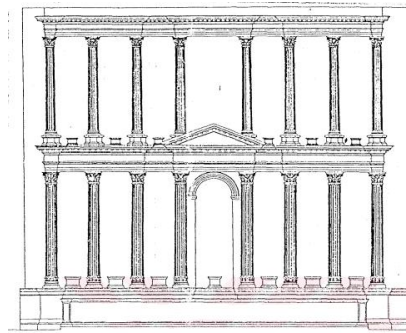

Şekil 3.4.26. Sagalassos meydan çeşmesi şematik gösterimi [67]

Pisidya bölgesinde bulunan Selge antik kenti çeşmesinde, çeşme cephe duvarının merkezi, yarım daire bir niş ile tanımlıdır ve nişin yanlarında bulunan aediculalarla ve cephe duvarının her iki tarafında bulunan tek sütunla öne doğru çıkıntılı bir görünüme sahiptir [55] (Şekil 3.4.27., Şekil 3.4.28.)

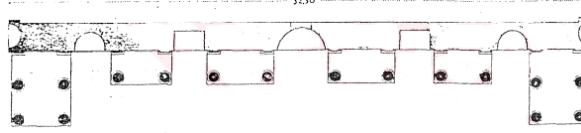

Şekil 3.4.27. Selge çeşmesi planı [55]

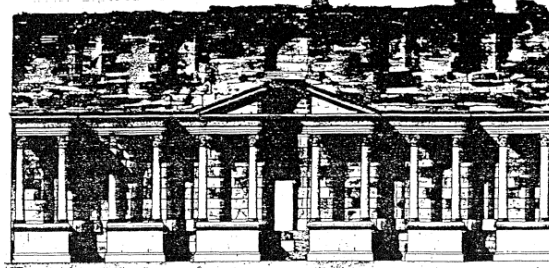

Şekil 3.4.28. Selge çeşmesi rekonstrüksiyonu [55]

Marcus Aurelius dönemine tarihlenen Aspendos çeşmesi meydan çeşmesi konumundadır ve iki katlı cephe duvarının yine yarım daire merkezli bir nişle vurgulanmıştır. Nişin her iki yanında yarım yuvarlak ve dikdörtgen şekilli yerleştirilen nişlerle ve cephe duvarının iki kenarında bulunan aedícula mimari tasarımı ile cephede öne doğru oluşturulan bir çıkıntısı vardır [55] (Şekil 3.4.29., Şekil 3.4.30.).

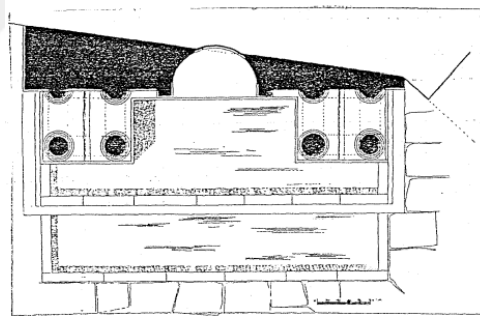

Şekil 3.4.29. Aspendos çeşmesi planı [55]

Şekil 3.4.30. Aspendos çeşmesi planı ve rekonstrüksiyonu [55]

Side’ de sütunlu cadde üzerinde bulunan Vespasianus çeşmesi kenarlarında yer alan iki adet aedicula çıkıntısı arasındaki büyük yarım daire bir niş ile tanımlanır. Yine sütunlu cadde üzerinde konumlandırılan Side’ de bulunan üç havuzlu çeşme planı ise dört aedicula çıkıntısı ve arasında kalan nişli bölümleri ve hemen önlerinde bulunan havuzdan oluşmaktadır [55] (Şekil 3.4.31., Şekil 3.4.32.).

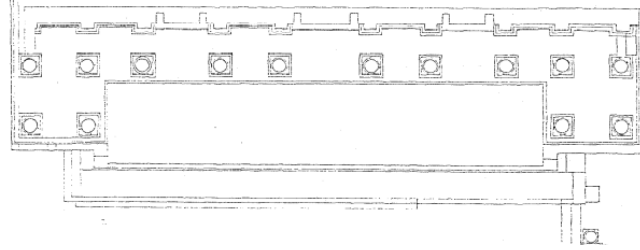

Şekil 3.4.31. Side Vespasianus çeşmesi planı [55]

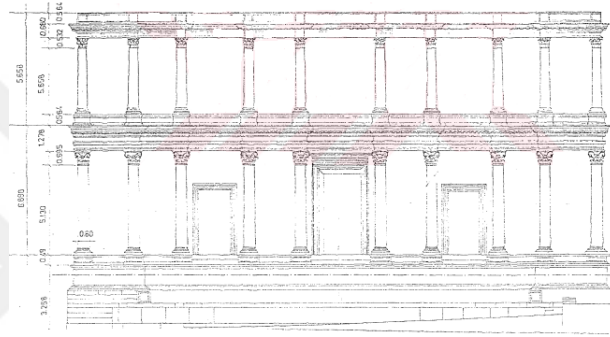

Şekil 3.4.32. Side Vespasianus çeşmesi [68]

M.S. 102-117 yıllarına tarihlenen Ephesos’ da bulunan Magnezya kapısı yanında yer alan çeşme yapısı ise; cephe duvarının her iki yanında bulunan aediculalar ve kısa kanatları ile öne çıkmaktadır [55] (Şekil 3.4.33., Şekil 3.4.34.).

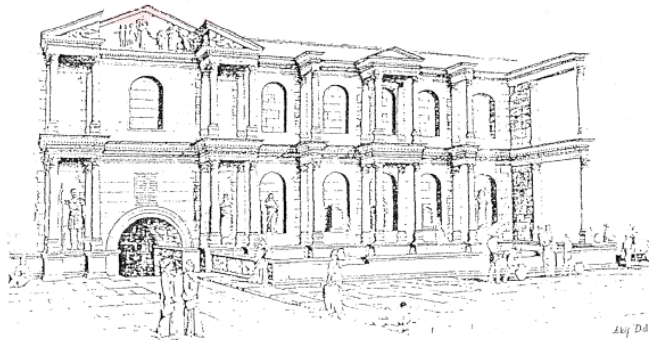

Şekil 3.4.33. Efes sokak çeşmesi planı [55]

Şekil 3.4.34. Efes sokak çeşmesi rekonstrüksiyonu [55]

Perge’ de bulunan iki örnekte cephe duvarının iki tarafında herhangi bir kanat olmadığı fakat aedícula ve nişlerle süslendiği bir cephe düzenine sahiptir. Septimus Severus dönemine tarihlenen meydan çeşmesi konumunda olan Perge kent kapısı kompleksinde bulunan çeşme yapısı ve Perge tiyatrosu sahne binasının dış cephesinde yer alan beş adet yarım yuvarlak nişle betimlenmiştir. Her iki örnekte de nişlerin önlerinde yarım daire planlı havuzlar yer almaktadır [55] (Şekil 3.4.35., Şekil 3.4.36.).

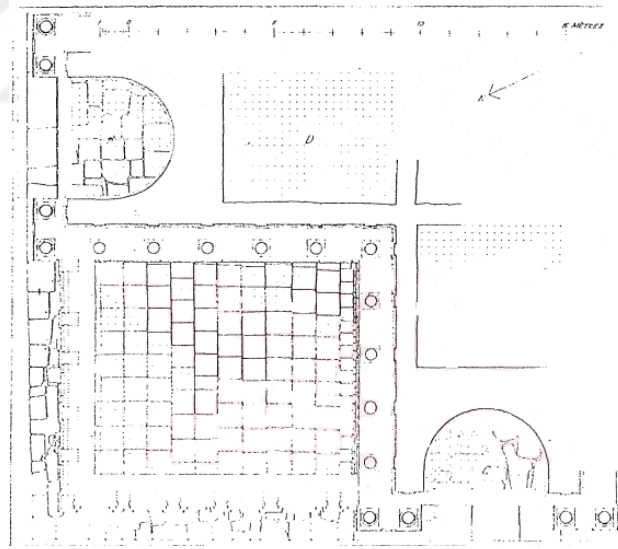
Şekil 3.4.35. Perge kent kapısı kompleksindeki çeşme rekonstrüksiyonu [55]

Şekil 3.4.36. Perge tiyatro sahne binası dış cephesindeki çeşme rekonstrüksiyonu [55]

3.4.6. Düz ve Exedra Planının Sentezini Oluşturan Çeşmeler

Apsidal ve düz planlı çeşmelerin Roma döneminde oldukça başarılı bir şekilde inşasının gerçekleştiği ve birbirleriyle bütünleşik bir tasarım mantığı ortaya koyan çeşmelerdir. Anadolu’ da bu tipin en iyi örneğini yapıldığı ilk evresiyle M.S. 3.yy. a tarihlenen Laodiceia ad Lycum çeşmesi verir. Yapı plan itibariyle iki adet büyük yarım daire niş arasında iki tarafında sütunlarla çevrili düzene ve kareye yakın bir havuza sahiptir [55] (Şekil 3.4.37.).

Şekil 3.4.37. Laodiceia ad Lycum çeşmesi 1. evre planı [55]

4. ROMA DÖNEMİ ÇEŞMELERİ ÖZELLİKLERİ

4.1. Roma Dönemi Çeşme Yapılarında Konum

Yunan dünyasında Nymphaeum, mimarisi süslemesiz kırsal bir mağara veya koruda bulunan Nymphelere adanmış birer tapınak olarak karşımıza çıkmaktadır. Yani mitolojik anlamıyla ele alırsak Nymphaeumlar, Nymphelerin kutsallığını ve tanrısallığını vurgulayan kuyularda, kaynaklarda veya mağaralarda bulunan tapınaklardır. Fakat Roma Dönemi'nde ele alındığında Nymphaeumların anlamlarında bir değişim meydana gelmiştir. Bu dönemde Nymphaeumlar, halka açık caddelerde ve ana caddelerde bulunan, havuzlarına akan suyun ise kuyulardan gelmediği, özel boru hatları ile indirildiği yapılar olarak karşımıza çıkar. Roma dönemi Nymphaeumları, Roma şehir devletlerine karşı politik yaklaşımlarının farklı olması ile Yunan ve Roma kültürlerinin kentsel ideallerindeki farklılıktan dolayı hem anlamsal hem de uygulamada farklılaşmıştır. Roma dönemi Nymphaeumlarında vurgu; anıtsallığı, görselliği ve süslemeyi beraberinde getiren çeşme yapıları olarak ön plana çıkmaktadır. Nymphaeum, Roma döneminde sadece bir çeşme işlevi görmediğinden sembolik olarak da ön plana çıkmaktadır. Bu sebeple suyu sıradan bir çeşmede olduğu gibi getirmek veya kullanıcılara sunmak değil, aynı zamanda suyu sergilemek, dolayısı ile bir kamu politikası sergilemek anlamına da gelmektedir. Hem dekoratif cepheleri hem de akan suyun ferahlatıcı etkisiyle, İmparatorluk döneminde sıcak ve kalabalık kentler için nymphaeumlar kullanıcılara hoş bir etki yaratmıştır [22]. Anıtsal çeşme yapıları olan Nymphaeumların hayati unsuru su ögesi ve su kaynağıdır ve bu çeşme yapılarının yerleriyle çok az ilgilidir. Roma kentlerinde bulunan Nymphaeumlar söz konusu olduğunda su daha kavramsal bir olgu haline gelmektedir ve bu bir ferahlıktan çok daha fazlasıdır, kentsel bir mobilya olarak, kentsel dönüşüm noktalarını da temsil eder hale gelmiştir [23].

Kent mobilyaları en genel tanımı ile; sokaklarda ve yollarda farklı amaçlarla bulunan ekipman parçaları ve nesnelerdir. Tasarım Konseyine göre kent mobilyaları; sokaklarda ve otoyollarda temel yüzey döşemelerde ve yardımcı yapılarda binaları, çitleri veya duvarları çevreleyen ayarlamalar olarak eklenen hareketsiz unsurların tümüdür [69]. Önder Küçükerman kentsel mobilyaların şehir ve vatandaşların kesişimi olduğunu, bu anlamda kentsel mobilyaların onları tanımlayan ve tamamlayan kamusal alanların özü olduğunu ve kent mobilyalarının kamusal alanların işlediği bir sistem olduğunu söyler. Kent yaşamını şekillendiren kentsel mobilyalar vatandaşları da etkilemektedir [70].

MacDonald şehirler, geniş çapta üretilmiş mimari sembollerle temsil edilmiştir demiştir. Aynı zamanda bina ve yapılara semboller olarak atıfta bulunmuş ve bu noktada Roma mimarisinin görselliğinin ve anıtsallığının altını çizmiştir ve Roma mimarisini “bağlantı” ve “geçiş” mimarisi olarak tanımlamıştır. Ayrıca bu mimarinin her elemanı da “kentsel armatürler” olarak etkilenmiştir. MacDonald’ ın yaptığı çalışmada; sergilenmek üzere inşa edilen sözde armatürlerin çeşitli unsurları, görsel ve sembolik yapıları vurgulayan görüntüler olarak karşımıza çıkar [71]. Bağlantı mimarisi olarak tanımlanan ögeler; caddeler, plazalar, merdivenler gibi unsurlardan oluşmaktadır. Bağlantı elemanları sayesinde sürekli bir akış sağlanmaktadır. Geçiş mimarisi ise; kemerler, kemerli cepheler, halk çeşmeleri, exedralar ve cadde veya plazalar⁴⁰ boyunca inşa edilmiş her türlü yapıdır. Bu ögeler, önemli armatür noktalarını vurgulamak için orada bulunur ve halk için kolaylık sağlar [23].

Roma mimarisinde armatür kavramı mimarinin çerçevesini tanımlar. Armatürler ana caddelerden, meydanlardan ve halka açık binalardan oluşmaktadır. Armatürleri oluşturan önemli unsurlardan biri kamusal yapılardır ve armatürlerin arkasındaki fikir, bütünlük ve birlik kavramında yatmaktadır. Armatürler engelsiz bağlantıların temelini oluştururlar, kamusal alan ve kamusal yapılar içindeki kamusal faaliyetleri vurgularlar [23]. Bağlantı ve geçiş mimarisinin temel unsurları sokaklar ve meydanlardır. Ana yollar şehrin arterleridir, böylece ana binaları, meydanları ve yapıları birbirine bağlayarak, caddelerin, kamusal alanların ve kamu binalarının bir armatürünün iskeletini oluştururlar. Roma caddesi, kentsel aktivitenin gerçekleştiği yerler olarak kent armatürünün bel kemiğini oluşturmaktadır.

Roma şehir armatürlerinden biri olan Nymphaeumlar şehir içindeki suyun görsel sunumunun vücut bulmuş halidir. Aynı zamanda işitsel ve dokunsal duylara hizmet etmenin dışında su sesinin verdiği rahatlama hissi ile şehir hayatında da bir rahatlama sağlar. Nymphaeumlar halka açık çeşmelerdir ve halkı eğlendirmek için de gayri resmi toplanma yerleri olarak karşımıza çıkar. Bu sayede kentsel dokuda Nymphaeumlar hem geçiş noktalarını hem de üzerlerinde duran yapıları önemli kılarak binalara erişimi sağlamak için tasarlanmışlardır. Nymphaeumlar geçiş, kalma ve birleşme noktalarını temsil eden yapılardır. Yarım bina türleridir; yani girişleri yoktur. Aynı zamanda da kamu yapılarıdır ancak içeri girilmeleri veya kapatılmaları da amaçlanmamıştır. Roma şehirlerinde bazı

⁴⁰ Plazalar ya da kent meydanları, kent merkezlerinde bulunan kamusal alanlardır [129].

noktaların Nymphaeumlar ile işaretlenmiş olması armatür kavramını da güçlendirir ve bu sayede görünürlüğü artmış olur [23].

Nymphaeumlar Roma şehirlerinin okunaklılığını arttırır. Bu sayede kullanıcıların ihtiyaçlarına göre yol bulmak ve bilişsel olarak bir harita çıkartmak için referans noktalarını oluşturur. Amerikalı şehir plancısı ve yazar Kevin Andrew Lynch' e göre, bir şehrin okunaklı olabilmesi için beş adet elemana ihtiyaç vardır, bunlar; yollar, düğümler, yer işaretleri, semtler ve kenarlardır [72]. Roma İmparatorluk şehirlerini oluşturan yol, düğüm ve yer işaretleri şehrin okunaklılığını sağlayan temel bileşenlerdir. Yollar hareket kanalları olarak karşımıza çıkar. Sokaklar ve meydanlar sivil halkın hareketleri boyunca oluşur. MacDonald sokakları plazaların genişlediği yerler olarak tasvir eder. Sokaklar şehri düzenler ve kimlik kazandırır aynı zamanda ana kamu olanaklarını da sağlar. Erişim ve halk arasındaki iletişim sokaklarda sağlanır bu sebeple iletişim hatlarını oluşturur. Şehir hayatının içerisinde bulunan faaliyetler ve hareketlilik bu iletişim hatları içerisinde gerçekleşir. Düğümler, geçiş noktalarını işaretler. Lynch düğümler için “gözlemcilerin girebileceği stratejik odaklardır” demiştir [73]. Meydanlar ve cadde kavşakları düğüm noktalarını oluşturur. Geçiş noktalarını oluşturan düğümler aynı zamanda şehir sakinlerinin bu noktalara geldiğinde karar vermesini zorunlu kılar. Bu sebeple daha çok dikkat edilmesi gereken önemli noktaları işaret eder bu sayede akılda kalıcı hale gelirler. Konumlarıyla önem kazanan düğüm noktaları yollar ağı sistemi içinde referans noktalarını ve ikincil buluşma yerlerinin merkezlerini oluştururlar. Yer işaretleri noktasal referans kaynağını oluşturur ve basitçe tanımlanmış fiziksel nesneler olarak karşımıza çıkar. Kendi bağlamlarında seçilmesi beklenen işaret öğeleri görünürlükleri sayesinde akılda kalıcı hale gelirler. Yol ve düğümlerden oluşan şehir sistemlerinde yer işaretleri referans noktaları haline gelir. Şehir sakinleri için işaret öğeleri yol bulmayı kolaylaştırır ve bilişsel bir haritalama oluşturmak için kullanılır. Yönlendirici kavşaklar, dinlenme yerleri yol kararlarını oluşturur bu sayede yer işaretlerini güçlendirirler ve o yerin önemini vurgular hale gelir. Sesler, kokular ve görsellikle beraber işaret öğeleri unutulmaz bir imge yaratır ve herhangi bir öge ile ilişkili herhangi bir aktivite ile beraber bir dönüm noktası haline gelirler. İnsanlar öncelikle çevreleri başkalarının oralarda neler yaptığını göre yani anlamlarına göre hatırlar sonrasında nerede olduklarını ve görünürlüklerini konumlarıyla beraber hatırlar. Son olarak neye benzediklerini, fiziksel form ve mimarileri ile beraber hatırlamaktadır. Nymphaeumlar ilk olarak resmi olmayan toplanma yerlerini oluşturmuşlardır. Yol ağlarında rahatlatma noktaları sağlamışlardır. Nymphaeumlar suyun her zaman mevcut olduğu anıtsal çeşme yapıları olduğu için halka açık bir armağan

niteliğindedir. Sıcak iklimlerde şehir dokusunda bulunan vaha görevini üstlenmişlerdir ve bu sebeple sıkça kullanılmıştır. İkinci olarak Nymphaeumlar genellikle şehir kapıları ve sahne binaları ile ilişkilidir. Tiyatrolar fonksiyonları itibarıyla trafiğin yoğun olduğu noktalardır ve Nymphaeumlar simge yapılara karşılık geldikleri için bulundukları konumlarda görünür olması önemlidir bu sebeple tiyatroların *scaenea* cephelerini andıran cephe tasarımları ile ön plana çıkmışlardır [23]. Şehir kapılarının yanında konumlandırılmalarının en önemli sebebi; kente giriş yapan yabancıların ve yerli halkın temizlenip, dinlenebilecekleri bir yer olmasıdır [55].

Sütunlu caddelerin yanında veya sonunda konumlandırılırlar. Sütunlu caddeler üzerine konumlandırılan çeşme yapılarının optik etkisi sayesinde sütunlu caddelerdeki anıtsal mimariler tarafından kısmen bastırılmıştır. Sütunlu cadde sonlarına konumlandırılan çeşmeler ise kentsel fonksiyonda oldukça vurguludur. Sütunlu caddelerde oluşan galerilerle beraber, halk burada rahat bir şekilde dolaşmıştır ve çeşme yapılarıyla da sütunlu caddeler işlevsel hale gelmiştir. Nymphaeumların bulundukları yerlerden bir diğeri de iki caddenin kesiştiği noktada veya plazaların yakınında ya da içleridir. Ana caddelerde ve ara sokaklarda bulunan çeşme yapıları genellikle yerleşim alanı içinde evlerinde su tesisatı olmayıp, yerli kent halkı için fizyolojik ihtiyaçlarına cevap veren, işlevsel yapılar olarak karşımıza çıkar. Bu tarz bir özellikte yapılan çeşme yapılarında da simge yapı haline gelen örnekler bulunmaktadır. İki farklı caddenin kesişim noktasında bulunan çeşme yapıları ise ya bu kesişimi vurgular ya da kesişimi kamufle etme amacıyla yapılır. Kentsel işlev içinde vurgu unsuru haline gelmiştir. Roma dönemi çeşmeleri içinde en dikkat çeken yerlerden birisi de plazalar yani meydanlardır. Çeşmeler, plazaların girişinde, merkez noktasında, caddelerin plazalara açıldığı yerlerde meydanları belirten yapılar olarak ve plazaların kenarlarında bulunan çeşme yapıları ise çoğunlukla plazanın ilgili olduğu cadde ekseninde konumlandırılmıştır. Roma kenti için gösteri merkezini oluşturan çeşme yapıları meydanlara özellik de kazandırmıştır. Kentin en görünür noktasında oldukları için bu çeşme yapılarına estetik kaygı güdülerek sanat değeri yüksek bir görünüm kazandırılmıştır [55].

Nymphaeumlar bazen iki katlı nişleri ve havuzları olan mimari süslemeleri bulunan görkemli yapılardır. Bu sebeple fiziksel formları ile öne çıkarlar. Aynı zamanda Nymphaeumlardaki su sesleri görsel ve işitsel bir dönüm noktası olarak güçlendirmiştir. Bu özellikleriyle Nymphaeumlar Roma kentlerinde simge yapı olarak varlıklarını sürdürmüştür [23].

Aquadüktlerle bağlantılı olarak konumlandırılan çeşme yapıları da bulunmaktadır. Roma çeşme yapılarının başlangıcı genellikle yüksek bir aquadükt yapısının olduğunu düşünecek olursak, bu aquadükt yapılarının kamufle edilebilmesi için çok katlı cephe duvarları ile çeşmeler tasarlanmış olmalıdır. Yapılış amaçları ise arkasındaki yapıyı veya göze hoş görünmeyen görüntüleri gizlemek içindir. Böylelikle aquadükterin hemen bitiğinde yer alan anıtsal, görkemli ve çok katlı çeşme yapıları konumlandırılmıştır [55].

Son olarak kutsal alanlarda konumlandırılmış çeşme yapılarına da rastlanmaktadır. Kutsal alanlara ya da yakınlarına yerleştirilmiş çeşme yapılarıyla beraber tarihsellik ve kutsallık kavramlarındaki ilişkiler de vurgulanmış olur. Çeşme yapılarının kutsal alanlar içerisindeki stratejik yerleşimleri ile beraber uzun süredir devam eden dini geleneklerin koruyucusu olarak finansörlerin rolleri de ön plana çıkar. Görkemli ve anıtsal mimarileri ile beraber bu çeşme yapıları işlevsel olarak mevcut anıtlarla etkileşime girdiği noktalara yerleştirilmiştir bu sayede manzarayı ve dolayısı ile kutsal alanın festival kutlamalarına ve dini ritüellere katılan ve ibadet eden halk üzerindeki etkisini de arttırmıştır [50].

4.2. Roma Dönemi Çeşme Yapılarında Kullanılan Malzemeler

Roma dönemi çeşme yapılarında kullanılan malzemeleri yapı malzemeleri ve dekorasyon malzemeleri olarak sınıflandırabiliriz. Roma dönemi çeşmelerinin inşasında kullanılan yapı malzemeleri olarak karşımıza çıkan türler genellikle çeşmelerin bulundukları bölgelerin jeolojik niteliklerine göre şekillenir. Kireç taşı, bazalt, konglomera⁴¹, kalker, mermer, beyaz mermer, gri mermer, andezit⁴² çeşmelerde kullanılan yapı malzemesi türlerine örnek olarak verilebilir. Çeşme yapılarının dekorasyonu için kullanılan malzemelerde mermer kaplama sıkça kullanılan bir malzeme türüdür. Mermer ilk olarak Yunan döneminde kullanılmaya başlansa da yaygın kullanım örneklerini gördüğümüz dönem Roma dönemi olmuştur. Özellikle imparatorluk dönemi çeşme yapılarının dış yüzeylerinin mermer tabelalarla kaplanması Roma mimarisinde karşımıza çıkmaktadır. Binaların dış yüzeyini kaplayan mermer tabelalar iç mekanlarda ve zeminlerde de kullanılmıştır. Mermer malzeme olarak dış etkiler ve neme oldukça dayanıklı olduğu için çeşme yapılarında oldukça fazla kullanılmıştır. Mermer sadece bir kaplama malzemesi değildir aynı zamanda yapının esas malzemesini de oluşturabilir. Çeşme yapılarında

⁴¹ Konglomera (Çakılkayaç); Çakılların, kum ve tortul kayaçların basınç ile birleşerek zamanla sertleşmesi sonucunda oluşan kütlelerdir. İçinde midye ve istiridye kabukları da bulunmaktadır ve sağlam olması amaçlanan yapılarda kullanılmıştır [130].

⁴² Andezit; Volkanik bir kayaç olup, koyu renkli ve minerallidir. Antik çağ mimarisinde yan ve temel duvarlarında, sütun ve süslemelerde de kullanılır [131].

kullanılan başka bir dekorasyon malzemesi mozaiklerdir. Mozaikler genelde yapının duvarlarında, tavanında, zeminde ve nişlerde kullanılmıştır. Exedra plana sahip çeşme yapılarının kubbeli çatı örtülerinde de sıkça mozaik kullanımına rastlanmıştır. Midye ve istiridye kabukları çeşme yapılarının dekorasyonunda kullanılan başka bir malzemedir. Mağarayı andıran exedra planlı çeşme yapılarında sıklıkla kullanılmıştır. Bunun en önemli sebebi çeşme yapılarının kökenleri kaynak mağaralarına dayandığından, doğal mağaraları çağrıştıracak malzemelerle dekore edilen Nymphaeum düşüncesini ortaya koymaktır diyebiliriz. Aynı şekilde mermer gibi istiridye kabukları ve midye kabukları da neme karşı dayanıklı oldukları için de bu malzemeler kullanılmış olabilir. Alınlık dekorasyonu olarak tercih edilen kabartma plakalar da çeşme yapılarında kullanılmıştır. Çeşme yapılarının tavan kasetlerinde, rölyeflerle işlenmiş mitolojik figürler, balıklar, deniz yaratıkları, bitkisel motifler ve baklava dilimleri, kent simgeleri ve tiyatro maskaları sembolize edilmiştir. Heykeltıraşlık eserleri ve kabartma rölyefli tabelalar da dekorasyon için kullanılan başka malzemelerdir. Podyum ve parapet duvarlarında bulunan mermer tabelalar rölyeflerle süslenmiştir. Rölyeflerde anlatılan konular genel olarak; nehir ve kaynak tanrıçalarını sembolize eden figürler, deniz yaratıkları ile beraber gösterilen nympheler, balık motifleri, yunus motifleri, tritonlar⁴³, kent simgeleri ve mitolojik olaylardır. Roma dönemi aediculalı ve nişli çeşme mimarilerinde sıklıkla kullanılan heykeller arasında yapının adandığı imparator heykellerine de yer verilmiştir. Çeşmelerde kullanılan heykeller sadece dekoratif amaç gütmeyen aynı zamanda yapının finansörü olan kişinin, kentin önemli kişilerinin, imparator ve ailesinin onurlandırılması ve yüceltilmesi amacıyla da kullanılmıştır. Çeşme yapılarında kullanılan heykel örneklerinden bir başkası da su ile alakası olan deniz ve nehir tanrılarıdır. Roma dönemi çeşmelerinde aslında Yunan çeşmelerinde gördüğümüz aslan başı çörtenin yanı sıra, deniz tanrıları, deniz yaratıkları, Triton, yunus başı, midye kabuğu gibi figürlerin de kullanıldığı bilinmektedir [55].

4.3.Roma Dönemi Çeşmelerinde Suyun Yapılara Ulaşımı

Suyun akışını yönlendirmeye yönelik yapılan ilk çalışmalar Mezapotamya ve Mısır' da Neolitik Çağ gibi erken bir tarihe dayanan tarım arazilerinin sulama ihtiyacından doğmuştur. Roma dönemi hidroliği, Yunanlıların ve Etrüsklerin eserlerinden büyük ölçüde etkilenmiştir. Hellenistik su mühendisliği, geometri ve fizikteki ilerlemeler ile hidrolik ve su

⁴³ Triton; Amphitrite ve Poseidon' nun oğludur. Deniz tanrısı olan Triton' un belden yukarı kısmı insan, aşağı kısmı balık şeklindedir, ayakları at ayağına benzer [132].

basıncını daha iyi özümseyerek ve hâkim olarak gelişmiştir. Bu mekanik cihazlarla beraber daha uzak mesafelere su ulaştırmayı sağlayan su kemerleri, ters sifonların gelişmesi ve icadına sebep olmuştur. Yer altı yapıları, tüneller, köprüler, setler, kemerler ve ters sifonlar⁴⁴ Roma dönemi ile beraber arazide bulunan düzensizliklerinin ileri mühendislik çözümleriyle suyu daha uzak mesafelerden yapılara iletmeyi sağlamıştır [1].

Roma Dönemi su mühendisliğinin en belirgin örneklerini Türkiye’ de bulabiliriz. Roma Dönemi kentsel su yolu ağının teknik özelliği, suyun kapalı ve basınçsız kanallar vasıtasıyla dağıtılması ve yerçekimine dayanan sürekli bir akış elde etmektir [74]. Roma dönemiyle beraber tonoz⁴⁵ ve kemerin⁴⁶ geniş açıklıklar geçmek için kullanılmaya başlanmasıyla uzun mesafelerden ve büyük vadilerden taşınarak gelen su, aquadükt adı verilen su yollarıyla beraber yapılara taşınmıştır. Aquadüktlerden sağlanan su ile beslenen çeşme yapıları da bu dönemde ortaya çıkmıştır [55]. Aquadüktler, kemer formunda inşa edilmiş kent içine taşınacak suyun debisini yapıların yükseltip alçaltılması ile ayarlayan ögeler olarak karşımıza çıkar⁴⁷.

Su kemerleri ve su kanallarıyla beraber şehrin uzak mesafelerinden şehir içine taşınan su kent içinde bulunan yüksek yerlerden ya açık sarnıçlarla toplanarak ya da su kanalları içine yerleştirilmiş terracota (pişmiş toprak) borularla kapalı sarnıçlara, hamam ve çeşme yapılarına dağıtılmıştır⁴⁸.

Roma savunma kenti olan Dara’ da inşa edilen üç barajdan ilki dünyanın en eski kemer tipi barajı olarak bilinmektedir. 2.yy. da İç Ege Bölgesi içindeki Aizanoi yakınlarında bulunan baraj, Klasik Antik Çağ’ da türünün en yüksek yapısıdır [74].

Aquadüktler yani su kemerleri sadece kemerlerden değil, tünel, kanal ve sarnıçlardan oluşan karmaşık yapılardır. Su, yapılara su kaynağı ile kurulan boru sistemi arasına yerleştirilmiş olan uzun dikdörtgen biçimli depolar ile yavaş bir şekilde ve deponun bir ucundan verilerek sağlanmaktadır. Yüzeye yakın olan su deponun çıkış noktasına yakın olduğu için, berrak su çekilerek boru sistemine aktarılmaktadır. Şehir merkezinden yüksek bir noktada bulunan suyu yüzeye çıkartabilmek adına, tepe içine yerleştirilmiş belli

⁴⁴ Ters Sifon; Derin vadi içindeki sulama kanallarının kuru dereleri, köprü yapımı için uygun olmayan yol ve demir yollarını, akarsuları geçmeleri halinde, su kanalı olarak dolaşmasının ekonomik olmadığı zamanlarda kullanılmaktadır [133].

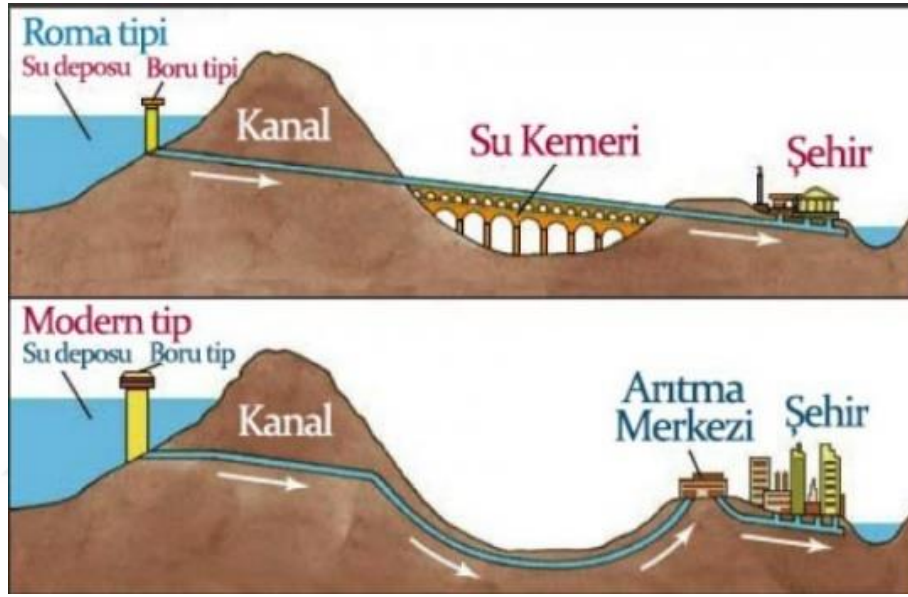
⁴⁵ Tonoz; Özellikle bir kilise veya kamu binasında bir çatıyı veya tavanı destekleyen bir kemer türü veya bu kemerlerin bir araya gelmesi ile desteklenen bir tavan veya çatı [134].

⁴⁶ Kemer; Üzerinde bir şeyin ağırlığını tutan iki destek üzerinde kavisli bir üstten oluşan yapı [135].

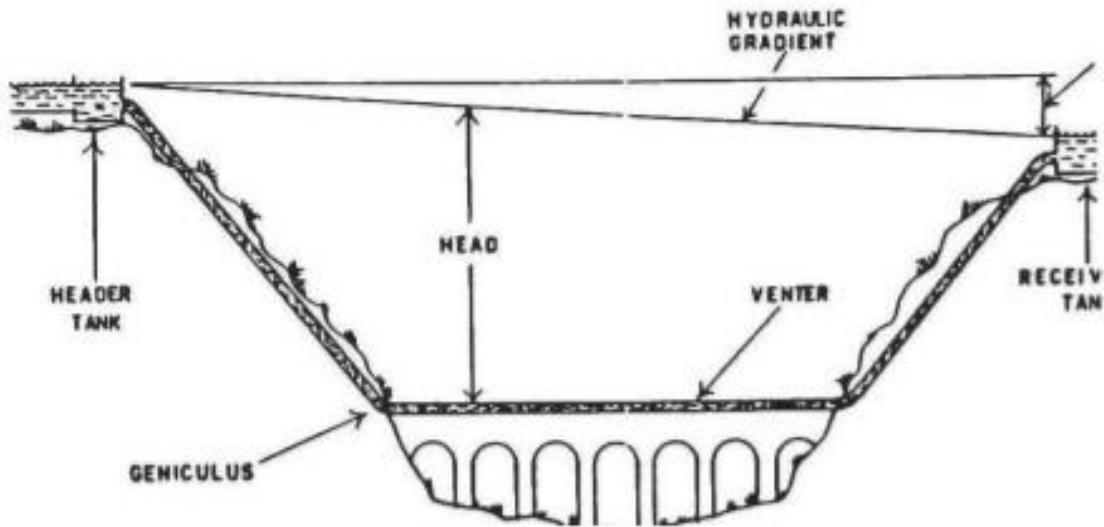
⁴⁷ [87]

⁴⁸ [90]

aralıklarla konumlandırılan dikey havalandırma boruları yine tünel içerisinde bulunan bir kanal yardımı ile ulaştırmaktadır. Dikey havalandırma borularının tünel içerisinde bulunmasının amacı; suyun birdenbire artarak tüm tünel içinde birikmesi durumunda meydana gelen hava kabarcıklarını önlemek içindir. Su kanalları arazi üzerinde konumlandırılarak iletilmektedir, fakat arazi eğimi kanal eğiminin altında olursa iki metreye kadar olan kot farklarında Antik Roma mimarlığında kullanılan ve “*substructio*” olarak da bilinen alt yapı uygulaması kullanılmıştır. Ulaştırılmak istenen su basınçlı bir şekilde iletmek istenirse, ters sifon boru sistemlerinin de kullanılmış olduğu bilinmektedir [55] (Şekil 4.3.1., Şekil 4.3.2.).

Şekil 4.3.1. Roma Dönemi Aquadükt [75]

Şekil 4.3.2. Ters sifon sistemi [63]

5. LETOON HADRIAN ANITSAL NYMPHAEUMU MEVCUT DURUM ANALİZİ VE HİPOTETİK RESTİTÜSYON ÖNERİSİ

5.1.Mevcut Durum

Letoon Hadrian anıtsal Nymphaeumu, şair Ovidius' un (MÖ.43 – MS. 17) Metamorfozlarının VI. Kitabında [10] bahsettiği Likya köylülerinin birer kurbağaya dönüştüğü hikâye ile bağlantılıdır. Leto efsanesinin, göletin su ve çamurun iyileştirici veya sterilize edici erdemlerini ima ettiği de göz ardı edilmemelidir [16] Efsanenin bir başka hali ise, Hera' nın öfkesinden kaçarak dişi kurt eşliğinde Letoon' un şu anda bulunduğu yere gelen tanrıça Leto ve ikiz çocukları, dişi kurdun su kaynağını eşeleyip su çıkartarak bu kaynakta yıkanmaları ve kaynak suyunun kutsal oluşu aynı zamanda su kültürüyle de bağlantılı olarak kutsal alan içerisinde bulunan bütün yapıları etkilemesi açısından önemlidir. Nymphelere adanan çeşme yapısı buradaki kutsal kaynak üzerine yapılarak Hellenistik ve Roma dönemlerinde de etkisini ve önemini sürdürmeye devam etmiştir. Suyun kutsallığının devam ettiğini gösteren en önemli unsur, su etrafına yapılan çeşme, tapınak ve kilise yapılarıdır ve alanın bu noktada dinsel kimliğini öne çıkartmıştır [76] (Şekil 5.1.1., Şekil 5.1.2.)

Şekil 5.1.2. Letoon Hadrian Anıtsal Nymphaeumu Portiko – Exedrası [16]

Henri Metzger 1972 yılı çalışmalarında M.Ö. 5. ve M.Ö. 3. yy. a ait su toplama havuzu ve kanalların bulunduğu alanın kuzeydoğusunda kaynak kültünün varlığından bahsetmiştir. Eliyanaların tapınımı için ilk kez bir tapınak alanının kullanıldığı ve bilhassa Leto tapınağının güneyinde betimlenen Eliyanalar ile kaynak arasında bir ilişki olduğundan ve suyun akışının kanallar vasıtasıyla değiştirilerek şu anki bulunduğu alana konumlandırıldığından bahseder. Kutsal alanda düzenlemeler Hellenistik ve Roma dönemlerinde sürdürülerek kült alanı, tapınak alanının güney tarafında çeşme yapısının olduğu kısma konumlandırılmıştır. Alanda bulunan kutsal su kaynağı Hellenistik dönemde güneybatıya taşınmış ve su kaynağının konumlandığı gözün etrafındaki kayalıklar tıraşlanmıştır. Kaynak etrafında Doğu Roma dönemine kadar varlığını sürdüren dinsel yapılaşma önem çıkar [77]. Kutsal kaynağın bulunduğu nokta Leto Tapınağı' nın güney duvarı ve tapınağın ön tarafında bulunan rampanın temelinde dikdörtgen biçimli taş bir döşemdir. Tapınakların doğu-batı aksındaki alanı kapatan kutsal kaynağın konumu Le Roy' un çalışmaları ile bulunmuştur. Leto tapınağı önünde bulunan dikdörtgen biçimli döşemde yapılan çalışmalar sonucunda, Hellenistik Dönemden çok daha eski bir evreye dayanan ve güneydoğuya doğru inen basamaklar tespit edilmiştir. Helenistik Dönem tapınağın alt yapılarında kullanılan taş ve basamaklarda kullanılan taşların aynı malzeme olduğu saptanmıştır [5] (Şekil 5.1.3.).

- Letoon Hadrian Anıtsal Nymphaeumu
- Hellenistik Dönem Kutsal Kaynak
- Arkaik Dönem Kutsal Kaynak
- Kutsal Yol

Şekil 5.1.3. Letoon Hadrian Kutsal Alanı Vaziyet Planı 1/500 [8]

Letoon Kutsal Alanında Hristiyanlığın kabulü sonrasında dinsel önemi ile öne çıkan su ögesinin devamlılık sağladığı görülür. M.S. 5. – M.S. 6. yy. a tarihlenen Erken Manastır yapısı tapınak alanının güneyinde bulunmaktadır. Erken Manastır Kompleksi kutsal kaynak üzerinde yer alır, manastırda vaftiz uygulamaları yapılırken suyun dinsel anlamda kutsanması önemlidir ve suyun kutsal olduğuna inanılan kaynaktan su sağlanarak yapılan vaftiz uygulamasıyla beraber Geç Arkaik Dönemde suyun kutsallık kavramı devamlılığını sağlamıştır. Bizans Döneminden sonra, alanda art arda yaşanan depremler ve Arap akınları ile 18. yy.' da Rodos' tan göç edip bölgenin kullanılmasına kadar geçen süreçte kaynağın

herhangi bir zarar görmeden günümüze kadar ulaşabilmesi de suya verilen saygınlığın devam etmiş olduğunu gösterir [5].

Temenos alanının güneybatı köşesinde konumlanan ve kaynak tarafından beslenen Hellen inanışında “Nymphe” olarak adlandırılan su tanrıçalarının yaşadığına inanılan bir mağara bulunmaktadır. Hellenistik çağ boyunca ritüellerin alandaki kaynak yapısında yapıldığı düşünülmektedir. Bunun en önemli sebebi, insan eliyle oluşturulan bu mağaranın kutsal suyun çıkış noktasına konumlandırılmasıdır diyebiliriz. Hellenistik dönemde mağaralar Nymphelerin yaşadığı alanlar olarak kabul edildiği için kutsal alanlar olarak sayılmıştır ve yine bu dönemde doğal mağara benzeri yapay mağaranın içinde kutsal kaynak adına gelen ziyaretçilerin adaklarını bırakabilecekleri bir taş seki bulunmuştur [5] (Şekil 5.1.4.).

Şekil 5.1.4. Letoon Kutsal Alanı Hellenistik Dönem Yapay Mağara ([5]; [8])

Kazı sırasında ele geçen oturan bir tanrıçayı betimleyen seramik parça ve pişmiş toprak adak heykelcikleri M.Ö. 6. yy.a dayanmaktadır [16]. Adak figürinlerinin bu taş seki üzerinde bırakıldığı düşüncesi mevcuttur. Adak figürinlerine bakıldığında ziyaretçilerin Nymphelerden sağlık dilediği düşünülmüştür, Z. Erdem, kazı deposunda bulunan el ve ayak şeklinde figürinlerin fil hastalığına sahip kişiler tarafından kaynak mağarasına gelip sağlıklarına tekrardan kavuşabilmek için adakların adanmış olduğunu söyler [5] (Şekil 5.1.5., Şekil 5.1.6., Şekil 5.1.7., Şekil 5.1.8.).

Şekil 5.1.5. Pişmiş toprak adak figürin örnekleri ([78]; [5])

Şekil 5.1.6. Pişmiş toprak adak figürin örnekleri ([78]; [5])

Şekil 5.1.7. Pişmiş toprak adak figürin örnekleri ([78]; [5])

Şekil 5.1.8. Adak ayak figürini ([78]; [5])

Suyun belli bir noktada tutulmasını sağlayabilmek için kaynak mağarası ve kaynak suyu sınırlanarak Hellenistik dönemi aksettiren bir duvar yapısı ile çevrelenmiş ve değişen kaynak yapısı etrafına duvar inşa edilmiştir. Yine Hellenistik dönemde kullanılmış taş bir yol yapılarak tapınak alanının batısı, kaynağın kuzeyinde konumlandırılmıştır ve batı duvarında yer alan propylondan (Anıtsal Kapı) alandaki Arrunti Anıtı' na yönlendirilmiştir. Bir tarafı kaynağa bakan kutsal yolun suyun yükselmesini önlemek için kaldırım tabakaları ile döşenerek yükseltilmiştir. Alanda toprak temizleme işlemleri yapıldığı sırada, kuzey portikoya çıkan sütunlar tarafından desteklenmiş, İmparator kültüne dair odanın planlandığı Arkaik döneme tarihlenen bir başka yolun olduğu görülmüş fakat Kutsal Yol' un fonksiyon kazanmasıyla etkisini kaybetmiştir [5].

Hellenistik Dönemde Nymphe olarak anılan su tanrıçaları için adanan yapı Roma Döneminde de aynı isimle anılmıştır ve önemini sürdürmüştür bu sayede Letoon Kutsal Alanında su kültürünün Roma İmparatorluğu Döneminde de süreklilik sağladığı söylenebilir. Çeşme yapısı 1968-1972 yıllarında Henry Metzger, Christian Le Roy ve Andre Balland tarafından ortaya çıkarılmıştır [16]. Anıtsal çeşme yapısı zaman içerisinde yeri değişen kutsal kaynak etrafında 40 m x 40 m' lik bir alan üzerinde konumlanmıştır [13]. Letoon Hadrian Anıtsal Nymphaeumu kaynak üzerine konumlandırıldığı için, kutsallık ve su kavramları arasındaki ilişki devam etmiştir. Çeşme yapısının Hadrianus Dönemine tarihlendirilmesindeki belirleyici kıstas; alanda gerçekleştirilen kazılar sonucu Likya Birliği' nin büyük başrahibi aracılığı ile adanmış bir heykelin ithaf yazıtının keşfedilmiş olmasıdır. Claudius Marcianus yapının finansasörü olarak yapıyı İmparator Hadrianus' a adanmıştır. Kentlere sağladığı finansal destekleri sayesinde hoşnutluğunu göstermek isteyen yerli halk, Hadrianus adına festivaller düzenler ya da heykeller yaptırırdı bu sayede İmparatoru onore etmiş olurlardı. Bu sebepten dolayı İmparator Hadrianus alanda yer alan anıtsal çeşme yapısı ile beraber anılmış olmalıdır [5]. Letoon' daki imparatorluk kültürünün varlığı, Likya toplumunun imparatorla bağlarını ifade etmeleri ve Roma dünyasındaki genel konumlarını güçlendirmeleri için somut bir yol sağlamıştır [50] (Şekil 5.1.9.).

Şekil 5.1.9. Letoon Hadrian Anıtsal Nymphaeumu Hava Fotoğrafı [8]

Nymphaeum yapısı gerçekte tek bir yapıdan oluşmaz, farklı dönemlerde iki ayrı yapının birleşiminden oluşur, ancak imparatorluk döneminde, topografik ve mimari bakış açısıyla bir uyum içindedir. Çeşme yapısının düzeni bir tiyatroyu andırır. Çeşme yapısını “sigmatik” nymphaeumlar kategorisine koyabiliriz. Letoon Hadrian Anıtsal Nymphaeumu 27,10 m çapına sahiptir ve yarı dairesel bir havuzu çevreler ve basınçlı içme suyunun boru hatları ile beslendiği bir çeşmedir. Yarı dairesel portiko kuzeye doğru hafifçe taşan ikinci bir yapı olan imparatorluk exedrasıdır [13]. Yarı dairesel portiko-exedra kutsal alanın kazısını gerçekleştiren André Balland tarafından 128-131 yılları arasına tarihlendirilmiştir fakat süsleme ve inşaat çalışmaları birkaç on yıl devam etmiştir. Tıpkı Olympia’ da bulunan Herodes Atticus ya da Leptis Magnada’ ki yarım daire biçimli havuzu olan, Letoon Hadrian Anıtsal Nymphaeum yapısının yarı dairesel portikosu göz önüne alındığında yapı baştan beri bir Nymphaeum olarak belirlenmiş olmalıdır. Yapının portikosu, alanda yapılan ritüeller için bir tavaf yolu olarak hizmet etmiş olabilir. Exedranın eksenine göre, yarım daire biçimli revak kuzeye doğru 30° döner, böylece portikonun kuzey kolu kaynak havzasını kapatır [16]. Exedra-portiko fiziksel olarak kucakladığı havuzu ile alana gelen ziyaretçileri eksen

üzerinde bulunan kült odasına yönlendiren ve dini yerlere erişimi sağlayan bir kanal görevindedir [50].

Nymphaeum yapısının karşısında küçük tonozlu bir oda bulunur. Girilmesi zor olan bu yapay mağaranın yüksekliği 1,60 m dir. Bu yapay mağara daha çok adakların sergilenmesi için tasarlanmış bir sunak görevinde kullanılır. Bu yapay mağaraya giriş oldukça zor sağlanmaktadır ve sadece rahip ve din adamları buraya girebilmektedir ve yapay mağara Hellenistik Döneme tarihlenir [13]. Havuzdaki suyun boşaltılıp doldurulmasını sağlayan exedra-portikonun ötesine kaynaktan su götüren ve drenajla sınırlanan kuzey-güney barajı çeşmenin kalıntılarıyla karıştırılmış, mimari eleman parçaları ile doldurulmuş bir dolgu tabakasıdır. 2009 yılı sondaj çalışmaları çeşme yapısının döşemeli bir tabanı olmadığını, revakının ise Leto tapınağının stylobat duvarından batıya giden bir taşma drenaja sahip olduğunu göstermiştir [16].

Exedra-portikonun ortasında girişinde iki yan eşiği bulunan 10 m x 10 m ölçülerinde İmparator Hadrianus' a adanan büyük bir oda inşa edilmiştir. Odanın içinde bir dizi heykeli barındırması amaçlanan oda kireçtaşı duvarlara sahiptir [13]. İmparator Hadrian' a ithaf edilen kare planlı odada yer alan sütunun fonksiyonunun aslında bir heykel kaidesi olduğu ve Hellenistik Dönem sonu ile Roma Dönemi başlangıcına tarihlendirildiği düşünülmektedir. Kare planlı odanın kapılarını eşiklerden yola çıkarak saptamışlardır [5]. İmparator odası girişi için üç adet kapı belirlenmiştir. Odanın iç kısmına bakıldığında kuzey, batı ve güney cephelerinde batıda dört, kuzey ve güneyde iki çıkıntı halinde eklenmiş podyum vardır. Çeşme dışında konumlanmış exedrada bu çıkıntıların bir aedícula ile çerçevelenmiş tuğla kottaki nişlere karşılık etmesi gerektiğini gösteren sütun çiftlerinin izlerini barındırmaktadır. İmparator odasının arka duvarı girintisinde, 131 yılında görevde olan Likya Konfederasyonu' nun baş rahibi tarafından İmparator Hadrian' ın heykelinin adanması istenmiştir. Ayrıca 11. yy. da yontulmuş, ancak daha erken bir tarihte doğmuş prensesi, muhtemelen Livia' yı⁴⁹ temsil eden diademli bir kadın başı ortaya çıkmıştır [13]. İmparator Hadrianus' ithaf edilen odanın iç dekorasyonu kornişlere benzer oranlarda palmetlere sahip arşitravlı friz ve korniş ile saçakla örtülen ve aedículalı korint düzendedir. Kaide ve duvar başlıklarının parçaları, sütunlara uygun olarak arka duvarın pilastıralarla süslenmiş olduğunu söyleyebiliriz [16] (Şekil 5.1.10., Şekil 5.1.11., Şekil 5.1.12., Şekil 5.1.13., Şekil 5.1.14.).

⁴⁹ Livia; Livia Drusilla ya da Livia Augusta olarak da bilinir. Roma' nın ilk imparatoru olan Augustus' un karısıdır. Roma İmparatoriçesi ve 1. yy. Roması' nın en güçlü kadınıdır [136].

Şekil 5.1.10. Antoninler Dönemine tarihlenen diademli kadın başı [12]

Şekil 5.1.11. İmparator Hadrian kült odası [12]

Şekil 5.1.12. İmparator Hadrian kült odasındaki friz bloğu [16]

Şekil 5.1.13. İmparator Hadrian kült odasındaki deniz kabukları ile süslenmiş korinth başlığı [16]

Portikonun saçaklığında, alanda çökmüş çok sayıda üst yapı elemanı bulunmuştur. Tek bir arşitrav bloğu, birkaç friz ve oluklu korniş blokları alanda ele geçmiştir. Friz ve korniş blokları oldukça zengin bir süslemeye sahiptir. Blokların bezemelerinin oluşturulmasının uzun yıllar boyunca devam ettiğini söyleyebiliriz. Anıtsal çeşme yapısı kullanılan yapım teknikleri dekoratif mimarisi, kaplama ve kullandıkları sıva ile birçok açıdan döneminin karakteristiğidir [13] (Şekil 5.1.14, Şekil 5.1.15., Şekil 5.1.16.).

Şekil 5.1.14. Exedra-portiko üzerindeki entablatur parçaları [12]

Şekil 5.1.15. Hadrian Nymphaeumu üst yapı elemanları [8]

Şekil 5.1.16. Hadrian Nymphaeumu üst yapı elemanları [8]

5.2. Konum

Kutsal yolun yanında, tapınak alanının güneybatısında, cephesi kutsal kaynağın ve erken dönem Bizans kilisesi ve manastır kompleksinin batısında bulunan Rankhe bezemeli üst yapı elemanlarına sahip, yarı dairesel planlı portikonun⁵⁰ büyük bir havuzu çevrelediği anıtsal çeşme yapısı Hadrianus Dönemine tarihlenir. Anıtsal çeşme kuzeyde propylondan tapınakların terasına giden kutsal yol, batıda kutsal alanı çevreleyen revak ve doğuda güneye doğru uzanan sunakların terası ile çevrelenmiştir [16]. Çeşme yönlenmesi alanda bulunan tapınakların yönlenmesine ters şekildedir. Tapınaklar kuzey-güney doğrultuda yönlenirken Nymphaeum mağarayı merkez alır ve doğuya doğru yönlenir. Alanda bulunan ve batıya yönelen tiyatro yapısı ile tüm alan boyunca yarım daire formları ile karşılıklı şekilde konumlanmaktadır. Letoon kutsal alanı UNESCO Dünya Mirası Listesinde yer alır ve I. Derece sit alanıdır. UNESCO Miras Listesinde bulunan her alan için Taraf Devler Dünya Mirası Sözleşmesi Uygulama Rehberi kapsamında Buffer Zone⁵¹ (Tampon Bölge) oluşturmak ile görevlidir. Fakat Letoon Kutsal Alanında herhangi bir Tampon Bölge oluşturulması yönünde hiçbir çalışma yapılmamıştır. Çeşme yapısının Batısında bulunan kara yolu ve Güney tarafından geçen şose yolu itibarıyla Nymphaeum oldukça tehlikeli bir konumdadır. Şose yol belediye tarafından açtırılmış illegal bir yol olması sebebi ile çevrede bulunan trafik yüzünden ortaya çıkan titreşim ve ses dalgaları çeşme yapısını olumsuz etkileyecek durumdadır. Çevre yolu düzenleme projesi ile birlikte alanda sit sınırları içinde mevcut yolu izleyen tel örgü çekilmiş fakat, tel örgü sit sınırlarının içinde olduğu için sit alanı maalesef korunaklı bir durumda değildir.

5.3. Yapı Malzemesi

Anıtsal çeşmenin yarım daire biçimli havuzu çevreleyen portikosu, beyaz kireçtaşından yapılmıştır. Portikonun sağlam bir arka duvarı ve temel seviyesine kadar uzanan poligonal duvar örgüsü vardır [50]. Hadrian exedrası' nın yüksek tuğla kısımları düzleştirilmiştir. Zemini stabilize hale getirebilmek için altta bulunan kireçtaşı sıralarının kuzey ve batı tarafları İmparator Hadrianus' a ithaf edilen salon içinde kesilmiştir. İmparator

⁵⁰ Portiko: Genel anlamda, genişletilmiş bir revaktır ve dolayısıyla Yunanca stoanın olası bir çevirisidir. Genellikle Latince 'de bu terim, dört tarafı da çevreleyen sütunlu kapalı avluları belirtmek için kullanılır [137].

⁵¹ Tampon Bölge, UNESCO Dünya Miras Listesi' nde yer alan her bir kültür varlığının korunması için önemli bir araçtır. Dünya Miras Sözleşmesi uygulama tarihi boyunca, yazılı olan varlıkların "çevrelerinin" korunması hem kültürel hem de doğal alanlarda koruma stratejilerinin önemli bir bileşeni olarak kabul edilir. Dünya Mirası Komitesi bu kavrama değer verdiği için, alanların miras listesine girebilmek adına adaylık teklifinin hazırlanmasında dikkat edilmesi gereken önemli konulardan biri olarak Dünya Mirası Sözleşmesi Uygulama Rehberi içerisine dahil etmiştir [95].

salonunun duvarları sıva ile kaplanmış ve büyük gri kireçtaşıdan yapılmıştır. İmparator odası cephesinde bulunan stuko tuğla kalıntıları, giriş kapısının aralarının pilasterlerle süslendiğini gösterir. İmparator odasının tuğla cephesi yıkılmadan önce Bizanslılar podyumu ve *opus quadratum*⁵², u kuzey ve batı dış cephelerden kaldırmıştır bu şekilde zemindeki bloklar teraslarının sağlamlığını pekiştirmiştir. 2005 yılının Ekim ayında İmparatorluk Odasının bulunduğu alanda daha iyi çalışmalar yapılabilmesi okunurluğunun artırılması için tahrip olan bloklar değiştirilmiştir. Açık gri mermer sütunlar İmparator odasının içindeki nişlerin arasına karşılık gelebilecek *gadroonlu* bir abaküs ile Korint başlıklarından oluşmaktadır. Bu Korinth başlıklarının deniz kabukları şeklinde olduğu düşünülmektedir. Kazılar sırasında odada dişli ve palmetli tek köşe bloğu bulunmuştur bu blok ana düzenin bezemesini küçük ölçekte tekrardan üretmiş ve aediculalar arasındaki duvar nişlerinden birini örtmeye hizmet etmiştir. Kazılar sırasında eksedrada diadem ile taçlandırılmış tek bir imparatoriçe başı ve birkaç çıplak mermer heykel parçası bulunmuştur. İmparator odasının arasındaki nişlere bulunan heykeller odanın ortasına da kazılar sırasında ele geçen kaide üzerindeki bronz Hadrianus heykelinin yer bulacağını söyleyebiliriz [16] (Şekil 5.1.16.).

Şekil 5.3.1. İmparator Hadrianus' a ithaf edilen odanın içindeki nişler (Fotoğraf, Arife Bengi Sekar)

⁵² Opus Quadratum; Antik mimaride, yatay ve düzgün halde yerleştirilmiş, iyi yontulmuş, prizmatik bloklardan oluşmuş harçsız duvar örgüsüdür [138].

Portikonun Güney kanadında beyaz ve gri Likya mermer kaplamalar kazılar sırasında bulunmuştur. Arka duvarda bulunan iki küçük apsis, yan duvarları portikonun sütunlarından birine uygun olarak kaplanmış bir kaide ve uçlarında bir pilaster ile birbirine bağlanan İmparator salonunun cephesini çevrelemektedir. Apsisler dışında ve duvarların dış yüzeyinde iki adet dikdörtgen masif çıkıntı bulunur, bu çıkıntıların kuzeyi Bizans drenajı ile geçilir. Bizans tabakasının altında bakir seramik malzemeden ikinci bir silt tabakası bulunmuştur. Alan terk edilmeden önce exedra-portikonun döşemesi yağmalanmıştır [16].

Letoon Hadiran Anıtsal Nymphaeumu havuz yapısının çevresi, Vitruvius' un Roma Dönemi içinde sıkça kullanıldığını söylediği duvar yapısı *Opus Incertum*⁵³ ile çevrelenmiştir. Düzensiz ve taşlıklı olması sebebi ile duvar yapısı *Polygonal*⁵⁴ duvar örgüsü tekniği ile örülmüştür. *İsodomik Rektogonal*⁵⁵ duvar örgüsü tekniği exedranın sağında ve solunda yer alan mekanların duvarlarında karşımıza çıkar ve iki farklı boy taş kullanılarak yapılmıştır. Harç plaka ve mermerler ile dekore edilen exedra iç duvarları ve kavisli alanın dış duvarları demir kramponlar ile takılmıştır. Kuzey-Güney eksenini boyunca exedrayı kesen kalın bir duvar izine rastlanır. Teras ve Nymphaeum ile iletişim kurulmasını sağlayan merdiven bulunmaktadır [5] (Şekil 5.3.2., Şekil 5.3.3.)

Şekil 5.3.2. Letoon Hadrian Anıtsal Nymphaeumu Roma Dönemi Duvar Yapısı [5]

⁵³ *Opus Incertum*; M.Ö. 2. yy. da Antik Roma' da kullanılmış, dış yüzeyinde kaba yontu taşların kullanıldığı bir duvar örgüsüdür [139].

⁵⁴ *Polygonal*; Düzensiz bir biçimde örülmüş duvar örme tekniğidir. Bu örgü tekniğinde farklı biçimlerde, değişik köşeli taşları birbirine uydurabilmek adına daha fazla işçilik gerekir [140].

⁵⁵ *İsodomik Rektogonal*; Hellenistik dönemde eşit yükseklik taş bloklardan oluşmuş, harçsız duvar örgüsü tekniğidir [141].

Şekil 5.3.3. Letoon Hadrian Anıtsal Nymphaeumu Roma Dönemi Duvar Yapısı [5]

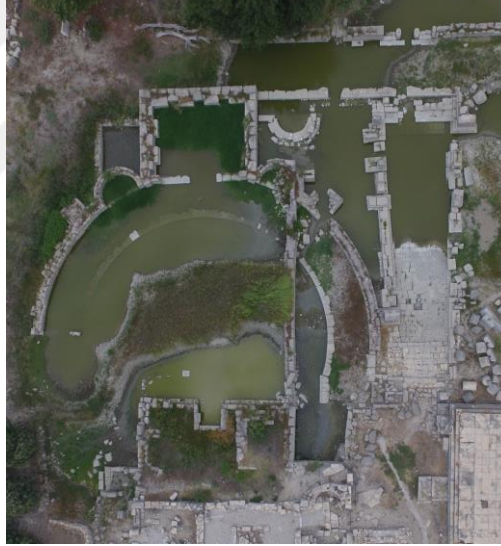
Kazılar sırasında alanda havuza düşmüş çeşmenin dekoratif kireçtaşından yapılma üst yapı saçaklık (entablatur) elemanları, özellikle yeniden kullanımı zor olan kavisli korniş blokları sağlam olarak bulunmuştur [16]. Entablatur parçaları Rankhe (Kıvrıkdal) motifleriyle bezenmiştir. Rankhe (Kıvrıkdal) motif, iki yana doğru kıvrılan ve genellikle yarım palmetle sonlanan ana dallar ve ortada bulunan merkez motif ya da figürden çıkarak oluşur. Rankhenin başka bir ögesi (Kıvrıkdal), ana dallardan çıkarak ters yönde bükülerek dairesel bir çerçeve oluşturan yan dallardır. Bitkisel ya da figürlü rozetlere yan dalların uç kısımlarında yer verilir [79]. Poritkoda bulunan tek arşitrav bloğu çeşme havuzuna düşen büyük frizin birkaç bloğu ile korunmuştur. Friz blokları hemen hemen sağlam kalmış ve Komiser Yusuf Benli sayesinde 2003 yılında kazı deposunda toplanabilmiştir. Friz ve Kornişlere baktığımızda uygulama özelliklerine göre üç gruba ayrıldığını söyleyebiliriz. Bu da bize uygulamada üç farklı heykeltıraşın yer aldığını gösterir. Entablaturler incelendiğinde bitki motiflerinin detaylarının aceleci bir şekilde farklı bitiş seviyelerine sahip olduğunu gösterir [16].

5.4. Tipolojik Açından Hadrian Nymphaeumu

Letoon Hadrian Anıtsal Nymphaeumu Üçüncü Bölüm içerisinde incelenen 3.3. alt başlığındaki “Exedra Planlı Çeşme Örnekleri” kapsamına girer. Exedra form İmparator Hadrianus devri ve takip eden süreç içerisinde karşımıza çıkmaktadır. Exedra planlı nymphaeumlar konum olarak bir yapının arka duvarı, bir kayalık ya da teras duvarına dayandırılmışlardır. Cephelerinde genellikle nişlerin yer aldığı, yüksek podyum duvarı üzerinde yükselen yarım daire ya da yarım yuvarlak büyük bir niş olarak karakterize olan Exedra planlı nymphaeumlar, yuvarlak bölümün çevrelediği yarım dairesel planlı bir havuz

ve bu havuzun önünde yer alan dikdörtgen formlu ikincil bir daldırma havuzundan oluşur [20].

Letoon Hadrian Anıtsal Nymphaeumu Letoon Kutsal Alanında batı *portikoya* sırtını yaslamıştır ve propylonun hemen yanında yer alır. Anıtsal çeşme yapısı, havuzla birbirinden ayrılan iki farklı yapıdan meydana gelir. Havuz yapısı yarı dairesel sütunlu portiko tarafından çevrelenir. Portikonun çapı 27,10 m ve portiko genişliği yaklaşık olarak 4,40 m dir. İmparator Hadrianus' a ithaf edilen nişli *kült odası*⁵⁶ yaklaşık 12 m x 9,75 m boyutlarındadır ve sütunlu portikoya iki adet küçük apsidal oda ile bağlanmıştır [77]. Yarı dairesel portikonun iki ucunda portikoya erişimi sağlayan basamaklar bulunur ve olasılıkla portikonun iki ucunda yer alan kapılarla erişim sağlanmaktadır. Apsidal kısmın yanındaki dikdörtgen bölümler. İmparator Hadrianus' a ithaf edilen odanın dışında sağ cephesine bağlı halde bulunan ve olasılıkla bekleme ve dinlenme yeri olarak hizmet eden exedra bulunmaktadır.

Şekil 5.4.1. Letoon Hadrian Anıtsal Nymphaeumu Hava Fotoğrafi [8]

5.5. Letoon Hadrian Anıtsal Nymphaeumu Hipotetik Restitüsyon Önerisi

Anıtsal çeşme yapısının restitüsyon önerisi, alanda maalesef yapının lazer taraması gerçekleştirilemediği için literatür taramaları kapsamında hazırlanan kazı raporları, özellikle de 2009 yılı Nathalie de Chaisemartin tarafından düzenlenen kazı raporu baz alınarak hipotetik olarak hazırlanmıştır.

⁵⁶ Kült Odası / Cella; Hellen tapınaklarında kült heykelinin bulunduğu odadır [142].

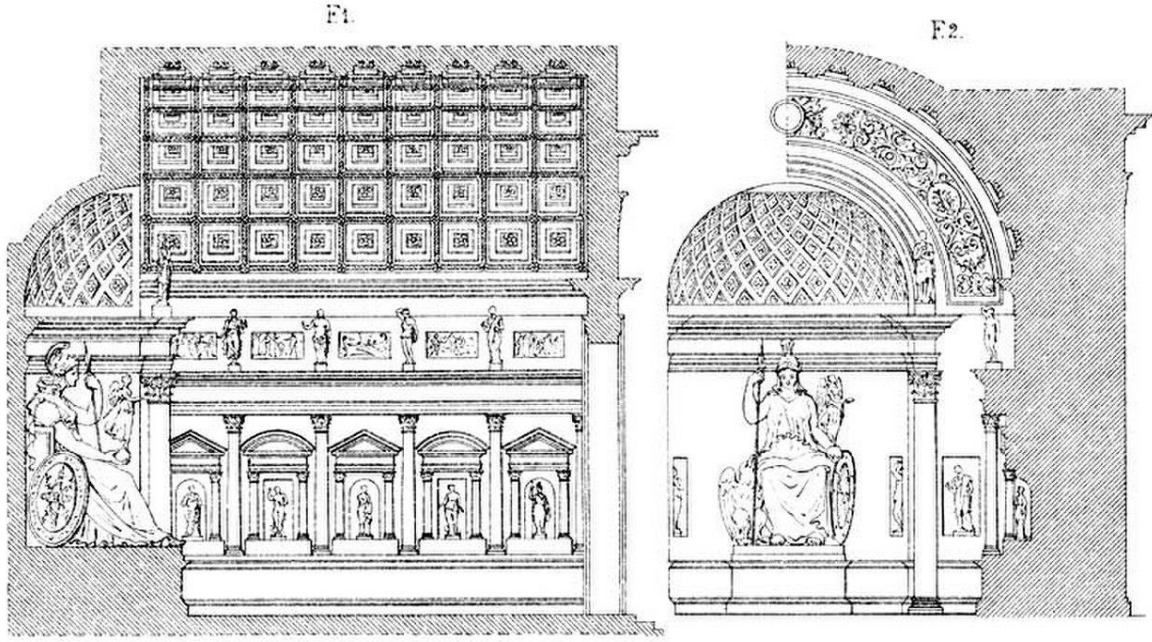
Çeşme yapısının restitüsyon önerisi hazırlanmadan önce yapının eğrisel yüzeylerle tasarlanan plan şemasının daha iyi anlayabilmek adına, eğrisel tasarımın kökenini anlamak gerekmektedir. İmparator Hadrianus hükümdarlığına tarihlendirilen binalar özellikle Tivoli’ de bulunan örnekler de dahil olmak üzere, plan şemalarındaki mükemmel simetrileri ile klasik antik dönem anıtları arasında göze çarparlar. İmparatorluk ilişkisine sahip bu yapıların planlarının analizi, geometrik ilkelerin Roma mimari tasarımında oldukça önemli olduğunu da ortaya koyar. Eğrisel formlar kullanılarak Roma mimari tasarımının en başarılı örneklerinden bazılarının Hadrianus köşkünde bulunması bu özgün tasarım anlayışının imparatorluk himayesi ile birleştiğini de göstermektedir. Eğrisel hatların ortaya çıkışında kuşkusuz Apollodoros ve Hadrianus arasında yaşanan olay göz ardı edilmemelidir [80].

Hadrianus mimari tasarımlara olan bağlılık ve düşkünlüğü ile bilinen bir imparatordur. Şamlı Apollodoros’ da Roma’ da Traianus’ un çeşitli eserlerini forum, odeion ve gymnasium gibi yapıları inşa eden mimar olarak bilinir. Hadrianus çok çalıştığı Venüs ve Roma tapınağının kubbe tasarımında Apollodoros’ dan fikir almak için yanına gider. Fakat Apollodoros Hadrianus’ un sözünü keserek “*Defolun ve su kabaklarınızı çizin. Bu meselelerin hiçbirini anlamıyorsunuz.*” lafı üzerine Hadrianus Traianus’ dan sonra İmparator olduğunda yaşadığı aşağılanmayı hatırlar ve Apollodoros’ un da yardımı olmadan büyük bir işin yapılabileceğini göstermek adına Venüs ve Roma tapınağının planını gönderir. İmparator Hadrianus Apollodoros’ a yapının tatmin edici olup olmadığını sorar. Mimarın ilk cevabı tapınakla ilgili olarak, yüksek bir zemin üzerine inşa edilmesi gerektiğini ve Kutsal Yol’ un daha belirgin bir şekilde öne çıkması gerektiğini söyler. İkinci bir kritiği heykellerle ilgili olmuştur, cella yüksekliğine göre oldukça uzun yapılan heykeller için “*Tanrıçalar kalkıp dışarı çıkmak isteseler, bunu yapamazlar*” (Phidias’ ın Olympia’ daki Zeus heykeline yöneltilen eleştirinin aynısı) demiştir. Kritikleri Hadrianus’ a bu kadar açık bir şekilde yazdığı ve düzeltilemeyecek bir hataya düştüğü için sinirlenen Hadrianus Apollodoros’ u sürgün ederek ölüme mahkûm eder.⁵⁷

Hikâyenin bu pasajından da görülebileceği üzere Roma’ da eğrisel tasarımın en başarılı örneklerinin imparator Hadrianus döneminde ortaya çıkması tesadüf değildir. Aynı zamanda Hadrianus tarafından yaptırılan binaların birçoğunun geometrik düzen ve zarafetle vurgulanması çarpıcıdır. İmparatorluğu boyunca tarihlenen binalardaki parçalı kubbelerin

⁵⁷ Dio, Roman History (LXIX.4) [104].

mucidi olarak da bilinen Hadrianus' un eğrisel formlara hayran olduğu ve bu geometrilerle çalışmayı severek mimaride oldukça aktif ve yaratıcı bir rol de üstlenmiştir [81].

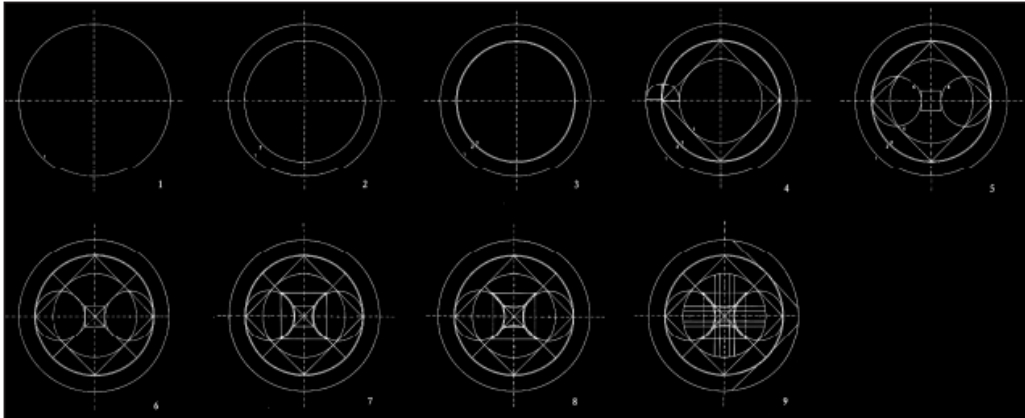

Şekil 5.5.1. Venüs ve Roma Tapınağı [82]

Letoon Kutsal Alanının bütününde uygulanan dörtgensel tasarım anlayışında dairesel planı ile alanda dikdörtgenliği kıran ilk yapı olan Hadrian Anıtsal Nymphaeumunun geometrik tasarımı dikkat çekmektedir. Bu sebeple yapının Tasarımsal Geometrik Analizi yapılmıştır. Bu konuda yine İmparator Hadrianus' un Tivoli' de bulunan villasındaki “Teatro Marittimo” yapısında benzer bir analiz yapılarak yapının kat planının geometrik gelişimi gösterilmiştir [83].

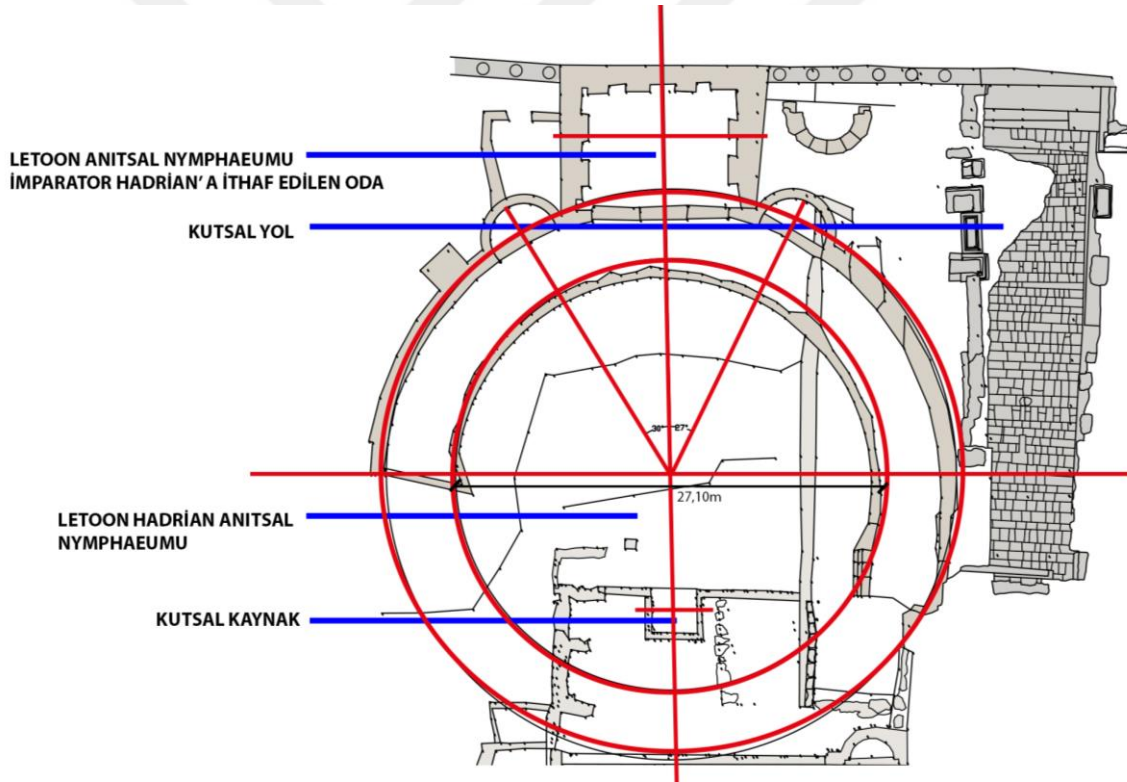

Şekil 5.5.2. Tivoli, Teatro Marittimo [84]

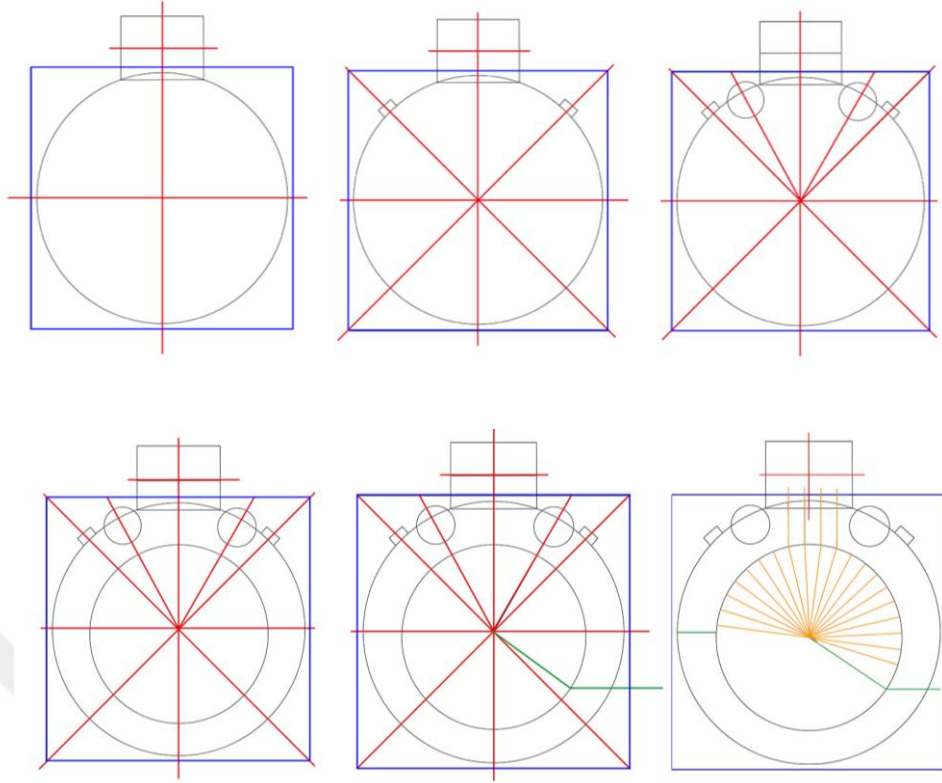

Şekil 5.5.3. Teatro Marittimo formunun geometrik oluşumu [85]

Letoon Hadrian Anıtsal Nymphaeumu exedra planlı çeşmeler kategorisinde değerlendirilir. Çeşme yapısı alanda 40 m x 40 m lik bir alan üzerinde oturan günümüzde sadece yarı dairesel portikosu ve dikdörtgen formlu *kült* odası blokları ile ayakta kalmıştır. Çeşme yapısının çapı 27,10 m., portiko genişliği yaklaşık olarak 4,40 m genişliğindedir. Anıtsal çeşmenin merkezi, kutsal kaynağın merkezi ve İmparator Hadrianus' a ithaf edilen *kült* odasının merkezi aynı aks üzerinde yer almaktadır. Yapının günümüze kadar ulaşan mimari elemanları arasında 1966-1969 yılı kazısı sırasında ele geçen entablatur bloklarıdır. Bu entablatur blokları sayesinde olası yapı yüksekliği hesaplanmıştır. Yapıda herhangi bir sütuna, sütun başlığına ve kaidesine dair hiçbir veri elimizde yoktur. Bu sebeple yapılacak olan hipotetik restitüsyon önerisinde 2009 yılı kazısı sonunda yayımlanan kazı raporu baz alınarak sütun sayısı hesaplanmıştır.

Şekil 5.5.4. Letoon Hadrian Anıtsal Nymphaeumu Mevcut Durum Analizi (Arife Bengi Sekar tarafından üretilmiştir)

Şekil 5.5.5. Letoon Hadrian Anıtsal Nymphaeumunun geometrik oluşumu (Arife Bengi Sekar tarafından üretilmiştir)

Çeşme merkezinden çıkan ışınların açısı, İmparator Hadrianus' a ithaf edilen odanın iki yanında bulunan nişlere yakın ölçülerdedir. 40 m x 40 m lik kare alandan çekilen köşegenler çeşme portikosunun dışında bulunan dikdörtgen kaidelerin merkezlerinden geçmiştir. Çeşme merkezini belirleyen aks ile kutsal kaynağın merkezinden geçen aks arasında 2 derecelik bir sapma mevcuttur.

Çeşme yapısının portikosunda herhangi bir sütun izine rastlanılmamıştır, bu sebeple sütun sayısı hesaplanırken 2006 ve 2009 yılı yayımlanan kazı raporları baz alınmıştır. 2006 yılında Didier Laroche tarafından yayımlanan kazı raporunda hesaplanmış sütun sayısı 15 sütun, 2009 yılı yayımlanmış kazı raporunda ise sütun sayısı 19 sütun olarak hesaplanmıştır ve sütun sayısı hesaplanması ile alakalı açıklayıcı bilgi bulunamamaktadır. Plan üzerinde yapılan sütun sayısı çalışmalarında özellikle portiko ucundaki basamaklar ve İmparator Hadrianus' a ithaf edilen *kült* odasının kapı eşiği dikkate alınmıştır. Kazı raporlarında kült odasına giriş için üç farklı kapının bulunmuş olabileceği ve odanın merkezinde Hadrianus' un bronz heykelinin yükseleceği düşünüldüğü için portikoda bulunan sütunların İmparator Hadrianus' un heykelini kapatmaması mantıklı bir çözüm olarak görülmektedir. Keza sütunları portikonun iki ucundan başlayarak yerleştirmek alanda bulunan ve anastylosis

yapılmış olan friz bloğunun genişliğini de sağlaması açısından mantıklıdır. 2009 yılında D. Laroche tarafından hazırlanan çeşmenin restitüsyon planı baz alındığında sütun alt çapının 55 cm olduğu sütunların ise 80 x 80 cm. lik kare kaidelere oturtulduğu görülmektedir. Bu kıstaslar dikkate alındığında sütun sayısı; çeşme merkezinden 10 derecelik ışınlar gönderilerek inter coloumn açıklığı yaklaşık 239 cm olan, İmparator Hadrianus' un kült odasında kapı eşiklerine denk gelmesi, odanın iki yanındaki apsidal odacıkları ortalaması ve yarı dairesel portikonun köşe merdivenlerine denk gelmesi sebebiyle 20 adet olarak hesaplanmıştır. Yapıda portiko üzerinde bulunması gereken 20 adet sütunun başlığı akanthus yapraklarıyla bezeli Korinth düzende olmalıdır. Yapıda sütun, kaide ve başlık öğelerine dair hiçbir veri elimizde yoktur ancak çeşme yapısına ait entablatur blokları korinth düzende tasarlandığı için, çeşme yapısının exedra-portikosunda yer alacak olan sütunların korinth düzende olması mantıklı olacaktır. Sütun kaidesinin yüksekliği, sütun yüksekliği ve sütun başlığının yüksekliği hesaplanırken Vitruvius' un "De Architectura" sının IV. Kitabında birinci bölümünde yer alan "Üç Sütun Düzeninin Kökeni ve Korint Sütun Başlığı" kısmındaki hesaplamalardan faydalanılmıştır. Oransal hesaplamalar sonucunda; sütun kaidesinin yüksekliği 7,85cm, sütun başlığının yüksekliği 58 cm ve nihai sütun yüksekliği 5,81 m olarak hesaplanmıştır.

2009 yılı yayımlanan kazı raporunda yapının olası durumunda portikonun iki ucunda portikoya erişimi sağlayan kapılar bulunur, 2009 yılı kazı raporu baz alınarak, portikonun sol tarafı kapalı ve kapıyla kutsal kaynağa erişimi sağlayan köşe merdivene bağlanmaktadır. Kapalı olmasının en önemli sebeplerinden biri günlük hayatta insanların kullanımına kapalı olan anıtsal çeşme yapısının festival zamanlarında tamamen açık hale gelip portikoyu tavaf yolu olarak işlevlendirmek olabilir. Portikonun sağ tarafı ise çeşme yapısının hemen yanında konumlanan kutsal yoldan erişimi sağlayan bir kapı ile desteklenir. Yol, Batı Portiko' dan kutsal alana girişi sağlayan propylon ile bağlantılıdır. Kutsal Yol alanda bulunan tapınakların birinci krepis kotuna basamaklarla yükselir. Anıtsal Nymphaeumun Kutsal Yol' un yanına konumlandırılmış olması alanda hem ibadet hem de bir arındırma özelliği olan suyun alanda yer verilmesi ve alanın çeşme yapısını ön plana çıkartacak şekilde düzenlenmiş olması suya verilen önemi ve kutsallığını bir kez daha kanıtlar. Anıtsal çeşme yapısı ritüel alanı olarak Kutsal Yol' a entegre bir şekilde işlemektedir. Roma Dönemi çeşme yapılarında konumlar özellikle halka açık toplanma yerleri olarak karşımıza çıkarken Letoon Hadrian Anıtsal Nymphaeumu kendi içine kapalı tasarımıyla dikkat çeker. Nymphaeumda hâkim olan kutsallık kavramı İmparator Hadrianus' a ve suya olan saygı ile birleşmiştir. Bu sebeple yapı

kendi içine yönelmiş bir tasarım anlayışına sahiptir. Nymphaeum kendi içinde kucakladığı kaynak tarafından beslenir ve kutsal alanın işleyişi için ayrılmaz bir parça haline getirir. Anıtsal çeşme yapısı propylon bitişiğindeki geçiş alanını anıtsallaştırarak Kutsal Yol boyunca yerleştirilmiştir, bölgede bulunan ve ibadet eden yerli halkın deneyimine rehberlik etmiştir. Bu sebeplerle beraber 2009 yılı kazı raporu da baz alınarak anıtsal çeşmenin portikosuna erişimi sağlayan sağ ve sol uçlarda toplamda iki adet giriş kapısı restitüsyon önerisi kapsamında düşünülmüştür. Kapı yükseklikleri olasılıkla 4,40 m dir. Kapı yükseklikleri Vitruvius’ un “De Architectura” sının IV. Kitabının altıncı bölümünde yer alan “Tapınak Kapıları” kısmından hesaplanmıştır⁵⁸.

1998 yılı dergi makalesinde İmparator Hadrianus’ a adanan kült odasına portikodan iki adet kapı ile erişim sağlandığı görülmektedir. 2009 kazı raporu baz alındığında İmparator Hadrianus’ a ithaf edilen kült odasına erişimi sağlayan üç adet kapının restitüsyon planına işlendiği görülmüştür. Yapının hem ithaf edildiği hem de maddi olarak fon sağlayan İmparator Hadrianus’ un kült odasında bulunan bronz heykelinin imparatoru onurlandırabilmek adına ve heykelin sadece halka görsel olarak sergilenebilmesi sebebi ile kült odasına erişimi sağlayan üç adet kapı ile erişimi sağlaması mantıklıdır. Kült odasında bulunan kapıların olası yükseklikleri 4,40 m olabilir. Anıtsal çeşmede bulunan kapıların yükseklikleri Vitruvius’ un “De Architectura” sının IV. Kitabının altıncı bölümünde yer alan “Tapınak Kapıları” kısmından hesaplanmıştır⁵⁹.

Yapının 1966-1969 yılı kazılarında ele geçmiş entablatür blokları bulunmaktadır. Rankhe bezemeli üst yapı elemanı olan friz bloklarının ortalama yüksekliği 140 cm dir. Alanda bulunan korniş blokları ise ortalama 115 cm yüksekliğindedir. Böylelikle anıtsal çeşme yapısının 255 cm yüksekliğinde entablatürü yarı dairesel portikoda bulunan Korinth düzendeki sütunlar üzerinde devam eder. Exedra-portikonun ve İmparator Hadrianus’ a ithaf edilen odanın olası üst yapı örtüsü kiremit kırma çatı olabilir. Yapıda ele geçen entablatür blokları sayesinde çatı yüksekliği hipotetik olarak hesaplanmıştır. Restitüsyon önerisi hazırlanan çeşme yapısının çatı yükseklikleri yine Vitruvius’ un “De Arcitectura” sının III. Kitabının beşinci bölümünde yer alan “İyon Düzeni Sütunların Oranları” kısmı baz alınarak hesaplanmıştır. İmparator Hadrianus’ a ithaf edilen oda çok büyük ihtimalle iki kat

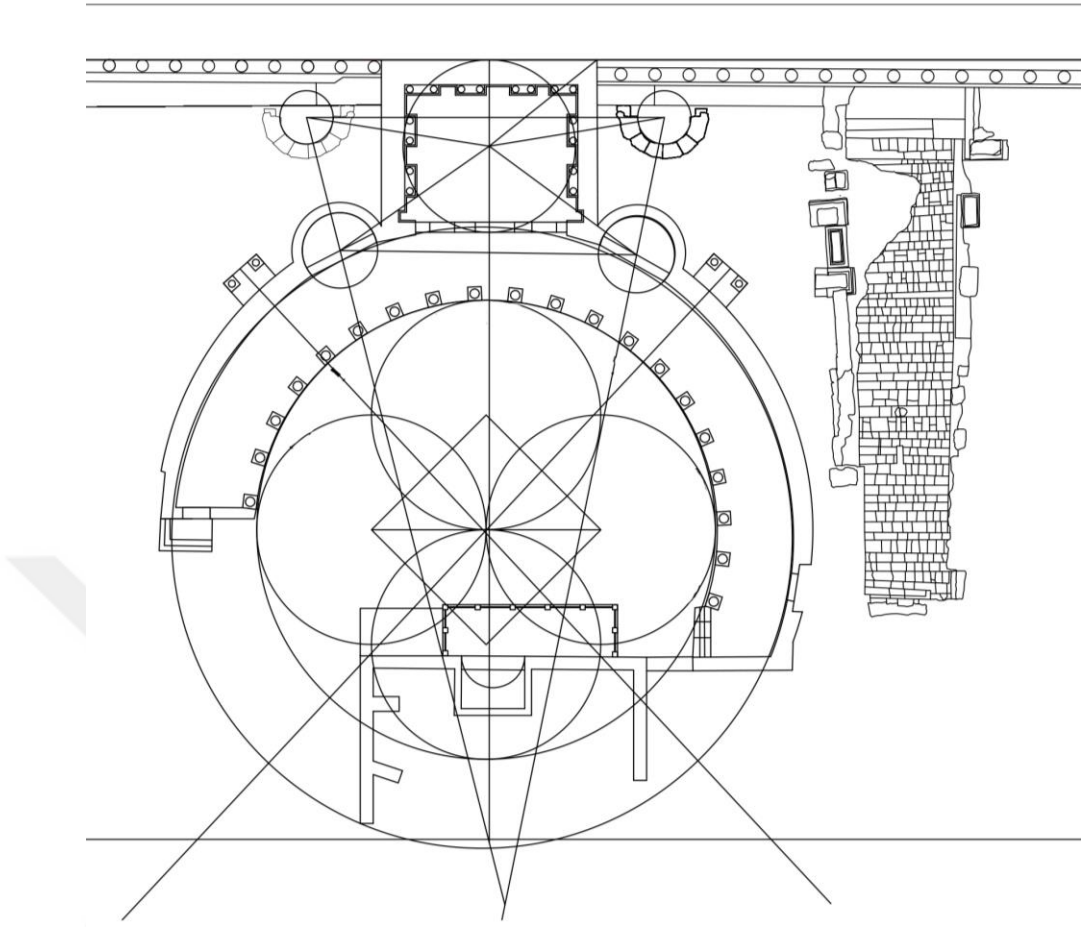
⁵⁸ [86]

⁵⁹ [86]

yüksekliğine tekabül edecektir. Yapı bu şekilde hesaplandığında toplam 12,45 m yüksekliğine ulaşmış olur⁶⁰

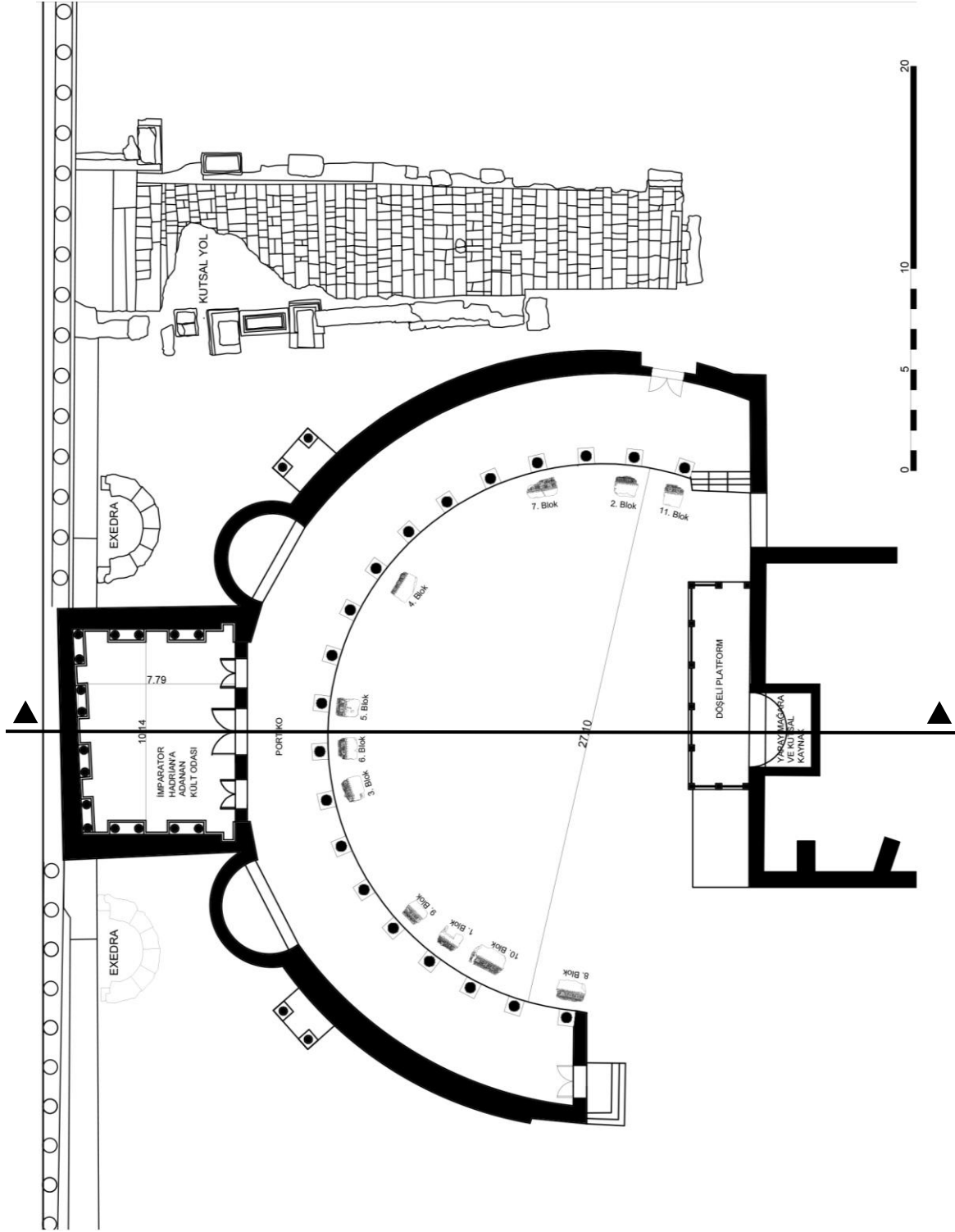
Kazılar sırasında çeşme portikosunun 30° lik bir açı ile döndüğü ve simetriyi bozduğu görülmüştür. Bunun en önemli sebebi yapının yanında bulunan kutsal yol ile ilişkisini ön plana çıkartma düşüncesidir. 30° lik açı ile dönen portiko, Kutsal Yol' un tam bitişinde başlayarak gelen ziyaretçiler için bir tavaf yolu olarak işlev görmüştür. Çeşme tasarımını oluşturan yarım daire şekli, karşısında bulunan kutsal kaynağı saran ve kucaklayan mimarisi ile kutsal alanın işleyişi için bir bütünlük sağlama düşüncesiyle yapılmış olabilir. Yapının Batı Portikoya bakan kısmında konumlandırılmış exedrası halka açık bir şekilde yapıya şifa dilemek için gelen yerli halk tarafından bekleme ve dinlenme yeri olarak kullanılmış olabilir fakat mevcut haliyle tek tarafta bulunmaktadır. Tez kapsamında incelemiş olduğum tüm çeşme yapıları simetrik bir plana sahiptir. Tasarımı oldukça simetrik olarak tasarlanmış Anıtsal Çeşme yapısında simetriyi bozan tek öge bu exedradır bu sebeple restitüsyon önerisi kapsamında planda simetriğini eklemiş bulunuyorum.

⁶⁰ [86]

Şekil 5.5.6. Letoon Hadrian Anıtsal Nymphaeumu Geometrik Analizi (Arife Bengi Sekar ve Melike Şeyma Kutlu tarafından üretilmiştir)

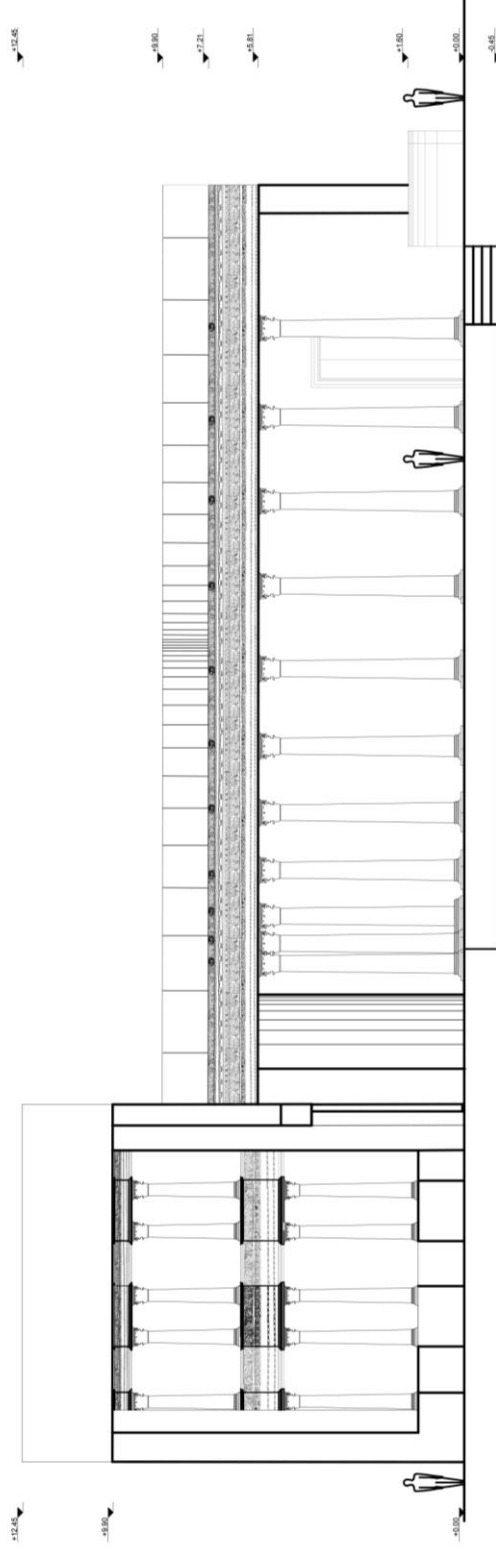
Yarım daire şeklindeki exedraların merkezinden daireler çizilmiştir. Aynı zamanda portikoda bulunan apsidal nişlerin çapı kadar daire çizilmiştir. Bu nişlerin merkezlerinden Hadrian odasının merkezine ışın yollanmıştır. Kutsal kaynak ve Hadrian odasından aynı merkezden geçen aks ile dik üçgen oluşturulmuştur. Bu dik üçgenin kenarlarının oranları yaklaşık olarak 3:4:5 üçgenini vermektedir. Portikonun iç ve dış sınırından çapı kadar çizilen çemberlerin içine, havuzun merkezinde birleşen dört adet küçük çember çizilmiştir. Bu çemberlerin merkezleri birleştirildiğinde bir kare açığa çıkmaktadır ve bu karenin aksları Hadrian odasının kenarlarından yakın ölçülerde geçmektedir. Çeşmenin dışında bulunan iki adet dikdörtgen kaidenin merkezinden geçirilen ışınlar havuzun ortasında oluşturulmuş karenin kenarortaylarına denk gelmektedir. Çeşmede bulunan apsidal nişlerin ve dışarıda bulunan exedraların merkezlerinden geçirilen ışınlar Erken Hristiyanlık Kilisesinin duvarına denk gelir. Bu analizlerle beraber dairesel formun nasıl oluştuğu ve kendi içindeki tasarım sistemi açıklanmaya çalışılmıştır.

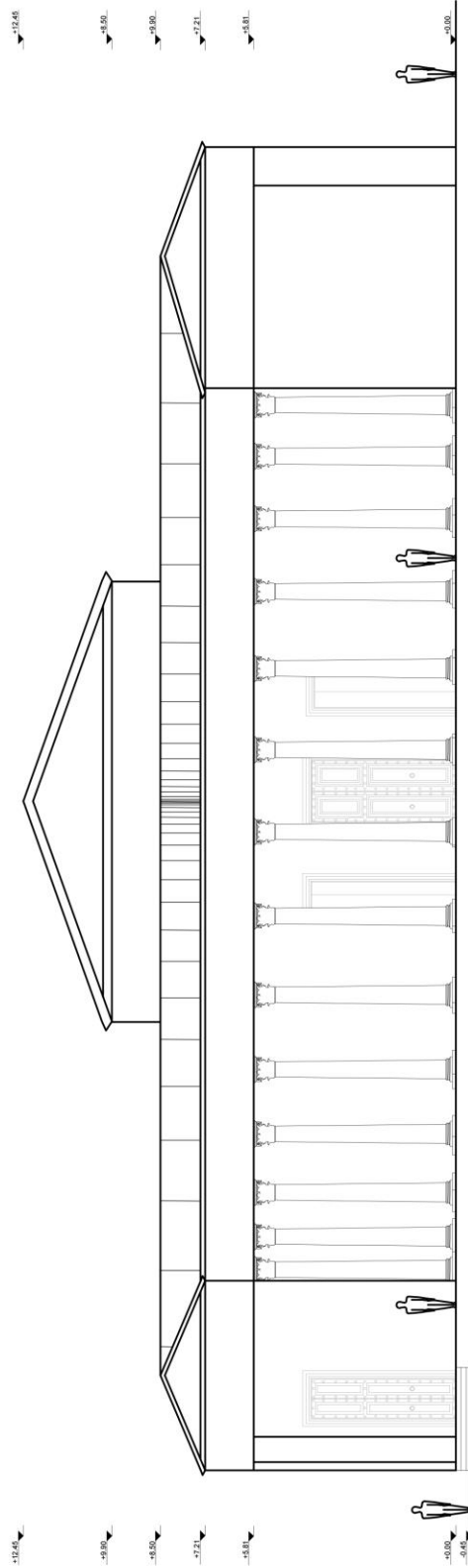
Şekil 5.5.7. Letoon Hadrian Anıtsal Nymphaeumu Restitüsyon Planı Ölçek: 1/250 (Arife Bengi Sekar tarafından üretilmiştir)

Şekil 5.5.8. Letoon Hadrian Anıtsal Nymphaeumu Hava Fotoğrafı [8]

Şekil 5.5.9. Letoon Hadrian Anıtsal Nymphaeumu Restitüsyon Kesiti Ölçek: 1/200 (Arife Bengi Sekar tarafından üretilmiştir)

Şekil 5.5.10. Letoon Hadrian Anıtsal Nymphaeumu Hipotetik Ön Görünüşü Ölçek: 1/200 (Arife Bengi Sekar tarafından üretilmiştir)

6. SONUÇ

Muğla ili, Seydikemer ilçesi, Kumluova mahallesi içinde yer alan Letoon Kutsal Alanı dip tarihi bilinmeyen kutsal su kaynağı çevresinde gelişmiş çok katmanlı dinsel bir alandır ve erken Hristiyanlık dönemi sonlarına kadar içinde su ögesinin kutsallığını barındıran alanın dinsel önemi devam etmiştir. Letoon Kutsal Alanına kutsallık kimliği kazandıran en önemli iki öge su ve kayadır. Anadolu' nun eski dinlerinde ibadet edilen ve arındırma özelliği olan su dinsel bir araç haline gelmiş, yeraltında bulunan gözelerden gelen kaynak suyunun çevresinde yapılan düzenlemeler sonucunda çevresindeki kayalık tıraşlanarak kullanılmış ve adaklar sunulmuştur. Bu durum Likya halkının kayalara ve su kaynağına verdikleri önemi vurgular. Su kaynağı ve kültünün Letoon Kutsal Alanı için önemini kanıtlayan başka bir madde alanda ele geçmiş üç dilli yazıt “*Trilingue*” dır. Üç dilli yazıtta Leto, Artemis ve Apollon' un yanında Nymphelere' de yer verilmesi suyun kutsallığının kanıtıdır.

Letoon Kutsal Alanın tasarımını etkileyen mitolojik figürler Nympheler, su tanrıçalarıdır. Nymph kelimesinin etimolojik anlamı gelin veya genç kadındır. Roma ve Yunan mitolojilerinde ise orman, dağ, deniz ve ırmaklarda yaşayan doğanın dişi güçleri ve kaynak tanrıçalarının adı da *Nymphedir*. Likya' da M.Ö. 5.yy'a kadar uzanan izlerine rastlanan Nymph kütü, Anadolu sınırları içinde Hellenistik ve Roma Dönemlerinde de görülür. Adak stel ve kabartmalar sayesinde yerelde Nymph kütü izlerini rahatça izleyebiliriz.

Nymphelere adanan ve Nymphaeum ya da Nymphaion olarak bilinen kaynak alanları Nymphelerin kutsal alanı haline gelmiştir. Antik yazarlar anlatımlarında Nymphaeumların kaynak mağarasından türediğini söylemişlerdir. Roma dönemiyle beraber ilerleyen mimari teknikler sonucunda Nymphaeumlar aquadüktler, hamamlar ve su kanallarıyla bağlantılı olarak gelişen yapılar olarak belirginleşir. Roma Dönemi Nymphaeumları ise, Yunan Dönemi içindeki mitolojik anlamlarından sıyrılarak Roma kentlerinde propaganda amaçlı, güç gösterisi yapılan gösterişli ve anıtsal mimari yapılara dönüşmüşlerdir. Yapı malzemeleri ve konumlarıyla öne çıkan Roma Dönemi Nymphaeumları her ne kadar halkın su ihtiyacını karşılayan yapılar olsa da aynı zamanda yapıyı yaptıran kişilerin Roma İmparatorluğu içerisinde bulunan mevkisinin anlaşılmasını da sağlar. Nymphaeumların bulunduğu kentler refah seviyesi açısından yüksektir ve halkın kullandığı yapılar dışında kent zenginliğini de göstererek anıtsal mimarileriyle dikkat çekerler.

Letoon Hadrian Anıtsal Nymphaeumu Roma İmparatorluk kùltü ile ilişkilenen bir yapıdır. Roma’ da imparatorluk kùltünün temelleri Augustus Dönemi ile başlar. Küçük Asya’ da barış sağlayabilmek adına imparator kùltüne yapılan ibadetler dinsel anlamların ötesinde siyasi bir araç haline gelmiştir. Çünkü eyaletler içindeki bir bölgenin imparatorluk kùltünü kabulü Roma için bölgenin romanizasyonu açısından önem taşır. Letoon Kutsal Alanı’ nda görülen romanizasyonla beraber ithaf anıtları da artmış ve önem kazanmıştır bu sayede kurumsallaşan imparatorluk kùltü alanı hem dini, siyasi ve prestij açısından hem de mimari açıdan etkileyerek şekillendirmiştir. Roma, Likya Birliği’ nin iç ve dış meselelerinde arabulucu olarak hareket etmiş ve karşılığında kùltüne tapınmayı resmileştirmiştir. Roma imparatorluk kùltü kapsamında Nymphaeum yapılarıyla beraber Roma ile ilişkiler kurabilmeyi, imparatora ve imparatorluğa bağlılık göstermeyi de beraberinde getirmiştir.

Kutsal alanın romanizasyon sembollerinden olan Letoon Hadrian Anıtsal Nymphaeumu alanın güneybatı köşesinde yer alır. Yarı dairesel bir portikonun göleti çevrelediği ve eksedralarla desteklediği anıtsal çeşme yapısı İmparator Hadrianus’ a adanmıştır ve ona ithafen portikoya eklemlenmiş dikdörtgen formu bir kùlt odası tasarlanmıştır. İmparator Hadrianus’ un kùlt odası yerel ve imparatorluk kùlt uygulamalarının birleşimini temsil eder. Bunun en önemli sebebi anıtsal çeşme yapısının Klasik dönemden beri Likya’ da ibadet edilmiş Eliyana/Nymphe lere adanmış bir kutsal kaynak tarafından beslenmiş olmasıdır. Yapı M.S. 3. yüzyıla tarihlenir ve alanda Hellenistik dönemde yeri değiştirilerek şu anki konumuna taşınan kutsal su kaynağının karşısına inşa edilmiştir. Yapının yarı dairesel portikosu üzerinde herhangi bir sütun izine rastlanılmamıştır. Portiko olasılıkla halka açık değildir ve salt festival zamanlarında halka açılmaktadır. Anıtsal çeşme yapısı kendi içine dönük tasarımıyla diğer nymphaeum örneklerinden ayrılmaktadır. Roma dönemi çeşmeleri genellikle halka açık şekilde konumlandırılırken Hadrianus nymphaeumunun kendi içine dönük tasarım anlayışının en önemli sebeplerinden biri şüphesiz Hellenistik Dönemden gelen güçlü içe yönelik Anadolu tasarım geleneği ve alanda hâkim olan kutsallık kavramını İmparator Hadrianus ve suya olan saygı ile birleştirmesidir. Bu sayede kutsal alanın işleyişi de bütünsel bir boyuta ulaşır. Çeşme yapısının karşısında yer alan havuzun suyunu nasıl tuttuğu ve suyu nasıl devir daim yaptığı ile alakalı elimizde hala net bir veri yoktur. Kutsal su kaynağının etrafında yapılan dinsel yapılaşma Doğu Roma Dönemi’ ne kadar devam eder. Anıtsal çeşme yapısının hemen yanında bulunan ve Hellenistik döneme tarihlenmiş bir Kutsal Yol bulunmaktadır. Kutsal Yol kuzeybatıdan güneydoğuya alanda bulunan tapınakların önüne doğru yönelir. Roma

döneminde alanın anıtsallığını arttırarak kutsal alana girişi sağlayan ve Kutsal Yol ile bağlantılı günümüze sadece filayakları ulaşmış bir anıtsal propylon inşa edilmiştir.

UNESCO Dünya Mirası Listesinde yer alan, kriter ii ve kriter iii ü sağlayan, I. Derece Sit alanında bulunan Letoon Kutsal Alanı, çok katmanlı tarihten etkilenen bir alan olmakla beraber dinler tarihi açısından çok tanrılı dinlerden tek tanrılı dinlere geçişin tüm aşamalarının mimariye yansıdığı önemli bir yerdedir. Alanda bulunan Letoon Hadrian Anıtsal Çeşme yapısı, su miraslarımız arasındadır. Döneminin ileri yapım tekniklerini bünyesinde barındırması, suyun kutsallığını yaşatan bir yapı olması ve olasılıkla şifalı su barındıran havuzu sebebiyle önemlidir. Böylesine önemli bir miras alanında bulunan anıtsal çeşme yapısının literatürde oldukça fazla eksiği ve aydınlatılmamış noktaları bulunmaktadır. Son kazı raporunun yayınlandığı 2009 yılından sonra yapı adeta kalın bir çamur tabakasının altında unutulmuş ancak 2011 yılında kutsal yol ile birlikte çamur ve üzerini kaplayan sazlardan arındırılarak tekrar alana eklenmesi sağlanmıştır.

Su yapıları kent yaşamı için yerdedir ve kentlerin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Fakat su yapılarının korunması ve sürdürülebilirliğini sağlayan sistematik çalışmalar yoktur. Türkiye kapsamında su ile ilgili yapılar hakkında mevcut literatür ne kadar fazla olsa da yapı tipolojileri, tarihsel dönemleri ve coğrafi dağılımları açısından oldukça parçalı bir görünüm arz eder. Bu konuda bütüncül bir bakış açısı gerektiren interdisipliner bir çalışma ortamı oluşturarak çalışmaların yapılması gerekliliği açıktır. Miras alanlarının ve mirasların sürdürülebilirliğinin sağlanabilmesi için doğal veya insan kaynaklı riskleri azaltmak adına gerekli önlemler alınmalıdır.

Dünya Mirası olan Letoon Kutsal Alanı için yapılmış herhangi bir “Tampon Bölge” çalışması yoktur. Türkiye’de koruma politikalarıyla alakalı parçalı bir yapı vardır bu sebeple su ile ilişkili somut ve somut olmayan miras varlıklarını koruma ve yönetimi geliştirilmesi gereken konulardır. Ülkemizde var olan su mirasına ilişkin büyük potansiyel küçük mimari belgeleme çalışmaları ile çok daha tanınır hale gelebilecektir. Bu noktada yapı stoğu geniş çalışmalar yapılmalıdır. Son yıllarda Anadolu’da başarılı anastylosis çalışmaları ve çeşme kazıları mevcuttur. Bu örneklerden biri Sagalassos’ ta bulunan Antonine Nymphaeumunun sanal anastylosis çalışmasıdır. Ayrıntılı 3 boyutlu sanal modeli üretilen çeşme yapısının ayakta kalan mevcut mimari elemanları ışığında anastylosis çalışması gerçekleştirilmiştir. Kültür mirası yapılarının, arkeolojik bina kalıntılarının mimari belgelemesi ve titizlikle arşive kaydedilmesi, bilimsel bir disiplin olarak ortaya çıkmıştır. Anıtların fiziksel olarak

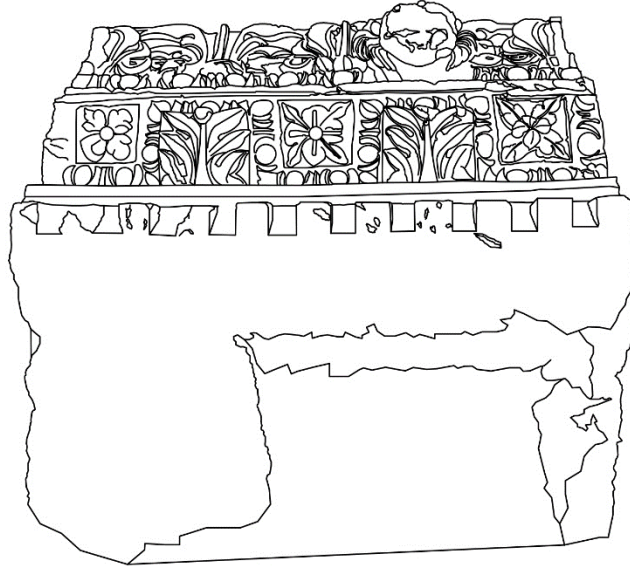
yeniden inşası teknik veya finansal olarak imkânsız olduğu durumlarda 21. yüzyıl teknolojileri ile beraber çalışmalar avantajlı bir konuma gelmiştir. Bu sayede ortadan kaybolan anıtların veya çevresel koşullar, finansal olumsuzluklar, insan kaynaklı risk faktörleri yapıların sanal anastylosislerinin yapılması için büyük bir potansiyel sunmaktadır. Bu noktada Sagalossos çeşmesi arkeoloji ekibi ile beraber detaylı bir şekilde çalışılmış, bina kalıntıları fotoğraflanmış, kazıların dokümantasyonunun ve binanın anastylosisinin hazırlanması için binanın mimari çizimleri üretilmiştir. İnterdisipliner bir ortam oluşturularak üretilen yapının sanal anastylosis çalışmasında oldukça detaylı yüksek derecede gerçeklik elde edilmeye çalışılmıştır.

Dünya mirası olan Letoon Kutsal Alanı için Letoon Hadrian Anıtsal Nymphaeumu önemli anıtsal bir yapıdır. Salt anıtsallık fikriyle dönem örneklerinden farklılaşan yapı aynı zamanda suyunun şifalı olması yönü ile Roma döneminde sokağa ve kamunun kullanımına açılan çeşme yapılarında ayrılır. Daha çok bir gölet gibi çalışır. Bu sebeple Anadolu’ da yapı patlamasının yaşandığı bir dönem olan Hadrianus Dönemi yapıları içinde özgün tasarımı ile dikkat çekmektedir. Yapı adandığı imparator Hadrianus’ un tasarım anlayışı olan eğrisel geometriler üzerine döneminin ileri yapım teknikleri ile beraber tasarlanmıştır. Yapının Hadrianus’ un Tivolide yer alan tasarımıyla bizzat ilgilendiği bilinen villa kompleksinde bulunan dairesel ve eğrisel geometrilerle tasarlanmış yapılarla tasarım ilişkisi açıktır. Yapı İmparator Hadrianus’ a adandığı için oldukça anıtsal, kutsal kaynağa saygısı ile sade bir tasarım anlayışını ön plana çıkartmaktadır. Aynı zamanda bu sade tasarım anlayışını alanda bulunan diğer yapılara saygısı ile de sürdürmüştür. Alanda dikdörtgen formlu tasarım ön planda olmasına rağmen kutsal kaynak mağarasını merkeze alan dairesel formu ile ve bu formu kullanırken mütevazi oluşu ve alanın kimliğini oluşturan kutsallığa olan saygısı ile dikkat çekmektedir. Bu haliyle anıtsal çeşme yapısı alanda bulunan kutsallık kavramını ve suyun kutsallığını ön plana çıkartarak sembol bir yapı haline gelmiştir.

Roma İmparatorluğu’ nun en güçlü imparatorlarından biri olan Hadrianus’ un tasarım ve beğeni anlayışının izini taşıyan Miras Alanı Letoon’ un Hadrian Anıtsal Nymphaeumu gibi değerli ve ünik bir su mirasının önemi hakkında farkındalık yaratmak, alanın Üstün Evrensel Değerlerine (OUV) katkı sağlamasını desteklemek toplumun katmanlarına ulaştırarak gelecek nesillere korunarak aktarılabilmesi ve korumada sürdürülebilirliğin sağlanması için yerel yönetimlerin, kültür politikası oluşturucularının bir önceliği olması gerekmektedir.

KATALOG ÇALIŞMASI

Bu katalog Letoon Kutsal Alanı' nda bulunan Hadrian Nymphaeumu' nun üst yapı elemanları olan entablatur parçalarını içermektedir. Toplamda anıtsal çeşme yapısının entablaturüne ait friz ve korniş bloklarından 19 adedi günümüze ulaşmıştır. Ağustos 2021 tarihinde tarafımdan arazide belgelenmişler ve adı, malzemesi, varsa müze envanter numarası, buluntu yeri, ölçüleri, durumu, tanımı ve yayın bilgileri için bir katalog oluşturulmuştur. Yapı bezeme öğeleri antik mimaride önemli bir sanat alanıdır ve dönemsel gelişmeler gösteren standart bezeklere sahiptir. Hadrianus Döneminde Hellenistik mimari geleneği çok güçlü olan Anadolu'da kaliteli bir işçilik görülür. Sarmal dallar ya da anthemionlar gibi bezeklerde bitkisel öğelerin sıralanmasında gevşekliğin hâkim olduğu bir ritimsel düzen vardır. Yanı sıra matkap kullanımı devam eder.

Ölçek: 1/100

1. Sima Konsollu Geison Bloğu

Bulunduğu Yer: Letoon, Muğla ili, Seydikemer ilçesi, Kumluova Mahallesi

Malzeme: Kireçtaşı

Ölçüler: Yükseklik sol: 95,94 cm, Yükseklik sağ: 94,59 cm, Genişlik alt: 103,79 cm, Genişlik üst: 83,59 cm.

Form / Bezeme Tanımı:

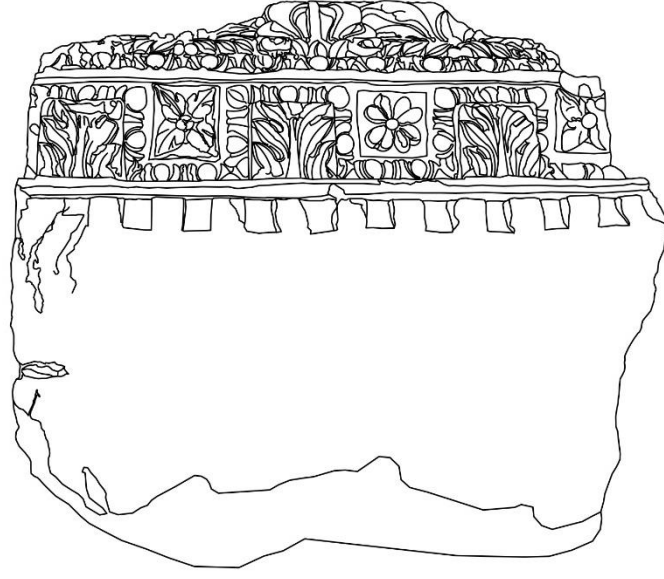
Anthemion bezemeli kyma recta profilli sima, ion kymationu, akanthus bezemeli konsollar, floral bezemeli tavan kasetlerinden, aslan başı çörtenden ve altta geisopodesten oluşur.

Sima ve geisondan oluşan entablatür bloğunun sima kısmı açık ve kapalı ikili palmetten oluşan 9 cm. yüksekliğinde anthemion ile bezenmiştir. İç palmet yaprakları içe doğru kapanır, dış yaprak uçları hafifçe dışa doğru açılarak sonlanır. İki yanda yarım kapalı palmetle sınırlanmış aslan başı şeklinde yüksek kabartma olarak düzenlenmiş çörten bloğun bitim kenarından 46,5cm kadar uzaklıktadır. Anthemion bezeme sırasının altına yaklaşık 2,3 cm yüksekliğinde 7 adet yumurta bezemesi ile 8 adet ok bezemesinden oluşan yumurta-ok dizisi (ion kymationu) işlenmiştir. İon kymationunun hemen altında yaklaşık 1,6 cm ve 1,4 cm yüksekliğinde iki bezemesiz silme profiliyle geisonun konsol kısmına geçilir. Konsolda yumurta ve ok sırasıyla sınırlanmış akanthus bezeklerinin arasında floral tavan kasetleri

bulunur. Üst kenar dışbükey, alt kenar içbükey silmeye benzeyen bu sıranın dışbükey yüksekliği 1,72cm, içbükey yükseklik ise yaklaşık 1cm dir. İçbükey sıranın altında diş sırası bulunmaktadır. Toplamda 11 adet diş bulunan blokta dişlerin yüksekliği 6cm genişliği 6,5 cm dir. 3 diş sırasından sonra gelen 4. diş sırası akanthus yapraklarının ana damarının ortasına denk gelir bu şekilde 4. ve 8. diş sırası akanthus yapraklarının orta ekseninde yer alır. Bezemelerde Hadrianus Dönemi özelliğinde bir gevşeklik hakimdir.

Katalog 1. 1. Sima Konsollu Geison Bloğu (Fotoğraf: Arife Bengi Sekar)

Ölçek: 1/100

2. Sima Konsollu Geison Bloğu

Bulunduğu Yer: Letoon, Muğla ili, Seydikemer ilçesi, Kumluova Mahallesi

Malzeme: Kireçtaşı

Ölçüler: Yükseklik sol: 101,13 cm, Yükseklik sağ: 99,2 cm, Genişlik alt: 115,69 cm, Genişlik üst: 99,56 cm.

Form / Bezeme Tanımı:

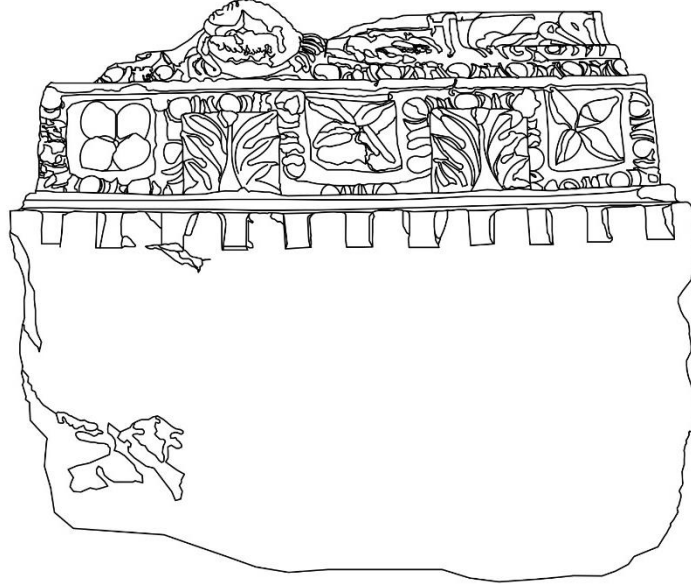
Blok, Anthemion bezemeli kyma recta profilili sima, ion kymationu, akanthus bezemeli konsollar, floral bezemeli tavan kasetlerinden ve altta geisopodesten oluşur.

Sima ve geisondan oluşan entablatur bloğunun sima kısmı açık ve kapalı ikili palmetten oluşan akanthus ile bezenmiştir. Hadrianus Dönemi yapılarının tipik sima bezemesi olan anthemionların iç palmet yaprakları içe doğru kapanır, dış yaprak uçları hafifçe dışa doğru açılarak sonlanır. Akanthus bezemesinin altında 2,6 cm yüksekliğinde ion kymationu (yumurta-ok) bezeme sırası yer alır. Kırık olan blokta toplamda 10 adet yumurta bezemesi 9 adet ok bezemesi bulunur. Akanthus floral bezemesinin ana damarına denk gelen yerlerde sırası ile yumurta ve ok figürleri yerleştirilmiştir. İon kymationunun hemen altında 1,6 cm ve 1,4 cm yüksekliğinde dışbükey silme profiliyle geisonun konsol kısmına geçilir. Konsolda yumurta ve ok sırasıyla sınırlanmış akanthus bezeklerinin arasında rozet bezemeli tavan kasetleri bulunur. Rozet bezemeli yapracıkları Augustus Dönemini hatırlatan damla

şekilli gözlerle kapanır. Altta aynı bloktan yontulmuş geisopodes yer alır. Toplamda 11 adet diş bulunan blokta dişlerin 6 cm, genişliği 6,5cm dir. Dişlerin boyları kısadır ve kare kesitten oluşur.

Katalog 2. 2. Sima Konsollu Geison Bloğu (Fotoğraf: Arife Bengi Sekar)

Ölçek: 1/100

3. Sima Konsollu Geison Bloğu

Bulunduğu Yer: Letoon, Muğla ili, Seydikemer ilçesi, Kumluova Mahallesi

Malzeme: Kireçtaşı

Ölçüler: Yükseklik sol: 104,08 cm, Yükseklik sağ: 100,65 cm, Genişlik alt: 120,66 cm, Genişlik üst: 106,38 cm.

Form/ Bezeme:

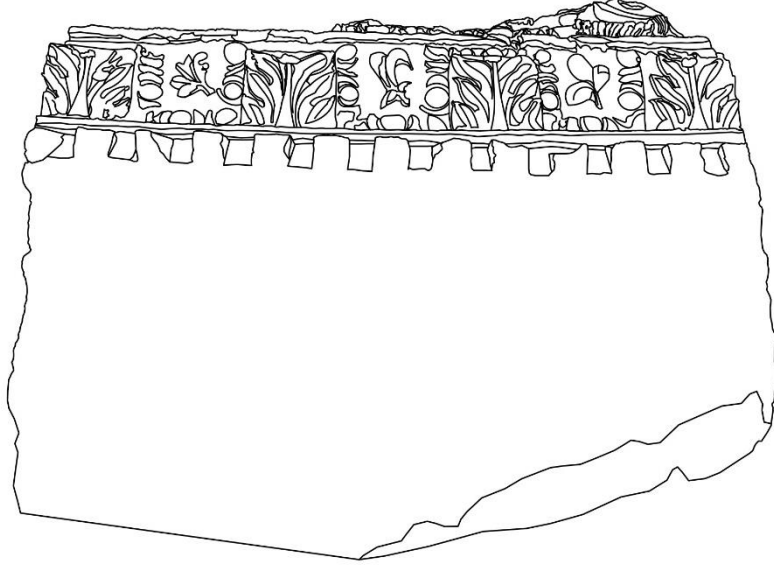
Blok, Anthemion bezemeli kyma recta profilli sima, ion kymationu, akanthus bezemeli konsollar, floral bezemeli tavan kasetlerinden ve altta geisopodesten oluşur.

Sima ve geisondan oluşan entablatur bloğunun sima kısmı açık ve kapalı ikili palmetten oluşan 9 cm yüksekliğinde anthemion ile bezenmiştir. İç palmet yaprakları içe doğru kapanır, dış yaprak uçları hafifçe dışa doğru açılarak sonlanır. Sağ tarafında kırılmamış halde yarım kapalı palmetle sınırlanmış aslan başı şeklinde yüksek kabartma olarak düzenlenmiş çörten bloğunun bitim kenarından 25,3cm kadar uzaklıktadır. Anthemion bezeme sırasının altına yaklaşık 2,5cm yüksekliğinde 7 adet yumurta bezemesi ile 6 adet ok bezemesinden oluşan yumurta-ok dizisi (ion kymationu) işlenmiştir. İon kymationunun hemen altında 1,6 cm ve 1,4 cm yüksekliğinde iki bezemesiz silme profiliyle geisonun konsol kısmına geçilir. Konsolda yumurta ve ok sırasıyla sınırlanmış akanthus bezeklerinin arasında floral tavan kasetleri bulunur. Üst kenar dışbükey, alt kenar içbükey silmeye benzeyen bu sıranın dışbükey yüksekliği yaklaşık 1,5cm, içbükey yükseklik ise

yaklaşık 1,4cm dir. İçbükey sıranın altında diş sırası bulunmaktadır. Toplamda 12 adet diş bulunan blokta dişlerin yüksekliği 6,5cm genişliği 6,5cm dir. Dişlerin boyları kısadır ve kare kesitten oluşur. Bezemelerde Hadrianus Dönemi özelliğinde bir gevşeklik hakimdir.

Katalog 3. 3. Sima Konsollu Geison Bloğu (Fotoğraf: Arife Bengi Sekar)

Ölçek: 1/100

4. Sima Konsollu Geison Bloğu

Bulunduğu Yer: Letoon, Muğla ili, Seydikemer ilçesi, Kumluova Mahallesi

Malzeme: Kireçtaşı

Ölçüler: Yükseklik sol: 99,76 cm, Yükseklik sağ: 100,49 cm, Genişlik alt: 138,9 cm, Genişlik üst: 120,47 cm.

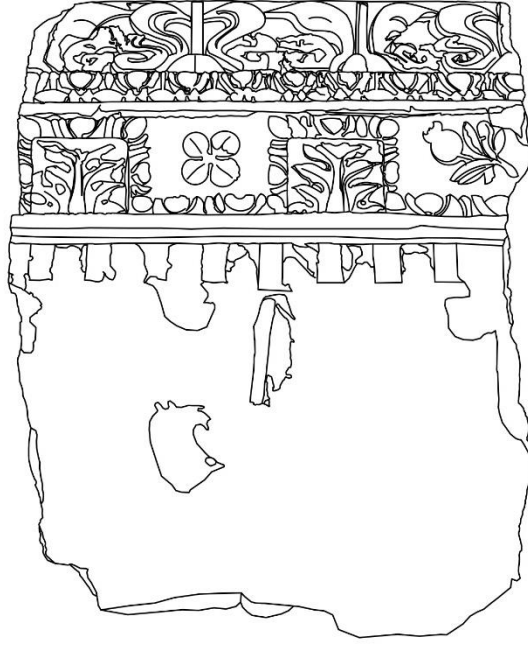
Form / Bezeme Tanımı:

Blok, Anthemion bezemeli kyma recta profilili sima, ion kymationu, akanthus bezemeli konsollar, floral bezemeli tavan kasetlerinden ve altta geisopodesten oluşur.

Sima ve geisondan oluşan entablatür bloğunun sima kısmı ve aslan başı şeklinde kabartmalı düzenlenmiş çörten bloğu da kırılmıştır. Aslan başı çörten, bloğun bitim kenarından 93,55 cm kadar uzaklıktadır. Anthemion bezeme sırasının altında bulunan yumurta-ok bezemesi de günümüze kadar ulaşamadığı için kaç adet olduğu bilinmemektedir. İon kymationunun hemen altında 1,6 cm. ve 1,4 cm yüksekliğinde iki bezemesiz silme profiliyle geisonun konsol kısmına geçilir. Konsolda yumurta ve ok sırasıyla sınırlanmış akanthus bezeklerinin arasında floral tavan kasetleri bulunur. Toplamda 13 adet diş bulunan blokta dişlerin yüksekliği 6 cm genişliği 6,5 cm dir. Dişlerin boyları kısadır ve kare kesitten oluşur. Bezemelerde Hadrianus Dönemi özelliğinde bir gevşeklik hakimdir.

Katalog 4. 4. Sima Konsollu Geison Bloğu (*Fotoğraf: Arife Bengi Sekar*)

Ölçek: 1/100

5. Sima Konsollu Geison Bloğu

Bulunduğu Yer: Letoon, Muğla ili, Seydikemer ilçesi, Kumluova Mahallesi

Malzeme: Kireçtaşı

Ölçüler: Yükseklik sol: 113,38 cm, Yükseklik sağ: 113,74 cm, Genişlik alt: 93,84 cm, Genişlik üst: 84,04 cm.

Form / Bezeme Tanımı:

Blok, Anthemion bezemeli kyma recta profilili sima, ion kymationu, akanthus bezemeli konsollar, floral bezemeli tavan kasetlerinden ve altta geisopodesten oluşur.

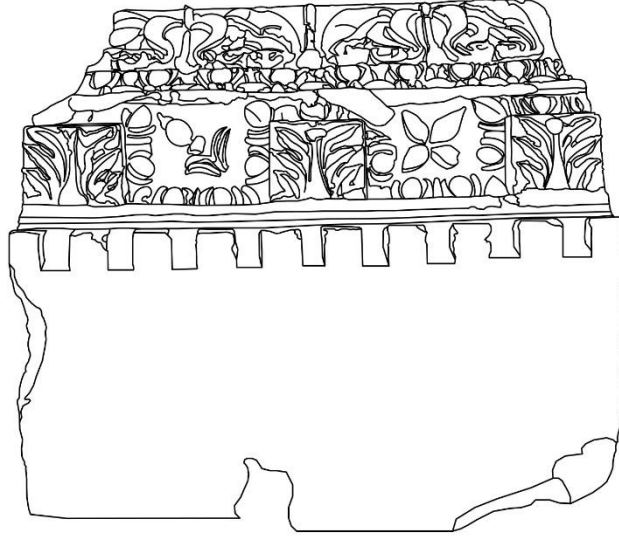
Sima ve geisondan oluşan entablatür bloğunun sima kısmı açık ve kapalı ikili palmetten oluşan 9 cm yüksekliğinde anthemion ile bezenmiştir. Hadrian Dönemi yapılarının tipik sima bezemesi olan anthemionların iç palmet yaprakları içe doğru kapanır, dış yaprak uçları hafifçe dışa doğru açılarak sonlanır. Sağ tarafında kırılmamış halde yarım kapalı palmetle ve sol tarafında ise kırılmamış halde yarım açık palmetle sınırlanmıştır.

Akanthus bezemesinin altında yaklaşık 5,5 cm yüksekliğinde yumurta-ok (ion kymationu) bezeme sırası yer alır. Bezeme sırasında toplamda 8 tam ve 2 yarım yumurta bezemesi 9 tam ok bezemesi bulunur. Yumurta-ok bezemesinin altınca inci boncuk(makara) bezemesi yer

alır. İnci makara bezemeli astragaller uzun dikdörtgen bir form gösterir ve ovalimsidir. İnci bezemeleri birbirlerine ince noktalardan tutunurlar. İnci makara bezemesinin hemen altında 1,6 cm ve 1,4 cm yüksekliğinde iki dışbükey silme profiliyle geisonun konsol bloğuna geçilir. Konsolda yumurta ve ok sırasıyla sınırlanmış akanthus bezeklerinin arasında rozet bezemeli tavan kasetleri bulunur. Kasette gördüğümüz haşhaş kapsülüdür. Rozet bezemeli konsollar Akanthus yapracıkları Augustus Dönemini hatırlatan damla şekilli gözlerle kapanır. Altta aynı bloktan yontulmuş geisopodes yer alır. Toplamda 8 adet diş bulunan blokta dişlerin yüksekliği 7 cm genişliği 5,5 cm dir. Bezemelerde Hadrianus Dönemi özelliğinde bir gevşeklik hakimdir.

Katalog 5. 5. Sima Konsollu Geison Bloğu (Fotoğraf: Arife Bengi Sekar)

Ölçek: 1/100

6. Sima Konsollu Geison Bloğu

Bulunduğu Yer: Letoon, Muğla ili, Seydikemer ilçesi, Kumluova Mahallesi

Malzeme: Kireçtaşı

Ölçüler: Yükseklik sol: 89,65 cm, Yükseklik sağ: 95,1 cm, Genişlik alt: 110,28 cm, Genişlik üst: 103,12 cm.

Form / Bezeme Tanımı:

Blok, Anthemion bezemeli kyma recta profilili sima, ion kymationu, akanthus bezemeli konsollar, floral bezemeli tavan kasetlerinden ve altta geisopodesten oluşur.

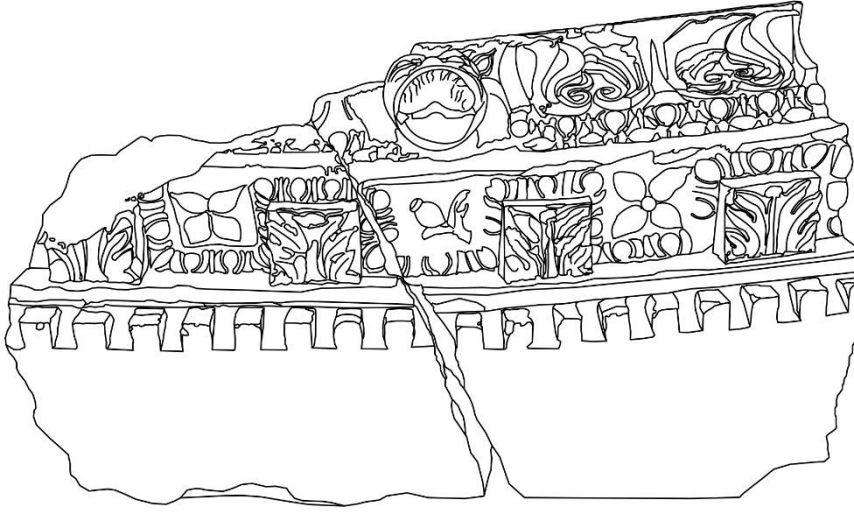
Sima ve geisondan oluşan entablatur bloğunun sima kısmı açık ve kapalı ikili palmetten oluşan akanthus ile bezenmiştir. Hadrian Dönemi yapılarının tipik sima bezemesi olan anthemionların iç palmet yaprakları içe doğru kapanır, dış yaprak uçları hafifçe dışa doğru açılarak sonlanır.

Akanthus bezemesinin altında 4cm kalınlığında yumurta-ok (ion kymationu) bezeme sırası yer alır. Bloкта toplamda 8 adet tam yumurta bezemesi ve 8 adet ok bezemesi bulunur. Akanthus yapraklarının orta eksenini ion kymationunda bulunan ok figürlerine denk gelir. Yumurta-ok bezemesinin altında inci boncuk (makara) bezemesi bulunur. İnci makara bezemeli astragaller uzun dikdörtgen bir form gösterir ve ovalimsidir. İnci bezemeleri birbirlerine ince noktalardan tutunurlar. İnci makara bezemesinin altında yaklaşık 1.6cm ve

1,4 cm yüksekliğinde dışbükey silme profiliyle geisonun konsol kısmına geçilir. Konsolda. Yumurta ve ok sırasıyla sınırlanmış akanthus bezeklerinin arasında rozet bezemeli tavan kasetleri bulunur. Kasette gördüğümüz haşhaş kapsülüdür. Rozet bezemeli konsollar Akanthus yapracıkları Augustus Dönemini hatırlatan damla şekilli gözlerle kapanır. Altta aynı bloktan yontulmuş geisopodes yer alır. Toplamda 10 adet diş bulunan blokta dişlerin yüksekliği 6,6 cm genişliği 7 cm dir. Bezemelerde Hadrianus Dönemi özelliğinde bir gevşeklik hakimdir.

Katalog 6. 6. Sima Konsollu Geison Bloğu (Fotoğraf: Arife Bengi Sekar)

Ölçek: 1/100

7. Sima Konsollu Geison Bloğu

Bulunduğu Yer: Letoon, Muğla ili, Seydikemer ilçesi, Kumluova Mahallesi

Malzeme: Kireçtaşı

Ölçüler: Yükseklik sol: 72,87 cm, Yükseklik sağ: 89,69 cm, Genişlik alt: 151,56 cm, Genişlik üst: 149,19 cm.

Form / Bezeme Tanımı:

Blok, Anthemion bezemeli kyma recta profilli sima, ion kymationu, akanthus bezemeli konsollar, floral bezemeli tavan kasetlerinden ve altta geisopodesten oluşan eğrisel bir bloktur.

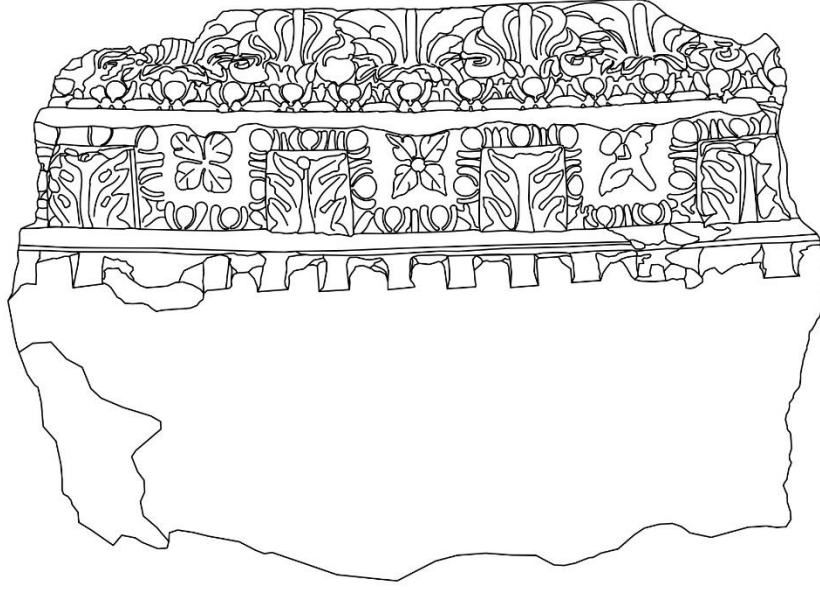
Sima ve geisondan oluşan entablatür bloğunun sima kısmı açık ve kapalı ikili palmetten oluşan 15,5 cm yüksekliğinde akanthus ile bezenmiştir. Hadrianus Dönemi yapılarının tipik sima bezemesi olan anthemionların iç palmet yaprakları içe doğru kapanır, dış yaprak uçları hafifçe dışa doğru açılarak sonlanır. Sağ taraftan yarım kapalı palmet ile sınırlanmış aslan başı şeklinde yüksek kabartma olarak düzenlenmiş çörten bloğun bitim kenarından 52 cm kadar uzaklıktadır.

Anthemion bezemenin altında 8 adet yumurta bezemesi ile 7 adet ok bezemesinden oluşan yumurta-ok dizisi (ion kymationu) işlenmiştir. Akanthus yapraklarının ana damarının

orta eksine ion kymationunda bulunan yumurta bezekleri denk gelmektedir. Yumurta-ok bezemesinin altında inci boncuk (makara) bezemesi vardır. İnci makara bezemeli astragaller uzun dikdörtgen bir form gösterir ve ovalimsidir. İnci bezemeleri birbirlerine ince noktalardan tutunurlar. İnci makara bezemesinin hemen altında 1,6 cm. ve 1, 4 cm yüksekliğinde iki bezemesiz silme profiliyle geisonun konsol kısmına geçilir. Konsolda yumurta ve ok sırasıyla sınırlanmış akanthus bezeklerinin arasında floral tavan kasetleri bulunur. Kasette gördüğümüz haşhaş kapsülüdür. Rozet bezemeli konsollar Akanthus yapracıkları Augustus Dönemini hatırlatan damla şekilli gözlerle kapanır. Altta aynı bloktan yontulmuş geisopodes yer alır. Toplamda 17 adet diş bulunan blokta dişlerin yüksekliği 4,5 cm genişliği 6 cm dir. Her bir dişin kalınlığı yaklaşık 6,8 cm kalınlığındadır. Bezemelerde Hadrianus Dönemi özelliğinde bir gevşeklik hakimdir.

Katalog 7. 7. Sima Konsollu Geison Bloğu (Fotoğraf: Arife Bengi Sekar)

Ölçek: 1/100

8. Sima Konsollu Geison Bloğu

Bulunduğu Yer: Letoon, Muğla ili, Seydikemer ilçesi, Kumluova Mahallesi

Malzeme: Kireçtaşı

Ölçüler: Yükseklik sol: 101,77 cm, Yükseklik sağ: 103,9 cm, Genişlik alt: 145,99 cm, Genişlik üst: 143,25 cm.

Form / Bezeme Tanımı:

Blok, Anthemion bezemeli kyma recta profilli sima, ion kymationu, akanthus bezemeli konsollar, floral bezemeli tavan kasetlerinden ve altta geisopodesten oluşan eğrisel bir bloktur.

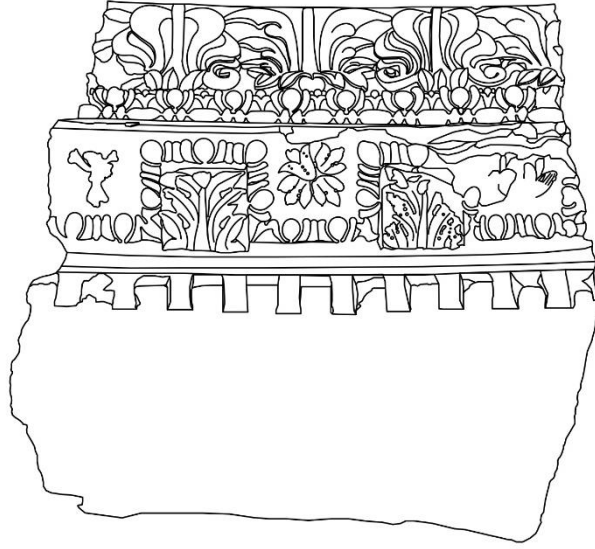
Sima ve geisondan oluşan entablatur bloğunun sima kısmı açık ve kapalı ikili palmetten oluşan 13cm yüksekliğinde akanthus ile bezenmiştir. Hadrianus Dönemi yapılarının tipik sima bezemesi olan anthemionların iç palmet yaprakları içe doğru kapanır, dış yaprak uçları hafifçe dışa doğru açılarak sonlanır.

Akanthus bezemesinin altında ion kymation (yumurta-ok bezemesi) gelmektedir. Bloкта toplamda 13 adet yumurta ve 12 adet ok figürü bulunmaktadır. Akanthus yapraklarının ana damarının ortasına yumurta bezemeleri denk gelmektedir. Yumurta-ok bezemesinin altında inci boncuk (makara) sırası bulunmaktadır. İnci makara bezemeli

astragaller uzun dikdörtgen bir form gösterir ve ovalimsidir. İnci bezemeleri birbirlerine ince noktalardan tutunurlar. İnci makara bezemesinin hemen altında 1,6 cm. ve 1, 4 cm yüksekliğinde yüksekliğinde bezemesiz ince bir kuşak yer alır iki bezemesiz dışbükey silme profiliyle geisonun konsol kısmına geçilir. Konsolda yumurta ve ok sırasıyla sınırlanmış akanthus bezeklerinin arasında rozet bezemeli tavan kasetleri bulunur. Rozet bezemeli konsollar Akanthus yapracıkları Augustus Dönemini hatırlatan damla şekilli gözlerle kapanır. Altta aynı bloktan yontulmuş geisopodes yer alır. Toplamda 13 adet diş bulunan blokta dişlerin yüksekliği 5,5 cm genişliği 6 cm dir. Dişlerin boyu kısadır ve kare kesitten oluşurlar. Bezemelerde Hadrianus Dönemi özelliğinde bir gevşeklik hakimdir.

Katalog 8. 8. Sima Konsollu Geison Bloğu (Fotoğraf: Arife Bengi Sekar)

Ölçek: 1/100

9. Sima Konsollu Geison Bloğu

Bulunduğu Yer: Letoon, Muğla ili, Seydikemer ilçesi, Kumluova Mahallesi

Malzeme: Kireçtaşı

Ölçüler: Yükseklik sol: 92,67 cm, Yükseklik sağ: 96,13 cm, Genişlik alt: 105,3 cm, Genişlik üst: 101,99 cm.

Form / Bezeme Tanımı:

Blok, Anthemion bezemeli kyma recta profilili sima, ion kymationu, akanthus bezemeli konsollar, floral bezemeli tavan kasetlerinden ve altta geisopodesten oluşmuştur.

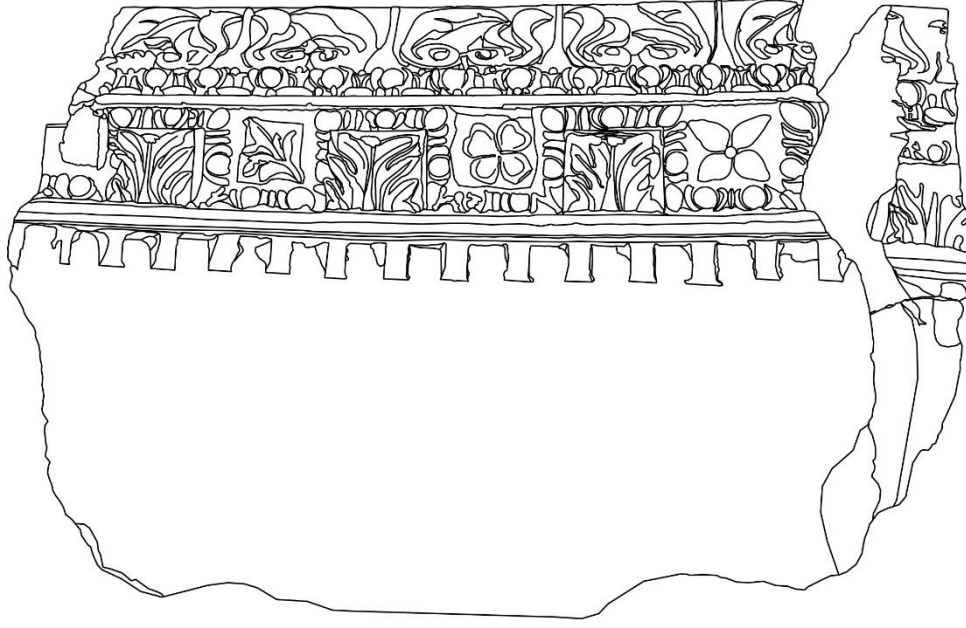
Sima ve geisondan oluşan entablatur bloğunun sima kısmı açık ve kapalı ikili palmetten oluşan 14,7 cm lik akanthus ile bezenmiştir. Hadrian Dönemi yapılarının tipik sima bezemesi olan anthemionların iç palmet yaprakları içe doğru kapanır, dış yaprak uçları hafifçe dışa doğru açılarak sonlanır.

Akanthus bezemesinin altında ion kymationu (yumurta-ok) bezeme sırası yer alır. Toplamda 8 adet yumurta ve 7 adet ok figürü blok boyunca işlenmiştir. Yumurta-ok bezemelerinin altında inci boncuk (makara) sırası gelmektedir. İnci makara bezemeli astragaller uzun dikdörtgen bir form gösterir ve ovalimsidir. İnci bezemeleri birbirlerine ince noktardan tutunurlar. İnci boncuk dizisinin altında yaklaşık 1,6 cm yüksekliğinde bezemesiz dışbükey silme profiliyle geisonun konsol kısmına geçilir. Konsolda yumurta ve

ok sırasıyla sınırlanmış akanthus bezeklerinin arasında rozet bezemeli tavan kasetleri bulunur. Rozet bezemeli konsollar Akanthus yapracıkları Augustus Dönemini hatırlatan damla şekilli gözlerle kapanır. Rozet bezeklerinde matkap delikleri açılmış ancak tamamlanmamıştır. Altta aynı bloktan yontulmuş geisopodes yer alır. Toplamda 11 adet diş bulunan blokta dişlerin yüksekliği 4,8 cm genişliği 5,7 cm dir. Bezemelerde Hadrianus Dönemi özelliğinde bir gevşeklik hakimdir.

Katalog 9. 9. Sima Konsollu Geison Bloğu (Fotoğraf: Arife Bengi Sekar)

Ölçek: 1/100

10. Sima Konsollu Geison Bloğu

Bulunduğu Yer: Letoon, Muğla ili, Seydikemer ilçesi, Kumluova Mahallesi

Malzeme: Kireçtaşı

Ölçüler: Yükseklik sol: 107,9 cm, Yükseklik sağ: 108,29 cm, Genişlik alt: 172,35 cm, Genişlik üst: 169,78 cm.

Form / Bezeme Tanımı:

Blok, Anthemion bezemeli kyma recta profilli sima, ion kymationu, akanthus bezemeli konsollar, floral bezemeli tavan kasetlerinden ve altta geisopodesten oluşmuştur.

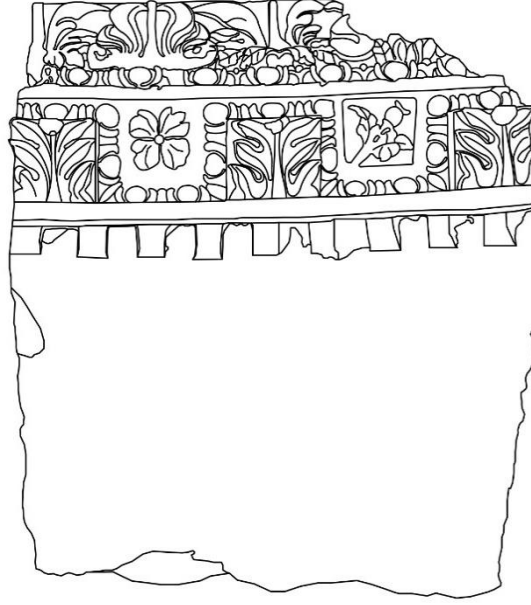
Sima ve geisondan oluşan entablatür bloğunun sima kısmı açık ve kapalı ikili palmetten oluşan 11 cm lik akanthus ile bezenmiştir. Hadrian Dönemi yapılarının tipik sima bezemesi olan anthemionların iç palmet yaprakları içe doğru kapanır, dış yaprak uçları hafifçe dışa doğru açılarak sonlanır.

Akanthus bezemesinin altında 3,7 cm yüksekliğinde ion kymationu (yumurta-ok) bezeme sırası yer alır. Kırık olan blok boyunca toplamda 12 adet yumurta ve 13 adet ok figürü kullanılmıştır. Yumurta ve ok figürünün altında inci boncuk (makara) dizisi yer alır. İnci makara bezemeli astragaller uzun dikdörtgen bir form gösterir ve ovalimsidir. İnci bezemeleri birbirlerine ince noktalardan tutunurlar. İnci boncuk dizisinin altında 1,6 cm. ve

1, 4 cm yüksekliğinde iki bezemesiz dışbükey silme profiliyle geisonun konsol kısmına geçilir. Konsolda yumurta ve ok sırasıyla sınırlanmış akanthus bezeklerinin arasında rozet bezemeli tavan kasetleri bulunur. Rozet bezemeli konsollar Akanthus yapracıkları Augustus Dönemini hatırlatan damla şekilli gözlerle kapanır. Altta aynı bloktan yontulmuş geisopodes yer alır. Toplamda 14 adet diş bulunan blokta dişlerin yüksekliği 6,6 cm genişliği 6,5 cm dir. Dişlerin boyu kısadır ve kare kesitten oluşurlar. Bezemelerde Hadrianus Dönemi özelliğinde bir gevşeklik hakimdir.

Katalog 10. 10. Sima Konsollu Geison Bloğu (Fotoğraf: Arife Bengi Sekar)

Ölçek: 1/100

11. Sima Konsollu Geison Bloğu

Bulunduğu Yer: Letoon, Muğla ili, Seydikemer ilçesi, Kumluova Mahallesi

Malzeme: Kireçtaşı

Ölçüler: Yükseklik sol: 105,14 cm, Yükseklik sağ: 106,65 cm, Genişlik alt: 91,84 cm, Genişlik üst: 93,7 cm.

Form/Bezeme:

Blok, Anthemion bezemeli kyma recta profilili sima, ion kymationu, akanthus bezemeli konsollar, floral bezemeli tavan kasetlerinden ve altta geisopodesten oluşmuştur.

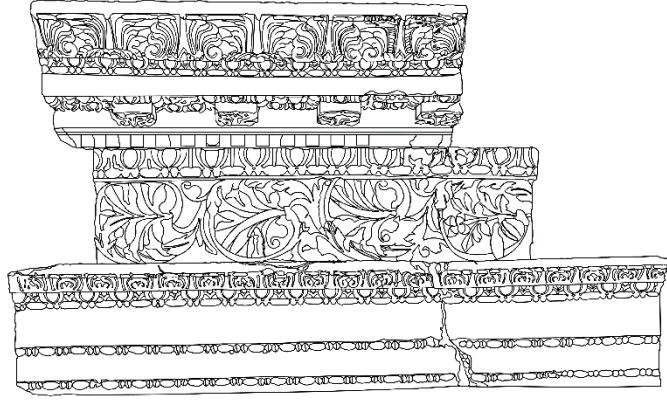
Sima ve geisondan oluşan entablatür bloğunun sima kısmı açık ve kapalı ikili palmetten oluşan 12 cm lik akanthus ile bezenmiştir. Hadrian Dönemi yapılarının tipik sima bezemesi olan anthemionların iç palmet yaprakları içe doğru kapanır, dış yaprak uçları hafifçe dışa doğru açılarak sonlanır.

Akanthus bezemesinin altında 3,5 cm yüksekliğinde ion kymationu (yumurta-ok) bezeme sırası yer alır. Blok boyunca toplamda 7 adet yumurta ve 7 adet ok figürü kullanılmıştır. Yumurta-ok dizisinin altında yaklaşık 1,6 cm yüksekliğinde bezemesiz dışbükey silme profiliyle geisonun konsol kısmına geçilir. Konsolda yumurta ve ok sırasıyla sınırlanmış akanthus bezeklerinin arasında rozet bezemeli tavan kasetleri bulunur. Rozet

bezemeli konsollar Akanthus yapracıkları Augustus Dönemini hatırlatan damla şekilli gözlerle kapanır. Altta aynı bloktan yontulmuş geisopodes yer alır. Toplamda 9 adet diş bulunan blokta dişlerin yüksekliği 6 cm genişliği 5,3 cm dir. Dişlerin boyu kısadır ve kare kesitten oluşurlar. Bezemelerde Hadrianus Dönemi özelliğinde bir gevşeklik hakimdir.

Katalog 11. 11. Sima Konsollu Geison Bloğu (Fotoğraf: Arife Bengi Sekar)

Ölçek: 1/500

12. Anastylosisi Yapılmış Arşitrav, Friz, Geison ve Sima Blokları

Bulunduğu Yer: Letoon, Muğla ili, Seydikemer ilçesi, Kumluova Mahallesi

Malzeme: Kireçtaşı

Sima-Konsollu Geison Bloğu Ölçüleri: Yükseklik sol: 53,1 cm, Yükseklik sağ: 50,19 cm, Genişlik: 156 cm.

Friz Bloğu Ölçüleri: Yükseklik sol: 41,41 cm, Yükseklik sağ: 39,58 cm, Genişlik: 155,4 cm.

Arşitrav Bloğu Ölçüleri: Yükseklik sol: 45,57 cm, Yükseklik sağ: 46,9 cm, Genişlik: 237,67 cm.

Form / Bezeme Tanımı:

Türk kazı ekibi tarafından alanda oluşturulan anastylosis çalışması ile yapıya ait arşitrav, friz ve sima-konsollu geison bloğu üstüste yerleştirilerek entablatür kurgulanmıştır. Buna göre elimizde bulunan tek arşitrav bloğunun ön yüzü bezelidir aşağıdan yukarıya doğru yüksekliği artan üç fascia vardır. Fascialar inci makara dizisi ile ayrılmışlardır. Hellenistik Dönemden beri görülen bir bezeme türü olan arşitrav tacında inci makara dizisi, İon kymationu ve palmet kuşağı yer almaktadır. Arşitrav tacını oluşturan bezeklerin aksial simetri uyumu vardır. Bloğu kaldırma imkânı olmadığı için alt yüzünde soffit olup olmadığı belirsizdir.

Arşitravın üzerinde yer alan friz bloğu S kıvrımlıdır ve sarmal dal (rankhe) ile bezelidir. Akanthus motifinden çıkan bitki sarmallarından oluşan friz kıvrılarak hareketli bir şekilde blok boyunca uzanır. Yüzeyden kabarık şekilde işlenmişlerdir. Çiçek motifleri

birbirinden farklıdır. Attaleia Hadrian kapısı sarmal dalları ile benzerlik gösterirler ve bezemeler gevşek işlendiği için arka planda blok yüzeyi görülebilir. Friz tacında inci makara dizisi, İon kymationu kullanılmıştır.

Sima ve Konsollu geison bloğu yine Blok anthemion bezemeli kyma recta profilili sima, ion kymationu, akanthus bezemeli konsollar, floral bezemeli tavan kasetlerinden ve altta geisopodesten oluşur.

Sima konsollu geison bloğunun en üst kısmında bulunan düz kuşak yaklaşık 4,5 cm dir. Hemen alt tarafında bulunan akantus floral bezemesinin ilkinin yaprakları dalgalı-kıvrık ikincisinin ise düz bir şekilde tasvir edildiği ve bu düzende ilerlediği açıkça görülmektedir. Akanthus yapraklı floral bezeme simetrik olup orta kısmında bulunan dalın hemen altında yaprak figürleri tasvir edilmiştir. Floral bezemeli bu kısım 16cm dir. 2 tam 2 yarım kapalı yapraklı akanthus bezemesi ile 3 adet tam açık yapraklı akantus bezemesi bulunmaktadır. Akanthus yapraklarının hemen altında figürize edilmiş yumurta-ok bezemeleri bulunmaktadır. Yumurta-ok bezemelerindeki yumurta figürü bazı kısımlarda akantus yapraklarının altında figürize edilmiş küçük yaprak figürlerinin ortasına denk gelmektedir. 12 adet tam yumurta figürünün arasında 13 adet ok figürü görülmektedir. Yumurta-ok bezemelerinin altında inci makara bezemeleri bulunmaktadır. 2 adet inci bezemesinin yanında bir adet makara bezemesi bulunur ve tüm blok boyunca bezeme devam eder. Makara bezeklerinin ortasında ok bezemesi bulunmaktadır ve tüm blok boyunca bu düzende devam eder. 2 adet inci bezeği ise yumurta bezemesinin hemen altında yer alır ve tüm blok boyunca bu şekilde devam eder. İnci makara bezemelerinin hemen altında yaklaşık 7,7 cm lik bir düz bir kuşak bulunmaktadır. Düz bezemesiz kuşağın altında 5,5 cm kalınlığında yumurta-ok bezemesi bulunur bu bezemelerin arasında 20 cm de bir yaklaşık 15 cm lik dikdörtgen akantus yapraklı bloklar bulunur. Bütün bir blok boyunca toplamda 4 adet akantus yaprak bezemeli blok bulunmaktadır. Bu bezemeli bloklar 6,5 cm lik bir kalınlığa sahiptir. Akantus bezemeli blokların 1,75 cm kadar altında dış sırası başlar. Dış sıraları bütün bir blok boyunca devam eder. Dış sıraları yaklaşık 5,2 cm x 5 cm boyutlarında bozulmaya uğramayan toplam 12 adet küçük dikdörtgen parçadan oluşur. Akantus bezemeli dikdörtgen blokların arasında 3 adet dış sırası aynı sayı ile blok boyunca devam eder.

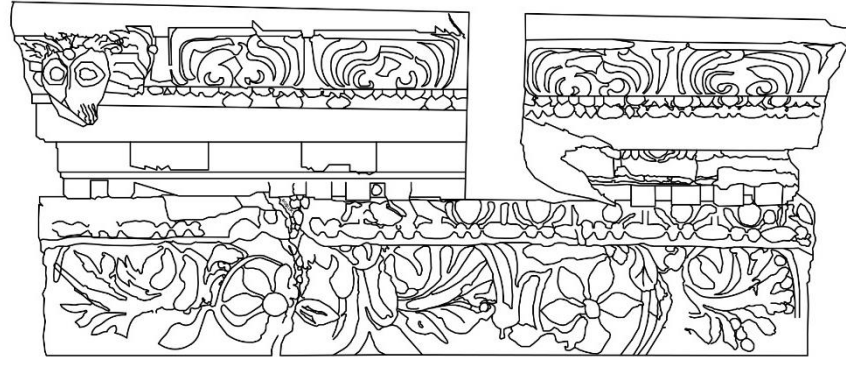
Friz bloğu yumurta-ok bezemeleri ile başlar ve bu blok yaklaşık 7 cm yüksekliğindedir. Tüm blok boyunca 10 adet tam 2 adet yarım yumurta bezemesi bulunmaktadır. 10 adet ok bezemesi bulunur fakat bu blokta bulunan ok bezemesi 1. blokta

bulunan ok bezemesinden stil olarak farklıdır. 2. blokta kullanılan ok bezemesi düz dikdörtgen bir şekle sahipken 1. blokta kullanılan ok bezemesi sivri bir ok ucuna benzer. Yumurta-ok bezemesinin hemen altında inci makara bezemesi bulunur. Bu bezeme yaklaşık 3,40 cm kalınlığındadır. Yumurta-ok bezemesi ile inci makara bezemeleri tüm blok boyunca yaklaşık 10,40 cm lik kalınlığa sahiptir. İnci makara bezemelerinin altında yaklaşık 1,70 cm lik ince düz bir kuşak geçer. Bu düz bezemesiz parçadan sonra yaklaşık 28,90 cm yüksekliğinde rankhe (kıvrıklal) bezemesi bulunur. Bu kısımda 4 adet bütün kıvrıklal bezemesi vardır.

Arşitrav bloğu yaklaşık 3,7 cm yüksekliğinde düz bezemesiz bir kuşakla başlar. Ardından yaklaşık 6,5 cm lik floral bezeme ile devam eder. Tüm blok boyunca 19 adet floral bezeme bulunur. Floral bezemelerin hemen altında yumurta-ok ion kymationu bulunur. Her akantus bezemesinin ortasındaki dala yumurta bezemesi gelecek şekilde bezemeler tüm blok boyunca devam eder bu şekilde toplamda 19 adet yumurta ve ok bezemesi bulunmaktadır. Kymationun altında inci makara(boncuk) bezemeleri yer alır. Her ok bezemesi boncukların ortasına denk gelecek şekilde yerleştirilmiştir. Bu durumda 19 adet badem şeklinde boncuk bulunur. İki inci aralarında ipçik ile figürize edilmiştir ve inciler yumurta kabuklarının altına denk gelecek şekilde yerleştirilmiştir. Tüm blok boyunca toplamda 38 adet inci bezemesi yer alır. İnci boncuk bezemesi yaklaşık 2,30 cm yüksekliğinde blok boyunca işlenmiştir. İnci boncuk bezemelerinin altında yaklaşık 13,80 cm yüksekliğinde bezemesiz düz bir kuşak yer alır. Düz kuşağın hemen altında yaklaşık 3 cm yüksekliğinde tekrardan inci boncuk bezemesi blok boyunca işlenmiştir. Toplamda 20 adet ve 2 si de aşınmış halde badem/altıgen şeklinde boncuklar figürize edilmiştir. Boncukların aralarında ikişer inci bezemesi ipçik bezemeleri ile bağlanmıştır. Toplamda 42 adet inci bezemesi blok boyunca devam eder. İnci boncuk bezemelerinin altında yaklaşık 9 cm yüksekliğinde bezemesiz düz kuşak bulunur. Bezemesiz kısmın altında yaklaşık 3 cm lik inci boncuk bezeme sırası yer alır. Toplam 23 adet badem/altıgen şeklinde boncuk figürize edilmiştir. Boncukların aralarında ipçik bezemeleri ile birbirine bağlanmış ikişer adet inci bezemesi bulunur. Toplamda 44 adet inci bezemesi bulunmaktadır. Bloğun son sırası yaklaşık 4,5 cm yüksekliğinde düz bezemesiz bir kuşakla son bulur.

Katalog 12. 12. Anastylosisi yapılmış arşitrav, friz, gesion ve sima blokları (Fotoğraf: Arife Bengi Sekar)

Ölçek: 1/100

13. Friz, Geison ve Sima Blokları

Bulunduğu Yer: Letoon, Muğla ili, Seydikemer ilçesi, Kumluova Mahallesi

Malzeme: Kireçtaşı

Sima-Konsollu Geison Bloğu Ölçüleri:

Sol Geison Bloğu: Yükseklik sol: 35,18 cm, Yükseklik sağ: 33,49 cm, Genişlik: 81,5 cm.

Sağ Geison Bloğu: Yükseklik sol: 34,34 cm, Yükseklik sağ: 31,19 cm, Genişlik: 58,38 cm.

Friz Bloğu Ölçüleri: Yükseklik sol: 28,05 cm, Yükseklik sağ: 27,01 cm, Genişlik: 136,24 cm.

Form / Bezeme Tanımı:

Friz bloğu S kıvrımlıdır ve sarmal dal (rankhe) ile bezelidir. Acanthus motifinden çıkan bitki sarmallarından oluşan friz kıvrılarak hareketli bir şekilde blok boyunca uzanır. Yüzeyden kabarık şekilde işlenmişlerdir. Çiçek motifleri birbirinden farklıdır. Attaleia Hadrian kapısı sarmal dalları ile benzerlik gösterirler ve bezemeler gevşek işlendiği için arkada blok yüzeyi görülebilir. Friz tacında inci makara dizisi, İon kymationu kullanılmıştır.

Sima ve Konsollu geison bloğu yine anthemion bezemeli kyma recta profilli sima, ion kymationu, acanthus bezemeli konsollar, floral bezemeli tavan kasetlerinden, aslan başı çörtenden ve altta geisopodesten oluşur.

Üst sırada bulunan sima konsollu geison bloğu toplamda 2 kırık parçadan oluşur. Sol yan tarafta bulunan bloğun ölçüleri üst kısımda 82,15 cm, sol kısımda 35,62 cm, sağ kısımda 33,24 cm ve alt kısımda ise 71,98 cm dir. Sağ tarafta bulunan kırık entablatur bloğu ölçüleri üst kısımda 58,22 cm, sol kısımda 33,67 cm, sağ kısımda 33,25 cm ve alt kısımda ise 53,95

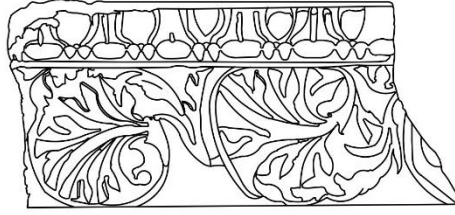
cm dir. Bloklar yaklaşık 4 cm yüksekliğinde düz bezemesiz bir kuşakla başlar. Ardından yaklaşık 10cm yüksekliğinde akanthuslu floral bezeme gelir. Ayriyeten 1. kırık entablatür bloğunun başında 16,4 cm yükseklik ve 21,27 cm genişliğinde aslan başı çörtene bulunmaktadır. Akanthuslu floral bezeme düz yapraklı akanthus ve kıvrık yapraklı akanthus olmak üzere iki çeşittir ve bu sıralı bir şekilde blok boyunca devam eder. Akanthus yapraklı floral bezemeden sonra ion kymationu (yumurta-ok bezemesi) gelir. Yumurta kabuğu, yumurta ve ok sembollerinden oluşan ilk sırada yumurtaların yaklaşık yüksekliği 3 cm, yaklaşık genişlikleri ise 4,5 cm dir. Yumurta ok bezemelerinin altında inci boncuk (makara) dizisi bulunur. Badem şeklinde boncukların arasında iki adet inci ve inci-makaraları birbirine bağlayan ipçik figürü sıra içerisinde yer alır. Badem şeklinde boncukların yaklaşık genişliği 4,5 cm, yaklaşık yükseklikleri ise 2 cm dir. Makaraların arasında kullanılan inci figürlerinin yaklaşık yüksekliği 2 cm, yaklaşık genişlikleri ise 1,5 cm dir. İnci figürleri yumurta-ok bezemelerinde yumurta kabuklarının altına denk gelmektedir. İon kymation sırasının altında 6 cm yüksekliğinde düz bezemesiz bir kuşak bulunur. Düz bezemesiz kuşağın altında yaklaşık 2 cm kalınlığında yumurta-ok bezemesi bulunur bu bezemelerin arasında yaklaşık 16 cm de bir yaklaşık 13 cmlik dikdörtgen akantus yapraklı bloklar bulunur. Kırılan ilk blok parçasında 2 adet akantus yaprak bezemeli blok bulunmaktadır. Bu bezemeli bloklar yaklaşık 3,5 cm lik bir kalınlığa sahiptir. Akantus bezemeli blokların altında dış sırası başlar. Dış sıraları bütün bir blok boyunca devam eder. Dış sıraları yaklaşık 4,5 cm x 3 cm boyutlarındadır ve kırık ilk blokta toplamda 6 adet ikinci blokta ise 4 adet küçük dikdörtgen parçadan oluşur.

Friz bloğu ion kymationu (yumurta-ok bezemesi) ile başlar. Bu kısım yaklaşık 4cm yüksekliğindedir. Tüm blok boyunca bozulan ve aşınan kısımlar hariç 6 adet tam 1 adet yarım yumurta bezemesi bulunmaktadır. 5 adet ok bezemesi bulunur fakat bu blokta bulunan ok bezemesi 1. blokta bulunan ok bezemesinden stil olarak farklıdır. 2. blokta kullanılan ok bezemesi düz dikdörtgen bir şekle sahipken 1. blokta kullanılan ok bezemesi sivri bir ok ucuna benzer. Yumurta-ok bezemesinin hemen altında inci makara bezemesi bulunur. Bu bezeme yaklaşık 4 cm kalınlığındadır. Yumurta-ok bezemesi ile inci makara bezemeleri tüm blok boyunca yaklaşık 8 cm lik kalınlığa sahiptir. İnci makara bezemelerinin altında yaklaşık 1,3 cm lik ince düz bir kuşak geçer. Bu düz bezemesiz parçadan sonra yaklaşık 20,30 cm yüksekliğinde rankhe (kıvrıkdal) bezemesi bulunur. Bu kısımda 3 adet bütün kıvrıkdal bezemesi vardır ve bu kıvrıkdal bezemelerinin arasında farklı tiplerde çiçek rozetleri bulunmaktadır. Sol taraf başlangıç kabul edersek hepsinin yukarıya doğru kıvrıldığı ve sol

tarafda bulunan kivrık dal ile en sağda bulunan kivrık dalın zıt yönlere kıvrıldığı açıkça görülmektedir. (Sol-Sağ-Sol)

Katalog 13. 13. Friz, geison ve sima bloğu (*Fotoğraf: Arife Bengi Sekar*)

Ölçek: 1/100

14. Friz Bloğu

Bulunduğu Yer: Letoon, Muğla ili, Seydikemer ilçesi, Kumluova Mahallesi

Malzeme: Kireçtaşı

Friz Bloğu Ölçüleri: Yükseklik sol: 36,76 cm, Yükseklik sağ: 36,29 cm, Genişlik alt: 77,21 cm, Genişlik üst: 68,09 cm.

Form / Bezeme Tanımı:

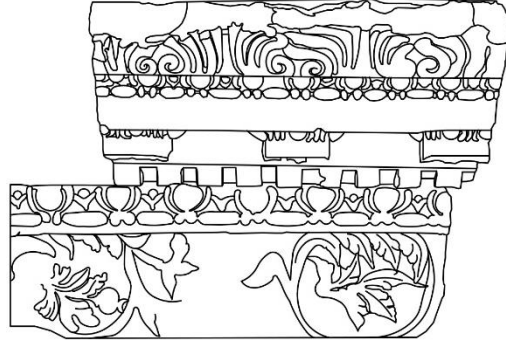
Friz bloğu S kıvrımlıdır ve sarmal dal (rankhe) ile bezelidir. Acanthus motifinden çıkan bitki sarmallarından oluşan friz kıvrılarak hareketli bir şekilde blok boyunca uzanır. Yüzeyden kabarık şekilde işlenmişlerdir. Çiçek motifleri birbirinden farklıdır. Attaleia Hadrian kapısı sarmal dalları ile benzerlik gösterirler ve bezemeler gevşek işlendiği için arka planda blok yüzeyi görülebilir. Friz tacında inci makara dizisi, İon kymationu kullanılmıştır.

Friz bloğunun ölçüleri üst kısımda 69,89 cm, sol kısımda 35,46 cm, sol kısımda 35,89 cm, alt kısımda 77,42 cm dir. Blok ion kymationu (yumurta-ok bezemesi) ile başlar. Blok boyunca yumurta kabuğu, yumurta ve ok figürleri sıralı bir şekilde devam eder. Bloкта toplamda 5 adet yumurta figürü vardır ancak bunların 3 tanesi kırılmıştır. Yumurta figürlerinin yaklaşık yüksekliği 6,36 cm, yaklaşık genişlikleri ise 4,65 cm dir. Yumurta-ok bezemelerinin altında inci boncuk (makara) bezemesi bulunur. Badem şeklinde boncukların (makara) arasında ikişer adet inci ipçik figürü ile birbirine bağlanır. Bloкта toplamda 6 adet badem şeklinde boncuk, 10 adet inci bulunur. İkişer adet inci üstte bulunan ion kymationunda yumurta kabuklarının denk gelir. Aynı zamanda ion kymationunda bulunan ok figürü de badem şeklinde boncukların tam ortasına denk gelmektedir. Boncukların yaklaşık yüksekliği 3 cm, yaklaşık genişlikleri 7 cm dir. İncilerin yaklaşık yüksekliği 3 cm, yaklaşık genişlikleri 2 cm dir. İnci boncuk (makara) bezemesinin altında yaklaşık 1,147 cm yüksekliğinde düz bezemesiz bir kuşak bulunur. Bu kuşağın altında kıvrık dal (rankhe)

bezemesi yer alır. Bloкта toplamda 2 adet kıvrıkdağ figürü bulunur ve sol taraftan sırasıyla aşağı ve yukarı yönlerde figürize edilmiştir. Bu kısım yaklaşık 25,56 cm yüksekliğindedir.

Katalog 14. 14. Friz, geison ve sima bloğu (Fotoğraf: Arife Bengi Sekar)

Ölçek: 1/100

15. Friz, Geison ve Sima Blokları

Bulunduğu Yer: Letoon, Muğla ili, Seydikemer ilçesi, Kumluova Mahallesi

Malzeme: Kireçtaşı

Sima-Konsollu Geison Bloğu Ölçüleri: Yükseklik sol: 32,71 cm, Yükseklik sağ: 33,56 cm, Genişlik: 74,65 cm.

Friz Bloğu Ölçüleri: Yükseklik sol: 27,57 cm, Yükseklik sağ: 26,99 cm, Genişlik: 77,63 cm.

Form / Bezeme Tanımı:

Friz bloğu S kıvrımlıdır ve sarmal dal (rankhe) ile bezelidir. Akanthus motifinden çıkan bitki sarmallarından oluşan friz kıvrılarak hareketli bir şekilde blok boyunca uzanır. Yüzeyden kabarık şekilde işlenmişlerdir. Çiçek motifleri birbirinden farklıdır. Attaleia Hadrian kapısı sarmal dalları ile benzerlik gösterirler ve bezemeler gevşek işlendiği için arka planda blok yüzeyi görülebilir. Friz tacında inci makara dizisi, İon kymationu kullanılmıştır.

Sima ve Konsollu geison bloğu yine anthemion bezemeli kyma recta profilli sima, ion kymationu, akanthus bezemeli konsollar, floral bezemeli tavan kasetlerinden ve altta geisopodesten oluşur.

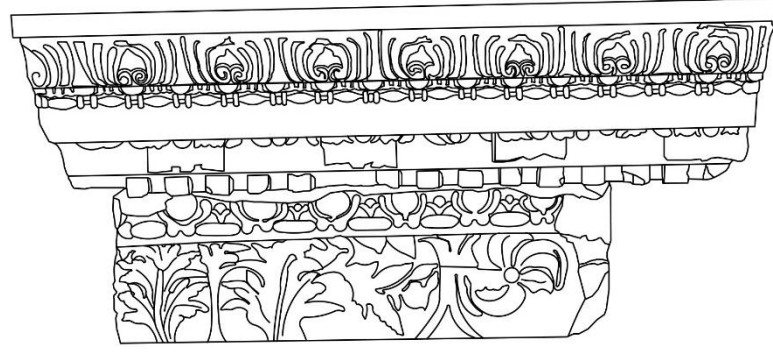
Sima-konsollu geison bloğu 13 cm yüksekliğinde akanthuslu floral bezeme ile başlar. Akanthuslu floral bezemede kıvrık yapraklı akanthus figürize edilmiştir ve blok boyunca devam eder. Akanthus yapraklı floral bezemden sonra ion kymationu (yumurta-ok bezemesi) gelir. Yumurta kabuğu, yumurta ve ok sembollerinden oluşan ilk sırada yumurtaların yaklaşık yüksekliği 2,5 cm, yaklaşık genişlikleri ise 3,4 cm dir. Yumurta ok bezemelerinin altında inci boncuk (makara) dizisi bulunur. Badem şeklinde boncukların arasında iki adet

inci ve inci-makaraları birbirine bağlayan ipçik figürü sıra içerisinde yer alır. Badem şeklinde boncukların yaklaşık genişliği 5 cm, yaklaşık yükseklikleri ise 2 cm dir. Makaraların arasında kullanılan inci figürlerinin yaklaşık yüksekliği 2 cm, yaklaşık genişlikleri ise 1,5 cm dir. İnci figürleri yumurta-ok bezemelerinde yumurta kabuklarının altına denk gelmektedir. İon kymation sırasının altında yaklaşık 6 cm yüksekliğinde düz bezemesiz bir kuşak bulunur. Düz bezemesiz kuşağın altında yaklaşık 2 cm kalınlığında yumurta-ok bezemesi bulunur bu bezemelerin arasında yaklaşık 16 cm de bir yaklaşık 11,5 cmlik dikdörtgen akantus yapraklı bloklar bulunur. Akantus bezemeli blokların altında dış sırası başlar. Dış sıraları bütün bir blok boyunca devam eder. Dış sıraları yaklaşık 4,5 cm x 3,3 cm boyutlarındadır ve ilk blokta toplamda 9 adet küçük dikdörtgen parçadan oluşur.

Friz bloğu ion kymationu (yumurta-ok bezemesi) ile başlar. Bu kısım yaklaşık 4cm yüksekliğindedir. Tüm blok boyunca bozulan ve aşınan kısımlar hariç 6 adet tam 1 adet yarım yumurta bezemesi bulunmaktadır. Yumurtaların yaklaşık yüksekliği 5 cm, yaklaşık genişlikleri 4,3 cm dir. 5 adet ok bezemesi bulunur fakat bu blokta bulunan ok bezemesi 1. blokta bulunan ok bezemesinden stil olarak farklıdır. 2. blokta kullanılan ok bezemesi düz dikdörtgen bir şekle sahipken 1. blokta kullanılan ok bezemesi sivri bir ok ucuna benzer. Yumurta-ok bezemesinin hemen altında inci makara bezemesi bulunur. Bu bezeme yaklaşık 2 cm kalınlığındadır. Boncukların yaklaşık yüksekliği 2,4 cm, yaklaşık genişlikleri 6 cm dir. Yumurta-ok bezemesi ile inci makara bezemeleri tüm blok boyunca yaklaşık 8 cm lik kalınlığa sahiptir. İnci makara bezemelerinin altında yaklaşık 1,3 cm lik ince düz bir kuşak geçer. Bu düz bezemesiz parçadan sonra yaklaşık 18cm yüksekliğinde rankhe (kıvrıklal) bezemesi bulunur.

Katalog 15. 15. Friz, geison ve sima bloğu (Fotoğraf: Arife Bengi Sekar)

Ölçek: 1/100

16. Friz, Geison ve Sima Blokları

Bulunduğu Yer: Letoon, Muğla ili, Seydikemer ilçesi, Kumluova Mahallesi

Malzeme: Kireçtaşı

Sima-Konsollu Geison Bloğu Ölçüleri: Yükseklik sol: 32,65 cm, Yükseklik sağ: 32,84 cm, Genişlik: 137,46 cm.

Friz Bloğu Ölçüleri: Yükseklik sol: 27,02 cm, Yükseklik sağ: 27,56 cm, Genişlik: 86,69 cm.

Form / Bezeme Tanımı:

Friz bloğu S kıvrımlıdır ve sarmal dal (rankhe) ile bezelidir. Akanthus motifinden çıkan bitki sarmallarından oluşan friz kıvrılarak hareketli bir şekilde blok boyunca uzanır. Yüzeyden kabarık şekilde işlenmişlerdir. Çiçek motifleri birbirinden farklıdır. Attaleia Hadrian kapısı sarmal dalları ile benzerlik gösterirler ve bezemeler gevşek işlendiği için arka planda blok yüzeyi görülebilir. Friz tacında inci makara dizisi, İon kymationu kullanılmıştır.

Sima ve Konsollu geison bloğu yine anthemion bezemeli kyma recta profilli sima, ion kymationu, akanthus bezemeli konsollar, floral bezemeli tavan kasetlerinden ve altta geisopodesten oluşur.

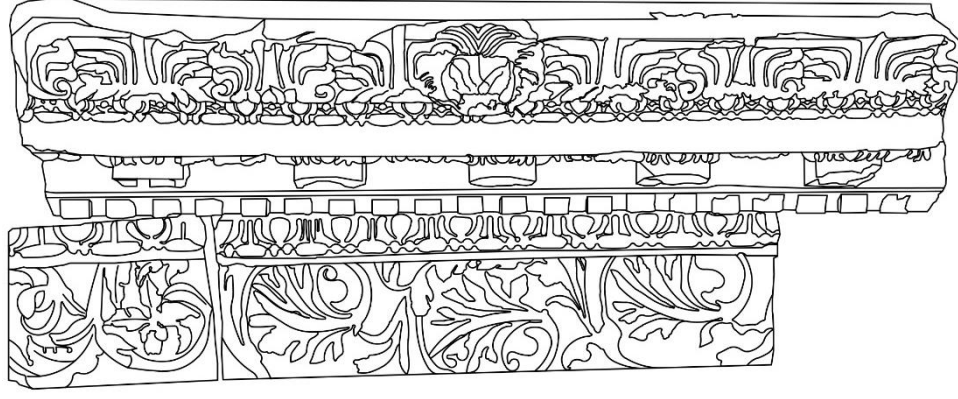
Sima-konsollu geison bloğu yaklaşık 9,5 cm yüksekliğinde akanthuslu floral bezeme ile başlar. Akanthuslu floral bezemede 7 adet kıvrık yapraklı akanthus figürize edilmiştir ve blok boyunca devam eder. Akanthus yapraklı floral bezemden sonra ion kymationu (yumurta-ok bezemesi) gelir. Yumurta kabuğu, yumurta ve ok sembollerinden oluşan ilk sırada yumurtaların yaklaşık yüksekliği 1,7 cm, yaklaşık genişlikleri ise 3,3 cm dir. Yumurta ok bezemelerinin altında inci boncuk (makara) dizisi bulunur. Badem şeklinde boncukların

arasında iki adet inci ve inci-makaraları birbirine bağlayan ipçik figürü sıra içerisinde yer alır. Badem şeklinde boncukların yaklaşık genişliği 5 cm, yaklaşık yükseklikleri ise 1,6 cm'dir. Makaraların arasında kullanılan inci figürlerinin yaklaşık yüksekliği 2,5 cm, yaklaşık genişlikleri ise 1 cm dir. İnci figürleri yumurta-ok bezemelerinde yumurta kabuklarının altına denk gelmektedir. İon kymation sırasının altında yaklaşık 6 cm yüksekliğinde düz bezemesiz bir kuşak bulunur. Düz bezemesiz kuşağın altında yaklaşık 1,8 cm kalınlığında yumurta-ok bezemesi bulunur bu bezemlerin arasında yaklaşık 16 cm de bir yaklaşık 13 cm lik dikdörtgen akantus yapraklı bloklar bulunur. Akantus bezemeli blokların altında dış sırası başlar. Dış sıraları bütün bir blok boyunca devam eder. Dış sıraları yaklaşık 4 cm x 3,5 cm boyutlarındadır ve ilk blokta toplamda kırılan ve aşınan parçalar hariç 14 adet dış sırasından oluşur.

Friz bloğu ion kymationu (yumurta-ok bezemesi) ile başlar. Bu kısım yaklaşık 4cm yüksekliğindedir. Tüm blok boyunca bozulan ve aşınan kısımlar hariç 6 adet tam yumurta bezemesi bulunmaktadır. Yumurtaların yaklaşık yüksekliği 5 cm, yaklaşık genişlikleri 4cm dir. 5 adet ok bezemesi bulunur fakat bu blokta bulunan ok bezemesi 1. blokta bulunan ok bezemesinden stil olarak farklıdır. 2. blokta kullanılan ok bezemesi düz dikdörtgen bir şekle sahipken 1. blokta kullanılan ok bezemesi sivri bir ok ucuna benzer. Yumurta-ok bezemesinin hemen altında inci makara bezemesi bulunur. Bu bezeme yaklaşık 2 cm kalınlığındadır. Boncukların yaklaşık yüksekliği 2,4 cm, yaklaşık genişlikleri 7 cm dir. Yumurta-ok bezemesi ile inci makara bezemeleri tüm blok boyunca yaklaşık 8 cm lik kalınlığa sahiptir. İnci makara bezemelerinin altında yaklaşık 1,3 cm lik ince düz bir kuşak geçer. Bu düz bezemesiz parçadan sonra yaklaşık 19 cm yüksekliğinde rankhe (kıvrıklı) bezemesi bulunur ve bu bezemelerin arasında beş yapraklı çiçek rozeti yer alır.

Katalog 16. 16. Friz, geison ve sima bloğu (Fotoğraf: Arife Bengi Sekar)

Ölçek: 1/100

17. Friz, Geison ve Sima Blokları

Bulunduğu Yer: Letoon, Muğla ili, Seydikemer ilçesi, Kumluova Mahallesi

Malzeme: Kireçtaşı

Sima-Konsollu Geison Bloğu Ölçüleri: Yükseklik sol: 37,53 cm, Yükseklik sağ: 37,1 cm, Genişlik: 163,58 cm.

Friz Bloğu Ölçüleri: Yükseklik sol: 28,69 cm, Yükseklik sağ: 27,33 cm, Genişlik: 136,58 cm.

Form / Bezeme Tanımı:

Friz bloğu S kıvrımlıdır ve sarmal dal (rankhe) ile bezelidir. Akanthus motifinden çıkan bitki sarmallarından oluşan friz kıvrılarak hareketli bir şekilde blok boyunca uzanır. Yüzeyden kabarık şekilde işlenmişlerdir. Çiçek motifleri birbirinden farklıdır. Attaleia Hadrian kapısı sarmal dalları ile benzerlik gösterirler ve bezemeler gevşek işlendiği için arka planda blok yüzeyi görülebilir. Friz tacında inci makara dizisi, İon kymationu kullanılmıştır.

Sima ve Konsollu geison bloğu yine anthemion bezemeli kyma recta profilli sima, ion kymationu, akanthus bezemeli konsollar, floral bezemeli tavan kasetlerinden ve altta geisopodesten oluşur.

Sima-konsollu geison bloğu yaklaşık 4 cm yüksekliğinde düz bezemesiz bir kuşakla başlar. Ardından yaklaşık 11cm yüksekliğinde akanthuslu floral bezeme gelir. Ayriyeten entablatur bloğunun ortasında 16,9 cm yükseklik ve 23,39 cm genişliğinde aslan başı çörtene bulunmaktadır. Akanthuslu floral bezeme düz yapraklı akanthus ve kıvrık yapraklı akanthus olmak üzere iki çeşittir ve bu sıralı bir şekilde blok boyunca devam eder. Akanthus

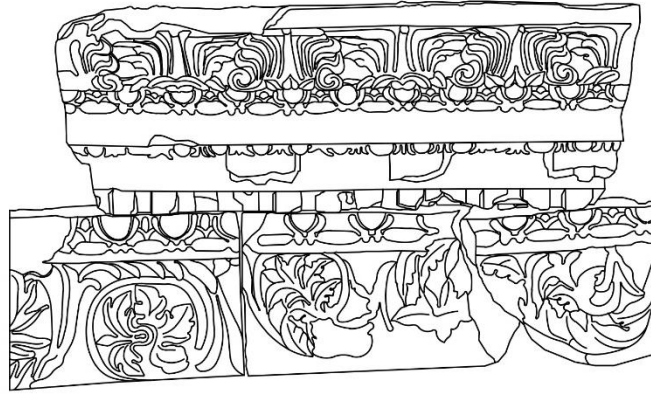
yapraklarının ana damarına denk gelen yerde üç adet küçük yaprak figürü bulunmaktadır. Acanthus yapraklı floral bezemden sonra ion kymationu (yumurta-ok bezemesi) gelir. Yumurta kabuğu, yumurta ve ok sembollerinden oluşan ilk sırada yumurtaların yüksekliği 2,5 cm, genişlikleri ise 3,3 cm dir. Yumurta ok bezemelerinin altında inci boncuk (makara) dizisi bulunur. Badem şeklinde boncukların arasında iki adet inci ve inci-makaraları birbirine bağlayan ipçik figürü sıra içerisinde yer alır. Badem şeklinde boncukların yaklaşık genişliği 4,5 cm, yaklaşık yükseklikleri ise 1,8 cm dir. Makaraların arasında kullanılan inci figürlerinin yaklaşık yüksekliği 1,5 cm, yaklaşık genişlikleri ise 1,5 cm dir. İnci figürleri yumurta-ok bezemelerinde yumurta kabuklarının altına denk gelmektedir. İon kymation sırasının altında 6 cm yüksekliğinde düz bezemesiz bir kuşak bulunur. Düz bezemesiz kuşağın altında yaklaşık 1,5 cm kalınlığında yumurta-ok bezemesi bulunur bu bezemelerin arasında yaklaşık 18 cm de bir yaklaşık 11 cmlik dikdörtgen akantus yapraklı bloklar bulunur. Bu bezemeli bloklar yaklaşık 3 cm lik bir kalınlığa sahiptir. Akantus bezemeli blokların altında dış sırası başlar. Dış sıraları bütün bir blok boyunca devam eder. Dış sıraları yaklaşık 5 cm x 3,5 cm boyutlarındadır ve toplamda 20 adet küçük dikdörtgen parçadan oluşur.

Friz bloğu ion kymationu (yumurta-ok bezemesi) ile başlar ve iki adet kırık parçadan oluşur. Sağdaki parçanın ölçüleri üst kısımda 101,23 cm, sol kısımda 29,12 cm, sağ kısımda 28,11 cm ve alt kısımda 98,71cm dir. Solda bulunan parçanın ölçüleri üst kısımda 34,4 cm, sol kısımda 28,98 cm, sağ kısımda 29,49 cm ve alt kısımda ise 37,3 cm dir. İon kymationu yaklaşık 4 cm yüksekliğindedir. Tüm blok boyunca bozulan ve aşınan kısımlar hariç 10 adet tam 3 adet yarım yumurta bezemesi bulunmaktadır. 12 adet ok bezemesi bulunur fakat bu blokta bulunan ok bezemesi 1. blokta bulunan ok bezemesinden stil olarak farklıdır. 2. blokta kullanılan ok bezemesi düz dikdörtgen bir şekle sahipken 1. blokta kullanılan ok bezemesi sivri bir ok ucuna benzer. Yumurta-ok bezemesinin hemen altında inci makara bezemesi bulunur. Bu bezeme yaklaşık 3 cm kalınlığındadır. Yumurta-ok bezemesi ile inci makara bezemeleri tüm blok boyunca yaklaşık 7 cm lik kalınlığa sahiptir. Boncukların yaklaşık yüksekliği 2,5 cm, yaklaşık genişlikleri 5,5 cm dir. İnci bezemelerinin yaklaşık yüksekliği 2,5 cm, yaklaşık genişlikleri 1,5 cm dir. İnci bezemeleri üstünde bulunan ion kymation bezemesindeki yumurta kabuklarının hemen altına denk gelir. İnci makara bezemelerinin altında yaklaşık 1,3 cm lik ince düz bir kuşak geçer. Bu düz bezemesiz parçadan sonra yaklaşık 20,32 cm yüksekliğinde rankhe (kıvrıklal) bezemesi bulunur. Bu kısımda 3 adet bütün kıvrıklal bezemesi vardır, sol tarafta bulunan kırık blokta farklı tiplerde çiçek rozetleri

bulunmaktadır. Sağ tarafta bulunan kırık parçada kıvrık dallar sırasıyla yukarı, aşağı ve yukarı olarak figürize edilmiştir.

Katalog 17. 17. Friz, geison ve sima bloğu (Fotoğraf: Arife Bengi Sekar)

Ölçek: 1/100

18. Friz, Geison ve Sima Blokları

Bulunduğu Yer: Letoon, Muğla ili, Seydikemer ilçesi, Kumluova Mahallesi

Malzeme: Kireçtaşı

Sima-Konsollu Geison Bloğu Ölçüleri: Yükseklik sol: 37,41 cm, Yükseklik sağ: 35,65 cm, Genişlik: 104,59 cm. /

Friz Bloğu Ölçüleri: Yükseklik sol: 32,2 cm, Yükseklik sağ: 27,19 cm, Genişlik: 116,07 cm.

Form / Bezeme Tanımı:

Friz bloğu S kıvrımlıdır ve sarmal dal (rankhe) ile bezelidir. Akanthus motifinden çıkan bitki sarmallarından oluşan friz kıvrılarak hareketli bir şekilde blok boyunca uzanır. Yüzeyden kabarık şekilde işlenmişlerdir. Çiçek motifleri birbirinden farklıdır. Attaleia Hadrian kapısı sarmal dalları ile benzerlik gösterirler ve bezemeler gevşek işlendiği için arka planda blok yüzeyi görülebilir. Friz tacında inci makara dizisi, İon kymationu kullanılmıştır.

Sima ve Konsollu geison bloğu yine anthemion bezemeli kyma recta profilli sima, ion kymationu, akanthus bezemeli konsollar, floral bezemeli tavan kasetlerinden ve altta geisopodesten oluşur.

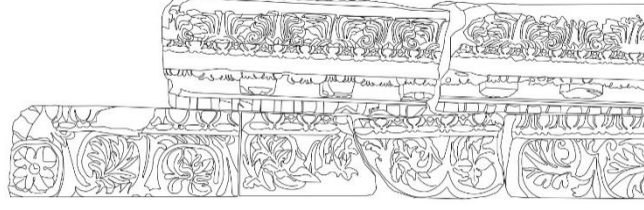
Sima-konsollu geison bloğu yaklaşık 4cm yüksekliğinde düz bezemesiz bir kuşakla başlar. Ardından yaklaşık 11 cm yüksekliğinde akanthuslu floral bezeme gelir. Akanthuslu floral bezeme düz yapraklı akanthus ve kıvrık yapraklı akanthus olmak üzere iki çeşittir ve bu sıralı bir şekilde blok boyunca devam eder. Akanthus yapraklarının ana damarına denk gelen yerde üç adet küçük yaprak figürü bulunmaktadır. Akanthus yapraklı floral bezemden

sonra ion kymationu (yumurta-ok bezemesi) gelir. Yumurta kabuğu, yumurta ve ok sembollerinden oluşan ilk sırada yumurtaların yaklaşık yüksekliği 2,5 cm, yaklaşık genişlikleri ise 3,3 cm dir. Yumurta ok bezemelerinin altında inci boncuk (makara) dizisi bulunur. Badem şeklinde boncukların arasında iki adet inci ve inci-makaraları birbirine bağlayan ipçik figürü sıra içerisinde yer alır. Badem şeklinde boncukların yaklaşık genişliği 5 cm, yaklaşık yükseklikleri ise 2 cm dir. Makaraların arasında kullanılan inci figürlerinin yaklaşık yüksekliği 1,5 cm, yaklaşık genişlikleri ise 1,5 cm dir. İnci figürleri yumurta-ok bezemelerinde yumurta kabuklarının altına denk gelmektedir. Ön kymation sırasının altında 6 cm yüksekliğinde düz bezemesiz bir kuşak bulunur. Düz bezemesiz kuşağın altında yaklaşık 2 cm yüksekliğinde yumurta-ok bezemesi bulunur bu bezemelerin arasında yaklaşık 16 cm de bir yaklaşık 11 cm lik dikdörtgen akantus yapraklı bloklar bulunur. Bu bezemeli bloklar yaklaşık 3 cm lik bir kalınlığa sahiptir. Akantus bezemeli blokların altında dış sırası başlar. Dış sıraları bütün bir blok boyunca devam eder. Dış sıraları yaklaşık 4,5 cm x 4 cm boyutlarındadır ve toplamda 12 adet küçük dikdörtgen parçadan oluşur.

Friz bloğu ion kymationu (yumurta-ok bezemesi) ile başlar ve üç adet kırık parçadan oluşur. Sağdaki parçanın ölçüleri üst kısımda 40,58 cm, sol kısımda 29,93 cm, sağ kısımda 30,85 cm ve alt kısımda 41,76 cm dir. Ortada bulunan parçanın ölçüleri üst kısımda 39,11 cm, sol kısımda 28,32 cm, sağ kısımda 27,68 cm ve alt kısımda 49,46 cm dir. Solda bulunan parçanın ölçüleri üst kısımda 32,26 cm, sol kısımda 26,56 cm, sağ kısımda 30,97 cm ve alt kısımda ise 20,48 cm dir. Ön kymationu yaklaşık 4cm yüksekliğindedir. Tüm blok boyunca bozulan ve aşınan kısımlar hariç 8 adet tam 2 adet yarım yumurta bezemesi bulunmaktadır. 4 adet ok bezemesi bulunur bu blokta bulunan ok bezemesi 1. blokta bulunan ok bezemesi ile stil olarak aynıdır. Yumurta-ok bezemesinin hemen altında inci makara bezemesi bulunur. Bu bezeme yaklaşık 3 cm kalınlığındadır. Yumurta-ok bezemesi ile inci makara bezemeleri tüm blok boyunca yaklaşık 8 cm lik kalınlığa sahiptir. Boncukların yaklaşık yüksekliği 2,7 cm, yaklaşık genişlikleri 8 cm dir. İnci bezemelerinin yaklaşık yüksekliği 2 cm, yaklaşık genişlikleri 1,5 cm dir. İnci bezemeleri üstünde bulunan ion kymation bezemesindeki yumurta kabuklarının hemen altına denk gelir. İnci makara bezemelerinin altında yaklaşık 1,5 cm lik ince düz bir kuşak geçer. Bu düz bezemesiz parçadan sonra yaklaşık 21,7 cm yüksekliğinde rankhe (kıvrıklal) bezemesi bulunur. Bu kısımda kıvrıklal bezemesi ile farklı tiplerde çiçek rozetleri bulunur.

Katalog 18. 18. Friz, geison ve sima bloğu (*Fotoğraf: Arife Bengi Sekar*)

Ölçek 1/500

19. Friz, Geison ve Sima Blokları

Bulunduğu Yer: Letoon, Muğla ili, Seydikemer ilçesi, Kumluova Mahallesi

Malzeme: Kireçtaşı

Sima-Konsollu Geison Bloğu Ölçüleri: Yükseklik sol: 39,49 cm, Yükseklik sağ: 39,57 cm, Genişlik: 181,15 cm.

Friz Bloğu Ölçüleri: Yükseklik sol: 32,56 cm, Yükseklik sağ: 28,84 cm, Genişlik: 219,29 cm.

Form / Bezeme Tanımı:

Friz bloğu S kıvrımlıdır ve sarmal dal (rankhe) ile bezelidir. Acanthus motifinden çıkan bitki sarmallarından oluşan friz kıvrılarak hareketli bir şekilde blok boyunca uzanır. Yüzeyden kabarık şekilde işlenmişlerdir. Çiçek motifleri birbirinden farklıdır. Attaleia Hadrian kapısı sarmal dalları ile benzerlik gösterirler ve bezemeler gevşek işlendiği için arka planda blok yüzeyi görülebilir. Friz tacında inci makara dizisi, İon kymationu kullanılmıştır.

Sima ve Konsollu geison bloğu yine anthemion bezemeli kyma recta profilli sima, ion kymationu, acanthus bezemeli konsollar, floral bezemeli tavan kasetlerinden ve altta geisopodesten oluşur.

Katalog 19. 19. Friz, geison ve sima bloğu (Fotoğraf: Arife Bengi Sekar)

KAYNAKLAR

- [1] A. K. Ercan, «Lycia and Rome : an architectural encounter,» *Doctoral Dissertation, MIDDLE EAST TECHNICAL UNIVERSITY*, 2018.
- [2] A. BAYRAM, «Arkeolojik ve Epigrafik Bulgular Işığında Nikaiada Romalılaşma,» *Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 2020.
- [3] S. A. KORKMAZ, «Ana Tanrıçanın Kutsal Alanı: Letoon,» %1 içinde *Lukkadan Likyaya: Sarpedon ve Aziz Nikolaosun Ülkesi* , Yapı Kredi Yayınları, 2016.
- [4] İ. Özcihan, *LİKYA BÖLGESİ TARİHİ COĞRAFYASI, LİKYA HALKI VE KÖKENİ*, 2018.
- [5] T. KOCAEL, «ANADOLU'DA SU KÜLTÜ VE LETOON KUTSAL ALANI,» *Yüksek Lisans Tezi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı*, 2019.
- [6] S. A.-K. Banu Özdilek, «LETOON TERAS DUVARLARI VE GEÇ ANTİK DÖNEM MEKÂNLARI 2015-2017 YILLARI KAZI BULUNTULARI,» *CEDRUS*, cilt VI, no. 6, pp. 395-433, 2018.
- [7] T. R. Bryce, «"Disciplinary Agents in the Sepulchral Inscriptions of Lycia1.",» *Anatolian Studies* , no. 31, pp. 81-93, 1981.
- [8] L. K. Arşivi, *LAAP Kazı Arşivi*.
- [9] İ. Dağlı, «"Nympheler ve Lykia' dan Nymphelere Adanmış Kabartmalar",» *Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Ana Bilim Dalı*, 2011.
- [10] P. N. Ovidius, *Metamorphoses*, Rome, A.D. 8.
- [11] C. Schuler, Lukka' dan Likya' ya Sarpedon ve Aziz Nikolaos' un Ülkesi, Hellenistik Dönem' de Likya ve Likya Birliği, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2016.

- [12] H. Metzger, «Fouilles du Letoon de Xanthos (1966-1969),» *Revue Archéologique*, no. 2, pp. 307-322, 1970.
- [13] A. Balland, «Le Nymphée du Létôon,» *Dossiers d'Archeologie*, pp. 56-57, 1998.
- [14] D. Laroche, «Rapport sur les travaux de la mission archéologique du Létôon en 2005,» *Anatolia antiqua. Eski Anadolu*, no. 14, pp. 293-308, 2006.
- [15] D. Laroche, «Rapport sur les travaux de la mission archéologique du Létôon en 2006,» *Anatolia antiqua. Eski Anadolu*, no. 15, pp. 325-334, 2007.
- [16] N. d. Chaisemartin, « "Le portique-exèdre d'Hadrien au Letôon de Xanthos: aperçu sur les recherches en cours.",» *Bulletin de la Société nationale des Antiquaires de France*, pp. 192-206, 2012.
- [17] H. İ. Alpaslan, «Anadolu'da Podyumlu Mezar Mimarisi, M.ö. 6. - M.ö. 4. Yüzyıl,» *Doktora Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü*, 2005.
- [18] B. Museum, Nereidler Anıtı, Google Arts and Culture, 2021.
- [19] E. Can, «Perge F-5 Çeşmesi,» *Yüksek Lisans Tezi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı*, 2019.
- [20] A. EROL, «"Anadolu' da Apsidal Temelli Roma Dönemi Nymphaeumları",» *Arkeoloji ve Sanat*, no. 120, pp. 61-72, 2005.
- [21] P. (. b. W. H. Jones), *Natural History, Volume III: Books 8-11*, Cambridge: Harvard University Press, 1963.
- [22] J. R. Ine Jacobs, «"We Surpass the Beautiful Waters of Other Cities by the Abundance of Ours": Reconciling Function and Decoration in Late Antique Fountains.",» *Journal of Late Antiquity*, cilt 5, no. 1, pp. 3-71, 2012.
- [23] N. B. Uğurlu, «The Roman Nymphaea in the Cities of Asia Minor: Function in Context,» *Master's Thesis, Middle East Technical University*, January 2004.
- [24] S. H. Öztaner, «Alexandria Troas Nymphaionu,» *Yüksek Lisans Tezi, T.C. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı*, 1999.

- [25] B. Longfellow, Roman imperialism and civic patronage: form, meaning, and ideology in monumental fountain complexes., Cambridge University Press, 2011.
- [26] N. Lamare, «"L'influence de l'architecture théâtrale sur le décor des fontaines monumentales."Le passé et son héritage.,» *Actes de la journée doctorale*, pp. 28-45, 2010.
- [27] G. Aristodemou, «Theatre Façades and Façade Nymphae. The Link Between.,» *Bulletin de Correspondance Hellénique.*, pp. 163-197, 2011.
- [28] G. Huber, «global-geography.org.» [Çevrimiçi]. Available: https://global-geography.org/af/Geography/Asia/Turkey/Pictures/Antalya/Perge_-_Nymphaeum_2. [Erişildi: 2021].
- [29] «Perge (Türkiye), F3 Nymphaeum.» [Çevrimiçi]. Available: <http://www.romanaqueducts.info/aquasite/perge/foto24.html>. [Erişildi: 2021].
- [30] P. Mingazzini, «"Le Grotte di Maternia e Dell'Arsenale a Capri",» *Archeologia Classica*, no. 7, pp. 139-163, 1955.
- [31] A. L. Angelo Esposito, «Ninfei marittimi imperiali nel Golfo di Napoli,» *Ministero per i Beni e le Attività Culturali. Bollettino di Archeologia on line*, pp. 8-16, 2008.
- [32] F. GLASER, «"Fountains and nymphaea.",» %1 içinde *Handbook of ancient water technology.*, Brill, 2000, pp. 413-451.
- [33] Z. K. Erdem, «ANADOLU HADRIAN DÖNEMİ MİMARİ BEZEMELERİ (M.S. 117-138),» *Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü, Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı*, 1995.
- [34] T. L. Ehrlich, «"The waterworks of Hadrian's Villa.",» *The Journal of Garden History*, cilt 9, no. 4, pp. 161-176, 1989.

- [35] E. S. P. R. J. F. Wilhelmina F. Jashemski, «"Preliminary excavations in the gardens of Hadrian's Villa: the Canopus area and the Piazza d'Oro.",» *American journal of Archaeology*, pp. 579-597, 1992.
- [36] A. Chapple, «UNESCO, World Heritage List, Villa Adriana (Tivoli),» UNESCO, [Çevrimiçi]. Available: <https://whc.unesco.org/en/list/907/gallery/&index=1&maxrows=12>. [Erişildi: 2021].
- [37] N. Neuerburg, *L'Architettura delle Fontane e dei Ninfei Nell'Italia Antica*, Napoli, 1965.
- [38] «Ostia-Antica,» [Çevrimiçi]. Available: <https://www.ostia-antica.org/regio2/7/7-2.htm>. [Erişildi: 2021].
- [39] G. e. Ggliola, «Wikipedia,» [Çevrimiçi]. Available: https://en.wikipedia.org/wiki/Villa_of_Domitian#/media/File:Dorico.jpg. [Erişildi: 12 2021].
- [40] G. e. Gigliola, «Wikipedia,» [Çevrimiçi]. Available: https://en.wikipedia.org/wiki/Villa_of_Domitian#/media/File:Bergantino_01.jpg. [Erişildi: 7 12 2021].
- [41] A. Segal, *From function to monument: urban landscapes of Roman Palestine, Syria and Provincia Arabia*, Oxbow Monograph, 1997.
- [42] T. Jelonek, «vici.org,» [Çevrimiçi]. Available: <https://vici.org/vici/25139/>. [Erişildi: 2022].
- [43] Haupt&Blinder, «Universes in Universe, Art Destination Jordan,» [Çevrimiçi]. Available: <https://universes.art/en/art-destinations/jordan/jerash/tour-2/nymphaeum>. [Erişildi: 2021].
- [44] T. Weber, «Petra: antike Felsstadt zwischen arabischer Tradition und griechischer Norm,» *Sonderhefte der Antiken Welt*, pp. 56-70, 1997.

- [45] T. Jelonek, «vici.org,» [Çevrimiçi]. Available: <https://vici.org/vici/17901/>. [Erişildi: 2021].
- [46] F. Zens, «Water for Gadara,» [Çevrimiçi]. Available: <http://www.qanat-firaun.de/en/home/gadara>. [Erişildi: 2021].
- [47] D. M. M. E. K. A. F. A. B. P. R. A. a. P. C. B. Nizar Issa Al Adarbeh, Roman Nymphaeum in Amman-Restoration and Rehabilition., 2019.
- [48] M. Prins, «Livius.org, Articles on ancient history,» [Çevrimiçi]. Available: <https://www.livius.org/pictures/libya/lepcis-magna/lepcis-magna-plaza/lepcis-magna-plaza-nymphaeum-4>. [Erişildi: 2021].
- [49] É. Jaxel-Truer, «promenonsnousdanslesbois,» [Çevrimiçi]. Available: <https://promenonsnousdanslesbois.tv/post/481354937/la-reconstitution-architecturale-du-grand-nymph%C3%A9e/amp>. [Erişildi: 2021].
- [50] B. Longfellow, «Roman Fountains in Greek Sanctuaries,» *American Journal of Archaeology*, cilt 116, no. 1, pp. 133-155, 2012.
- [51] A. H. & L. S. Renate Bol, «Das Statuenprogramm des Herodes-Atticus-Nymphäums,» *de Gruyter.*, no. Vol. 15, 1984.
- [52] C. Dorl-Klingenschmid, Prunkbrunnen in kleinasiatischen Städten: Studien zur antiken Stadt, Pfeil (München), 2001.
- [53] S. Leigh, Great Waterworks in Roman Greece Aqueducts and monumental fountains Function in context, England: ARCHAEOPRESS PUBLISHING LTD, 2018.
- [54] H. A. Thompson, «Activities in the Athenian Agora: 1954,» *Hesperia: The Journal of the American School of Classical Studies at Athens*, cilt 24, no. 1, pp. 50-71, 1955.
- [55] A. EROL, «Aiolia, İonia, Karia, Lykia, Pisidia, Pamphylia, Kilikia bölgesi çeşme yapıları,» *Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı Klasik Arkeoloji Bilim Dalı*, 1999.

- [56] R. Heberdey, "Vorlauher Bericht uber die Grabungen in Ephesos", ojh, 1902.
- [57] A. Yaraş, «Bakırçay Havzası'nda Asklepios Kültü ve Paşa Ilıcası Allianoi,» *Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Eskiçağ Tarihi Bilim Dalı*, 2002.
- [58] E. Sandıkçioğlu, «Batı Anadolu' da Bulunan Nymphaionlar,» *Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı*, 1989.
- [59] C. K. Claudia Dorl-Klingenschmid, «"Das Nymphaeum von Diokaisareia."» *Istanbul Mitteilungen*, cilt 59, pp. 97-129, 2009.
- [60] C. Şimşek, «Laodikeia Su Yasası,» *II. Uluslararası Şehir, Çevre ve Sağlık Kongresi*, 2018.
- [61] C. H. Bohtz, «Das Demeter-Heiligtum,» *Walter de Gruyter*, no. Vol. 13, 1981.
- [62] C. IŞIK, Kaunos Liman Agorası Çeşme Binası, Ankara: TTK, 1994.
- [63] H. Uzunoğlu, «EPIGRAFİK BELGELER IŞIĞINDA GÜNEY VE GÜNEY BATI ANADOLU'DA SU VE SU YAPILARI,» *Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Ana Bilim Dalı*, 2018.
- [64] Z. Şimşek, «OLBA SU SİSTEMLERİ,» *Yüksek Lisans Tezi, T.C. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ekim 2016.
- [65] F. Karcı, «gezifatihi,» [Çevrimiçi]. Available: https://gezifatihi.com/pisidia-antiokheia-antik-kenti-gezi-rehberi/#8Anitsal_cesme_Nymphaeum_ve_Su_Kemerleri. [Erişildi: 2021].
- [66] W. Letzner, Ephesos-Eine antike Metropole in Kleinasien: Kulturführer zur Geschichte und Archäologie., Philipp von Zabern Verlag, 2010.
- [67] D. A. d. M. R. P. M. V. L. V. G. Alexey Zalesny, «Realistic Textures for Virtual Anastylis,» *In 2003 Conference on Computer Vision and Pattern Recognition Workshop*, Madison, WI, USA, 2003.

- [68] F. Kibar, «biletbayiblog,» [Çevrimiçi]. Available: <https://blog.biletbayi.com/side-gezilecek-yerler.html/>. [Erişildi: 2022].
- [69] T. D. Council, *Street Furniture*, London: Design Council Publication, 1983.
- [70] Ö. Küçükerman, Kamu Mekanları Tasarımı ve Kent Mobilyaları Sempozyumu, 15-16 Mayıs 1989, İstanbul: İstanbul : Mimar Sinan Üniversitesi. Mimarlık Fakültesi, 1991.
- [71] W. L. MACDONALD, *The Architecture of the Roman Empire, Vol. II: An Urban Appraisal*, New Haven and London: Yale University Press, 1986.
- [72] K. Lynch, *The image of the city*, London, England: MIT press, 1964.
- [73] K. Lynch, *A Theory of Good City Form*, Cambridge: MIT Press, 1981.
- [74] G. T. Deniz İkiz Kaya, *Cultural Heritages of Water: The cultural heritages of water in the Middle East and Maghreb / Les patrimoines culturels de l'eau : Les patrimoines culturels de l'eau au Moyen-Orient et au Maghreb.*, Paris: ICOMOS, 2017.
- [75] «En Son Haber,» En Son Haber, [Çevrimiçi]. Available: <https://www.ensonhaber.com/tarih-haberleri/romadan-istanbula-uzanan-su-kemerleri>. [Erişildi: 2021].
- [76] C. L. Roy, «LE DÉVELOPPEMENT MONUMENTAL DU LÉTÔON DE XANTHOS,» *Revue Archéologique*, pp. 341-351, 1991.
- [77] B. D. P. Y. Aylin Yıldırım, «Çok Katmanlı Letoon Kutsal Alanı'nda Dönemsel Evreler Üzerine Bir İnceleme,» *VIII. Yerleşim Arkeolojisi Lisansüstü Sempozyumu, METU Settlement Archaeology*, Ankara, 2021.
- [78] F. M. Deposu, *Fethiye Müzesi Deposu*.
- [79] B. Can, «Roma Çağı Anadolu Mimarisinde Kıvrıkdağ (Ranke) Bezemeleri,» *Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü: Erzurum*, 2005.

- [80] S. GÜVEN, «A vision of imperial unity: the temple of Venus and Roma,» *METU Journal of the Faculty of Architecture*, pp. 19-30, 1990.
- [81] R. T. Ridley, «“The Fate of an Architect, Apollodoros of Domascus”,» *Athenaeum*, cilt 67, no. 551, 1989.
- [82] «stringfixer,» [Çevrimiçi]. Available: https://stringfixer.com/tr/Temple_of_Venus_and_Roma. [Erişildi: 2021].
- [83] D. M. Jacobson, «"Hadrianic Architecture and Geometry",» *American Journal of Archaeology*, pp. 69-85, 1986.
- [84] M. Ytterberg, «ResearchGate,» ResearchGate, [Çevrimiçi]. Available: https://www.researchgate.net/figure/Aerial-view-of-the-Teatro-Marittimo_fig109_3564180. [Erişildi: 2021].
- [85] A. Sdegno, «Digital Reconstruction of the Maritime Theatre in Hadrian's Villa at Tivoli,» *XI International Forum of Studies 'Le Vie dei Mercanti Architecture LanDesign*, Italy, 2013.
- [86] V. (. Ç. Ç. Dürüşken), *MİMARLIK ÜZERİNE*, İstanbul: ALFA, 2020.
- [87] P. D. S. Çokay-Kepçe, «ARKEOLOJİYE GİRİŞ,» *İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ AÇIK VE UZAKTAN EĞİTİM FAKÜLTESİ KÜLTÜREL MİRAS VE TURİZM LİSANS PROGRAMI*, 2010.
- [88] İ. N. Doğan, *LETOON ANTİK KENTİ*, 2019.
- [89] H. (. A. E.-A. Kadir), *Odyseia*, İstanbul, 1996.
- [90] B. Özel, *Bizans Dönemi Su Yapıları*.
- [91] T. A. Pandiri, «Daphnis and Chloe; the art of pastoral play,» *RAMUS*, cilt 14, no. 2, pp. 116-141, 1985.
- [92] H. A. O. Pausanias (Translated by: W.H. S. Jones, Pausanias II: Description Of Greece, Harvard University Press, 1926.

- [93] S. (. b. H. L. Jones), The Geography of Strabo 7, Cambridge: Harvard University Press, 1930.
- [94] M. J. a. R. S. Malalas (Translated by: Elizabeth Jeffreys, The Chronicle of John Malalas, BRILL, 1986.
- [95] UNESCO, «World Heritage Centre. Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention,».
- [96] M. D. (Grouch), «Faculty Fairfield,» [Çevrimiçi]. Available: <http://faculty.fairfield.edu/rosivach/cl103a/dyskolos.htm>. [Erişildi: 2021].
- [97] UNESCO, «UNESCO, World Heritage Centre, The List, Global Strategy, Criteria,» UNESCO, [Çevrimiçi]. Available: <https://whc.unesco.org/en/criteria/>. [Erişildi: 2022].
- [98] T. Bilgi, «Likya,» [Çevrimiçi]. Available: <https://www.turkcebilgi.com/likya>. [Erişildi: 2021].
- [99] Wikipedia, «Wikipedia,» [Çevrimiçi]. Available: https://en.wikipedia.org/wiki/Domus_Transitoria. [Erişildi: 2021].
- [100] P. d. G. Court, «Massachusetts Institute of Technology,» [Çevrimiçi]. Available: <http://web.mit.edu/21h.405/www/hadrian/Hadrian%27s%20Villa/Piazza.html>. [Erişildi: 2021].
- [101] P. B. Frischer, «DIGITAL HADRIAN' S VILLA PROJECT,» [Çevrimiçi]. Available: <http://vwhl.soic.indiana.edu/villa/stadiumgarden.php>. [Erişildi: 14 12 2021].
- [102] whitman.edu, «The Ancient Theatre Archive,» [Çevrimiçi]. Available: <https://www.whitman.edu/theatre/theatretour/home.htm>. [Erişildi: 2021].
- [103] Wikipedia, «Villa od Domiian,» [Çevrimiçi]. Available: https://en.wikipedia.org/wiki/Villa_of_Domitian. [Erişildi: 07 12 2021].

- [104] «CASSIUS DIO ROMAN HISTORY,» [Çevrimiçi]. Available: https://penelope.uchicago.edu/Thayer/e/roman/texts/cassius_dio/69*.html. [Erişildi: 06 01 2022].
- [105] Unguentarium, «Arkeolojik Haber,» [Çevrimiçi]. Available: <https://www.arkeolojikh Haber.com/haber-unguentarium-5136/>. [Erişildi: 2021].
- [106] O. E. Dictionary, *Diadem*, England, 2021.
- [107] C. E. Dictionary, *Corinthian*, England: Cambridge University Press, Erişim Tarihi: 2021.
- [108] A. Haber, «Karyatid,» [Çevrimiçi]. Available: <https://www.arkeolojikh Haber.com/haber-karyatid-6925/>. [Erişildi: 2021].
- [109] A. Haber, «Pilastr,» [Çevrimiçi]. Available: <https://www.arkeolojikh Haber.com/haber-pilastr-8020/>. [Erişildi: 2021].
- [110] C. E. Dictionary, *Amphora*, England: Cambridge University Press, Erişim tarihi: 2021.
- [111] O. E. Dictionary, *Aqueduct*, England, Erişim Tarihi: 2021.
- [112] A. Haber, «Scaenae Frons,» [Çevrimiçi]. Available: <https://www.arkeolojikh Haber.com/haber-scaenae-frons-15432/>. [Erişildi: 2021].
- [113] O. E. Dictionary, *Niche*, England, Erişim Tarihi: 2021.
- [114] A. Haber, «Opus Sectile,» [Çevrimiçi]. Available: <https://www.arkeolojikh Haber.com/haber-opus-sectile-7592/>. [Erişildi: 2021].
- [115] C. E. Dictionary, *Grotto*, England: Cambridge University Press, Erişim Tarihi: 2021.
- [116] Wikipedia, «Cardo maximus,» [Çevrimiçi]. Available: https://tr.wikipedia.org/wiki/Cardo_maximus. [Erişildi: 2021].
- [117] Wikipedia, «Decumanus Maximus,» [Çevrimiçi]. Available: https://en.wikipedia.org/wiki/Decumanus_Maximus. [Erişildi: 2021].

- [118] A. Haber, «Podyum,» [Çevrimiçi]. Available: <https://www.arkeolojikh Haber.com/haber-podyum-15126/>. [Erişildi: 2021].
- [119] S. SÖZLÜĞÜ, «APSİD,» [Çevrimiçi]. Available: <https://sanatsozlugum.blogspot.com/2011/08/apsid.html>. [Erişildi: 2021].
- [120] A. Haber, «Sigma,» [Çevrimiçi]. Available: <https://www.arkeolojikh Haber.com/haber-sigma-7747/>. [Erişildi: 2021].
- [121] Wikipedia, «Müzler,» [Çevrimiçi]. Available: <https://tr.wikipedia.org/wiki/Müzler> . [Erişildi: 2021].
- [122] Wikipedia, «Kalliope,» [Çevrimiçi]. Available: <https://tr.wikipedia.org/wiki/Kalliope>. [Erişildi: 2021].
- [123] A. Haber, «Aedícula,» [Çevrimiçi]. Available: <https://www.arkeolojikh Haber.com/haber-aedícula-5548/>. [Erişildi: 2021].
- [124] A. Haber, «Temenos,» [Çevrimiçi]. Available: <https://www.arkeolojikh Haber.com/haber-temenos-5486/>. [Erişildi: 2021].
- [125] A. Haber, «Stoa,» [Çevrimiçi]. Available: <https://www.arkeolojikh Haber.com/haber-stoa-4973/>. [Erişildi: 2021].
- [126] O. E. Dictionary, *Reservoir*, England, Erişim Tarihi: 2021.
- [127] A. Haber, «Entablatur,» [Çevrimiçi]. Available: <https://www.arkeolojikh Haber.com/haber-entablatur-12751/>. [Erişildi: 2021].
- [128] Wikipedia, «Septizodium,» [Çevrimiçi]. Available: <https://en.wikipedia.org/wiki/Septizodium>. [Erişildi: 2021].
- [129] Wikipedia, «Meydan,» [Çevrimiçi]. Available: <https://tr.wikipedia.org/wiki/Meydan>. [Erişildi: 2021].
- [130] A. Haber, «Konglomera,» [Çevrimiçi]. Available: <https://www.arkeolojikh Haber.com/haber-konglomera-nedir-5409/>. [Erişildi: 2021].

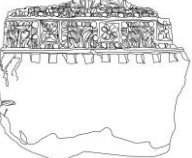
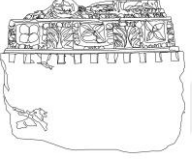
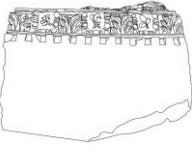
- [131] A. Haber, «Andezit,» [Çevrimiçi]. Available: <https://www.arkeolojikh Haber.com/haber-andezit-5039/>. [Erişildi: 2021].
- [132] A. Haber, «Triton,» [Çevrimiçi]. Available: <https://www.arkeolojikh Haber.com/haber-triton-16239/>. [Erişildi: 2021].
- [133] acikders.ankara.edu.tr, «Su Depolama Yapıları,» [Çevrimiçi]. Available: https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/99049/mod_resource/content/1/TS_Y_Blm11.pdf. [Erişildi: 2021].
- [134] C. E. Dictionary, *Vault*, England: Cambridge University Press, Erişim Tarihi: 2021.
- [135] C. E. Dictionary, *Arch*, England: Cambridge University Press, Erişim Tarihi: 2021.
- [136] Wikipedia, «Livia,» [Çevrimiçi]. Available: <https://tr.wikipedia.org/wiki/Livia>. [Erişildi: 2021].
- [137] A. Haber, «Stoa,» [Çevrimiçi]. Available: <https://www.arkeolojikh Haber.com/haber-stoa-4973/>. [Erişildi: 2021].
- [138] A. Haber, «Opus Quadratum,» [Çevrimiçi]. Available: <https://www.arkeolojikh Haber.com/haber-opus-quadratum-7576/>. [Erişildi: 2021].
- [139] A. Haber, «Opus Incertum,» [Çevrimiçi]. Available: <https://www.arkeolojikh Haber.com/haber-opus-incertum-7543/>. [Erişildi: 2021].
- [140] A. Haber, «Polygonal,» [Çevrimiçi]. Available: <https://www.arkeolojikh Haber.com/haber-polygonal-5464/>. [Erişildi: 2021].
- [141] A. Haber, «İsodomos,» [Çevrimiçi]. Available: <https://www.arkeolojikh Haber.com/haber-isodomos-6725/>. [Erişildi: 2021].
- [142] Aphrodisias, «Arkeoloji Terimleri Sözlüğü, Cella,» [Çevrimiçi]. Available: <https://www.aphrodisias.org/arkeoloji-terim-sozlugu>. [Erişildi: 2021].

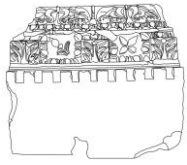
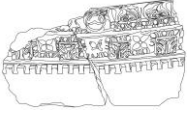
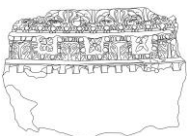
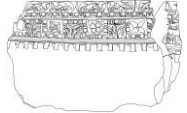
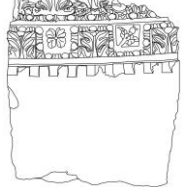
- [143] S. Bönisch-Meyer, «Mitoslarda Likya ve Likyalılar,» *Lukka' dan Likya' ya Sarpedon ve Aziz Nikolaos' un Ülkesi*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2020, pp. 11-22.

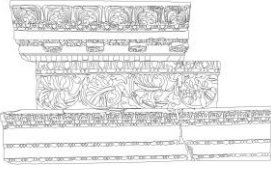
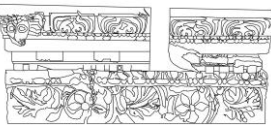
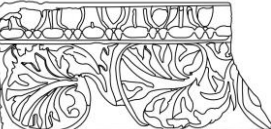
EKLER

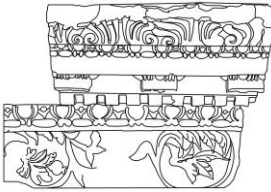
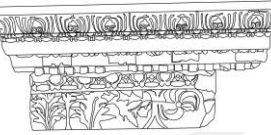
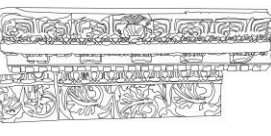
Tablo 1. Sima Konsollu Geison Blokları Tablosu (*Arife Bengi Sekar tarafından oluşturulmuştur*)

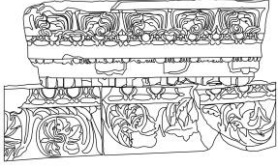
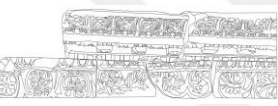
Blok Çizimi	Blok Numarası	Bulunduğu Yer	Malzeme	Ölçüler	Form/Bezeme
	1.Sima Konsollu Geison Bloğu	Letoon, Muğla ili, Seydikemer ilçesi, Kumluova Mahallesi, Letoon Kutsal Alanı	Kireç Taşı	Yükseklik sol: 95,94 cm, Yükseklik sağ: 94,59 cm, Genişlik alt: 103,79 cm, Genişlik üst: 83,59 cm.	Blok, Anthemion bezemeli kyma recta profilli sima, ion kymationu, akanthus bezemeli konsollar, floral bezemeli tavan kasetlerinden, aslan başı çörtenden ve altta geisopodesten oluşur.
	2. Sima Konsollu Geison Bloğu	Letoon, Muğla ili, Seydikemer ilçesi, Kumluova Mahallesi, Letoon Kutsal Alanı	Kireç Taşı	Yükseklik sol: 101,13 cm, Yükseklik sağ: 99,2 cm, Genişlik alt: 115,69 cm, Genişlik üst: 99,56 cm.	Blok, Anthemion bezemeli kyma recta profilli sima, ion kymationu, akanthus bezemeli konsollar, floral bezemeli tavan kasetlerinden ve altta geisopodesten oluşur.
	3. Sima Konsollu Geison Bloğu	Letoon, Muğla ili, Seydikemer ilçesi, Kumluova Mahallesi, Letoon Kutsal Alanı	Kireç Taşı	Yükseklik sol: 104,08 cm, Yükseklik sağ: 100,65 cm, Genişlik alt: 120,66 cm, Genişlik üst: 106,38 cm.	Blok, Anthemion bezemeli kyma recta profilli sima, ion kymationu, akanthus bezemeli konsollar, floral bezemeli tavan kasetlerinden ve altta geisopodesten oluşur.
	4. Sima Konsollu Geison Bloğu	Letoon, Muğla ili, Seydikemer ilçesi, Kumluova Mahallesi, Letoon Kutsal Alanı	Kireç Taşı	Yükseklik sol: 99,76 cm, Yükseklik sağ: 100,49 cm, Genişlik alt: 138,9 cm, Genişlik üst: 120,47 cm.	Blok, Anthemion bezemeli kyma recta profilli sima, ion kymationu, akanthus bezemeli konsollar, floral bezemeli tavan kasetlerinden ve altta geisopodesten oluşur.
	5. Sima Konsollu Geison Bloğu	Letoon, Muğla ili, Seydikemer ilçesi, Kumluova Mahallesi, Letoon Kutsal Alanı	Kireç Taşı	Yükseklik sol: 113,38 cm, Yükseklik sağ: 113,74 cm, Genişlik alt: 93,84 cm, Genişlik üst: 84,04 cm.	Blok, Anthemion bezemeli kyma recta profilli sima, ion kymationu, akanthus bezemeli konsollar, floral bezemeli tavan kasetlerinden ve altta geisopodesten oluşur.

	6. Sima Konsollu Geison Bloğu	Letoon, Muğla ili, Seydikemer ilçesi, Kumluova Mahallesi, Letoon Kutsal Alanı	Kireç Taşı	Yükseklik sol: 89,65 cm, Yükseklik sağ: 95,1 cm, Genişlik alt: 110,28 cm, Genişlik üst: 103,12 cm.	Blok, Anthemion bezemeli kyma recta profilili sima, ion kymationu, akanthus bezemeli konsollar, floral bezemeli tavan kasetlerinden ve altta geisopodesten oluşur.
	7. Sima Konsollu Geison Bloğu	Letoon, Muğla ili, Seydikemer ilçesi, Kumluova Mahallesi, Letoon Kutsal Alanı	Kireç Taşı	Yükseklik sol: 72,87 cm, Yükseklik sağ: 89,69 cm, Genişlik alt: 151,56 cm, Genişlik üst: 149,19 cm.	Blok, Anthemion bezemeli kyma recta profilili sima, ion kymationu, akanthus bezemeli konsollar, floral bezemeli tavan kasetlerinden ve altta geisopodesten oluşur.
	8. Sima Konsollu Geison Bloğu	Letoon, Muğla ili, Seydikemer ilçesi, Kumluova Mahallesi, Letoon Kutsal Alanı	Kireç Taşı	Yükseklik sol: 101,77 cm, Yükseklik sağ: 103,9 cm, Genişlik alt: 145,99 cm, Genişlik üst: 143,25 cm.	Blok, Anthemion bezemeli kyma recta profilili sima, ion kymationu, akanthus bezemeli konsollar, floral bezemeli tavan kasetlerinden ve altta geisopodesten oluşur.
	9. Sima Konsollu Geison Bloğu	Letoon, Muğla ili, Seydikemer ilçesi, Kumluova Mahallesi, Letoon Kutsal Alanı	Kireç Taşı	Yükseklik sol: 92,67 cm, Yükseklik sağ: 96,13 cm, Genişlik alt: 105,3 cm, Genişlik üst: 101,99 cm.	Blok, Anthemion bezemeli kyma recta profilili sima, ion kymationu, akanthus bezemeli konsollar, floral bezemeli tavan kasetlerinden ve altta geisopodesten oluşur.
	10. Sima Konsollu Geison Bloğu	Letoon, Muğla ili, Seydikemer ilçesi, Kumluova Mahallesi, Letoon Kutsal Alanı	Kireç Taşı	Yükseklik sol: 107,9 cm, Yükseklik sağ: 108,29 cm, Genişlik alt: 172,35 cm, Genişlik üst: 169,78 cm.	Blok, Anthemion bezemeli kyma recta profilili sima, ion kymationu, akanthus bezemeli konsollar, floral bezemeli tavan kasetlerinden ve altta geisopodesten oluşur.
	11. Sima Konsollu Geison Bloğu	Letoon, Muğla ili, Seydikemer ilçesi, Kumluova Mahallesi, Letoon Kutsal Alanı	Kireç Taşı	Yükseklik sol: 105,14 cm, Yükseklik sağ: 106,65 cm, Genişlik alt: 91,84 cm, Genişlik üst: 93,7 cm.	Blok, Anthemion bezemeli kyma recta profilili sima, ion kymationu, akanthus bezemeli konsollar, floral bezemeli tavan kasetlerinden ve altta geisopodesten oluşur.

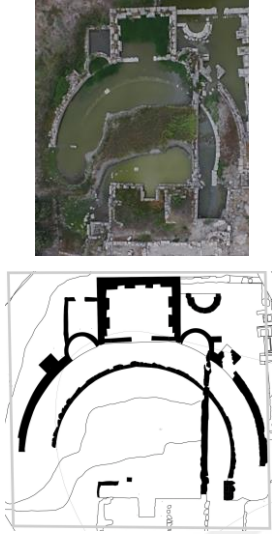
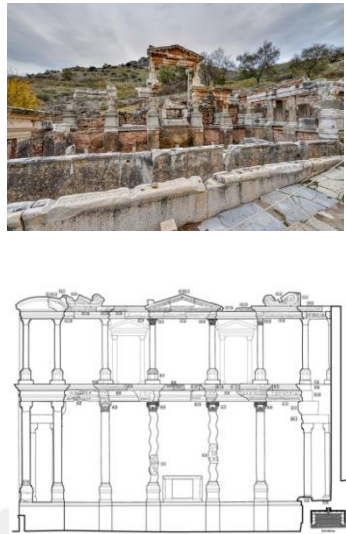
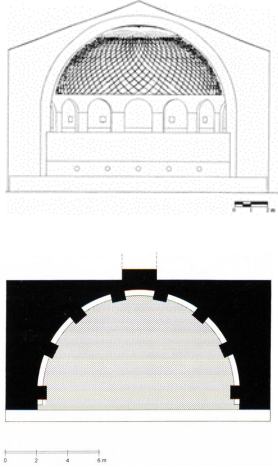
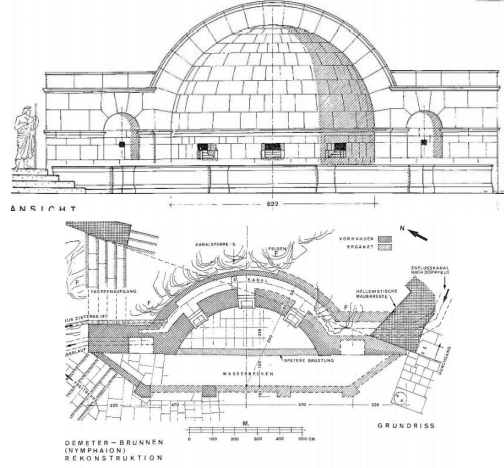
Tablo 2. Arşitrav, Friz, Geison ve Sima Blokları Tablosu (Arife Bengi Sekar tarafından oluşturulmuştur)

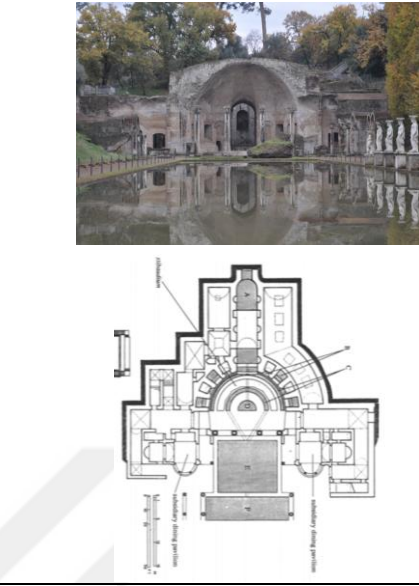
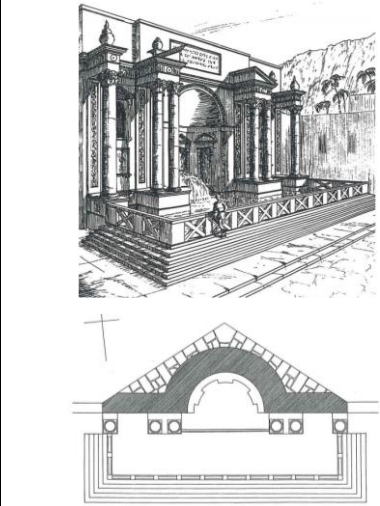
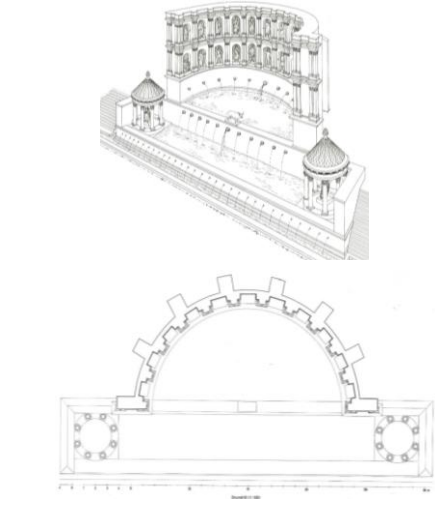
Blok Çizimi	Blok Numarası	Bulunduğu Yer	Malzeme	Ölçüler	Form/Bezeme
	12. Anastylösi yapılmış arşitrav, friz, geison ve sima blokları	Letoon, Muğla ili, Seydikemer ilçesi, Kumluova Mahallesi, Letoon Kutsal Alanı	Kireç Taşı	Sima-Konsollu Geison Bloğu Ölçüleri: Yükseklik sol: 53,1 cm, Yükseklik sağ: 50,19 cm, Genişlik: 156 cm. Friz Bloğu Ölçüleri: Yükseklik sol: 41,41 cm, Yükseklik sağ: 39,58 cm, Genişlik: 155,4 cm. Arşitrav Bloğu Ölçüleri: Yükseklik sol: 45,57 cm, Yükseklik sağ: 46,9 cm, Genişlik: 230,06 cm.	Arşitrav bloğunun ön yüzü bezelidir aşağıdan yukarıya doğru yüksekliği artan üç fascia vardır. Fascialar inci makara dizisi ile ayrılmışlardır. Arşitrav tacında inci makara dizisi, İon kymationu ve palmet kuşağı yer almaktadır. Arşitravın üzerinde yer alan friz bloğu S kıvrımlıdır ve sarmal dal (rankhe) ile bezelidir. Acanthus motifinden çıkan bitki sarmallarından oluşan friz kıvrılarak hareketli bir şekilde blok boyunca uzanır. Yüzeyden kabarık şekilde işlenmişlerdir. Çiçek motifleri birbirinden farklıdır. Bezemeler gevşek işlendiği için arka planda blok yüzeyi görülebilir. Friz tacında inci makara dizisi, İon kymationu kullanılmıştır. Sima ve Konsollu geison bloğu yine Blok anthemion bezemeli kyma recta profilili sima, İon kymationu, acanthus bezemeli konsollar, floral bezemeli tavan kasetlerinden ve altta geisopodesten oluşur.
	13. Friz, geison ve sima bloğu	Letoon, Muğla ili, Seydikemer ilçesi, Kumluova Mahallesi, Letoon Kutsal Alanı	Kireç Taşı	Sol Geison Bloğu: Yükseklik sol: 35,18 cm, Yükseklik sağ: 33,49 cm, Genişlik: 81,5 cm. Sağ Geison Bloğu: Yükseklik sol: 34,34 cm, Yükseklik sağ: 31,19 cm, Genişlik: 58,38 cm. Friz Bloğu Ölçüleri: Yükseklik sol: 28,05 cm, Yükseklik sağ: 27,01 cm, Genişlik: 136,24 cm.	Friz bloğu S kıvrımlıdır ve sarmal dal (rankhe) ile bezelidir. Yüzeyden kabarık şekilde işlenmişlerdir. Çiçek motifleri birbirinden farklıdır. Bezemeler gevşek işlendiği için arka planda blok yüzeyi görülebilir. Friz tacında inci makara dizisi, İon kymationu kullanılmıştır. Sima ve Konsollu geison bloğu yine Blok anthemion bezemeli kyma recta profilili sima, İon kymationu, acanthus bezemeli konsollar, floral bezemeli tavan kasetlerinden ve altta geisopodesten oluşur.
	14. Friz bloğu	Letoon, Muğla ili, Seydikemer ilçesi, Kumluova Mahallesi, Letoon Kutsal Alanı	Kireç Taşı	Friz Bloğu Ölçüleri: Yükseklik sol: 36,76 cm, Yükseklik sağ: 36,29 cm, Genişlik alt: 77,21 cm, Genişlik üst: 68,09 cm.	Friz bloğu S kıvrımlıdır ve sarmal dal (rankhe) ile bezelidir. Yüzeyden kabarık şekilde işlenmişlerdir. Çiçek motifleri birbirinden farklıdır. Bezemeler gevşek işlendiği için arka planda blok yüzeyi görülebilir. Friz tacında inci makara dizisi, İon kymationu kullanılmıştır.

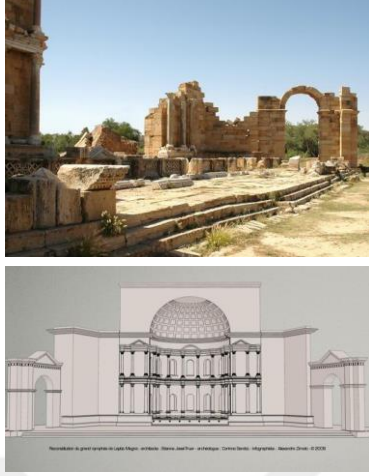
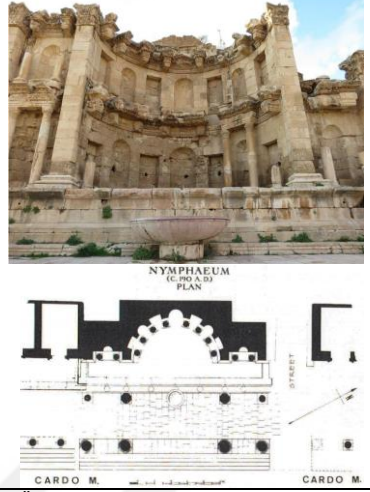
	15. Friz, geison ve sima bloğu	Letoon, Muğla ili, Seydikemer ilçesi, Kumluova Mahallesi, Letoon Kutsal Alanı	Kireç Taşı	Sima-Konsollu Geison Bloğu Ölçüleri: Yükseklik sol: 32,71 cm, Yükseklik sağ: 33,56 cm, Genişlik: 74,65 cm. Friz Bloğu Ölçüleri: Yükseklik sol: 27,57 cm, Yükseklik sağ: 26,99 cm, Genişlik: 77,63 cm.	Friz bloğu S kıvrımlıdır ve sarmal dal (rankhe) ile bezelidir.Yüzeyden kabark şekilde işlenmişlerdir. Çiçek motifleri birbirinden farklıdır. Bezemeler gevşek işlendiği için arka planda blok yüzeyi görülebilir. Friz tacında inci makara dizisi, İon kymationu kullanılmıştır. Sima ve Konsollu geison bloğu yine Blok anthemion bezemeli kyma recta profilili sima, ion kymationu, akanthus bezemeli konsollar, floral bezemeli tavan kasetlerinden ve altta geisopodesten oluşur.
	16. Friz, geison ve sima bloğu	Letoon, Muğla ili, Seydikemer ilçesi, Kumluova Mahallesi, Letoon Kutsal Alanı	Kireç Taşı	Sima-Konsollu Geison Bloğu Ölçüleri: Yükseklik sol: 32,65 cm, Yükseklik sağ: 32,84 cm, Genişlik: 137,46 cm. Friz Bloğu Ölçüleri: Yükseklik sol: 27,02 cm, Yükseklik sağ: 27,56 cm, Genişlik: 86,69 cm.	Friz bloğu S kıvrımlıdır ve sarmal dal (rankhe) ile bezelidir.Yüzeyden kabark şekilde işlenmişlerdir. Çiçek motifleri birbirinden farklıdır. Bezemeler gevşek işlendiği için arka planda blok yüzeyi görülebilir. Friz tacında inci makara dizisi, İon kymationu kullanılmıştır. Sima ve Konsollu geison bloğu yine Blok anthemion bezemeli kyma recta profilili sima, ion kymationu, akanthus bezemeli konsollar, floral bezemeli tavan kasetlerinden ve altta geisopodesten oluşur.
	17. Friz, geison ve sima bloğu	Letoon, Muğla ili, Seydikemer ilçesi, Kumluova Mahallesi, Letoon Kutsal Alanı	Kireç Taşı	Sima-Konsollu Geison Bloğu Ölçüleri: Yükseklik sol: 37,53 cm, Yükseklik sağ: 37,1 cm, Genişlik: 163,58 cm. Friz Bloğu Ölçüleri: Yükseklik sol: 28,69 cm, Yükseklik sağ: 27,33 cm, Genişlik: 136,58 cm.	Friz bloğu S kıvrımlıdır ve sarmal dal (rankhe) ile bezelidir.Yüzeyden kabark şekilde işlenmişlerdir. Çiçek motifleri birbirinden farklıdır. Bezemeler gevşek işlendiği için arka planda blok yüzeyi görülebilir. Friz tacında inci makara dizisi, İon kymationu kullanılmıştır. Sima ve Konsollu geison bloğu yine Blok anthemion bezemeli kyma recta profilili sima, ion kymationu, akanthus bezemeli konsollar, floral bezemeli tavan kasetlerinden, aslan başı çörtenden ve altta geisopodesten oluşur.

	18. Friz, geison ve sima bloğu	Letoon, Muğla ili, Seydikemer ilçesi, Kumluova Mahallesi, Letoon Kutsal Alanı	Kireç Taşı	Sima-Konsollu Geison Bloğu Ölçüleri: Yükseklik sol: 37,41 cm, Yükseklik sağ: 35,65 cm, Genişlik: 104,59 cm. / Friz Bloğu Ölçüleri: Yükseklik sol: 32,2 cm, Yükseklik sağ: 27,19 cm, Genişlik: 116,07 cm.	Friz bloğu S kıvrımlıdır ve sarmal dal (rankhe) ile bezelidir. Yüzeyden kabark şekilde işlenmişlerdir. Çiçek motifleri birbirinden farklıdır. Bezemeler gevşek işlendiği için arka planda blok yüzeyi görülebilir. Friz tacında inci makara dizisi, İon kymationu kullanılmıştır. Sima ve Konsollu geison bloğu yine Blok anthemion bezemeli kyma recta profilili sima, İon kymationu, akanthus bezemeli konsollar, floral bezemeli tavan kasetlerinden ve altta geisopodesten oluşur.
	19. Friz, geison ve sima bloğu	Letoon, Muğla ili, Seydikemer ilçesi, Kumluova Mahallesi, Letoon Kutsal Alanı	Kireç Taşı	Sima-Konsollu Geison Bloğu Ölçüleri: Yükseklik sol: 39,49 cm, Yükseklik sağ: 39,57 cm, Genişlik: 181,15 cm. Friz Bloğu Ölçüleri: Yükseklik sol: 32,56 cm, Yükseklik sağ: 28,84 cm, Genişlik: 219,29 cm.	Friz bloğu S kıvrımlıdır ve sarmal dal (rankhe) ile bezelidir. Yüzeyden kabark şekilde işlenmişlerdir. Çiçek motifleri birbirinden farklıdır. Bezemeler gevşek işlendiği için arka planda blok yüzeyi görülebilir. Friz tacında inci makara dizisi, İon kymationu kullanılmıştır. Sima ve Konsollu geison bloğu yine Blok anthemion bezemeli kyma recta profilili sima, İon kymationu, akanthus bezemeli konsollar, floral bezemeli tavan kasetlerinden ve altta geisopodesten oluşur.

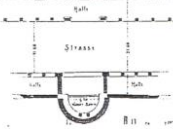
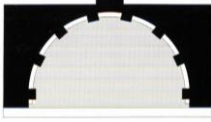
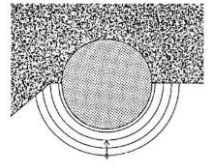
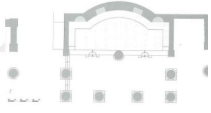
Tablo 3. Exedra Planlı Çeşme Örnekleri (Arife Bengi Sekar tarafından oluşturulmuştur)

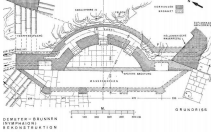
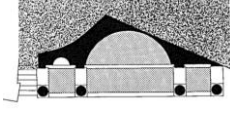
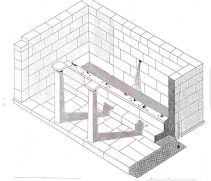
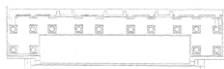
	HADRIAN NYMPHAEUMU	EFES TRAJAN NYMPHAEUMU
ÇEŞME GÖRSELLERİ VE PLANLARI		
Bulunduğu Yer	Muğla İli, Fethiye İlçesi, Kumluova Beldesi, Leton Kutsal Alanı	Acarlar, Efes Harabeleri, Selçuk/İzmir
Kaynakça	LAAP Kazı Arşivi	https://media-cdn.tripadvisor.com
Yapıldığı Dönem	M.S. 3. yy.	M.S. 102-114
Mimar/Finansör	İmparator Claudius	Tiberius Claudius Aristion ve eşi
Yapı Malzemesi	Kireç Taşı	Mermer
Boyut	Çap: 27,10 m.	11,90 m x 5,40 m., Yükseklik 17 m.
	ALEXANDRIA TROAS NYMPHAEUMU	DEMETER KUTSAL ALANI ÇEŞMESİ
ÇEŞME GÖRSELLERİ VE PLANLARI		
Bulunduğu Yer	Alexandria Troas Ören Yeri, Ezine, Çanakkale	Bergama / İzmir, Demeter Kutsal Alanı
Kaynakça	ÖZTANER, S. H., & ÖZGÜNEL, C. T. D. Alexandria Troas Nymphaionu (Doctoral dissertation, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı).	Erol, A., (2005) "Anadolu'da Apsidal Temelli Roma Dönemi Nymphaeumları", Arkeoloji ve Sanat, sayı 120 (61-72).
Yapıldığı Dönem	M.S. 2.yy	MS 138-161
Mimar/Finansör	Herodes Atticus	Claudius Silianus Aesimus tarafından yenileme

Yapı Malzemesi	Kabuk kireçtaşı/ Midye Kabuklu Kalker	Kireç Taşı
Boyut	8,35 m x 17,05m Yarıçap: 6m	Çap 6,32 m.
	PERGE F-5 ÇEŞMESİ	VİLLA ADRIANA SERAPEUM
ÇEŞME GÖRSELLERİ VE PLANLARI		
Bulunduğu Yer	Antalya, Perge Antik Kenti	Tivoli, İtalya
Kaynakça	CAN, E. 2019. Perge F-5 Çeşmesi (Master's thesis, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı).	Ehrlich, T. L. (1989). The waterworks of Hadrian's Villa. The Journal of Garden History, 9(4), 161-176.
Yapıldığı Dönem	MS 1. yy. ve MS 4. yy. arası	M.S. 117-138
Mimar/Finansör	İmparator Caracalla	İmparator Hadrian
Yapı Malzemesi	Kireç Taşı	Kireçtaşı
Boyut	16x18 m., Yarı çap: 7m	Çap: 18 m
	PETRA NYMPHAEUM	HERODES ATTICUS NYMPHAEUM
ÇEŞME GÖRSELLERİ VE PLANLARI		
Bulunduğu Yer	Petra, Ürdün	Olimpia, Yunanistan
Kaynakça	CAN, E. 2019. Perge F-5 Çeşmesi (Master's thesis, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı).	Longfellow, B. (2012). Roman fountains in Greek sanctuaries. American Journal of Archaeology, 116(1), 133-155.
Yapıldığı Dönem	MS 2. yy	M.S. 2. yy
Mimar/Finansör	?	Tiberius Claudius Aristion ve eşi

Yapı Malzemesi	Kireç Taşı	Kireç Taşı
Boyut	Çap: 8,80 m, 23m uzunlukta	Genişlik: 33 m, Yükseklik yaklaşık: 13 m
	LETIS MAGNA NYMPHAEUM	GERASA NYMPHAEUM
ÇEŞME GÖRSELLERİ VE PLANLARI		
Bulunduğu Yer	Leptis Magna, Libya	Gerasa, Ürdün
Kaynakça	https://www.livius.org/pictures/libya/lepcis-magna/lepcis-magna-plaza/lepcis-magna-plaza-nymphaeum-4/ https://www.cipollino.org/leptis-magna	https://de.wikipedia.org/wiki/Gerasa#Nymph%C3%A4um
Yapıldığı Dönem	MS 198-211	M.S. 191
Mimar/Finansör	İmparator Severus	?
Yapı Malzemesi	Kireç Taşı	Kireç Taşı, Mermer
Boyut	13.5-16.89 Rf yüksekliğinde, 40 m çapında.	Genişlik: 22 m
	AMMAN NYMPHAEUM	
ÇEŞME GÖRSELLERİ VE PLANLARI		
Bulunduğu Yer	Ürdün, Amman	
Kaynakça	Al Adarbeh, N., El Khalili, M., Al Bawab, A., Abdullah, R., & Bianchini, C. (2019). Roman Nymphaeum in Amman-Restoration and Rehabilitation.	
Yapıldığı Dönem	M.S. 2.yy	
Mimar/Finansör	?	
Yapı Malzemesi	Kireç Taşı	
Boyut	Genişlik: 68m, Apsis Yüksekliği: 12m	

Tablo 4. Anadolu Roma Dönemi Çeşme Örnekleri (*Arife Bengi Sekar tarafından oluşturulmuştur*)

	Exedra Planlı Çeşmeler	Kanath Exedra Planlı Çeşmeler	Düz Planlı Çeşmeler	Uzun Kanatlı U Planlı Çeşmeler	Kısa Kanath U Planlı Çeşmeler	Düz ve Exedra Planın Sentezini Oluşturan Çeşmeler	Ölçüler	Yapım Tarihi
 Letoon Hadrian Anıtsal Nymphaeumu	✓						Çap: 27,10 m.	M.S. 3. yy.
 Efes Pollio Nymphaeumu	✓						Çap: 6,28 m	MS 1. yy. sonları
 Efes Arkadiane Caddesi Nymphaeumu	✓						Çap: 9,5 m	-
 Allianoi Nymphaeumu	✓						8,5 m x 10,5 m	M.S. 2. yy.
 Alexandria Troas Nymphaeumu	✓						8,35m x 17,05m Çap: 6,05m	M.S. 2. yy. ortaları
 Side Çeşmesi	✓						Çap: 3,80 m	M.S. 4. yy.
 Diokaisareia Nymphaeumu	✓						Çap: 7 m Ön cephesi: 10,24 m	M.S. 3. yy.
 Laodikeia İmparator Traianus Nymphaeumu	✓						11,90 m x 5,77 m – 7,88 m	M.S. 113-114

	✓						Yarı Çap: 7 m	M.S.1.yy. ve M.S. 4.yy. arası
 Demeter Kutsal Alanı Çeşmesi		✓					Çap: 6,32 m	MS 2. yy. ortaları
 Efes Hyderion Nymphaeumu		✓					Çeşme havuzu 11,7 m uzunluğunda ve 1,60 m genişliğindedir.	M.S. 2. yy.
 Kaunos Liman Agorası Çeşme Binası			✓				5,36 m x 8, 02 m	M.Ö. 3. yy. m ilk yarısı
 Milet Traianus Çeşmesi				✓			20,45m genişlik	M.S. 2.yy. başı
 Olba Nymphaeumu				✓			15 m x17 m	-
 Efes Traianus Çeşmesi				✓			11,90 m x 5,40 m., Yükseklik 17 m.	M.S. 102-114
 Sagalassos Meydan Çeşmesi					✓		-	M.S. 2. yy.
 Efes Sokak Çeşmesi					✓		-	M.S. 102-117
 Laodiceia Ad Lycum Çeşmesi 1. Evre						✓	-	M.S. 3.yy.